

สภาพการเรียนรู้การสอนศีลธรรมในสถานศึกษา
ในเขตอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี

CONDITIONS OF MORALITY TEACHING IN EDUCATIONL INSTITUTION
IN KAENGKOI DISTRICT, SARABURI PROVINCE

พระครูปิยธรรมพิศิษฐ์ (บุญสุข ปิยธมฺโม)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๔

สภาการเรียนการสอนศิลปกรรมในสถานศึกษา
ในเขตอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี

พระครูปิยธรรมพิศิษฐ์ (บุญสุข ปิยธมฺโม)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๔

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

**CONDITIONS OF MORALITY TEACHING IN EDUCATIONL
INSTITUTION IN KAENGKOI DISTRICT, SARABURI PROVINCE**

Phrakhruyathammapisit (Boonsuk Piyadhammo)

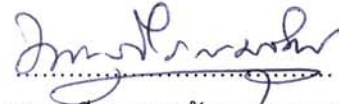
A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement for The Degree of
Master of Art
(Buddhist Management)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Bangkok, Thailand

C.E.2011

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้
วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

(พระสุทธธรรมานุวัตร, ผศ.ดร.)

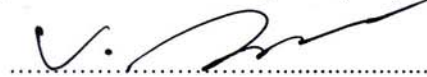
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

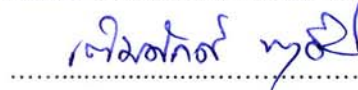
ประธานกรรมการ

(อาจารย์ พระมหาสม กลยาโณ, ดร.)

กรรมการ

(ผศ.พิเศษ ร.อ.ดร.ประมาณเลิศ อัจฉริยปัญญากุล)

กรรมการ

(ผศ.ดร.เต็มศักดิ์ ทองอินทร์)

กรรมการ

(อาจารย์ พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปัญโญ)

กรรมการ

(ผศ.ดร.ภัทรพล ใจเย็น)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

ผศ.ดร.เต็มศักดิ์ ทองอินทร์

ประธานกรรมการ

อาจารย์ พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปัญโญ

กรรมการ

ผศ.ดร.ภัทรพล ใจเย็น

กรรมการ

ชื่อวิทยานิพนธ์ : สภาพการเรียนรู้การสอนศีลธรรมในสถานศึกษาในเขตอำเภอแก่งคอย
จังหวัดสระบุรี

ผู้วิจัย : พระครูปิยธรรมพิศิษฐ์ (บุญสุข ปิยธมฺโม)

ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (การจัดการเชิงพุทธ)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

: ผศ.ดร. เต็มศักดิ์ ทองอินทร์ ปก.ศ., พธ.บ., M.A., Ph.D.(Pol.Sc.)

: อาจารย์ พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปัญญา น.ธ.เอก, ป.๑-๒,
พธ.บ. (เกียรตินิยมอันดับหนึ่ง), ศศ.ม.(พัฒนาสังคม)

: ผศ.ดร. ภัทรพล ใจเย็น พธ.บ., M.A.(Econ.), M.A.(Pol.Sc),
Ph.D. (Econ.)

วันสำเร็จการศึกษา : ๑๖ มีนาคม ๒๕๕๕

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ คือ (๑) เพื่อศึกษาความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อการเรียนการสอนศีลธรรมในสถานศึกษาในเขตอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี (๒) เพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อการเรียนการสอนศีลธรรมในสถานศึกษาในเขตอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี และ (๓) เพื่อศึกษาปัญหาและข้อเสนอแนะแนวทางในการแก้ไขปัญหาต่อการสอนศีลธรรมในสถานศึกษาของพระภิกษุ ในสถานศึกษาในเขตอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้กำหนดกลุ่มประชากรคือ นักเรียนในโรงเรียนที่พระภิกษุเข้าไปทำการสอนศีลธรรมในโรงเรียน ในจังหวัดสระบุรี ระดับประถมศึกษา และมัธยมศึกษา เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ แบบสอบถามแบบตรวจสอบรายการ (Check-list) และมาตราส่วนประมาณค่า (Rating scale) แล้ววิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ค่าสถิติความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Arithmetic Mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

ผลวิจัยพบว่า

๑. กลุ่มตัวอย่างผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน ๒๗๘ คน พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถาม มีระดับธรรมศึกษาชั้นโท มากที่สุด ร้อยละ ๕๙.๕๐ ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง ร้อยละ ๗๕.๕๐ มีอายุระหว่าง ๑๑-๑๕ ปี มากที่สุด ร้อยละ ๔๘.๙๐ กำลังศึกษาอยู่ในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ร้อยละ

๗๒.๐๐ ส่วนใหญ่อาศัยอยู่กับแม่ ร้อยละ ๗๑.๒๐ ส่วนใหญ่มีบิดาประกอบอาชีพรับจ้าง ร้อยละ ๖๑.๒๐ มีมารดาประกอบอาชีพค้าขาย ร้อยละ ๔๑.๗๐

๒. บทบาทของพระสงฆ์ต่อการสอนศิลปกรรมในสถานศึกษาในเขตอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี จากการสำรวจกลุ่มตัวอย่างผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน ๒๗๘ คน พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นต่อสภาพการเรียนรู้การสอนศิลปกรรมในสถานศึกษา ในเขตอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อจำแนกรายด้าน พบว่า มีความคิดเห็นต่อสภาพการเรียนรู้การสอนศิลปกรรมในสถานศึกษาในเขตอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี ด้านการใช้อุปกรณ์ในการสอนสูงที่สุด รองลงมาคือ ด้านการใช้วิธีการสอน และสุดท้ายได้แก่ด้านการสร้างบรรยากาศในห้องเรียน

๓. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเปรียบเทียบความแตกต่าง ความคิดเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ต่อการสอนศิลปกรรมในสถานศึกษาในเขตอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี จำแนกตามสถานภาพระดับชั้นประถมศึกษา เพศ อายุ ระดับการศึกษา สถานภาพทางครอบครัว บิดาประกอบอาชีพ และมารดาประกอบอาชีพ พบว่า นักเรียนที่มีระดับชั้นประถมศึกษา เพศ ระดับการศึกษา อาชีพของบิดา และอาชีพของมารดาที่แตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการจัดการเรียนการสอนศิลปกรรมไม่แตกต่างกัน ส่วนนักเรียนที่มีอายุ สถานภาพทางครอบครัวที่แตกต่างกันมีความคิดเห็นต่อการจัดการเรียนการสอนศิลปกรรม แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

๔. ปัญหาและอุปสรรคต่อบทบาทของพระสงฆ์ต่อการสอนศิลปกรรมในสถานศึกษาในเขตอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี จากผลการวิจัย พบว่า ยังขาดอุปกรณ์ในการสอนที่ทันสมัยและเหมาะสม ไม่มีห้องส่งเสริมศิลปกรรมโดยเฉพาะ ไม่ค่อยมีการสนทนากลุ่มนักเรียน ไม่มีการทดสอบก่อนและหลังเรียน ไม่มีการสรุปอภิปรายผลเพื่อให้เกิดความหลากหลายยิ่งขึ้น เป็นต้น

ดังนั้น พระสอนศิลปกรรม ควรจะมีอุปกรณ์ในการสอนและมีความทันสมัยมากขึ้นตามยุคตามสมัย มีการทดสอบก่อนและหลังเรียน เปิดโอกาสให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการสนทนาโต้ตอบบ้าง มีการจัดกิจกรรมกลุ่มการเรียนรู้บ้าง มีการสาธิตยกตัวอย่างประกอบบ้าง มีการสรุปรายผลแบบปลายเปิดให้เกิดความหลากหลายมากขึ้น และจะต้องให้ความสำคัญเอาใจใส่ดูแลต่อนักเรียนของตนที่รับผิดชอบอยู่ให้ทั่วถึงทุกด้าน เริ่มตั้งแต่กระบวนการจัดกิจกรรมกลุ่ม สร้างแรงจูงใจแก่นักเรียนทั้งหมดซึ่งนับว่าเป็นความคาดหวังการเรียนรู้การสอนศิลปกรรมแก่นักเรียนประถมศึกษาที่ถูกต้องดีงาม ที่สามารถจะพัฒนาเพิ่มประสิทธิภาพให้เกิดประสิทธิผลทั้งตัวพระสอนศิลปกรรมเอง และนักเรียนประถมศึกษา ก็จะเป็นผลดีต่อการดำรงพระพุทธศาสนา สืบทอดอายุของพระพุทธศาสนาให้มั่นคงถาวรสืบต่อไปกาลนาน

Thesis Title : The Conditions of Morality Teaching Monks in Educational Institutions of Kaengkhoi District, Saraburi Province

Researcher : Phrakhrupiyathammapisit (Boonsuk Piyadhammo)

Degree : Master of Arts (Buddhist Management)

Thesis Supervisory Committee

: Asst.Prof. Dr.Termsak Thong-in B.A., M.A., Ph.D.(Pol.Sc.)

: Phrakhrusangharak Kiattisak Kittipaño B.A. (1st Class),
M.A. (Soc.Dev.)

: Asst.Prof. Dr. Pattaraphol Jaiyen B.A., M.A. (Econ),
M.A.(Pol.Sc), Ph.D.(Econ.)

Date of Graduation : March 16, 2012

ABSTRACT

The objectives of this research are : (1) to study the opinions of students on the teaching and learning of morality in school of Kaengkhoi District, Saraburi Province, (2) to compare the opinions of students on the teaching and learning of morality in schools of Kaengkhoi District, Saraburi Province, and (3) to study the problems and suggestions of moral teaching in educational institutions in Kaengkhoi District, Saraburi Province.

Sampling group in this research is the students in schools that the monks teaching morality in Saraburi Province in the level of primary and secondary schools. The tools for research are check lists rating scale by data analysis of frequency, percentage, arithmetic mean and, standard deviation.

The main findings of the research are as follows:

1. The sampling group whose answers to the questionnaires are of 278 peoples, is second grade of Dhamma studies with 59.50 %, female with 75.50%, age between 11-15 years old with 48.90%, study in secondary schools with 82.00%, living with their mothers 71.20%, their father were employees 61.20%, and their mother were trade professional 41.70%.

2. The role of the morality teaching monks in schools of Kaengkhoi District, Saraburi Province, found that the opinions of morality teaching in schools of Kaengkhoi District, Saraburi Province is in the high level. When considered in each aspect it was found that the opinions to the learning and teaching morality in schools Kaengkhoi District, Saraburi Province for using tools in teaching is high level. The secondary is using catechetic and the last is to build up the atmosphere in the class.

3. The result of data analysis comparison the different opinions to the role of the morality teaching monks in schools of Kaengkhoi District, Saraburi Province divided into level of Dhamma study, gender, age, level of education, family condition father's career, mother's career was found that the students who have difference of education, mother, father's career are no different to teaching morality. For the students who have different age, family condition their opinion was different to teaching morality in schools with the statistical significance at 0.5.

4. Problems and obstacles of the role to teaching morality monks in schools Kaengkhoi District, Saraburi Province was found that the lack of tools that fit to the modern condition, there is no room for moral extension, there is no questions, no pretest and post test exams and no conclusion of the result to set the various idea.

Hence the monks who teach the morality should have tools for teaching to catch up to the time and should have pretest, post test and let the students have change to participate in exchange knowledge and idea, have learning group activities to demonstrate that illustration open conclusion to get various idea and have to attend to take care the students in every parts. Starting from process of group activities, Should motivate all students that were expected to learning and teaching morality to Dhamma students with the right and good conditions in order to develop the efficiency and effectiveness to the monks themselves and Dhamma students, which will be of good to Buddhism and the long periods of Buddhism to the next generations.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จได้ด้วยความช่วยเหลือจากคณาจารย์ และผู้ที่เกี่ยวข้องทุกท่าน ขออนุโมทนาขอขอบคุณ อาจารย์ พระมหาสม กลยาโณ, ดร. ประธานกรรมการสอบป้องกันวิทยานิพนธ์ ขออนุโมทนาขอขอบคุณ ผศ.พิเศษ ร.อ.ดร. ประมาณเลิศ อัจฉริยปัญญากุล กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ ในการสอบป้องกันวิทยานิพนธ์ ผศ.ดร.สุรพล สุยะพรหม รองอธิการบดีฝ่ายกิจการทั่วไป ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ ที่ได้ทำการเปิดสอนหลักสูตรนี้ขึ้นมา ผศ.ดร.เต็มศักดิ์ ทองอินทร์ ประธานกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ขออนุโมทนาขอขอบคุณ อาจารย์ พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปัญโญ ขออนุโมทนาขอขอบคุณ ผศ.ดร.ภัทรพล ใจเย็น กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ที่ได้ให้คำชี้แนะ แนะนำในการตรวจดูความเรียบร้อยในการทำวิทยานิพนธ์ให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

ขอขอบพระคุณ พระมหาสม กลยาโณ, ดร. ดร.พิเชฐ ทังโต อาจารย์วันชัย สุขตาม อาจารย์ผดุง วรรณทอง อาจารย์เดช ชูจันทร์ ที่กรุณาเป็นผู้เชี่ยวชาญในการตรวจสอบเครื่องมือวิจัยให้คำปรึกษาแนะนำในการตรวจแก้ไขปรับปรุงแบบสอบถามให้สมบูรณ์และสำเร็จได้ด้วยดี ตลอดถึงคณาจารย์ในภาควิชาที่ได้ให้ความเมตตาชี้แนะแนวทางในการศึกษาตลอดถึงในการทำวิทยานิพนธ์ครั้งนี้ให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี และขอบขอบคุณเพื่อนนิสิตทุกรูป พระครูสุนทรเจติยาภิวัฒน์ ที่ให้ความเมตตาช่วยเหลือในด้านข้อมูล พร้อมทั้งคำแนะนำเพิ่มเติมที่เป็นประโยชน์ตลอดถึงให้กำลังใจในการทำวิทยานิพนธ์ ในครั้งนี้ให้สมบูรณ์และสำเร็จได้ด้วยดี

ขออนุโมทนาขอขอบคุณ ผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาจังหวัดสระบุรี เขต ๒ ผู้อำนวยการโรงเรียนแก่งคอย โรงเรียนท่ามะปรางวิทยา โรงเรียนเทศบาลบ้านม่วง โรงเรียนพระพุทธรบาทน้อย โรงเรียนสองคอนวิทยาคม โรงเรียนอนุบาลทับทิม โรงเรียนไพฑูริย์วิทยา โรงเรียนวัดเตาปูน และคณะครูนักเรียนในการอำนวยความสะดวกต่อการแจกแบบสอบถามและเก็บรวบรวมข้อมูลที่เป็นรายละเอียดในการทำวิทยานิพนธ์ในครั้งนี้

ขออนุโมทนาขอขอบคุณ โยมน้องพี่ทุกท่าน คุณอำนวย รวดปราณี เจ้าหน้าที่วัฒนธรรมประจำอำเภอแก่งคอย คุณนงศรีรักษ์ ปานจะอำ ที่ได้ช่วยเหลือชี้แนะแนวทางดำเนินการในการทำวิทยานิพนธ์ ที่เอื้อเฟื้อทั้งกำลังกาย กำลังใจ ให้ความช่วยเหลือเกื้อกูล และแนะนำในเรื่องเครื่องมือแบบสอบถาม สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัย และดำเนินการด้านอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องในการวิจัยครั้งนี้เป็นอย่างดี ตลอดถึงผู้เอื้อเฟื้อข้อมูลทางวิชาการ ในด้านหนังสือ วิทยานิพนธ์ เอกสาร แนวคิดทฤษฎี บทความ ตำรา เว็บไซต์สื่อสิ่งพิมพ์ต่างๆ ที่นำมาอ้างอิงทั้งที่ปรากฏและไม่ได้ปรากฏนามทุกท่าน อาตมาไม่เคยลืม จึงได้เป็นปลื้มทุกวันนี้

(๒)

สุดท้ายนี้ ด้วยอันว่าคุณความดีและประโยชน์ใดๆ อันพึงได้พึงมีจากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้ศึกษาวิจัยขอโน้มถวายเป็นพุทธบูชา ธรรมบูชา สังฆบูชา และการบูชาเป็นกตเวทิตาคุณ แก่ บิดามารดา ครูบาอาจารย์ พร้อมญาติพี่น้อง ซึ่งเป็นที่มาของการเรียนรู้และศึกษาวิจัยในครั้งนี้ และ บันดาลให้บังเกิดเป็นผลสำเร็จด้วยดีด้วยประการฉะนี้แล

พระครูปิยธรรมพิศิษฐ์ (บุญสุข ปิยธมฺโม)

๑๖ มีนาคม ๒๕๕๕

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	(๑)
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	(๓)
กิตติกรรมประกาศ	(๕)
สารบัญ	(๗)
สารบัญตาราง	(๑๐)
สารบัญภาพ	(๑๒)
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	(๑๓)
บทที่ ๑ บทนำ	
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๓
๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย	๓
๑.๔ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๓
๑.๕ สมมติฐานในการวิจัย	๔
๑.๖ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๔
๑.๗ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	๕
บทที่ ๒ เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	
๒.๑ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับทัศนคติและความคาดหวัง	๗
๒.๒ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับหลักสูตร	๑๑
๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์	๑๙
๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับทฤษฎีการเรียนการสอน	๒๒
๒.๕ บทบาทของพระสงฆ์ในการสอนศีลธรรมในโรงเรียน	๓๗
๒.๖ บทบาทกับแนวทางส่งเสริมจริยธรรมนักเรียน	๔๑
๒.๗ สภาพในการส่งเสริมจริยธรรมนักเรียนตามภาระงานโรงเรียน	๔๔
๒.๘ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับสภาพบทบาท	๔๗
๒.๙ บทบาทของพระสงฆ์ในการสอนศีลธรรมในโรงเรียน	๗๔
๒.๑๐ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๗๗

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
๒.๑๑ กรอบแนวคิดในการวิจัย	๘๗
บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย	
๓.๑ รูปแบบการวิจัย	๘๘
๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	๘๘
๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	๘๙
๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล	๙๒
๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล	๙๒
บทที่ ๔ ผลการศึกษา	
๔.๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม	๙๖
๔.๒ การวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ต่อการสอนศีลธรรม ในสถานศึกษา	๙๘
๔.๓ การเปรียบเทียบสภาพการเรียนรู้การสอนศีลธรรมในสถานศึกษา ในเขตอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี	๑๐๒
๔.๔ ปัญหาและข้อเสนอแนะแนวทางในการแก้ไขปัญหาต่อการสอนศีลธรรม ในสถานศึกษาในเขตอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี	๑๑๕
๔.๕ สรุปองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย	๑๑๖
บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัย อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ	
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๑๑๙
๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย	๑๒๐
๕.๓ ปัญหาอุปสรรค และข้อเสนอแนะ	๑๒๗
บรรณานุกรม	๑๓๑

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
ภาคผนวก	๑๓๙
ก. หนังสือขอความอนุเคราะห์ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพ เครื่องมือการวิจัย	๑๔๐
ข. ผลของการหาค่าความเที่ยงตรงของเครื่องมือ IOC	๑๔๖
ค. หนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อตรวจสอบความเที่ยง ตรงของแบบสอบถาม (Try – out)	๑๔๙
ง. ผลของการหาค่าความเชื่อมั่นของเครื่องมือ Alpha	๑๕๑
จ. หนังสือขอความอนุเคราะห์แจกแบบสอบถามเพื่อการวิจัย	๑๕๓
ฉ. แบบสอบถามเพื่อการวิจัย	๑๕๕
ประวัติผู้วิจัย	๑๖๐

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
๔.๑	แสดงจำนวนและร้อยละ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม	๙๖
๔.๒	ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ต่อการสอนศีลธรรมในสถานศึกษา ในภาพรวม	๙๘
๔.๓	ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเกี่ยวกับสภาพการเรียนการสอนศีลธรรมในสถานศึกษาในเขตอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี ด้านการใช้อุปกรณ์ในการสอน	๙๙
๔.๔	ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเกี่ยวกับสภาพการเรียนการสอนศีลธรรมในสถานศึกษาในเขตอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี ด้านการสร้างบรรยากาศในห้องเรียน	๑๐๐
๔.๕	ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเกี่ยวกับสภาพการเรียนการสอนศีลธรรมในสถานศึกษาในเขตอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี ด้านการใช้วิธีการสอน	๑๐๑
๔.๖	เปรียบเทียบบทบาทของพระสงฆ์ต่อการสอนศีลธรรมในสถานศึกษาในเขตอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี จำแนกตามระดับชั้นประถมศึกษา	๑๐๒
๔.๗	เปรียบเทียบบทบาทของพระสงฆ์ต่อการสอนศีลธรรมในสถานศึกษาในเขตอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี จำแนกตามเพศ	๑๐๓
๔.๘	เปรียบเทียบบทบาทของพระสงฆ์ต่อการสอนศีลธรรมในสถานศึกษาในเขตอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี จำแนกตามอายุ	๑๐๔
๔.๙	การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุดของทัศนะต่อบทบาทของพระสงฆ์ต่อการสอนศีลธรรมในสถานศึกษาในเขตอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี โดยภาพรวม	๑๐๕
๔.๑๐	การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุดของทัศนะต่อบทบาทของพระสงฆ์ต่อการสอนศีลธรรมในสถานศึกษาในเขตอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี ด้านการใช้อุปกรณ์ในการสอน	๑๐๕

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่	สารบัญตาราง (ต่อ)	หน้า
๔.๑๑	การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด ของทัศนคติต่อบทบาทของพระสงฆ์ต่อการสอนศีลธรรมในสถานศึกษา ในเขตอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี ด้านการสร้างบรรยากาศใน ห้องเรียน	๑๐๖
๔.๑๒	การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด ของทัศนคติต่อบทบาทของพระสงฆ์ต่อการสอนศีลธรรมในสถานศึกษาใน เขตอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี ด้านการใช้วิธีการสอน	๑๐๗
๔.๑๓	เปรียบเทียบบทบาทของพระสงฆ์ต่อการสอนศีลธรรมในสถานศึกษาใน เขตอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี จำแนกตามระดับการศึกษา	๑๐๘
๔.๑๔	เปรียบเทียบบทบาทของพระสงฆ์ต่อการสอนศีลธรรมในสถานศึกษาใน เขตอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี จำแนกตามสถานภาพ	๑๐๙
๔.๑๕	การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด ของทัศนคติต่อบทบาทของพระสงฆ์ต่อการสอนศีลธรรมในสถานศึกษาใน เขตอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี โดยภาพรวม	๑๑๐
๔.๑๖	การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด ของทัศนคติต่อบทบาทของพระสงฆ์ต่อการสอนศีลธรรมในสถานศึกษาใน เขตอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี ด้านการใช้วิธีการสอน	๑๑๑
๔.๑๗	เปรียบเทียบบทบาทของพระสงฆ์ต่อการสอนศีลธรรมในสถานศึกษาใน เขตอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี จำแนกตามอาชีพบิดา	๑๑๒
๔.๑๘	เปรียบเทียบบทบาทของพระสงฆ์ต่อการสอนศีลธรรมในสถานศึกษาใน เขตอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี จำแนกตามอาชีพมารดา	๑๑๓
๔.๑๙	การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด ของทัศนคติต่อบทบาทของพระสงฆ์ต่อการสอนศีลธรรมในสถานศึกษาใน เขตอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี ด้านการใช้อุปกรณ์ในการสอน	๑๑๔

สารบัญแผนภาพ

แผนภาพที่

หน้า

๒.๑ กรอบแนวคิดในการวิจัย

๘๗

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

คำย่อเกี่ยวกับพระไตรปิฎก

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ใช้พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในการอ้างอิง โดยจะระบบที่ระบุ เล่ม/ข้อ/หน้า หลัง คำย่อชื่อคัมภีร์ ตัวอย่างเช่น ที่.สี.(บาลี) ๙/๓/๓๖ หมายถึง สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขนวกคฺค พระไตรปิฎกภาษาบาลี เล่มที่ ๙ ข้อที่ ๓ หน้า ๓๖, ที่.สี.(ไทย) ๙/๑๗๐/๕๖ หมายถึง สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ ๙ ข้อที่ ๑๗๐ หน้า ๕๖

พระวินัยปิฎก

วิ. มหา. (ไทย) = วินัยปิฎก มหาวิภังค์ (ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที่.ปา.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฎีกวรรค	(ภาษาไทย)
อง.ติก	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย	ติกกนิปาต	(ภาษาบาลี)
อง.ปญจก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย	ปญจกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.สตตก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย	สัตตกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ทสก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย	ทสกนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.อิติ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	อิติวุตตกะ	(ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ไทยตั้งแต่อดีตมานั้น มุ่งเน้นการศึกษาในทางด้านภาษาบาลีเป็นหลัก จนเมื่อปี พ.ศ.๒๔๓๕ สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส เมื่อคราวปกครองวัดบวรนิเวศวิหาร ได้กำหนดหลักสูตรสอนพระภิกษุและสามเณรขึ้น เพื่อให้เรียนรู้หลักพระพุทธศาสนา ทั้งด้านหลักธรรม พุทธประวัติ และพระวินัย ตลอดจนเรียงความแก้กระทู้ธรรม จนกระทั่งวันที่ ๒๗ มีนาคม ๒๔๕๔ ได้ทรงปรับปรุงหลักสูตรใหม่เพื่อใช้สำหรับสอนพระนวกะ และได้โปรดให้จัดการสอบในส่วนกลางเป็นครั้งแรก ในเดือนตุลาคมปีเดียวกัน โดยใช้วัดบวรนิเวศวิหาร วัดมหาธาตุ และวัดเบญจมบพิตรเป็นสถานที่สอบ วิชาที่สอบมีอยู่ ๓ วิชา คือ ธรรมวิภาค แต่งความแก้กระทู้ธรรม และแปลภาษามคธเฉพาะท้องถิ่นในอรรถกถาธรรมบท จนกระทั่งปี พ.ศ. ๒๔๕๖ ได้ทรงปรับปรุงหลักสูตรใหม่อีกครั้งหนึ่ง เพิ่มคิทธิปฏิบัติเข้าในธรรมวิภาค และได้ขยายหลักสูตรขึ้นอีกเป็นระดับชั้นโทและชั้นเอก ดังมีหลักสูตรปรากฏในปัจจุบัน ต่อมา ในปี พ.ศ. ๒๔๗๒ พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวราลงกรณ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม ทรงเห็นว่า ควรขยายโอกาสให้ฆราวาสได้ศึกษาธรรมบ้าง จึงมอบหมายให้คณะสงฆ์จัดการการศึกษาหลักสูตรนักธรรมสำหรับฆราวาสขึ้น เรียกว่า “ธรรมศึกษา” เปิดชั้นแรกเป็นหลักสูตรธรรมศึกษาชั้นตรี และต่อมาได้มีการขยายออกไปเป็นชั้นธรรมศึกษาชั้นโท และธรรมศึกษาชั้นเอกในปี พ.ศ. ๒๔๗๓ และ ๒๔๗๔ ตามลำดับ^๑ จากการจัดการศึกษานั้น ทำให้เกิดผลดีในด้านการศึกษาพระศาสนาหลายประการ เช่น ทำให้พระสงฆ์สามเณรมีความอุตสาหะในการศึกษาเล่าเรียนมากขึ้น เพื่อมิให้มีความรู้ด้อยกว่าประชาชนที่เข้ามาศึกษาธรรมวินัย และทำให้ประชาชนได้มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาดียิ่งขึ้น ซึ่งนับเป็นจุดมุ่งหมายที่สำคัญของการเผยแผ่ศาสนา^๒

^๑ “รายงานสอบนักธรรมชั้นตรีใหม่ผลลุลอยอุทยา”, (แถลงการคณะสงฆ์เล่ม ๑๘ พ.ศ. ๒๔๗๓ หน้า ๔๔๙-๔๕๐, อ้างใน : พระราชวิสุทธิกวี, บทความ “การศึกษาของสงฆ์สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ (รัชกาลที่ ๕ ถึง รัชกาลที่ ๗), ใน ๑๐๐ ปี มหามกุฏราชวิทยาลัย (๒๔๓๖-๒๕๓๖), มหามกุฏราชวิทยาลัย พิมพ์เป็นที่ระลึกในวาระครบรอบ ๑๐๐ ปี แห่งการสถาปนา, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๔๓๙.

^๒ “ประกาศอนุญาตให้คฤหัสถ์เข้าสอบธรรม”, (แถลงการคณะสงฆ์เล่ม ๑๘ พ.ศ. ๒๔๗๒ หน้า ๓๘๙-๓๙๐, อ้างใน : พระราชวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ), บทความ “การศึกษาของสงฆ์สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ (รัชกาลที่ ๕ ถึง รัชกาลที่ ๗), หน้า ๔๓๙.

ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๒ (มาตรา ๖) ได้มีการส่งเสริมให้วัดและสถานศึกษาร่วมกันปลูกฝังและ พัฒนาให้ประชาชนทุกระดับเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา มีความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรม และวัฒนธรรมในการดำเนินชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข สถาบันศาสนาในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของสังคม มีสิทธิจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานได้ทั้งการศึกษาในระบบการศึกษา นอกกระบบการศึกษา และการศึกษาตามอัธยาศัย^๓ ในกระบวนการพัฒนาเพื่อปลูกฝังความคิด ให้เยาวชนมีจิตใจใฝ่ดีมีการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาอันเป็นส่วนหนึ่งที่มีความสำคัญยิ่ง ที่จะช่วยให้เกิดการพัฒนาวงศ์ในแนวทางที่ถูกต้อง และเพื่อให้เป็นไปตาม พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ คณะกรรมการจัดทำรายละเอียดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม โดยความร่วมมือของกรมวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย จึงได้จัดทำโครงการครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ พระสงฆ์นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปสอนให้แก่เด็ก และจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้แก่เด็ก นักเรียน นักศึกษา ในทุกระดับ และเพื่อสร้างหลักสูตรและสื่อการเรียนรู้ เกี่ยวกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในสถานศึกษา ทั้งนี้เพื่อให้เด็กนักเรียนมีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา และสามารถนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสม

จากการที่ผู้วิจัยมีประสบการณ์ในการสอนและการทำงานมาเป็นเวลาหลายปี ได้ประสบกับปัญหาในการทำงานหลายอย่าง ทั้งปัญหาจากตัวผู้สอนเองและปัญหาจากตัวนักเรียน ปัญหาเกี่ยวกับเวลาและสถานที่ที่ทำการสอน ซึ่งมีทั้งด้านที่ควรปรับปรุงส่งเสริมและด้านที่ควรแก้ไข

ในงานวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยต้องการศึกษาความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อการเรียนการสอนศีลธรรมในสถานศึกษาในเขตอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี ที่มีต่อพระภิกษุผู้สอนศีลธรรมในเขตอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี เพื่อต้องการทราบทัศนคติและความคาดหวังของนักเรียนที่มีต่อการแสดงบทบาท ต่อวิธีการถ่ายทอดหลักธรรมของพระภิกษุ และความคิดเห็นต่อเนื้อหาวิชาศีลธรรมที่จัดสอนในโรงเรียน เพื่อที่จะใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาและปรับปรุงตัวเองของบุคลากรประการหนึ่ง และเพื่อเสนอเป็นแนวทางในการศึกษาพัฒนาหลักสูตรการเรียนการสอนศีลธรรม ให้สอดคล้องกับยุคปฏิรูปการศึกษาต่อไปในอนาคต โดยที่ผู้วิจัย

หวังว่า การวิจัยครั้งนี้ จะเป็นการจุดประเด็นในการสร้างสายสัมพันธ์ที่ดีระหว่างบ้าน (ชุมชน) วัด และโรงเรียน และเป็นจุดที่ตรงประเด็นที่สุดที่จะเข้าไปเผยแผ่หลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา เข้าสู่สถานศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

^๓ รายงานฉบับย่อ โครงการศึกษาวิจัย, ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน , (กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๕๙), หน้า ๑๘

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๒.๑ เพื่อศึกษาความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อการเรียนการสอนศิลปะในสถานศึกษาในเขตอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี

๒.๒ เพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อการเรียนการสอนศิลปะในสถานศึกษาในเขตอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี

๒.๓ เพื่อศึกษาปัญหาและข้อเสนอแนะแนวทางในการแก้ไขปัญหาต่อการสอนศิลปะในสถานศึกษาของพระภิกษุ ในสถานศึกษาในเขตอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี

๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย

๓.๑ ขอบเขตของเนื้อหา

การศึกษาครั้งนี้ มุ่งศึกษาและสำรวจความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อการเรียนการสอนศิลปะในสถานศึกษาในเขตอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี ในด้านการใช้อุปกรณ์ในการสอน ด้านการสร้างบรรยากาศในห้องเรียน ด้านการใช้วิธีการสอน

๓.๒ ขอบเขตด้านประชากร และกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ เป็นนักเรียนในโรงเรียนที่พระภิกษุเข้าไปทำการสอนศิลปะในโรงเรียน ในจังหวัดสระบุรี ระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา จำนวน ๑,๐๐๐ คน โดยสุ่มตัวอย่างจากนักเรียนจำนวน ๒๗๘ คน, ในเขตอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี

๓.๓ ขอบเขตด้านพื้นที่ ศึกษาเฉพาะในเขตอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี

๓.๔ ขอบเขตด้านระยะเวลา ในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้กำหนดระยะเวลาตั้งแต่เดือนมกราคม พ.ศ. ๒๕๕๔ ถึงเดือน กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๕๕ เป็นเวลา ๑ ปี ๒ เดือน

๑.๔ ปัญหาที่ต้องการทราบ

๔.๑ ความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อการเรียนการสอนศิลปะในสถานศึกษาในเขตอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี เป็นเช่นไร

๔.๒ ผลเปรียบเทียบความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อการเรียนการสอนศิลปะในสถานศึกษาในเขตอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี แตกต่างกันหรือไม่ อย่างไร

๔.๓ ปัญหาและข้อเสนอแนะแนวทางในการแก้ไขปัญหาต่อการสอนศิลปะในสถานศึกษาของพระภิกษุ ในสถานศึกษาในเขตอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี มีอะไรบ้าง

๑.๕ สมมติฐานการวิจัย

๕.๑ นักเรียนที่มีระดับชั้นประถมศึกษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการจัดการเรียนการสอนศิลปะแตกต่างกัน

๕.๒ นักเรียนที่มีเพศต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการจัดการเรียนการสอนศีลธรรมแตกต่างกัน

๕.๓ นักเรียนที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการจัดการเรียนการสอนศีลธรรมแตกต่างกัน

๕.๔ นักเรียนที่มีระดับการศึกษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการจัดการเรียนการสอนศีลธรรมแตกต่างกัน

๕.๕ นักเรียนที่มีสถานภาพต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการจัดการเรียนการสอนศีลธรรมแตกต่างกัน

๕.๖ นักเรียนที่อาชีพบิดาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการจัดการเรียนการสอนศีลธรรมแตกต่างกัน

๕.๗ นักเรียนที่อาชีพมารดาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการจัดการเรียนการสอนศีลธรรมแตกต่างกัน

๑.๖ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

สำนักศาสนศึกษา หมายถึง สถานศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีและแผนกธรรม ซึ่งในที่นี้หมายถึง สถานศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมศึกษา จังหวัดสระบุรี

การสอนศีลธรรม หมายถึง การสอนในสถานศึกษาที่มีพระภิกษุเข้าไปสอนในแผนกธรรมศึกษา โรงเรียนในอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี

การเรียนการสอน หมายถึง การเรียนการสอนที่มีนักเรียนเข้าเรียนในชั้นเรียน โดย มีพระภิกษุเป็นผู้สอนในรายวิชาธรรมศึกษา โรงเรียนในอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี

สถานศึกษา หมายถึง โรงเรียนที่จัดให้มีการศึกษาในรายวิชาธรรมศึกษาในที่นี้ ได้แก่ โรงเรียนในเขตอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี

นักเรียนธรรมศึกษา หมายถึง ผู้ศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมศึกษาซึ่งเป็นนักเรียน ในที่นี้ประสงค์เอนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษา และมัธยมศึกษาในอำเภอแก่งคอย

พฤติกรรมการสอน หมายถึง อาการที่แสดงออกทางด้านร่างกาย ความคิด และความรู้สึกรของครู ในการจัดประสบการณ์ สถานการณ์ หรือกิจกรรมต่างๆ เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ และเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม เป็นการแสดงออกทั้งของครูและนักเรียนที่เกิดขึ้นต่อเนื่องอย่างมีปฏิสัมพันธ์

สภาพการเรียนการสอน หมายถึง การดำเนินงานของโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ทั้ง ๕ ด้าน คือ ด้านหลักสูตรการสอน ด้านการวางแผนการสอน ด้านการจัดการเรียนการสอน ด้านสื่อการเรียนการสอน และด้านการวัดและประเมินผล ดังนี้

ทัศนคติ(ความคิดเห็น) หมายถึง ความคิดเห็นซึ่งมีอารมณ์เป็นส่วนประกอบ เป็นส่วนที่พร้อมจะมีปฏิกิริยาเฉพาะอย่างต่อสถานการณ์ภายนอกในทิศทางใดทิศทางหนึ่ง อาจเป็นในการสนับสนุนหรือโต้แย้งคัดค้านก็ได้

การใช้อุปกรณ์ในการเรียน หมายถึง ใช้อุปกรณ์ต่าง ๆ เพื่อการสอนประกอบการอธิบายเนื้อหาบทเรียน

การสร้างบรรยากาศในห้องเรียน หมายถึง สร้างบรรยากาศในห้องเรียนให้สนุกสนานมีชีวิตชีวา

การใช้วิธีการสอน หมายถึง การโดยเปิดให้นักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอนเปิดโอกาสให้นักเรียนได้เรียนรู้เพื่อค้นคว้าหาคำตอบด้วยตนเองและจัดเนื้อหาในการสอนโดยมีกระบวนการตามลำดับชั้นจากง่ายไปหายาก

๑.๗ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

๗.๑ ทำให้ทราบสภาพการเรียนการสอนศีลธรรมในสถานศึกษา ในอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี

๗.๒ ทำให้ทราบความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อการเรียนการสอนศีลธรรมในสถานศึกษาในอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี

๗.๓ ทำให้ทราบเปรียบเทียบความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อการเรียนการสอนศีลธรรมในสถานศึกษาในอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี

๗.๔ ทำให้ทราบปัญหาและข้อเสนอแนะแนวทางในการแก้ไขปัญหาต่อการสอนศีลธรรมในสถานศึกษาของพระภิกษุ ในสถานศึกษาในอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี

บทที่ ๒

เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษา เรื่อง “สภาพการเรียนรู้การสอนศีลธรรมในสถานศึกษาในเขตอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี” ผู้ศึกษาได้ศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นพื้นฐานของการศึกษาในเรื่องต่าง ๆ ดังนี้

- ๒.๑ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับทัศนคติและความคาดหวัง
- ๒.๒ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับหลักสูตร
- ๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์
- ๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับทฤษฎีการเรียนรู้การสอน
- ๒.๕ บทบาทของพระสงฆ์ในการสอนศีลธรรมในโรงเรียน
- ๒.๖ สภาพกับแนวทางส่งเสริมจริยธรรมนักเรียน
- ๒.๗ สภาพในการส่งเสริมจริยธรรมนักเรียนตามภาระงานโรงเรียน
- ๒.๘ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับสภาพบทบาท
- ๒.๙ บทบาทของพระสงฆ์ในการสอนศีลธรรมในโรงเรียน
- ๒.๑๐ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- ๒.๑๑ กรอบแนวคิดในการวิจัย

๒.๑ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับทัศนคติและความคาดหวัง

๑. ความหมายของทัศนคติ

ทัศนคติ เป็นศัพท์ทางจิตวิทยาการศึกษา เป็นเครื่องแสดงถึงพฤติกรรมและความสัมพันธ์ที่บุคคลมีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง

ราชบัณฑิตยสถาน พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๕๒ ได้ให้ความหมายไว้ว่า ทัศนคติ น. แนวความคิด คือคำว่า ทัศนคติ นั้น เป็นคำสมาสระหว่างคำว่า ทัศนะ ซึ่งแปลว่า ความเห็น กับคำว่า คติ ซึ่งแปลว่า แบบอย่างหรือลักษณะ เมื่อรวมกันเข้าจึงแปลว่า ลักษณะของความเห็น หรือแนวความคิด ซึ่งหมายถึง ความรู้สึกส่วนตัวที่เห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยต่อเรื่องใดเรื่องหนึ่ง หรือบุคคลใดบุคคลหนึ่ง^๑

ประกาเพ็ญ สุวรรณ ได้ให้ความหมายไว้ว่า ทัศนคติ หมายถึง ความคิดเห็นซึ่งมีอารมณ์เป็นส่วนประกอบ เป็นส่วนที่พร้อมจะมีปฏิกิริยาเฉพาะอย่างต่อสถานการณ์ภายนอก^๒

ชูชีพ อ่อนโคกสูง ได้ให้ความหมายไว้ว่า ทัศนคติ คือ ความพร้อมที่จะตอบสนองหรือแสดงความรู้สึกต่อวัตถุ สิ่งของ สัมผัสอื่นๆ ตลอดจนสถานการณ์ต่างๆ ซึ่งความรู้สึกหรือการตอบสนองดังกล่าวอาจเป็นไปในทางชอบ (เข้าไปหา) หรือไม่ชอบ (หลีกเลี่ยงถอยหนี)^๓

ไพโรจน์ โพธิ์พุกษาวงศ์ ได้ให้ความหมายไว้ว่า ทัศนคติ Attitude เป็นศัพท์ที่บัญญัติทางจิตวิทยาการศึกษา หมายถึง สภาพความพร้อมของจิตใจและประสาทที่เป็นผลมาจากประสบการณ์ซึ่งเป็นสิ่งที่สามารถชี้บอกทิศทางของการแสดงออกของบุคคลที่จะกระทำต่อสิ่งของ บุคคล หรือสถานการณ์^๔

คาร์เตอร์ วี. กูด (Carter V. Good) ให้ความหมายของทัศนคติไว้ว่า ทัศนคติ หมายถึง ความพร้อมที่จะแสดงออกในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง อาจจะเป็นการยอมรับหรือปฏิเสธก็ได้ ต่อสภาพการณ์บางอย่าง ต่อบุคคลหรือสิ่งของ เช่น ความพึงพอใจ^๕

^๑ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๒, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์, ๒๕๕๖), หน้า ๓๙๓.

^๒ ประกาเพ็ญ สุวรรณ ทัศนคติ : การจัดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอนามัย (พิมพ์ลักษณ์, กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๖), หน้า ๕

^๓ ชูชีพ อ่อนโคกสูง การวัดทัศนคติและบุคลิกภาพ (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๒), หน้า ๑๐๘

^๔ ไพโรจน์ โพธิ์พุกษาวงศ์. ศึกษาทัศนคติของเกษตรกรที่ต่อโครงการประกันภัยพืชผล อำเภอปากช่อง บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. ๒๕๕๓), หน้า ๑๙

^๕ คาร์เตอร์ วี. กูด (Carter V. Good ,) อ้างอิงข้อมูลมาจาก <http://www.novabizz.com> สืบค้นเมื่อวันที่ ๒๐ กันยายน ๒๕๕๔

สรุปได้ว่า จากการวิจัยที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับปัจจัยนั้น ปัจจัยมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งที่จะเป็นประโยชน์ในการเป็นตัวเลือก ในสภาพการเรียนการสอนศิลปะในสถานศึกษาในปัจจุบันนี้ เพราะนักเรียนจะได้มีจิตสำนึกเห็นคุณค่าของบาปบุญคุณโทษต่าง ๆ และแนวทางของการปฏิบัติที่จะโยงไปถึงปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาการศึกษาศิลปะให้เจริญต่อไป

๒. ลักษณะของทัศนคติ

ทิตยา สุวรรณชฎ ได้กล่าวถึงลักษณะของทัศนคติไว้ว่า มีลักษณะที่สำคัญ ๔ ประการ คือ

๑. ทัศนคติ เป็นสภาวะก่อนที่พฤติกรรมโต้ตอบจะเกิดขึ้นต่อเหตุการณ์ หรือสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือจะเรียกว่าเป็นสภาวะพร้อมที่จะมีพฤติกรรมจริง
๒. ทัศนคติ จะมีความคงตัวอยู่ในช่วงระยะเวลา คือมีความมั่นคงถาวรพอสมควร เปลี่ยนแปลงได้ยาก แต่มิได้หมายความว่า จะไม่มีการเปลี่ยนแปลง
๓. ทัศนคติเป็นตัวแปรที่นำไปสู่ความสอดคล้องระหว่างพฤติกรรมกับความรู้สึกนึกคิด ไม่ว่าจะ เป็นไปในรูปของการแสดงออกโดยวาจาหรือการแสดงความรู้สึก ตลอดจนการที่จะต้องเผชิญหรือหลีกเลี่ยงต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง
๔. ทัศนคติ มีคุณสมบัติของแรงจูงใจในอันที่จะทำให้บุคคลประเมินและเลือกสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งหมายความต่อไปถึงการกำหนดทิศทางของพฤติกรรมจริงด้วย^๖

๓. องค์ประกอบของทัศนคติ

องค์ประกอบของทัศนคติ มี ๓ องค์ประกอบ คือ

๑. องค์ประกอบทางการรู้คิด (Cognitive component) ทัศนคติของบุคคลที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งนั้น จะต้องประกอบด้วยความรู้สึกหรือความเชื่อที่บุคคลที่เกี่ยวข้องกับเป้าหมายของทัศนคติ (Attitude object) ที่อาจเป็นวัตถุ บุคคล หรือเหตุการณ์ เป็นอันดับแรก และเป็นความรู้ที่มีทิศทางประกอบด้วย คือทางที่ว่าสิ่งนั้นดี เลว มีคุณหรือมีโทษมากน้อยเพียงใด เป็นความรู้หรือความเชื่อที่ใช้ประเมินสิ่งนั้นได้หรือไม่ได้ เป็นเพียงข้อเท็จจริงโดยทั่วไปเท่านั้น
๒. องค์ประกอบทางความคิด (Affective component) ทัศนคติมีลักษณะที่สำคัญคือ อารมณ์ของบุคคลเกี่ยวกับวัตถุทางทัศนคตินั้น เช่นเดียวกับองค์ประกอบแรกความรู้สึกของบุคคลที่จะต้องมีความชอบ ความไม่ชอบสิ่งหนึ่งหรือความพอใจ ไม่พอใจสิ่งหนึ่ง องค์ประกอบนี้ของทัศนคติต่อสิ่งหนึ่งของบุคคลจะต้องสอดคล้องกับทิศทางขององค์ประกอบแรกของเขาด้วย กล่าวคือ ถ้าบุคคลเชื่อว่าสิ่งใดมีประโยชน์ บุคคลก็จะชอบและพอใจสิ่งนั้น ในทางตรงกันข้าม ถ้าบุคคลเชื่อว่าสิ่งนั้นเลวหรือมีโทษ บุคคลก็จะไม่ชอบไม่พอใจ

^๖ ทิตยา สุวรรณชฎ. ความสัมพันธ์ระหว่างทัศนคติกับพฤติกรรม. (วารสารพัฒนบริหารศาสตร์.

สิ่งนั้น องค์ประกอบนี้มีเนื้อหาที่อาจวัดได้ไม่หลากหลายเท่าองค์ประกอบแรก แต่ก็ยังเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดของทัศนคติ

๓. องค์ประกอบทางการพร้อมกระทำ (Action tendency component) เมื่อบุคคลมีความรู้เชิงประเมินค่า และมีความรู้สึกชอบไม่ชอบสิ่งนั้นแล้ว สิ่งที่สุดคล้องกันซึ่งติดตามมาคือความพร้อมที่จะกระทำการให้สอดคล้องกับความรู้สึกของตนต่อสิ่งนั้นด้วย

สรุปแล้วคำว่า ทัศนคติ หมายถึง ความรู้สึกนึกคิดที่บุคคลมีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม อันมีแนวโน้มที่จะให้บุคคลแสดงปฏิกิริยา และการกระทำต่อสิ่งนั้นๆ ในลักษณะสนับสนุนหรือปฏิเสธ ทัศนคติเป็นสิ่งที่เกิดจากการเรียนรู้ ไม่ใช่สิ่งที่ติดตัวมาแต่กำเนิด ซึ่งการแสดงทัศนคตินั้นมีทั้งในส่วนที่เห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยก็ได้

แนวคิดเกี่ยวกับความคาดหวัง

๑. ทฤษฎีความคาดหวัง (The Expectancy Theory)

ทฤษฎีความคาดหวังเป็นทฤษฎีหนึ่งที่กำลังถึงการจูงใจ (Motivation) ของบุคคลในองค์การซึ่งเป็นการขยายความตามทฤษฎีของ Maslow ว่า ถ้าหากบุคคลเกิดความต้องการพร้อมๆ กันในหลายสิ่ง บุคคลนั้นจะเลือกปฏิบัติอย่างไร ซึ่งในทฤษฎีของVroom เป็นการกล่าวถึงกระบวนการคิดของมนุษย์ว่าเมื่อมนุษย์จะทำอะไรมนุษย์จะหาทางตอบคำถามที่จะทำ เช่น ฉันควรทำงานหนักไหม หรือถ้าทำงานหนักแล้วจะได้รับผลตอบแทนคุ้มค่าหรือไม่และ Vroom ให้ความสำคัญต่อการที่บุคคลรับรู้ในสถานการณ์หรือความคาดหวังว่าอะไรเกิดขึ้นหากเขาประพฤติปฏิบัติอย่างใดอย่างหนึ่ง การคาดการณ์ของความเป็นไปได้ของผลที่ได้รับ เป็นสิ่งจูงใจบุคคลให้แสดงพฤติกรรมบางอย่างที่ต้องการออกมา ซึ่งทฤษฎีความคาดหวังที่ Vroom ได้เสนอไว้ประกอบด้วยมโนทัศน์ (Concepts) ต่างๆ ที่นำมาอธิบายทฤษฎีของเขา ดังนี้^๗ คือ

๑. ความคาดหวัง (Expectancy) หมายถึง การที่บุคคลประเมินตนเองว่าตนสามารถปฏิบัติงานอันใดอันหนึ่งได้ดีเพียงใด หรือกล่าวได้ว่าการที่บุคคลรับรู้ความเป็นไปได้ว่าหากมีความพยายามเพิ่มขึ้นจะนำไปสู่ผลงานที่ดีขึ้น เป็นความสัมพันธ์ระหว่างความพยายามในการทำงานกับผลงานที่เกิดขึ้น หรือเป็นความเชื่อที่ว่า ความพยายามนั้นๆ จะนำไปสู่เป้าหมายที่พึงประสงค์ เช่น คนบางคนคาดหวังว่าหากเขาทำงานหนักขึ้นเขาจะได้เลื่อนขั้นตรงกันข้ามกับคนบางคนคิดว่าหากเขายืนทำงานเขาจะถูกเพื่อนขับออกจากกลุ่ม

^๗ พระมหาสุภาวัฒน์ หนูพริก, “ทัศนคติและความคาดหวังของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษาต่อการสอนวิชาพระพุทธศาสนาของพระนิสิตมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ศึกษาเฉพาะกรณี ผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร”, ปริญญาโทพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต, (คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๘), หน้า ๑๕-๑๖.

๒. โอกาสที่การปฏิบัติงานจะนำไปสู่ผลลัพธ์อีกอันหนึ่ง หรือความเป็นเครื่องมือ (Instrumentality) คือ การที่บุคคลเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างการปฏิบัติงานของตนกับผลลัพธ์ของการทำงาน หรือกล่าวได้ง่ายๆ หมายถึงความเป็นไปได้ที่ผลงานที่เกิดขึ้นจากความพยายามที่เพิ่มขึ้น จะนำไปสู่รางวัลที่ต้องการ เช่น บุคคลคาดหวังจากผลงานเพิ่มมากขึ้น เขาจะได้รับเงินเดือนเพิ่มขึ้น ความเป็นเครื่องมือสูง จะแสดงให้เห็นว่าความเป็นไปได้ ได้รับเงินเพิ่มมากขึ้น

๓. การให้คุณค่ากับสิ่งที่ได้รับ (Valence) หมายถึงความชอบหรือไม่ชอบในรางวัลหรือผลลัพธ์ที่ได้นั้น เขามีความต้องการเพียงไรและเขาให้คุณค่าต่อผลลัพธ์นั้นมากหรือน้อยเป็นที่ต้องการต่อเขามากน้อยเพียงไร ซึ่งการที่บุคคลตีค่ารางวัลหรือผลรับที่ได้ว่า พอใจหรือไม่พอใจนั้น ไม่ได้เกิดจากรางวัลที่ได้รับ แต่เกิดจากปัจจัยของแต่ละบุคคล ดังนั้นจึงมีความแตกต่างกันออกไปตามแต่ละบุคคล เช่น คนบางคนชอบทำงานราชการ เพราะเขาตีค่าความมั่นคงในการทำงานไว้สูง บางคนชอบงานที่ทำหายและมีความรับผิดชอบสูง เพราะเขามีค่านิยมสูงเกี่ยวกับความสำเร็จของงาน เป็นต้น

สิทธิโชค วรานุสันติกุล ได้กล่าวไว้ในงานเขียนของเขาว่านักจิตวิทยาในยุคปัจจุบันในกลุ่มปัญญานิยม (Cognitivism) มีความเชื่ออย่างหนักแน่นว่า มนุษย์เป็นสัตว์โลกที่ใช้ปัญญาหรือความคิดในการตัดสินใจว่าจะกระทำพฤติกรรมอย่างไรอย่างหนึ่ง เพื่อจะนำไปสู่เป้าหมายที่สนองความต้องการของตนเองด้วยความเชื่อเช่นนี้เองจึงเกิดมีคติฐาน (Assumption) ดังนี้^๕

๑. พฤติกรรมของมนุษย์ถูกกำหนดขึ้น โดยผลรวมของแรงผลักดันภายในตัวของเขาเอง และแรงผลักดันจากสิ่งแวดล้อม

๒. มนุษย์แต่ละคนมีความต้องการ ความปรารถนา และเป้าหมายแตกต่างกัน

๓. บุคคลตัดสินใจที่ทำพฤติกรรม โดยเลือกพฤติกรรมหลายอย่างสิ่งที่เป็นข้อมูลให้เลือก ได้แก่ ความคาดหวังในค่าของผลลัพธ์ที่ได้รับ ภายหลังจากที่แสดงพฤติกรรมนั้นไปแล้ว จากคติฐานดังกล่าว นักจิตวิทยาในกลุ่มนี้ซึ่งนำโดย วรูม (Vroom) ลอว์เลอร์ (Lawler) และพอร์เตอร์ (Porter) จึงได้เสนอทฤษฎี ซึ่งจะมีศัพท์วิชาการที่จะต้องทำความเข้าใจอยู่ ๓ ประการ ดังนี้

๑. **ความคาดหวังในความพยายาม การกระทำ (Effort Performance Expectancy)** หมายถึง การที่บุคคลคาดหวังไว้ล่วงหน้าว่า ถ้าหากตนเองลงมือแสดงพฤติกรรมเต็มที่ สุดความสามารถแล้ว จะมีโอกาส หรือความน่าจะเป็นสูงมากน้อยเพียงใดที่จะกระทำสิ่งนั้นได้สำเร็จ กล่าวได้โดยง่ายก็คือ บุคคลจะซึ่งใจว่าพฤติกรรมที่ต้องกระทำนั้น มันยากเกินกำลังความสามารถตนเองหรือไม่ ก่อนที่จะกระทำพฤติกรรมนั้นออกไป เช่น ถ้าหากเขายกพฤติกรรม

^๕ สิทธิโชค วรานุสันติกุล. . จิตวิทยาสังคม: ทฤษฎีและการประยุกต์. (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ซีเอ็ดยูเคชั่น,) ๒๕๔๖, หน้า ๑๖๒

ที่มีจนเหลือให้บุคคลผู้หนึ่งฟัง โดยหวังว่าเขาจะเลียนแบบ เขาอาจจะไม่ยอมเลียนแบบ เพราะเขาคิดว่าตัวเขาไม่มีคุณสมบัติ หรือความสามารถที่กระทำเช่นนั้นได้

๒. การคาดหวังในการกระทำ ผลกรรม (Performance outcome Expectancy) หมายถึง การที่บุคคลคาดหวังไว้ล่วงหน้าก่อนที่จะแสดงพฤติกรรมว่า ถ้าหากเขาจะกระทำพฤติกรรมนั้นแล้ว เขาจะได้ผลลัพธ์ที่เป็นผลดีหรือผลเสียอย่างไรต่อตัวเขา ตัวอย่างเช่น ผู้ใต้บังคับบัญชาที่คิดจะแสดงความคิดเห็นต่อผู้บังคับบัญชา เขาจะต้องขังใจดูก่อนว่าแสดงความคิดเห็นนี้ออกไปแล้วเจ้านายจะชอบหรือไม่ เป็นต้น จะเห็นว่าแต่ละพฤติกรรมที่แสดงออกนั้นจะนำไปสู่ผลลัพธ์หลายอย่างที่แตกต่างกัน

๓. ค่าของผลกรรม (Valence) หมายถึง คุณค่าหรือความตั้งใจที่ผลกรรมมีให้แก่บุคคลที่จะต้องแสดงพฤติกรรมออกไป เพื่อให้ได้มาซึ่งผลกรรมนั้นแต่ละบุคคลมีความรู้ที่แตกต่างกัน ต่อผลกรรมเดียวกัน

จากแนวคิดของนักวิชาการที่ให้ความหมายมานั้น สรุปได้ว่า คำว่า ทศนคติและความคาดหวัง หมายถึง ความรู้สึกนึกคิดที่บุคคลมีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม อันมีแนวโน้มที่จะให้บุคคลแสดงปฏิกิริยา และการกระทำต่อสิ่งนั้นๆ ในลักษณะสนับสนุนหรือปฏิเสธ โดยคาดหวังอยากจะทำให้สิ่งนั้นเป็นไปตามความต้องการของตนเอง โดยที่ความต้องการนั้นต้องเป็นความต้องการที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ส่วนรวมเป็นหลักสำคัญ ซึ่งในที่นี้มุ่งถึงความคาดหวังต่อประโยชน์ที่เยาวชนจะได้รับหลังจากได้รับการศึกษาธรรมศึกษาแล้ว

๒.๒ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับหลักสูตร

ความหมายของหลักสูตร

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๔๒ ได้ให้ความหมายของหลักสูตรไว้ว่า “หลักสูตร น. รายวิชาที่กำหนดไว้ให้ศึกษาวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่ง”^๙

คำว่า “หลักสูตร” แปลมาจากภาษาอังกฤษ “curriculum” ซึ่งมาจากคำในภาษาลาติน “currere” แปลว่า “The course to run” ซึ่งหมายถึงเส้นทางที่จะต้องวิ่งไป

และหลักสูตรยังมีความหมายอีกหลายนัยยะ ตามที่นักการศึกษาได้ให้ความหมายไว้ดังนี้

^๙ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ (กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖), หน้า ๘๖๐.

เซเลอร์ และอเล็กซานเดอร์ (Saylor & Alexander) ได้ให้คำนิยาม หลักสูตรไว้ว่า หลักสูตร คือ การจัดเตรียมมวลประสบการณ์การเรียนรู้เพื่อให้ผู้เรียนเกิดสัมฤทธิ์ผลความมุ่งหมายทางการศึกษาอย่างกว้างๆ และจุดมุ่งหมายเฉพาะโรงเรียน^{๑๐}

โบแชมป์ (Beauchamp) ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับหลักสูตรว่า หลักสูตร คือเนื้อหาที่จัดไว้เป็นระบบเพื่อให้ผู้เรียนได้ศึกษา เป็นโครงการที่โรงเรียนกำหนดให้ผู้เรียนได้เรียน รวมทั้งประสบการณ์ทั้งปวงที่โรงเรียนกำหนดสำหรับนักเรียน ภายใต้การแนะนำและการควบคุมของโรงเรียน^{๑๑}

สุมิตร คุณานุกร ให้ความหมายของหลักสูตรไว้เป็น ๒ ระดับคือ ระดับโรงเรียน หมายถึงโครงการที่ประมวลความรู้และประสบการณ์ทั้งหลายที่โรงเรียนจัดให้กับนักเรียน ไม่ว่าจะภายในหรือภายนอกโรงเรียนก็ตาม เพื่อให้ผู้เรียนพัฒนาไปตามความมุ่งหมายที่กำหนดไว้ และระดับชาติ หมายถึงโครงการให้ศึกษาเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ ความสามารถและคุณลักษณะสอดคล้องตามความมุ่งหมายทางการศึกษาที่กำหนดไว้^{๑๒}

กมล สุดประเสริฐ กล่าวว่า หลักสูตร มิได้หมายความว่าแต่หนังสือหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการเท่านั้น แต่ยังมีความหมายถึงกิจกรรมและประสบการณ์ทั้งหลายที่จัดให้กับเด็ก ซึ่งรวมถึงการสอนของครูต่อนักเรียนด้วย^{๑๓}

วิชัย วงษ์ใหญ่ กล่าวว่า หลักสูตร หมายถึง ประสบการณ์ที่โรงเรียนจัดให้แก่นักเรียน เพื่อให้นักเรียนได้เรียนรู้และพัฒนาตนเองไปในทางที่โรงเรียนปรารถนา และหลักสูตรที่ดีที่ควรจะต้องตอบสนองความต้องการความสนใจของผู้เรียนอันสอดคล้องกับความต้องการของชีวิตที่เหมาะสมที่สุด^{๑๔}

สำนักงานปฏิรูปการศึกษาได้กำหนดแนวทางไว้ในปฏิญญาปฏิรูปการศึกษาแนวทางการปฏิบัติ ๒๕๔๕ ว่า หลักสูตร หมายถึง กลุ่มวิชา แผนหรือแนวทางในการจัดการศึกษาเพื่อให้ผู้ที่เกี่ยวข้องสามารถจัดการเรียนรู้และประสบการณ์ต่าง ๆ เพื่อพัฒนาผู้เรียนได้เต็มตามศักยภาพ

^{๑๐} Saylor & Alexander, **Planning Curriculum for School**, (New York. Holt Rinehart and Winston, 1974), p.4.

^{๑๑} อ่างใน : พระมหาพจน์ สุวโจ (พัยคัมพิทายากร), “การประเมินหลักสูตรพระปริยัติธรรม ศึกษาเฉพาะกรณีนักเรียนชั้นตรี” ปรินญาณีพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต, สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๔๕), หน้า ๔๕ - ๔๖.

^{๑๒} สุมิตร คุณานุกร, **หลักสูตรและการสอน**, (กรุงเทพฯมหานคร : กรุงเทพมหานครพิมพ์, ๒๕๑๘), หน้า ๒ - ๓.

^{๑๓} กมล สุขประเสริฐ, **รูปแบบการบริหารและการจัดการศึกษาแบบกระจายอำนาจ**, (กรุงเทพฯมหานคร: พริกหวานกราฟฟิค, ๒๕๔๔), หน้า ๑๒ - ๑๓.

^{๑๔} วิชัย วงษ์ใหญ่, **พัฒนาหลักสูตรและการสอน - มิติใหม่**, (กรุงเทพฯมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๕), หน้า ๒.

สรุปได้ว่า หลักสูตร หมายถึง โครงการ ประมวลความรู้ กิจกรรม และประสบการณ์ ต่างๆ ที่จัดให้มีการเรียนการสอนทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียน เพื่อเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม และพัฒนาทุกๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา ด้วยการเอาใจใส่ ดูแลอย่างดีของผู้มีส่วนรับผิดชอบทุกระดับ

ความสำคัญของหลักสูตร

หลักสูตรเป็นแม่บทสำคัญต่อการจัดการศึกษาทุกระดับและทุกสาขาวิชา หลักสูตรจะระบุสิ่งที่คาดหวังจะให้เกิดกับผู้เรียน และแนวทางในการจัดให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ต่างๆ ตามต้องการ มีนักการศึกษาได้กล่าวเน้นถึงความสำคัญของหลักสูตรไว้ดังนี้

ธำรง บัวศรี หลักสูตร เป็นหัวใจการศึกษา ทั้งนี้เพราะหลักสูตรเป็นสิ่งที่ชี้ให้เห็นว่า โรงเรียนมีความมุ่งหมายในการให้การศึกษาแก่เด็กอย่างไร และสามารถให้ความรู้สร้างเสริม ทักษะและทัศนคติในด้านใดบ้าง สิ่งต่างๆ ที่ประมวลไว้ในหลักสูตรเป็นเสมือนแนวทางที่ช่วยให้ เราทราบทันทีว่า การศึกษาที่จัดให้แก่เด็กนั้นหนักไปในทางใด มีผลต่อตัวเด็กและสังคมมาก น้อยเพียงใด^{๕๔}

กาญจนา คุณาลักษณ์ หลักสูตร เป็นปัจจัยที่สำคัญอย่างยิ่งที่จะทำให้ปรัชญาหรือความ มุ่งหมายในการจัดการศึกษาบรรลุผลตามแผนการศึกษาแห่งชาติ หลักสูตรเป็น ข้อกำหนดและแนวปฏิบัติให้บรรลุผลสำเร็จ หลักสูตรทำให้สังคมเปลี่ยนแปลงได้ เพราะเมื่อ ประเทศชาติต้องการที่จะสร้างคุณลักษณะของประชาชนในชาติให้เป็นอย่างไร รัฐบาลก็สามารถ ที่จะกำหนดจุดมุ่งหมายและเนื้อหาวิชาที่จะพัฒนาและสร้างสรรค์ให้เยาวชนเป็นไปตามที่ชาติ ต้องการได้^{๕๖}

สุมิตร คุณานุกร ได้กล่าวถึงความสำคัญของหลักสูตรไว้ว่า หากจะเปรียบเทียบความมุ่ง มุ่งหมายทางการศึกษาในระดับชาติเป็นอุดมคติอุดมการณ์ความใฝ่ฝันของบุคคลแล้ว หลักสูตรก็ เปรียบได้กับโครงการของการปฏิบัติเพื่อให้อุดมคตินั้นบรรลุถึงผลสำเร็จ การจัดการศึกษาใน ประเทศใดก็ตาม จะไม่สำเร็จลุล่วงไปตามที่กำหนดไว้ ถ้าไม่มีหลักสูตรเป็นโครงการและ แนวทางในการจัดการศึกษา การให้การศึกษา หมายถึง การให้วิชาความรู้ การถ่ายทอด วัฒนธรรม การปลูกฝังทัศนคติและค่านิยม และการส่งเสริมสร้างความเจริญเติบโตและสมบูรณ์

^{๕๔} ธำรง บัวศรี, “การประเมินหลักสูตรพระปริยัติธรรม ศึกษาเฉพาะกรณีนักธรรมชั้นตรี” *ปริญา นิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต, ๒๕๔๖*, หน้า ๔๘.

^{๕๖} กาญจนา คุณาลักษณ์ : “ปัญหาการบริหารหลักสูตรวิชาชีพพระยาศน์ ตามความคิดเห็นของ ผู้บริหารและครูอาจารย์ในวิทยาลัยอาชีวศึกษา กลุ่มภาคใต้”, *วิทยานิพนธ์ครุศาสตร์อุตสาหกรรมมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารอาชีวศึกษา, (สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง), ๒๕๔๓*, หน้า ๑๑.

ทางร่างกาย หรืออีกนัยหนึ่ง การให้การศึกษา คือการพัฒนาผู้เรียนในทุกๆด้าน เพื่อให้ผู้เรียนได้พัฒนาไปในทิศทางที่สอดคล้องกับความมุ่งหมายทางการศึกษาที่กำหนดไว้^{๑๗}

วิจิตร ศรีสะอ้าน ได้เสนอความคิดเห็นว่า คุณภาพของการศึกษาจะดีเพียงใดนั้น ขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายอย่าง เช่น หลักสูตร แบบเรียน อุปกรณ์การสอน และครู ปัจจัยที่ถือว่ามี ความสำคัญยิ่งต่อการศึกษาคือหลักสูตร เพราะหลักสูตรเป็นแนวทางในการปฏิบัติที่แสดง แก่มุมต่างๆในการศึกษา ตลอดแนวทางในการวัดและประเมินผลเพื่อให้การศึกษาดำเนินไป อย่างมีระบบระเบียบเป็นขั้นตอน และประสบความสำเร็จตามความมุ่งหมายทางการศึกษา^{๑๘}

ธีรยุทธ์ เสนีย์วงศ์ ณ อยุธยา ได้กล่าวถึงความสำคัญของหลักสูตรไว้ ดังนี้

๑. หลักสูตรเป็นเสมือนเบ้าหลอมให้ประชาชนเป็นพลเมืองที่ดีมีคุณภาพ
๒. หลักสูตรเป็นโครงการและแนวทางในการจัดการศึกษา เพราะหลักสูตรจะบอกให้ทราบว่าจะให้ผู้เรียนบรรลุจุดหมายอะไร จะต้องจัดเนื้อหาสาระและประสบการณ์อย่างไร และ จะใช้อะไรเป็นเครื่องวัดแสดงได้ว่าบรรลุจุดหมายที่กำหนดได้

๓. ในระดับโรงเรียน หลักสูตรจะให้แนวปฏิบัติแก่ครู เพราะหลักสูตรจะบอกให้ครูรู้ว่า จะต้องจัดประสบการณ์อย่างไร และจะต้องวัดผลการประเมินอย่างไร

๔. หลักสูตรเป็นมาตรฐานของการศึกษา คือสถาบันการศึกษาจะต้องจัดการเรียนให้ถึงมาตรฐานที่หลักสูตรกำหนดไว้เหมือนกัน^{๑๙}

ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์ หลักสูตรเป็นเครื่องชี้หนทางในการจัดความรู้และประสบการณ์แก่ผู้เรียน ซึ่งครูจะต้องปฏิบัติตามเพื่อให้ผู้เรียนได้รับการศึกษาที่มุ่งหมายสู่จุดหมายเดียวกัน หลักสูตรจึงเป็นหัวใจสำคัญของการศึกษาและเป็นเครื่องชี้ถึงความเจริญของชาติ ถ้าประเทศใดมีหลักสูตรทั้งเหมาะสมทันสมัยและมีประสิทธิภาพ คนในประเทศนั้นย่อมมีความรู้และศักยภาพในการพัฒนาประเทศได้อย่างเต็มที่^{๒๐}

สรุปได้ว่า หลักสูตรมีความสำคัญอย่างยิ่งในการจัดการศึกษา เพราะหลักสูตรได้รวมจุดหมายของการศึกษาในแต่ละระดับเนื้อหาสาระ และประสบการณ์ทั้งหลายของผู้เรียนเข้า

^{๑๗} สุมิตร คุณานุกร, หลักสูตรและการสอน, (กรุงเทพมหานคร : กรุงเทพมหานครการพิมพ์, ๒๕๕๐), หน้า ๒.

^{๑๘} วิจิตร ศรีสะอ้าน. การศึกษาแห่งชาติในอุดมคติ ปฏิรูปการศึกษา แนวคิดและหลักการตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒. (กรุงเทพฯ: วิทยุชน ๒๕๔๓), หน้า ๒๔.

^{๑๙} ธีรยุทธ์ เสนีย์วงศ์ ณ อยุธยา, “การประเมินหลักสูตรครุศาสตร์อุตสาหกรรมมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารอาชีวศึกษา คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง พุทธศักราช ๒๕๓๐”, วิทยานิพนธ์ครุศาสตร์อุตสาหกรรมมหาบัณฑิต, การบริหารอาชีวศึกษา, (สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง, ๒๕๓๗), หน้า ๓๖ -๓๗.

^{๒๐} ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์, การพัฒนาหลักสูตร : หลักการและแนวปฏิบัติ, (กรุงเทพมหานคร : อลิ้นเพชร, ๒๕๒๙,) หน้า ๑๑.

ด้วยกัน และเป็นตัวกำหนดคุณลักษณะต่างๆที่จำเป็น ที่จะช่วยให้ผู้เรียนบรรลุถึงความต้องการของปรัชญาการศึกษา หลักสูตรจึงเป็นรากฐานของการเรียนการสอนซึ่งมีผลให้ผู้เรียนได้รับความสำเร็จในการศึกษาเล่าเรียนเป็นอย่างดี

องค์ประกอบของหลักสูตร

องค์ประกอบของหลักสูตรเป็นส่วนสำคัญที่จะให้ความหมายของหลักสูตรสมบูรณ์ขึ้น องค์ประกอบเหล่านั้นได้แก่ วัตถุประสงค์ เนื้อหาสาระ วิธีสอน และการจัดการเรียนการสอน การประเมินผลทั้งก่อนและหลังการนำหลักสูตรไปใช้ ซึ่งมีนักการศึกษาได้กล่าวถึงองค์ประกอบของหลักสูตรไว้หลายประการ ดังเช่น

สำนักงานปฏิรูปการศึกษาได้กำหนดองค์ประกอบของหลักสูตรไว้ในบัญญัติปฏิรูปการศึกษาแนวทางสู่การปฏิบัติ ๒๕๔๕ ว่า หลักสูตรประกอบด้วย หลักการ (แสดงเจตจำนงหรือเป้าหมายทั่วไปของหลักสูตร) จุดหมาย (ตอบคำถามว่าจะจัดการศึกษาเพื่ออะไร ต้องการให้ผู้เรียนเกิดพฤติกรรมใดบ้าง เป็นพลเมืองดีมีอาชีพ รู้จักตนเองและบทบาทหน้าที่ของตนเอง มีวิจรรย์ญาณในการคิด) โครงสร้าง แนวทาง วิธีการ เนื้อหา อุปกรณ์ การจัดการเรียนการสอน และการประเมินผู้เรียน โดยหลักสูตรที่ใช้ในการจัดการศึกษา มี ๒ ส่วน คือ หลักสูตรแกนกลาง และหลักสูตรสถานศึกษา

หลักสูตรแกนกลาง เป็นหลักสูตรที่กำหนดเพื่อให้เรียนรู้และตระหนักสิ่งที่แสดงถึงความเป็นไทย ความเป็นพลเมืองที่ดีของชาติ การดำรงชีวิต การประกอบอาชีพ และการศึกษาต่อ

หลักสูตรสถานศึกษา เป็นหลักสูตรที่สถานศึกษาจัดเนื้อหาสาระตามกรอบสาระการเรียนรู้ และหลักสูตรที่สถานศึกษาจัดทำขึ้นโดยบูรณาการหลักสูตรแกนกลางและหลักสูตรท้องถิ่นที่มีองค์ความรู้ตามสภาพชุมชน สังคม ภูมิปัญญา และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ต่อการเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ ผู้รับผิดชอบในการจัดทำหลักสูตรแกนกลาง คือ หน่วยงานส่วนกลาง ผู้รับผิดชอบหลักสูตรสถานศึกษา คือ สถานศึกษาทุกแห่ง โดยความร่วมมือจากเขตพื้นที่การศึกษา คณะกรรมการสถานศึกษา ผู้เรียน ผู้ปกครอง และชุมชน

สรุปแล้วองค์ประกอบของหลักสูตรนั้น ถือว่ามีความสำคัญในการกำหนดเกณฑ์ในการนำหลักสูตรไปใช้ เพื่อให้ประสบผลสำเร็จ ซึ่งต้องประกอบด้วย หลักการ จุดมุ่งหมาย โครงสร้าง แนวทาง วิธีการ เนื้อหา อุปกรณ์ การจัดการเรียนการสอน และการประเมินผู้เรียนตามหลักสูตรที่วางไว้

สรุปแนวคิดเรื่องหลักสูตร ตามกรอบแนวคิดของหลักสูตร คือ ให้ผู้เรียนได้มีความรู้ และตระหนักสิ่งที่แสดงถึงความเป็นไทย ความเป็นพลเมืองที่ดีของชาติ การดำรงชีวิต การประกอบอาชีพ และการศึกษาต่อ หลักสูตร ประกอบด้วย หลักการ จุดหมาย โครงสร้าง

แนวทาง วิธีการ เนื้อหา อุปกรณ์ การจัดการเรียนการสอน และการประเมินผู้เรียน โดยหลักสูตรแกนกลางกำหนดผู้รับผิดชอบในการจัดทำหลักสูตรคือ หน่วยงานส่วนกลาง โดยมีจุดมุ่งหมายสำคัญคือ

๑. พัฒนาหลักสูตรให้มีความต่อเนื่อง เชื่อมโยงระหว่างระดับการศึกษา และคำนึงถึงการพัฒนาคนอย่างรอบด้านตามศักยภาพของแต่ละคน

๒. ปรับปรุงหลักสูตรให้มีความยืดหยุ่น หลากหลาย เพื่อตอบสนองความสนใจ ความถนัด และความต้องการของผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนได้เลือกเรียนตามศักยภาพ

๓. กำหนดมาตรการในการกำกับดูแลและการจัดการ เพื่อให้มีการนำหลักสูตรสู่การปฏิบัติ เพื่อตอบสนองมาตรฐานการศึกษาของชาติ

๔. การบูรณาการหลักสูตร คือการทำให้หลักสูตรสมบูรณ์ หมายถึง การนำเอาศาสตร์สาขาวิชาต่าง ๆ ที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันมาผสมผสานเข้าด้วยกันเพื่อประโยชน์ในการจัดหลักสูตรและจัดการเรียน การสอน หลักสูตรที่พัฒนาหรือดำเนินการด้วยวิธีบูรณาการแล้วเราเรียกว่า หลักสูตรบูรณาการ (Integrated Curriculum) มีลักษณะโดยรวมดังต่อไปนี้^{๒๑}

เป็นการบูรณาการระหว่างความรู้และกระบวนการเรียนรู้

เป็นการบูรณาการระหว่างพัฒนาการทางความรู้และพัฒนาการทางจิตใจ

เป็นบูรณาการระหว่างความรู้และการกระทำ

เป็นบูรณาการระหว่างสิ่งที่เรียนในโรงเรียนกับสิ่งที่ป็นอยู่ในชีวิตประจำวันของผู้เรียน

เป็นบูรณาการระหว่างวิชาต่าง ๆ

หลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ธรรมศึกษาชั้นตรี – ธรรมศึกษาชั้นโท^{๒๒}

๑. โครงสร้างหลักสูตรธรรมศึกษาชั้นตรี

หลักสูตรหรือหนังสือแบบเรียนสำหรับธรรมศึกษาตรีที่ยุติใช้ในปัจจุบันนี้เป็นหนังสือเรียนภาษาไทยที่เป็นพระนิพนธ์ ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส และสมเด็จพระสังฆราช (สา ปุสฺสเทว) โดยจัดเนื้อหาวิชาตามลำดับ ดังนี้

๑) วิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรม

หลักสูตร ใช้หนังสือพุทธศาสนสุภาษิต เล่ม ๑

๒) วิชาธรรม

หลักสูตร ใช้หนังสือนวโกวาท แผนกธรรมวิภาคและคิปปฏิบัติ

^{๒๑} บังอร อนุเมธการและคณะ. หลักสูตรและการจัดการมัธยม. (ภาควิชาหลักสูตรและการสอน คณะครุศาสตร์สถาบันราชภัฏราชชนรินทร์. ๒๕๔๒) . หน้า ๑๙ – ๓๕ .

^{๒๒} สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง, เรื่องสอบธรรมสนามหลวงแผนกธรรม พ.ศ. ๒๕๔๖, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๖), หน้า ๗ - ๙.

๓) วิชาตำนาน

หลักสูตร ใช้หนังสือพุทธประวัติ เล่ม ๑-๒-๓ ปฐมสมโพธิ พระนิพนธ์ สมเด็จพระสังฆราช (สา ปุสฺสเทว) และศาสนพิธี เล่ม ๑

๔) วิชาวินัย

หลักสูตร ใช้หนังสือเบญจศีลเบญจธรรม และอุโบสถศีล ของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (เจริญ ญาณวรเถร)

๒. โครงสร้างหลักสูตรธรรมศึกษาชั้นโท

หลักสูตรหรือหนังสือแบบเรียนสำหรับธรรมศึกษาชั้นโท ที่ยุดิใช้ในปัจจุบันนี้เป็นหนังสือเรียนภาษาไทยที่เป็นพระนิพนธ์ ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส และสมเด็จพระสังฆราช (สา ปุสฺสเทว) โดยจัดเนื้อหาวิชาตามลำดับ ดังนี้

วิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรมหลักสูตร

ใช้หนังสือพุทธศาสนสุภาษิต เล่ม ๒

๒) วิชาธรรม

หลักสูตร ใช้หนังสือธรรมวิภาค ปริเฉทที่ ๒

๓) วิชาตำนาน

หลักสูตร ใช้หนังสืออนุพุทธประวัติ และพุทธธานุพุทธประวัติอันกล่าวเฉพาะประวัติพระสาวก สังคีตติกา ปฐมสมโพธิกถา พระนิพนธ์ สมเด็จพระสังฆราช (ปุสฺสเทว) และศาสนพิธี เล่ม ๒ ขององค์การศึกษา ชั้นนี้กำหนดให้เรียนประวัติของพระสาวกจำนวน ๔๐ รูป

๔) วิชาวินัย

หลักสูตร ใช้หนังสืออุโบสถศีล ของพระศรีรัตนโมลี (ชัชววัฒน์ ปญญาสิริ)

๓. การเรียนการสอน

การเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ครูผู้สอนส่วนใหญ่ไม่มีความรู้เกี่ยวกับเทคนิคการสอน และการใช้สื่อการสอนสมัยใหม่ ส่วนมากสอนด้วยวิธีอธิบายให้จดจำจากรายละเอียดและหนังสือเรียนเน้นการจำมากกว่าความเข้าใจ และประเมินผลจากความเข้าใจของนักเรียนด้วยวิธีถามตอบปัญหาที่มีทั้งแบบปรนัยและแบบอัตนัย โดยนิยมแบบสนามหลวงเป็นหลัก คือ ข้อสอบแบบปรนัย

๔. ระยะเวลาการศึกษา

แบ่งภาคการศึกษาออกเป็น ๒ ภาค คือ

๑) ภาควิชาฯ เริ่มตั้งแต่ ชั้น ๑ ค่า เดือน ๖ จนถึงชั้น ๗ ค่า เดือน ๘

๒) ภาคพรรษา เริ่มตั้งแต่ แรม ๙ ค่า เดือน ๘ จนถึงชั้น ๑๓ ค่า เดือน ๑๑

แต่ด้วยเหตุที่ทางสำนักศาสนศึกษาต้องจัดพระภิกษุออกไปสอนตามโรงเรียน ระยะเวลาการศึกษาจึงต้องขึ้นอยู่กับทางโรงเรียนเป็นผู้กำหนดเอง โดยเฉพาะช่วงเวลาปิดเทอม

และเวลาสอบกลางภาคของทางโรงเรียนจะไม่ตรงกับทางสำนักเรียน จึงอนุโลมให้ทางโรงเรียนเป็นผู้กำหนดระยะเวลาที่จะสอนให้ทางสำนักเรียนจัดหาครูพระเข้าไปสอน

กำหนดเวลา ๑๒.๓๐ น. ถึง ๑๕.๐๐ น. ตามตารางการเรียนการสอนที่ทางสำนักศาสนศึกษากำหนดไว้ โดยในโรงเรียนหนึ่งโรงเรียนจะสอนสัปดาห์ละ ๑ วัน หรือชั้นละ ๒ ชั่วโมงต่อสัปดาห์ ซึ่งมีการเรียนการสอนต่อชั้นเรียนประมาณ ๒๐ - ๒๔ สัปดาห์ หรือ ๔๐ - ๔๘ ชั่วโมงต่อปีการศึกษาหนึ่ง

๕. กำหนดการสอบ

การสอบธรรมสนามหลวงแผนกธรรมศึกษา ตรงกับวันแรม ๒-๓-๔ และ ๕ ค่ำเดือน ๑๒ ของทุกปี ซึ่งกำหนดให้ตรงกับวันเสาร์ และวันอาทิตย์ โดยทำการสอบ ๒ วัน วันเสาร์สอบวิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรม ใช้เวลา ๓ ชั่วโมง วันอาทิตย์สอบวิชาธรรม พุทธ และวินัย ซึ่งเป็นข้อสอบแบบปรนัย โดยใช้เวลาในการสอบวิชาละ ๕๐ นาที (๑๐๐ คะแนน) เปิดสอบเวลา ๑๓.๐๐ น. ทุกวันพร้อมกันทั่วราชอาณาจักร

๖. การวัดและการประเมิน

การออกข้อสอบ แม่กองธรรมสนามหลวงรวบรวมข้อสอบจากคณะกรรมการหลายรูป โดยมีคณะกรรมการพิเศษตรวจคัดเลือกอีกชั้นหนึ่ง ลักษณะปัญหาที่ออกข้อสอบ จะถามความจำ ความเข้าใจ ความคิดเห็น และการวิจารณ์คละเคล้ากันไป ข้อสอบทั้งหมดเป็นปรนัย ยกเว้นวิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรมที่ให้เขียน

การตรวจ คณะกรรมการที่จะทำการตรวจข้อสอบ เป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่อาราธนามาจากทั่วประเทศ โดยทำการตรวจในกรุงเทพฯ วิธีการตรวจใช้กรรมการ ๒ รูป ร่วมกันพิจารณา รูปแรกตรวจแล้วให้คะแนนเท่าใด เขียนตัวเลขไว้ที่หน้าข้อสอบแต่ละข้อทุกข้อ และรวมคะแนนไว้บนหัวกระดาษด้านขวามือ ลงชื่อกำกับไว้ที่หัวกระดาษด้านซ้ายมือ ต่อจากนั้นกรรมการรูปที่ ๒ จะตรวจซ้ำอีกครั้ง ถ้าไม่เห็นด้วยก็แก้ไขเปลี่ยนแปลงได้ ถ้าเห็นด้วยก็ลงชื่อกำกับไว้ที่หัวกระดาษด้านซ้ายมือเช่นเดียวกัน

การให้คะแนน ข้อสอบทั้งหมดมี ๔ วิชา คะแนนเต็มวิชาละ ๑๐๐ คะแนน คะแนนเต็มรวมทุกวิชา ๔๐๐ คะแนน ผู้สอบจะต้องเข้าสอบทุกวิชา จะขาดวิชาใดวิชาหนึ่งไม่ได้ และวิชาที่สอบนั้นต้องไม่ต่ำกว่า ๒๐๐ คะแนน ถือว่าสอบได้ แต่หากมีวิชาใดวิชาหนึ่งคะแนนต่ำกว่า ๒๕ คะแนน แม้จะรวมครบทุกวิชาได้เกินกว่าเกณฑ์ที่กำหนดก็ถือว่าสอบตก ๒๕ เปรียบเทียบกับการออกแบบคิดตามแผนผังมโนทัศน์แห่งสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา

หากมองไปที่แผนผังมโนทัศน์แห่งสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาซึ่งมีอธิบายชี้แจงไว้ดังนี้

การศึกษาประวัติพระพุทธศาสนาและความสำคัญของพระพุทธศาสนา ก็คือการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องพระรัตนตรัย ซึ่งประกอบด้วยพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์

เรื่องที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธ ก็คือพุทธประวัติ ว่าด้วยชีวประวัติของพระพุทธเจ้า ชาดกว่าด้วยเรื่องพระชาติในอดีตของพระพุทธเจ้า และวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ซึ่งว่าด้วย เหตุการณ์สำคัญในพุทธประวัติ

คำสอนของพระพุทธเจ้าเรียกว่า พระธรรม ซึ่งรวบรวมไว้เป็นพระไตรปิฎก มีศัพท์เฉพาะที่ต้องทำความเข้าใจเรียกว่า ศัพท์ทางพระพุทธศาสนา พระไตรปิฎกบรรจุ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา หลักธรรมบางข้อได้รับการเรียบเรียงเป็นพุทธศาสนสุภาษิต เพื่อ เป็นคติสอนใจ หนึ่งในวิธีนำหลักธรรมมาปฏิบัติก็คือ การบริหารจัดการและเจริญปัญญา

พระสงฆ์ คือ ผู้น้อมนำพระธรรมมาปฏิบัติจนได้ชื่อว่าเป็นพุทธสาวก – พุทธสาวิกา และชาวพุทธตัวอย่าง ผู้เคร่งครัดในหน้าที่ชาวพุทธ และแม่นยำในศาสนพิธี มรรยาทชาวพุทธ และการปฏิบัติตนต่อพระภิกษุ^{๒๓}

ซึ่งตามกรอบแนวคิดนี้นั้นจะเห็นได้ว่าวิชาพระพุทธศาสนามีกรอบเดียวกับหลักของ ธรรมศึกษาต่างแต่วิชาพระพุทธศาสนามีเนื้อหาสาระที่น้อยกว่าตามวุฒิภาวะของผู้เรียน ส่วน วิชาของธรรมศึกษานั้นมีสาระที่หลากหลายและมากมาย ด้วยจุดประสงค์เดิมนั้นต้องการให้ครู ซึ่งมีวุฒิภาวะสูงได้ศึกษาตามเกณฑ์บังคับของทางกระทรวงศึกษาในสมัยนั้น แต่ปัจจุบันนี้ จุดมุ่งหมายของผู้บริหารหลักสูตรยังเหมือนเดิม แต่จุดมุ่งหมายของสำนักเรียนเปลี่ยนไป จึง เกิดความไม่สมดุลกันระหว่างตัวสาระการเรียนรู้วิชาธรรมศึกษากับตัวผู้เรียน ซึ่งส่วนใหญ่อยู่ใน วัยเด็ก

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์

จากการศึกษาพบว่าผู้ศึกษาให้ความสำคัญเกี่ยวกับบทบาทพระสงฆ์กับการเรียน การสอนศีลธรรมในสถานศึกษาในลักษณะต่าง ๆ ไว้ดังนี้

จากการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องพบว่ามีผู้ให้ความหมายของบทบาทไว้ดังนี้

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้ให้ความหมาย บทบาท ไว้ว่า การทำตามหน้าที่ที่กำหนดไว้ เช่น บทบาทของพ่อแม่ บทบาทของครู หรืออีกนัยหนึ่งก็คือ การแสดงพฤติกรรมตามบทบาทหรือตำแหน่งหน้าที่^{๒๔} บทบาทจึงถือเป็นเรื่องจำเป็นและสำคัญ สำหรับผู้ดำรงตำแหน่งในหน่วยงานต่างๆ มีนักวิชาการได้ให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับ บทบาทใน แง่มุมต่างๆ ดังนี้

^{๒๓} พระเทพโสมภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), กรอบความคิดในการจัดทำสาระการเรียนรู้ พระพุทธศาสนา ในหลักสูตรใหม่, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๑๓

^{๒๔} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช ๒๕๔๒, (พิมพ์ครั้งที่ ๖. พจนานุกรม กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๙), หน้า ๖๐๒.

ณรงค์ เส็งประชา กล่าวว่า “บทบาท คือ พฤติกรรมที่ปฏิบัติตามสถานภาพ บทบาทเป็นพฤติกรรมที่สังคมกำหนดและคาดหวังให้บุคคลกระทำ บทบาทเป็นหน้าที่ที่เราจะต้องทำส่วนสถานภาพ คือสิ่งที่เราเป็น”^{๒๕}

พิทยา สายหู กล่าวว่า “สถานภาพและบทบาทเปรียบเสมือน “ตัว”(ละคร) และบท (บทบาท) ในการเล่นละคร ก็คือ การกำหนดตำแหน่ง และหน้าที่ ให้ผู้แสดงแต่ละคนมาเล่น เรื่องเดียวกันและโรงเดียวกันนั่นเอง”^{๒๖}

ไพบุลย์ ช่างเรียน ได้ให้ความหมายแตกต่างออกไป โดยอธิบายว่า บทบาท โดยทั่วไปพิจารณาความหมายได้สองนัย คือ นัยแรกพิจารณาด้านโครงสร้างสังคม บทบาท หมายถึง ตำแหน่งทางสังคมที่มีชื่อเรียกต่างๆ ซึ่งแสดงลักษณะโดยคุณสมบัติและกิจกรรมของบุคคลที่ครองตำแหน่งนั้น อีกนัยหนึ่งพิจารณาในด้านการแสดงบทบาทหรือการปะทะสังสรรค์ทางสังคมบทบาทจึงหมายถึงผลสืบเนื่องที่มีแบบแผนของการกระทำที่เกิดจากการเรียนรู้ของบุคคลที่อยู่ในสถานภาพแห่งการปะทะสังสรรค์นั้น ตามนัยแรก บทบาทเป็นการจำแนกชนิดของบุคคลที่อยู่ในสังคมซึ่งถูกจำแนกโดยคุณสมบัติและพฤติกรรมของเขาที่มีต่อปทัสถาน ตามนัยหลัง บทบาทเป็นวิธีการแสดงพฤติกรรมของบุคคลที่สังสรรค์กันนั้นว่าจะปฏิบัติอย่างไร ดังนั้น บทบาทของบุคคลจึงแตกต่างกันออกไปตามลักษณะสถานภาพ อุปนิสัย ความคิด ความสามารถ มूलเหตุจูงใจ การอบรมและความพอใจ^{๒๗}

ส่วนสำนักวิชาการตะวันตกที่มีอิทธิพลต่อวงวิชาการไทย ได้ให้ความหมายของ บทบาทไว้หลายนัยด้วยกัน พอประมวลมาเป็นข้อสรุปเพื่อการศึกษาได้ดังนี้

พาร์สัน (Parsons)^{๒๘} เป็นนักสังคมชาวอเมริกัน ได้ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับบทบาท และสรุปไว้ว่า สถานภาพและบทบาท เป็นคุณลักษณะของผู้แสดงบทบาท คือการจัดระเบียบของผู้เริ่มแสดง เป็นการสร้างและกำหนดการมีส่วนร่วมของเขาในกระบวนการที่มีการกระทำร่วมกัน ซึ่งเป็นการรวบรวมความคาดหวัง ซึ่งเกี่ยวกับตนเองและของบุคคลอื่นๆ ที่เขามีความสัมพันธ์ด้วย สถานภาพ คือตำแหน่งของผู้แสดงภายในสถาบันที่เขาอยู่ จึงสรุปได้ว่า

^{๒๕} ณรงค์ เส็งประชา. *มนุษย์กับสังคม*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๕๐), หน้า ๑๐๙.

^{๒๖} พิทยา สายหู. *กลไกของสังคม*, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๘๔.

^{๒๗} ไพบุลย์ ช่างเรียน, *สารานุกรมศัพท์ทางสังคมวิทยา*, (กรุงเทพมหานคร : แพรววิทยา, ๒๕๑๖), หน้า ๒๗-๒๘.

^{๒๘} อ่างใน ปภาณี วิถีพัฒนา, รายงานการวิจัยเรื่อง *สาเหตุและผลของความเครียดในบทบาทของครูผู้สอนวิชาสังคมศาสตร์ในวิทยาลัยครู*, (เอกสารวิจัยคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ ประจำปี ๒๕๒๓), หน้า ๗.

บทบาทมีลักษณะเป็นกระบวนการ ส่วนสถานภาพมีลักษณะเป็นตำแหน่งของผู้แสดงภายในระบบสังคม ซึ่งกลไกของการขัดเกลาทางสังคมจะเตรียมบุคคลให้แสดงบทบาทที่เขาชอบ

สมคิด เฟ็งอูตม^{๒๙} กล่าวว่า พฤติกรรมบทบาทเป็นผลมาจากปัจจัยทางจิตวิทยา ได้แก่ ความคิดเห็นหรือทัศนคติส่วนบุคคล และปัจจัยทางสังคม ได้แก่ ตำแหน่งสถานภาพต่างๆ ของบุคคลที่ประกอบด้วยความคาดหวังจากสังคมให้บุคคลที่ครองตำแหน่งนั้นๆ ปฏิบัติบทบาทแสดงให้เห็นถึงลักษณะที่ไม่หยุดนิ่งของสถานภาพ แต่ละบุคคลได้รับการกำหนดสถานภาพและครองสถานภาพนั้น โดยมีความสัมพันธ์กับสถานภาพอื่นๆ เมื่อบุคคลใช้สิทธิและหน้าที่ซึ่งประกอบขึ้นเป็นสถานภาพจึงแยกจากกันไม่ได้

จากความหมายดังที่กล่าวมา สรุปได้ว่า บทบาทเป็นแบบแผนหรือพฤติกรรมหรือการกระทำของบุคคล ตามสิทธิ อำนาจ และหน้าที่ ตามความรับผิดชอบของสถานภาพหรือฐานะของตำแหน่งทางสังคมที่บุคคลนั้นดำรงอยู่

ลักษณะของบทบาท เมื่อพิจารณาถึงลักษณะของบทบาทที่บุคคลแสดงออกมา นักวิชาการได้กล่าวถึงลักษณะของบทบาทที่บุคคลแสดงออกมาแตกต่างกันเป็น ๒ กลุ่ม คือ

กลุ่มแรก มีความเห็นว่า บทบาทมี ๒ ลักษณะ โดยมีทิตยา สุวรรณชฎ ได้กล่าวถึงลักษณะของบทบาทว่ามี ๒ ประการ คือ (๑) บทบาทที่ปฏิบัติจริง (Actual Role) เป็นบทบาทที่แต่ละบุคคลได้ปฏิบัติจริง ไม่ใช่เพียงระดับความคิดเท่านั้น และ (๒) บทบาทตามอุดมคติ หรือบทบาทตามความคาดหวัง (Ideal Role) เป็นบทบาทที่บุคคลควรปฏิบัติที่สังคมคาดหวังเป็นบทบาทที่อยู่ในระดับความคิดเห็นส่วนบุคคลเพื่อสนองตอบสิ่งที่เราแต่ยังไม่ได้ปฏิบัติจริง

กลุ่มที่สอง มีความเห็นว่า บทบาทมีลักษณะ ๓ ประการคือ

(๑) บทบาทที่กำหนดไว้ในสังคม หรือบทบาทตามอุดมคติ (The Socially Prescribed Role of Ideal Role) เป็นบทบาทที่สังคมกำหนดสิทธิและหน้าที่ให้กับตำแหน่งทางสังคมไว้ เช่น พระสงฆ์จะมีสิทธิและหน้าที่เป็นอย่างไร ดังนั้น จึงทำให้พอคาดหวังบทบาทของบุคคลที่อยู่ในตำแหน่งเหล่านั้นได้

(๒) บทบาทตามความรู้สึกที่ได้รับรู้ (The Perceived Role) เป็นบทบาทที่แสดงออกโดยการวินิจฉัยของตนเอง เป็นบทบาทที่ขึ้นอยู่กับบุคคลนั้นๆ จะคาดหวังด้วยตนเองว่า ควรจะให้เป็นอย่างไรรวมทั้งเกี่ยวข้องเกี่ยวกับทัศนคติ ค่านิยม หรือบุคลิกภาพและประสบการณ์แต่ละคนอีกด้วย

^{๒๙} สมคิด เฟ็งอูตม, “การศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อการพัฒนาชุมชนตามพระธรรมของพระสงฆ์และเจ้าหน้าที่กระทรวงมหาดไทยระดับตำบลในจังหวัดสมุทรสงคราม”, วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๓๖), หน้า ๘.

(๓) บทบาทที่ปฏิบัติจริง (The Actual Role) เป็นบทบาทที่แต่ละบุคคลได้ปฏิบัติได้จริง บางครั้งการแสดงบทบาท ก็เป็นเรื่องที่อยู่นอกเหนือจากความคาดหวัง และการรับรู้เหมือนกัน ซึ่งย่อมขึ้นอยู่กับสถานการณ์เฉพาะหน้าในขณะนั้นด้วย สถานการณ์ต่างๆ ที่มีอิทธิพลต่อการแสดงบทบาทหนึ่งๆ อาจเป็นสภาวะแวดล้อมทางธรรมชาติ และสภาวะแวดล้อมทางสังคม

ทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาทนี้ มีนักทฤษฎีได้ให้ความหมายมากมายและหลายรูปแบบ แต่พอจะสรุปประเด็นสำหรับการศึกษาคำนี้^{๓๐} ดังนี้

(๑) บทบาทเป็นสิ่งที่จะต้องเรียนรู้จากการมีปฏิสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ ในสังคม มนุษย์จะเข้ามาพร้อมอยู่ในสังคมได้จากการเรียนรู้บทบาทของตนเองในสังคม

(๒) การมีปฏิสัมพันธ์กับคนอื่นจะทำให้มีการมองตนเองและผู้อื่นว่าเป็นเจ้าของสถานภาพและบทบาทบางอย่าง และผูกพันอยู่กับความคาดหวังของผู้อื่น และความคาดหวังนี้จะเป็นตัวกำหนดแนวทางของบทบาทในแต่ละคน

ดังนั้น บทบาทจึงเป็นความคาดหวังทางการกระทำว่า ในสถานภาพหนึ่งๆ บุคคลควรจะมีบทบาทอย่างไรโดยจะมีการเรียนรู้เป็นกระบวนการสำคัญ เพื่อให้ทราบว่าจะแต่ละบุคคลจะต้องแสดงบทบาทและสวมบทบาทอย่างไร ซึ่งการเรียนรู้บทบาทนี้จะเกิดจากการเลียนแบบและการสังเกตจากบุคคลที่เรายึด เพื่อจะนำมาเป็นแบบอย่างของบทบาทของตนที่จะแสดงต่อผู้อื่นในสถานการณ์ต่างๆ ในสังคมตามที่ตนเองต้องการ แต่ทั้งนี้การเสนอภาพของตนเองหรือแสดงบทบาทและการสวมบทบาทนี้อาจจะสอดคล้องหรือขัดแย้งกับความคาดหวังของสังคมก็ได้

๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับทฤษฎีการเรียนรู้การสอน

ทฤษฎีของนักวิชาการทั่วไป

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ หมวด ๔ แนวการจัดการศึกษา เป็นการปฏิรูปการเรียนรู้ ที่ถือว่าเป็นหัวใจของการปฏิรูปการศึกษา สารของหมวดนี้ครอบคลุมหลักสาระ และกระบวนการจัดการศึกษาที่เปิดกว้างให้แนวทาง การมีส่วนร่วมสรรสร้างวิสัยทัศน์ใหม่ทางการเรียนการสอนทั้งในและนอกระบบโรงเรียน สาระเกี่ยวกับการเรียนรู้ที่ผู้เรียนสำคัญที่สุดตามหมวดนี้เริ่มตั้งแต่มาตรา ๒๒ ถึงมาตรา ๓๐ มีสาระสำคัญ ๘ เรื่องใหญ่ ๆ

การปฏิรูปการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนสำคัญที่สุด เป็นหลักการสำคัญที่สุด เป็นหลักการสำคัญที่พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ มาตรา ๒๒ กำหนด ไว้ว่า “หลักการจัดการศึกษาต้องยึดหลักการว่า ผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนมี

^{๓๐}เจียมพงษ์ วงศ์ธรรม, “บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชนบท”, วิทยานิพนธ์ สังคมสงเคราะห์ศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๑๔), หน้า ๕๔.

ความสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ”

มาตรา ๒๓ สารະการเรียนรู้ ความสำคัญทั้งความรู้ คุณธรรม กระบวนการเรียนรู้และบูรณาการตามความเหมาะสมของแต่ละระดับการศึกษา ในเรื่องเกี่ยวกับตนเอง และความสัมพันธ์ของตนเองกับสังคม ตลอดจนประวัติศาสตร์ความเป็นมาของสังคมไทย การเมืองและการปกครอง ความรู้และทักษะด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี รวมทั้งเรื่องการจัดการ ด้านคณิตศาสตร์ ด้านภาษา การประกอบอาชีพและการดำรงชีวิตอย่างมีความสุข การใช้และการบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ความรู้เกี่ยวกับศาสนา ศิลป วัฒนธรรม การกีฬา ภูมิปัญญาไทยและการประยุกต์ใช้

มาตรา ๒๔ กระบวนการเรียนรู้ ต้องจัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจ ความถนัด และความแตกต่างของผู้เรียน ฝึกทักษะกระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์และประยุกต์ใช้เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหา ให้ผู้เรียนเรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกการปฏิบัติ ให้ทำได้ คิดเป็นอย่างสมดุล รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยม และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ไว้ในทุกวิชา ผู้สอนสามารถจัดบรรยากาศสภาพแวดล้อม สื่อการเรียน อำนวยความสะดวกให้ผู้เรียนเกิดการเรียนและใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ ทั้งนี้ ผู้สอนและผู้เรียนอาจเรียนรู้ไปพร้อมกัน จากสื่อและแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย พ่อแม่ ผู้ปกครอง และชุมชน มีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ตลอดเวลาทุกสถานที่

มาตรา ๒๕ บทบาทรัฐในการส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ โดยการส่งเสริมการดำเนินงานและจัดตั้งแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต ทุกรูปแบบอย่างเพียงพอและมีประสิทธิภาพ

มาตรา ๒๗ และ ๒๘ การพัฒนาหลักสูตรแต่ละระดับ ให้คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดหลักสูตรแกนกลาง และให้สถานศึกษาขั้นพื้นฐานจัดทำสาระของหลักสูตรที่เกี่ยวข้องกับสภาพปัญหาในชุมชนและสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ

หลักสูตรต้องมีลักษณะหลากหลายตามความเหมาะสมของแต่ละระดับโดยสาระของหลักสูตรทั้งด้านวิชาการ และวิชาชีพ ต้องมุ่งพัฒนาคนให้มีความสมดุล ทั้งความรู้ ความคิด ความสามารถ ความดีงาม และความรับผิดชอบต่อสังคม

มาตรา ๒๙ บทบาทของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ให้สถานศึกษาร่วมกับบุคคล ครอบครัว องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น จัดกระบวนการเรียนรู้ ในชุมชน เพื่อส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน รวมทั้งหาวิธีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์การพัฒนาระหว่างชุมชน

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ หมวด ๔ ได้บัญญัติในเรื่องแนวทางการศึกษา โดยกำหนดให้จัดการศึกษาที่ยึดหลักว่าผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ เพื่อให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ดีที่สุด ทำให้ต้องมีการปฏิรูปการเรียนรู้

โดยมีวัตถุประสงค์ คือ เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เป็นคนที่มีสมรรถนะ มีความสมดุลทั้งด้านจิตใจ ร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ และสังคม มีความรู้ทั้งในด้านวิชาการ ด้านงาน และด้านชีวิต รัก การเรียนรู้ใฝ่รู้ใฝ่เรียนอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

สรุปได้ว่า สาระสำคัญในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติกำหนดให้จัดการศึกษาที่ ยึดหลักว่าผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เป็นคน สมบูรณ์ มีความสมดุลทั้งด้านจิตใจ ร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ และสังคม หลักสูตรต้องมี ลักษณะหลากหลายตามความเหมาะสม มีความเชื่อมโยงสาระการเรียนรู้ของผู้เรียนตาม ระดับชั้นเรียน^{๓๑}

แนวคิดเกี่ยวกับการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่ผู้เรียนสำคัญที่สุด

การจัดกระบวนการเรียนรู้ที่สำคัญต้องคำนึงถึงประเด็นที่สำคัญของมนุษย์ทั้ง ๓ ส่วน ได้แก่ สมรรถนะของมนุษย์มีศักยภาพในการเรียนรู้สูงสุด ความหลากหลายของสติปัญญา และการ เรียนรู้เกิดจากประสบการณ์ตรง

๑. สมรรถนะของมนุษย์มีศักยภาพในการเรียนรู้สูงสุด

สมรรถนะประกอบด้วยเซลล์สมองประมาณหนึ่งแสนล้านเซลล์เป็นโครงสร้างที่มหัศจรรย์ โดยธรรมชาติสมองมีความพร้อมที่จะเรียนรู้ตั้งแต่แรกเกิดมีความต้องการที่จะเรียนรู้ สามารถ เรียนรู้ให้บรรลุอะไรก็ได้ มนุษย์ต้องการเรียนรู้เกี่ยวกับตนเอง ธรรมชาติ และทุกอย่างรอบตัว มนุษย์สามารถเรียนรู้สิ่งต่างๆได้ต้องอาศัยสมองและระบบประสาทสัมผัสซึ่งพื้นฐานของการรับรู้ ซึ่งรับความรู้สึกจากอวัยวะรับความรู้สึก คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ กระบวนการเรียนรู้ที่มี ประสิทธิภาพ ผู้สอนจะต้องสนใจ และให้ผู้เรียนได้พัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างสมอง (Head) จิตใจ (Heart) มือ (Hand) และสุขภาพ องค์กรวม (Health)

ทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อพัฒนาศักยภาพ ดร.ไพเราะ ทิพย์ทัศน์ ได้คิดค้นทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อพัฒนาศักยภาพขึ้นเป็นครั้งแรกในปี พ.ศ. ๒๕๓๓ และต่อมา ดร.สมุณษา พรหมบุญ ได้ปรับปรุงให้เหมาะสมและเป็นที่ยอมรับยิ่งขึ้น โดยเรียกทฤษฎีนี้ว่า “แวนปัญญา” โดยมี สาระสำคัญดังนี้^{๓๒}

การเรียนรู้เพื่อพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ คือการเพิ่มพูนปัญญา ซึ่งเป็นขุมพลังของ ความคิดสร้างสรรค์ และยกระดับศักยภาพให้สูงยิ่งขึ้น

^{๓๑} พระมหาสมศักดิ์ วิทยาสิงห์, “วิเคราะห์หลักสูตรพระพุทธศาสนา ภายใต้นโยบายปฏิรูปการศึกษา”, สารนิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานโยบายและการวางแผนสังคม, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกริก, ๒๕๕๖), หน้า ๑๗.

^{๓๒} สมุณษา พรหมบุญ และคณะ. การเรียนรู้แบบร่วมแรงร่วมใจ ในทฤษฎีการเรียนรู้ แบบมีส่วนร่วม: ต้นแบบการเรียนรู้ทางด้านหลักทฤษฎีและแนวปฏิบัติ. (โครงการพัฒนาคุณภาพ การเรียนการสอน สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.กรุงเทพฯ . ไอเดียริสแควร์ พ.ศ. ๒๕๕๐), หน้า ๔๑-๔๖

ปัญญาเกิดจากความคิดแยกคาย ความคิดแยกคายเกิดจากความรู้พื้นฐาน และการลงมือปฏิบัติ การปฏิบัติต้องมีการฝึกทักษะพื้นฐาน โดยผู้ฝึกจะต้องรู้คุณค่าที่แท้จริง และมีทัศนคติที่ถูกต้องในเรื่องที่ฝึก ดังนั้นองค์ประกอบ ๕ ประการที่นำไปสู่การเพิ่มพูนปัญญา ได้แก่ ความรู้พื้นฐาน ทักษะพื้นฐาน ความคิดแยกคาย การแสดงออกหลากหลาย คุณค่า และทัศนคติที่แท้จริง

การพัฒนาปัญญา มิใช่กระบวนการที่มีขั้นตอนตายตัว แต่เป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องโยงใยกันเป็นวงจรที่ย้อนกลับมาได้และแต่ละครั้งที่ลูกศรย้อนกลับไปทีจุดใด ระดับความสามารถของจุดนั้นจะเพิ่มสูงขึ้น ดังนั้นสาระสำคัญของทฤษฎีนี้จึงเน้นความเข้าใจที่องค์ประกอบแต่ละอย่างและจัดกระบวนการให้ครบทุกองค์ประกอบ โดยมีสมมติฐานเบื้องต้นว่า มนุษย์ คือผู้มีศักยภาพในการเรียนรู้ มนุษย์คือผู้ฝึกได้และต้องได้รับการฝึก การเรียนการสอนที่มีคุณภาพจึงมิใช่การถ่ายทอดความรู้แต่เพียงอย่างเดียวแต่เป็นการคัดสรรความรู้ที่เป็นพื้นฐานที่จำเป็นต่อการนำไปปฏิบัติในสภาพจริง รวมทั้งโอกาสในการใช้ความคิดและการแสดงออกด้วย ทฤษฎีนี้ เน้นการแสดงออกที่หลากหลายด้วยเหตุที่มนุษย์มีความสามารถที่หลากหลาย

๒. ความหลากหลายของทักษะสติปัญญา

คนแต่ละคนมีทักษะความสามารถ หรือความเก่ง แตกต่างกัน และมีรูปแบบการพัฒนาเฉพาะของแต่ละคน สิ่งแวดล้อมที่แตกต่างกัน ส่งผลต่อการพัฒนาเสริมสร้างความสามารถให้แตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัด

พอล และเคนเน็ต (Paul and Kenneth) ได้มีความเห็นตรงกับ โรเบิร์ต แอล. แคทซ์ (Robert L. Katz) ที่ได้คิดค้นวิธีการที่เรียกว่า "สามทักษะ" (Three - Skill Method) พบว่าผู้บริหารต้องมีความสามารถในการบริหาร ๓ ด้าน สรุปสาระสำคัญดังนี้^{๓๓}

๑. ทักษะเชิงเทคนิค (Technical Skill) หมายถึง ความสามารถในการใช้ความรู้ใช้เครื่องมือระเบียบวิธีการปฏิบัติงานวิธีการทำงานที่เหมาะสม ให้งานบรรลุผลสำเร็จ ประกอบด้วย ทักษะ ๓ ทักษะ คือ การวางแผน กระบวนการกลุ่มและติดต่อสื่อความหมาย และการจัดการ

๒. ทักษะเชิงมนุษย์ (Human Skill) หมายถึง ความสามารถในการปฏิบัติงานร่วมกับคนสามารถเข้าใจและจูงใจคนอื่นให้ร่วมมือร่วมใจทำงานได้อย่างดี ประกอบด้วย ทักษะ ๓ ทักษะ คือ การจูงใจและบำรุงขวัญ การประสานงานและการใช้หลักกรรม

๓. ทักษะเชิงมนมคติ (Conceptual Skill) หมายถึง ความสามารถเข้าใจถึงส่วนต่างๆ ของหน่วยงานที่สัมพันธ์กัน สามารถคิดวิเคราะห์ตัดสินใจในงานต่างๆ ดำเนินไปอย่างมี

^{๓๓} Paul Hersey and Kenneth H. Blanchard. **Management of Organization Behavior.** (New Jersey : Prantice-Hall, Inc., 1977), pp. 6-7.

ประสิทธิภาพ ประกอบด้วยทักษะ ๓ ทักษะ คือการเป็นผู้นำ การตัดสินใจ และการจัดความขัดแย้ง

๓. การเรียนรู้เกิดจากอ้างอิง

แนวทางการจัดกระบวนการเรียนรู้ดังนี้

๓.๑ **จัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับความแตกต่างระหว่างบุคคล** ให้ผู้เรียนได้พัฒนาเต็มตามความสามารถ ทั้งด้านความรู้ จิตใจ อารมณ์และทักษะต่างๆ

๓.๒ **ลดการถ่ายทอดเนื้อหาวิชาลง**

ผู้เรียนกับผู้สอนมีบทบาทร่วมกันใช้กระบวนการทางวิทยาศาสตร์ในการแสวงหาความรู้ ให้ผู้เรียนได้เรียนจากสถานการณ์จริงที่เป็นประโยชน์และความสัมพันธ์กับชีวิตจริง เรียนความจริงในตัวเองและความจริงในสิ่งแวดล้อมจากแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย

๓.๓ **กระตุ้นให้ผู้เรียนได้เรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ** โดยการทดลองปฏิบัติด้วยตนเอง ครูทำหน้าที่เตรียมการ จัดสิ่งเร้า ให้คำปรึกษา วางแนวกิจกรรม และประเมินผล

สรุปว่า แนวคิดเรื่องปัจจัยสนับสนุนการเรียนรู้ นั้น คือ การคำนึงศักยภาพของมนุษย์ว่าสามารถที่จะเรียนรู้ได้หลากหลายและต้องการเรียนรู้เกี่ยวกับตนเอง ธรรมชาติ และทุกอย่างรอบตัวให้ผู้เรียนได้เรียนจากสถานการณ์จริงที่เป็นประโยชน์และความสัมพันธ์กับชีวิตจริง ผู้ฝึกจะต้องรู้คุณค่าที่แท้จริงและมีทัศนคติที่ถูกต้องในเรื่องที่ฝึก การพัฒนาเสริมสร้างความสามารถให้แตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัด

ทฤษฎีเกี่ยวกับสถานะของผู้สอน

ทฤษฎีเกี่ยวกับสถานะของผู้สอนนั้น ได้มีผู้รู้ให้แนวคิดและศึกษาวิจัยไว้ เช่น

พัชราภรณ์ พสุวัต ได้สรุปแนวคิดและการวิจัยของนักการศึกษาที่ได้กล่าวถึงสมรรถภาพในการเป็นครู ประสิทธิภาพของครูคุณลักษณะของครูที่ดีและครูที่ดีไว้ในงานวิจัยเรื่อง “การศึกษาสมรรถภาพอ้างอิงของนักศึกษาฝึกสอนคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง” ได้สรุปย่อได้ ๗ ประการ ดังนี้^{๓๔}

๑. มีบุคลิกภาพดี คือมีรูปร่างท่าทางดี ใบหน้าสะอาด เสื้อผ้าสะอาด เรียบร้อยสุภาพ เหมาะสมกับกาลเทศะ ฟันสะอาด มีอารมณ์ดี มีความเชื่อมั่นในตนเอง มีกิริยาสุภาพ

๒. มีคุณธรรมและจริยธรรมของครู การแสดงออกในสิ่งที่ควรประพฤติ ปฏิบัติ มีความยุติธรรม มีความตั้งใจสอนนักเรียน มีเจตคติที่ดีต่ออาชีพครู มีความสามารถในการสั่งสอนอบรมนักเรียน เพื่อให้นักเรียนเป็นคนดี ยึดถือขนบธรรมเนียมประเพณีของครู ดูแลช่วยเหลือ แนะนำครูใหม่ และนิสิตนักศึกษาที่ฝึกสอนด้วยความรัก และมีความเมตตากรุณา ไม่นินทาหรือให้ร้าย

^{๓๔} พัชราภรณ์ พสุวัต, “การศึกษาสมรรถภาพความเป็นครูของนักศึกษาฝึกสอน” คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง”, (โครงการวิจัย ภาควิชาหลักสูตรและการสอน ,คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๓), หน้า ๑๙ - ๒๐.

ต่อผู้อื่น รักษาความลับของนักเรียน อุทิศตนต่ออาชีพครู ถ่ายทอดวิชาความรู้ให้แก่เด็กโดยไม่ปิดบังอำพราง

๓. เป็นผู้ที่มีสมรรถภาพทางด้านวิชาสามัญ วิชาเฉพาะ และวิชาอาชีพครูเป็นอย่างดี โดยเป็นผู้ที่มีสมรรถภาพในด้านความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาวิชา มีสมรรถภาพในการสอนเป็นอย่างดี โดยนำหลักจิตวิทยามาประยุกต์ใช้ได้อย่างเหมาะสม สามารถจัดกิจกรรมการเรียนการสอนได้อย่างเหมาะสมกับความต้องการของนักเรียน และสภาพสังคม มีเทคนิคในการสอนนักเรียนให้เกิดการเรียนรู้ได้เร็ว มีความสามารถในการนำวิธีการวัดและประเมินผลการเรียนการสอน ตลอดจนนำผลมาปรับปรุงการสอน และสามารถทำการศึกษาค้นคว้าเป็นรายบุคคล

๔. สมรรถภาพในการเตรียมการสอน คือ มีการเตรียมล่วงหน้าเกี่ยวกับหนังสือแบบเรียน ตำรา เอกสาร และวัสดุอุปกรณ์การสอน รวมทั้งมีการเขียนวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรมให้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตรและเนื้อหาวิชา

๕. สมรรถภาพในการดำเนินการ จัดกิจกรรมการเรียนการสอน โดยมีลำดับขั้นตอนการสอนชัดเจน รู้จักจับจุดสำคัญมาอธิบายให้เข้าใจ มีความรู้ด้านวิธีสอน รู้จักใช้อุปกรณ์การสอน มีความสามารถดัดแปลงการสอนให้เหมาะสม มีการใช้ภาษาที่ชัดเจน ไม่วกวน สามารถสร้างบรรยากาศในการเรียนการสอนได้ดี มีอารมณ์ขัน มีวิธีการเสริมสร้างกำลังใจให้แก่ผู้เรียนได้อย่างเหมาะสม ทำให้นักเรียนเกิดกำลังใจ เกิดความมั่นใจในการเรียนรู้ เน้นให้นักเรียนเกิดทักษะในทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านจริยธรรม หรือด้านความคิดสร้างสรรค์ และมีการสรุปทบทวน ช่วยให้ผู้เรียนเกิดความคิดรวบยอดได้ตรงตามจุดประสงค์ที่วางไว้

๖. สมรรถภาพในการมีมนุษยสัมพันธ์ มีความสามารถทำงานร่วมกับบุคคลอื่นได้ดี ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่มีคุณธรรม รักษาวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณี ตลอดจนเป็นผู้ที่สามารถสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับชุมชน และร่วมมือกับชุมชนเป็นอย่างดี ด้วยความเสียสละและรับผิดชอบ

๗. สมรรถภาพในการพัฒนาตนเอง โดยรู้จักเพิ่มพูนความรู้ให้แก่อาชีพครูด้วยการเขียน พ การค้นคว้าที่เกี่ยวข้องกับวิชาการศึกษาและใช้การสังเกต เพื่อให้เข้าใจเกี่ยวกับระเบียบต่างๆ ของโรงเรียน

ชำนาญ นิตารัตน์ กล่าวไว้ใน “การสอนศีลธรรมในโรงเรียน” ว่า การสอนศีลธรรมมีจุดมุ่งหมาย ๒ ประการ คือ ^{๓๔}

๑. ให้นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องศีลธรรมและศาสนาย่างถูกต้อง
๒. ให้นักเรียนนำความรู้ความเข้าใจไปประพฤติปฏิบัติ

^{๓๔} ชำนาญ นิตารัตน์, “การสอนศีลธรรมในโรงเรียน”, มิตราจารย์ ๑๖ (สิงหาคม ๒๕๑๒) อ้างถึง ประดิษฐ์พรหมเสนา, วิทยานิพนธ์เรื่อง การนำวิธีสอนในสมัยพุทธกาลมาใช้สอนจริยศึกษาในระดับประถมศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย :จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๓), หน้า ๒๐.

ในจุดมุ่งหมายข้อ ๑ เป็นการสอนให้รู้ ทางศาสนาเรียกว่า “ปริยัติธรรม” ข้อ ๒ เป็นการอบรมให้มี ทางศาสนาเรียกว่า “ปฏิบัติธรรม”

การสอนให้รู้เป็นหน้าที่ของครูศีลธรรม ส่วนการอบรมให้มีเป็นหน้าที่ของครูทุกคน จะต้องช่วยกัน

คำหามาน คนไค (นามแฝง) กล่าวไว้ใน “๑๙๙ กระบวนท่าของครูมีอาชีพร” ว่า พื้นฐานการเป็นครูเป็นเรื่องของคุณสมบัติส่วนตัว หรือสิ่งที่มีอยู่ในตัวตนของครู เช่น ความเชื่อ ความคิด จิตใจ นิสัย รูปลักษณ์และการแสดงออกในทางบวกต่อศิษย์ หรือผู้เรียน โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเป็นมิตรที่ดี หรือ “กัลยาณมิตรภาพ” ซึ่งจะช่วยสร้างความสัมพันธ์ที่ระหว่างครูกับศิษย์ นอกจากความเป็นมิตรที่ดีแล้ว พื้นฐานทางจิตใจอีกประการหนึ่งคือ “จิตวิญญาณความเป็นครู” ได้แก่ ความรักและเมตตา ความเห็นอกเห็นใจและต้องการจะช่วยเหลือผู้อื่นโดยบริสุทธิ์ใจ และความสามารถแสดงออกซึ่งจิตวิญญาณของความเป็นครูได้อย่างเป็นธรรมชาติ บุคคลใดปราศจากพื้นฐานเหล่านี้ แม้ว่าจะมีความรู้และทักษะทางวิชาชีพมากมายเพียงใด ก็ยากจะเป็นครูที่ดีมีคุณภาพได้^{๓๖}

ธีรศักดิ์ อัครบวร กล่าวถึงลักษณะของครูที่ดีไว้ใน “ความเป็นครูไทย” ว่า

๑. ภูมิรู้ ได้แก่ คุณสมบัติส่วนตัวที่เกี่ยวข้องกับความรู้ความสามารถด้านวิชาการที่จะสอน ตลอดจนการเป็นผู้ที่มีสติปัญญาดี เจลียวฉลาด เชื่อมั่นในตนเอง มีความคิดสร้างสรรค์ รู้จักแสวงหาความรู้ใหม่ๆ เป็นต้น ภูมิรู้อีกประการหนึ่งคือ การสอนดีและปกครองดี สามารถอธิบายได้รวบรัดชัดเจน สอนสนุก ทำเรื่องที่ยากให้เข้าใจได้ ควบคุมชั้นเรียนให้อยู่ในระเบียบวินัย เป็นต้น

๒. ภูมิธรรม ได้แก่ การประพฤติดี เว้นจากอบายมุขทั้งปวง กระทำแต่สิ่งที่ดีที่สุจริต ทั้งกาย วาจา และใจ นอกจากนี้ ครูต้องมีจรรยาบรรณและคุณธรรมสูง ซื่อสัตย์ เสียสละ มีเมตตากรุณา ยุติธรรม และมานะอดทน เป็นต้น

๓. ภูมิฐาน ได้แก่ บุคลิกภาพดี รูปร่างท่าทางดี แต่งกายสะอาดเรียบร้อย พุดจาไพเราะนุ่มนวล นาเสียงชัดเจน มีลักษณะเป็นผู้นำ และยังคงต้องเป็นผู้ที่มีมนุษยสัมพันธ์ดี มีอัธยาศัยไมตรีกับบุคคลทุกเพศ ทุกวัย ทุกชนชั้น^{๓๗}

พระมหาอดิศร ธีรสีโล ได้กล่าวถึงหลักการการพัฒนาบุคลิกภาพของบุคคลไว้ใน “คุณธรรมสำหรับครู” ว่า^{๓๘}

^{๓๖} คำหามาน คนไค (นามแฝง) , ๑๙๙๙ กระบวนท่าของครูมีอาชีพร, (กรุงเทพมหานคร : สายธาร, ๒๕๕๔), หน้า ๑๓-๑๔.

^{๓๗} ธีรศักดิ์ อัครบวร, ความเป็นครูไทย, (กรุงเทพมหานคร : ก.พลพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๔), หน้า ๗๕.

^{๓๘} พระมหาอดิศร ธีรสีโล, คุณธรรมสำหรับครู, (กรุงเทพมหานคร : เข้าส์, ๒๕๕๐), หน้า ๙๖.

๑. การวิเคราะห์ตนเอง (Self Analysis) หมายถึง การสำรวจตรวจสอบตัวเองว่ามีสิ่งดี หรือสิ่งใดบกพร่องแล้วก็ปรับปรุงแก้ไข ส่งเสริมเพิ่มพูนต่อไป

๒. การปรับปรุงตนเอง (Self Improvement) หมายถึงการวิเคราะห์ตนเองเป็นเบื้องต้น นั่นคือจะต้องฝึกตนให้เป็นคนรู้จักเหตุผล

๓. การฝึกตนเอง (Self Training) หมายถึง การหมั่นฝึกฝนปฏิบัติตนเป็นประจำให้เกิดเป็นนิสัย การฝึกตนเองจะสำเร็จได้ต้องอาศัยความจริงใจ

๔. การประเมินผล (Self Evaluation) หมายถึง การสำรวจตรวจสอบครั้งสุดท้ายหลังจากได้กระทำตามขั้นตอนที่ได้วางแผนไว้ หรือตั้งใจไว้แล้ว

ทฤษฎีของนักวิชาการในทางพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนา หมายถึง คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ซึ่งทรงค้นพบสิ่งที่เป็นจริง หรือ สัจธรรมที่มีอยู่แล้วในธรรมชาติและทรงสั่งสอนให้มนุษย์ให้พ้นทุกข์ มีองค์ประกอบที่สำคัญ ๔ ประการ คือ ศาสนธรรม หรือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าถือว่าเป็นแก่นแท้ของศาสนา ส่วนศาสนสถาน ศาสนวัตถุ ศาสนพิธี และศาสนบุคคล ถือเป็นเปลือก หรือ กระจีของศาสนา พระพุทธศาสนามีหลักธรรมต่าง ๆ ที่เป็นแนวทางให้พุทธศาสนิกชนได้ศึกษาและยึดถือปฏิบัติ เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต เรียกว่า ธรรมจริยา ความหมายของธรรมจริยา แปลว่า ความประพฤติธรรม ธรรมจริยา เป็นคำสมาสมาจากคำว่า ธรรม กับ จริยา ส่วนคำว่า จริยา แปลว่า ความประพฤติ กิริยาอาการที่ปฏิบัติ รวมความแล้วธรรมจริยาจึงหมายถึงการประพฤติปฏิบัติตนที่อยู่ในคุณงามความดี หรือการปฏิบัติตามพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าโดยเฉพาะสังคัมไทยได้ยึดมั่นหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนาโดยตลอด มาทำให้สังคัมไทยมีความสงบสุข และเกิดความมั่นคงทางสังคัม นอกนี้ยังคำว่า “ศีลธรรม” ซึ่งใช้ในสังคัมไทยมานาน มีความหมายว่าความประพฤติที่ดีที่ชอบ เดิมเป็นชื่อวิชาที่ว่าด้วยหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ตามหลักสูตรในระดับประถมและมัธยมศึกษา ปัจจุบันนักปราชญ์บางท่านใช้คำว่าศีลธรรมในความหมายเดียวกับจริยธรรม

พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตโต) ได้ให้ความหมายและความสัมพันธ์ของคำว่า “พุทธิศึกษา” และ “จริยศึกษา” ไว้ดังนี้^{๓๙}

ตามความหมายของพระพุทธศาสนาที่แท้จริงแล้ว พุทธิศึกษาจะไม่แยกจากจริยศึกษา เมื่อเจ้าชายสิทธัตถะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าแล้ว พระองค์มีจริยะมาพร้อมเสร็จ ทรงสมบุรณ์ด้วยพุทธคุณทั้งสองคือ ปัญญาที่แท้มากับคุณธรรม มีกรุณา เป็นต้น และเป็น พื้นฐานของการแสดงออกที่ถูกต้องอย่างแท้จริงซึ่งเป็นจริยะธรรมในตัวของมันเอง เพราะฉะนั้นในแง่ของพุทธศาสนาจึงถือว่า พุทธิศึกษาและจริยศึกษาคืออันเดียวกัน

^{๓๙} พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตโต), *ปรัชญาการศึกษาไทย*, (กรุงเทพมหานคร : เคล็ดไทย, ๒๕๑๘), หน้า ๖๒.

จากแนวคิดต่างๆ ที่กล่าวมาแล้ว จะเห็นได้ว่าการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา ในโรงเรียน นอกจากให้นักเรียน เรียนรู้เนื้อหาของพระพุทธศาสนาในด้านต่างๆแล้ว เป้าหมาย สำคัญอีกประการหนึ่งคือให้นักเรียนได้ปฏิบัติตามหลักธรรมคำสั่งสอน จนมีธรรมจริยาหรือ จริยธรรมตามหลักพระพุทธศาสนาด้วย เพื่อความง่ายต่อการศึกษา ผู้วิจัยได้แยกมาเป็นประเด็น การศึกษาดังนี้

๑. แนวความคิดเกี่ยวกับพระพุทธศาสนากับการศึกษา

แนวคิดเกี่ยวกับพระพุทธศาสนากับการศึกษานั้นได้มีผู้ให้ความรู้เกี่ยวกับเรื่องนี้ เช่น

ท่านพุทธทาสภิกขุ ได้แสดงทัศนะเรื่องความหมายของคำว่าการศึกษาจากรากฐานแห่งพระพุทธศาสนาไว้ว่า^{๔๐} “คำว่า ศึกษา ในภาษาไทย ก็คือ คำว่า สึกขา ในภาษาบาลี หรือศึกษา ในภาษาสันสกฤต สำหรับในประเทศอินเดีย คำว่า ศึกษาหรือสึกขา หมายถึง การประพฤติปฏิบัติ ที่เรียกว่า ศีล สมาธิ ปัญญา ไม่ได้หมายถึงการเล่าเรียนหนังสือในภาษา ธรรมดา หมายถึง การอบรม ศึกษาอบรมให้เกิดความรอดแห่งปัญญารอดจากความทุกข์”

คำว่า “ศึกษา” ในภาษาบาลีใช้คำว่า สึกขา แปลว่า เห็นด้วยตัวเองประจักษ์ด้วย ตัวเอง สึกขา จึงเป็นการเรียนเข้าไปภายในแทนที่จะเรียนเรื่องที่อยู่ภายนอก แม้ว่าจะต้อง เรียนภายนอกในส่วนที่เกี่ยวกับภายในก็ตาม แต่ สึกขามาจากคำว่า สะ บวกกับ อิกขะ รวม ความแล้วแปลว่า เห็นด้วยตัวเอง และได้เสนอแนวทางการศึกษาเพื่อบรรลุจุดหมายของ การศึกษาที่ถูกต้องไว้ ๔ ทาง คือ

๑. แนวทางแห่งยถาภูตสัมมัมปัญญา
๒. แนวทางแห่งไตรสิกขา และมรรค ๘
๓. แนวทางแห่งปฏิจจสมุปปทา
๔. แนวทางของจิตภาวนา

๑. แนวทางแห่งยถาภูตสัมมัมปัญญา ปัญ แปลว่า รอบ ญา แปลว่า รู้ สัมม, สัมมา แปลว่า ถูกต้อง ภูต แปลว่า เป็น, ยถา แปลว่า เช่นนั้น รวมความแล้ว หมายถึง การ รอบรู้กระจ่างแจ้งถึงภาวะการณที่มันเป็นจริง

๒. แนวทางแห่งไตรสิกขา หรือมรรคมีองค์ ๘ ที่มีคำว่า สัมมานำหน้าทั้งหมด คำว่า สัมมา แปลว่า ถูกต้อง คือถูกต้องตามกฎของธรรมชาติแล้วนำกฎเกณฑ์นั้นมาควบคุมตัวเอง การกระทำของตัวเอง การดำรงชีวิตอยู่และความสัมพันธ์ระหว่างตนเองกับสิ่งแวดล้อมรอบ ๆ ตัว สัมมาทิวฏฐิเป็นจุดเริ่มต้นการนำสัมมาทิวฏฐิมาเป็นแนวทางศึกษาจะนำไปสู่การศึกษาที่สมบูรณ์

๓. แนวทางปฏิจจสมุปปทา ซึ่งเป็นวงจรที่มุ่งสู่ความระงับทุกข์ โดยการควบคุมสิ่ง ที่เรียกว่า สรรพผัสสะ เราก็สามารถดำรงชีวิตอยู่โดยไม่เป็นเหยื่อสิ่งแวดล้อม คือมีชีวิตได้อย่างมี ปัญญา

^{๔๐} อ่างแล้ว, หน้า ๙๔.

๔. **แนวทางของจิตภาวนา** คือการพัฒนาจิตใจ เรียกว่า อานาปานสติเพื่อความรู้อันลึกซึ้ง

พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) ได้แสดงทัศนะของการศึกษาว่า การศึกษาคือ “การฝึกฝนพัฒนาตน การฝึกฝนพัฒนาเป็นตัวหลักเป็นตัวของการศึกษา” การศึกษานั้นเป็นทั้งตัวการพัฒนาและเป็นเครื่องมือสำหรับพัฒนา คือ เป็นการพัฒนาตัวบุคคลขึ้น โดยพัฒนาตัวคนทั้งคนหรือชีวิตทั้งชีวิต ตัวคนพัฒนานั้น คือ การศึกษา เมื่อผู้เรียนมีการศึกษาอย่างนี้แล้ว ก็เอาคุณสมบัติที่ตัวมีซึ่งเกิดจากการศึกษานี้ไปเป็นเครื่องมือในการดำเนินชีวิตและสร้างสรรค์สิ่งต่างๆ การศึกษาก็เลยเป็นเครื่องมือของการพัฒนา

การพัฒนามนุษย์หรือการพัฒนาชีวิตจะเป็นไปได้ด้วยดี ต้องอิงอาศัยความเชื่อความมั่นใจ และความรู้ความเข้าใจที่เป็นพื้นฐานสำคัญ ๒ ประการ คือ

๑. ความเชื่อ ความมั่นใจในธรรมชาติของมนุษย์ว่า เป็นสัตว์ที่ฝึกฝนพัฒนาได้ และมีวิสัยแห่งการพัฒนาได้อย่างสูงสุด การพัฒนาคนนั้นมีลักษณะเด่นอันหนึ่ง คือ การดึงศักยภาพที่มีอยู่ในตัวมนุษย์แต่ละคน ออกมาพัฒนาให้งอกงามอย่างเต็มที่ และใช้ให้ได้ผลดีที่สุด

๒. การทำให้บุคคลแต่ละคนรู้จักตัวเอง และความพร้อมความสามารถในการที่จะตอบรับสิ่งภายนอก^{๔๑}

ศ.นพ. ประเวศ วะสี ได้ให้ความหมายของการศึกษาไว้ว่า การศึกษา คือ การหล่อหลอมจิตลักษณะของมนุษย์ ถึงแม้มีรูปร่างเป็นของคนเหมือนกัน แต่จิตลักษณะของมนุษย์แตกต่างกันมากกว่าความแตกต่างของความรูปร่างวัตถุที่มีอยู่ในโลกเสียอีก จิตลักษณะกำเนิด การรับรู้ การแปลผลสิ่งรับรู้ความรู้สึก ความคิดและความประพฤติกรรม การศึกษาจึงกำหนดชีวิตทัศน์ โลกทัศน์ ความรู้สึก สุข ทุกข์ และความรู้สึกของเราต่อผู้อื่นและสิ่งแวดล้อม หรือสรุปอีกอย่างว่ามนุษย์เป็นอยู่อย่างไรเพราะการศึกษา^{๔๒}

สุลักษณ์ ศิวรักษ์ ให้ทัศนะในเรื่องการศึกษาเกี่ยวกับพุทธศาสนาไว้ว่า การศึกษาควรเอาหลักก่อนัดตามาประยุกต์ใช้เป็นเป้าหมายทางการศึกษาเพื่อให้มนุษย์เป็นอิสระเข้าใจตัวเองโดยไม่ยึดติด ควรมุ่งไปที่พระพุทธรูปเป็นที่ตั้ง ทั้งในด้านอัตตหิตประโยชน์และปรหิตประโยชน์ กล่าวคือ การศึกษาควรเป็นไปโดยนัยแห่งพุทธภาษิตที่ว่า “ไม่คิดเบียดเบียนตนเองไม่คิดเบียดเบียนผู้อื่น เมื่อคิดยอมคิดเพื่อเกื้อกูลทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น และเกื้อกูลกันและกัน หาก

^{๔๑} พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), การศึกษาเครื่องมือพัฒนาที่ยังต้องพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด, ๒๕๓๐), หน้า ๕๑ - ๕๒.

^{๔๒} ประเวศ วะสี, ศ.นพ., พระสงฆ์กับการรู้เท่าทันสังคม, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พิมพ์ดี, ๒๕๓๖), หน้า ๑๗.

ดำเนินตามหลักแห่งไตรสิกขา ความเป็นไปในโลกก็ยอมเป็นไปเพื่อความสว่าง ความสะอาดและความสงบ”^{๔๓}

พระครูวิเชียรประจักษ์ จุกกธมฺโม ได้ให้ทัศนะไว้ว่า พระพุทธศาสนา เป็นกระบวนการทัศนศึกษาตลอดชีวิต (Lifelong education) ของมนุษย์และเป็นกระบวนการทัศนศึกษาในรูปแบบของการจัดกระบวนการให้มีผลต่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong learning) อันประกอบด้วย การดำเนินการตลอดชีวิตของมนุษย์ การจัดที่มีการวางแผนทำให้ได้รับความรู้ ทักษะ และเจตคติ อันจำเป็นต่อการเปลี่ยนแปลงในชีวิตซึ่งเกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา จนในที่สุดทำให้บุคคลได้พัฒนาตนเองอย่างเต็มศักยภาพ เป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากแรงจูงใจของผู้เรียน ที่จะเรียนรู้ด้วยตนเอง ใช้แหล่งการเรียนรู้ทุกประเภท ทั้งแบบในระบบ (Formal) นอกบบ (Non formal) และไม่เป็นทางการ หรือตามอัธยาศัย (Informal) อย่างแท้จริง และสมบูรณ์ของการศึกษา^{๔๔}

สรุปแล้วความหมายของคำว่า พระพุทธศาสนากับการศึกษา ก็คือ การเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างภูมิธรรมและสมรรถนะในการดำรงชีวิตของคนในประชาคม ในระดับครอบครัวขึ้นมาถึงประชาคมท้องถิ่นจนกระทั่งการดำรงชีวิตในสังคมระดับชาติ โดยอาศัยหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา คือหลักของไตรสิกขา อันได้แก่ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นเครื่องช่วยจรโลงชีวิตอันเป็นเหมือนเข็มทิศชี้แนวทาง

๒. วิธีการจัดการศึกษาตามแนวพุทธศาสนา

ในส่วนของวิธีการจัดการศึกษาตามแนวพระพุทธศาสนานั้นได้มีนักวิชาการจำนวนหนึ่งที่ได้กล่าวไว้ แต่ที่น่าสนใจอย่างยิ่ง ดังเช่น

ท่านพุทธทาสภิกขุ ได้กล่าวไว้ว่า^{๔๕}

๑. **พุทธิศึกษา** คือ ควรจัดเรื่องความรู้ สติปัญญา ความคิดที่มีเหตุผลอบรมปัญญา สามารถรู้เรื่องสำคัญที่สุดของชีวิต ตลอดรู้ว่าชีวิตเกิดมาทำไม จะเรียนหนังสือจะทำอะไรก็ต้องรู้

๒. **จริยศึกษา** ต้องเป็นการทำลายความเห็นแก่ตัวแก่พวกพ้อง รู้จักสำรวม มัชยัสถ์ รู้หน้าที่

๓. **พลศึกษา** พละ หรือกำลังมี ๒ ประการ

๑. กำลังทางวัตถุ (กาย) แข็งแรง มีอนามัยดี

๒. กำลังวิญญาน (จิต สมาธิ) สะอาด ว่องไว มั่นคง แล้วนำกำลังกายไปตามทางที่ถูกต้อง

^{๔๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๒.

^{๔๔} พระครูวิเชียรประจักษ์ จุกกธมฺโม (จำปาทอง), กระบวนการเรียนรู้แบบ “อริยสัง ๘,” ของพระพุทธศาสนาเป็นต้นแบบที่มุ่งผู้เรียนเป็นศูนย์กลางโดยแท้จริง, (สุรินทร์ : โรงพิมพ์ศิริรัตน์ออฟเซท, ๒๕๔๕), หน้า ๗๕ - ๗๖.

^{๔๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๗ - ๗๘.

๔. หัตถศึกษา หมายถึง การใช้มือ ทุกวิชาเทคนิคทั้งภาคทฤษฎีและปฏิบัติ

ดังนั้น การศึกษาตามแนวพุทธศาสนา ก็คือ การเข้ามาเพื่อทำลายสัญชาตญาณอย่างสัตว์ให้สิ้นไป มีการประพฤติปฏิบัติถูกต้องดีงาม คือ การยกระดับจิตใจให้สูงขึ้น

๓. เป้าหมายของการศึกษาของพระพุทธศาสนา

ท่านพุทธทาสภิกขุ ได้กล่าวถึงเป้าหมายของการศึกษาว่า^{๔๖}

๑. การไม่ตกเป็นทาสวัตถุนิยม ทางประสาทสัมผัสทั้ง ๕
๒. การมีความรู้เรื่องชีวิตตามความเป็นจริง
๓. ความสุขที่ถูกต้อง สะอาด บริสุทธิ์
๔. การไม่นึกคิดสิ่งใดให้ร้อนใจ
๕. มีจิตวิญญาณสูงส่ง สมกับความเป็นมนุษย์

๔. วัตถุประสงค์ของการศึกษาตามแนวทางพุทธศาสนา

ในส่วนของวัตถุประสงค์ของการศึกษาตามแนวพระพุทธศาสนานั้น ได้มีนักวิชาการจำนวนหนึ่งที่ได้กล่าวไว้ แต่ที่น่าสนใจอย่างยิ่ง ดังเช่น

พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตโต) ได้กล่าวสรุปไว้เป็นประเด็นแห่งการศึกษาไว้ว่า^{๔๗}

๑. ในแง่อิสระภาพพื้นฐานของชีวิต การศึกษาช่วยให้มนุษย์เข้าใจกลไกแห่งชีวิตของตนเอง เข้าใจความจริงอันลึกลับของธรรมชาติที่แวดล้อมตนอยู่และรู้วิธีจะเข้าไปเกี่ยวข้องกับธรรมชาติเหล่านั้น ในทางที่เป็นประโยชน์ของตนรู้จักปรับตัวเข้ากับธรรมชาติได้อย่างดีที่สุด มนุษย์จึงกระทำการต่างๆ เพื่อกำจัดความอดอยาก โรคภัยไข้เจ็บ ความร้อนหนาวและภัยธรรมชาติต่างๆ

๒. ในแง่อิสระภาพทางสังคม มนุษย์เน้นปัจจัยแวดล้อม เรียกว่าปัจจัยแวดล้อมทางสังคม มีลักษณะพิเศษแตกต่างกันไปจากปัจจัยแวดล้อมอื่นในธรรมชาติ มนุษย์จึงต้องเรียนรู้ที่จะเข้าอยู่ด้วยกัน เรียนรู้การที่จะทำตนให้เป็นประโยชน์ร่วมกัน การทำตนให้อำนวยประโยชน์สังคม การที่จะร่วมมือสร้างสรรค์พัฒนาสิ่งต่างๆและการที่จะสร้างระบบการอยู่ร่วมกันด้วยดี

พระเทพโศภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้กล่าวสรุปถึงจุดหมายแห่งการจัดการศึกษาไว้ว่า การจัดการศึกษามีหน้าที่พัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ นั่นคือการศึกษาต้องสร้างสังคมฐานความรู้ (Knowledge-based Society) หรือสังคมแห่งการเรียนรู้ (Learning Society) ขึ้นมาให้จงได้ มนุษย์ที่พัฒนาแล้วจะเป็นฐานสำหรับการพัฒนาทุกส่วนของประเทศ ซึ่งรวมทั้งเศรษฐกิจฐานความรู้ และเศรษฐกิจแบบพหุมีพอกิน มนุษย์ที่พัฒนาแล้ว หมายถึงคนที่มีภาวนา

^{๔๖} อ้างแล้ว, หน้า ๗๘ - ๗๙.

^{๔๗} อ้างแล้ว, หน้า ๗๗ - ๗๘.

๔ ได้แก่ กายภาวนา สीलภาวนา จิตภาวนา และปัญญาภาวนา เทียบได้กับจุดสดมภ์ของยูเนสโก การจัดการศึกษาที่จะพัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ต้องยึดหลักอริษฐานธรรม ๔ ประการ คือ ปัญญา สัจจะ จาคะ และสันติ^{๔๘}

๕. หลักแห่งการสอนธรรมของพระพุทธเจ้า

หลักธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้แล้วนั้น ถือว่าเป็นคำสั่งสอนอันแท้จริงที่มีอยู่แล้วตามธรรมชาติ พระองค์เป็นเพียงแต่ผู้ค้นพบเท่านั้น แล้วนำมาเปิดเผยให้ทราบทั่ว หลักธรรมคือความจริงเหล่านี้คงมีอยู่ตามธรรมชาติไม่ได้สูญหายไปไหนเป็นความจริงตลอดเวลาทุกหมู่เหล่า ความจริงอันนี้คือความจริงแท้เหมือนที่ทรงตรัสไว้ในธัมมนิยามสูตรว่า “ธรรมชาติ คือ ความจริง ธรรมนิยาม คือการกำหนดหมายความว่าเป็นธรรมจัตตา คือความดำรงอยู่ของความจริงเป็นสิ่งที่ มีอยู่โดยตัวเอง”

พระพุทธองค์ได้ทรงสอนมนุษย์มากมาย มีมนุษย์หลายคนได้รับประโยชน์จากการ สอนธรรมของพระองค์ บางคนถึงกับยอมสละบ้าน สละทรัพย์สมบัติ บุตร ภรรยา บวชเป็นภิกษุ ในพระธรรมวินัยของพระองค์ ซึ่งการที่พระองค์นำหลักธรรมที่ตรัสรู้ขึ้นมาสั่งสอนทั่วไป ก็เพราะมี จุดมุ่งหมายในการสั่งสอน ๓ ประการด้วยกัน คือ

๑. ทรงสอนเพื่อให้ผู้ฟังรู้แจ้งในสิ่งที่ควรรู้ควรเห็น หมายความว่า สิ่งใดที่พระองค์รู้ แล้ว เห็นแล้ว เมื่อทรงเห็นว่าไม่จำเป็นสำหรับผู้ฟังหรือผู้รับคำสั่งสอนพระองค์ก็จะไม่ทรงสอนสิ่ง นั้น จะสอนแต่เฉพาะเท่าที่จำเป็นเท่านั้น เหมือนบิดา มารดา แม้มีทรัพย์มาก แต่จะให้ทรัพย์แก่ บุตรตามสมควรแก่วัยและความจำเป็นเท่านั้น

๒. ทรงมีความมุ่งหวังเพื่อให้ผู้ฟังตรึกรตรองตามเห็นจริงได้ ได้แก่ ทรงแสดงมี เหตุผล ที่ผู้ฟังพอจะตรองตามให้เห็นได้ด้วยตนเอง การสอนที่ไม่ยากและไม่ง่ายจนเกินไปจนไม่ ต้องนึกตรึกรตรอง แต่สอนให้ใช้ปัญญาพิจารณา

๓. ทรงสอนให้ผู้ฟังได้รับผลแห่งการสอนในเชิงปฏิบัติ สามารถจะทำให้ผู้ปฏิบัติ ได้รับผลตามสมควรแก่กำลังแห่งการปฏิบัติของตนๆ ทรงเน้นการปฏิบัติตามคำสั่งสอนของ พระองค์เพื่อประโยชน์ของผู้ปฏิบัติว่าเป็นการบูชาพระองค์อย่างยิ่งดังเช่น ที่ตรัสกับพระอานนท์ ว่า “การทำบูชาตถาคตด้วยดอกไม้ของหอมนั้นไม่ชื่อว่า บูชาเลย แต่ผู้ใดปฏิบัติธรรมสมควรแก่ ธรรม ผู้นั้นแหละได้ชื่อว่าบูชาตถาคตอย่างยิ่ง”^{๔๙}

ในการสอนธรรมะสำหรับพระพุทธองค์แล้วได้ทรงมองเห็นถึงระดับสติปัญญาของ มนุษย์ว่ามี ๔ ระดับด้วยกัน จึงต้องสอนธรรมตามความเหมาะสมกับสติปัญญาของแต่ละบุคคล ไป โดยคำนึงถึงผู้ฟังเป็นสำคัญ หลักการสอนโดยทั่วไปแล้วมี ๒ ประการ คือ

^{๔๘} พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), ทิศทางการศึกษาไทย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๔๕.

^{๔๙} อจ.ต.ก. (บาลี) ๒๐ / ๕๖๕/๓๕๖.

๑. เกี่ยวกับตัวผู้เรียน พระองค์จะสอนธรรมให้เหมาะสมกับจริตของบุคคลหรือประเภทของบุคคล นอกจากนั้นทรงคำนึงถึงความพร้อมว่ามีความสูงงอมแห่งญาณอินทรีย์มากน้อยเพียงใด อันนี้จะทรงพิจารณาเป็นรายๆ ไป เมื่อได้เวลาแล้วทรงคิดว่าควรสอนในลักษณะใดดี เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจชัดเจนและได้ผลจริง

๒. เกี่ยวกับการสอน ในเรื่องนี้พระองค์จะสร้างสิ่งโน้มน้าวจิตใจก่อนแล้วจึงเข้าสู่เนื้อหาที่หลัง แล้วจะทรงเริ่มสนทนากับผู้ที่มาพบด้วยเรื่องที่เขาเข้าใจอยู่แล้ว หรือเรื่องที่เขาสนใจอยู่ขณะนั้น แล้วพระองค์ยังทรงสอนภิกษุผู้ธรรมกถึกอีกว่าควรตั้งธรรม ๕ ประการไว้ในใจก่อนที่จะแสดงธรรมคือ

๑. จักแสดงธรรมไปตามลำดับ หมายถึงแสดงธรรมไปตามเนื้อหาสาระ เช่น เรื่องทาน กถา สีลกถา เป็นต้น ไม่ตัดลำดับ ไม่ตัดลัดให้ขาดความ

๒. จักแสดงธรรมอ้างเหตุ หมายถึงชี้แจง โดยยกเหตุผลมาแสดงให้เข้าใจ มีการยกตัวอย่างมาเปรียบเทียบ เพื่อเข้าใจง่ายขึ้น

๓. จักแสดงธรรมอาศัยความเอ็นดู โดยมุ่งแสดงธรรมด้วยจิตที่มีความเมตตาหวังอนุเคราะห์แก่ผู้อื่น

๔. จักไม่แสดงธรรมเพราะเห็นแก่อาภิส

๕. จักไม่แสดงธรรมกระทบตนและกระทบผู้อื่น^{๕๐}

การสอนธรรมของพระพุทธเจ้า มีลักษณะเฉพาะพระองค์เอง ทรงประกาศธรรมหรือทำการสอนในท่ามกลางความเจริญของศาสนาอื่นๆ หลายศาสนาในสมัยนั้น โดยวิธีการดังนี้ คือ

๑. การสอนโดยวิธีเอ็งสลักษณะ ได้แก่ ทรงแสดงยืนยันไปข้างเดียว เช่น ความดีมีผลเป็นสุข ความชั่วมีผลเป็นทุกข์ กุศลเป็นสิ่งควรเจริญ อกุศลเป็นสิ่งควรละ

๒. ทรงสอนโดยวิธีปฏิบัติจาลักษณะ คือ ทรงย้อนถาม เสียก่อนแล้วจึงตรัสสอน

๓. ทรงสอนโดยวิธีวิภาษลักษณะ คือ ทรงแยกแยะประเด็นให้ชัดเจน เช่น เรื่องที่ทรงแสดงแก่ อภัยราชกุมาร

๔. ทรงสอนโดยรูปนลักษณะ คือ พักปัญหาไว้ ไม่ทรงพยากรณ์ คือยังไม่ทรงตอบเรื่องนั้น เพราะเห็นว่าไม่มีประโยชน์ หรือยังไม่ได้เวลา^{๕๑}

ท่าทีที่ทรงสอนของพระพุทธเจ้า ๓ ประการ

๑. ทรงสอนอย่างละมุนละม่อม เช่น ตรัสกับภิกษุทั้งหลายว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย จะเป็นความงามหาหน้อยไม่ ถ้าหากพวกเธอผู้บวชในธรรมวินัยที่เรากล่าวไว้ดีแล้วยังเป็นผู้มีความอดทนมีความสุข”

^{๕๐} อภ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๕๙/๒๖๓.

^{๕๑} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๒/๒๙๑.

๒. ทรงสอนอย่างเข้มงวดรุนแรง แสดงถึงวิธีสอนอย่างเข้มงวดรุนแรงของพระพุทธเจ้า ทั้งนี้เพื่อให้เหมาะสมกับอุปนิสัยหรืออินทรีย์ของเวไนยชน ทานองเดียวกับช่างเหล็กจะต้องใช้ไฟแรงแก่เหล็กที่แข็ง

๓. ทรงสอนอย่างขอร้องวิงวอน เช่น พระองค์ทรงสั่งสอนภิกษุว่า “เธอทั้งหลายพึงเป็นธรรมทายาทของเราเถิด อย่าเป็นอามิสทายาทเลย”

ในเชิงปฏิบัติจริงพระองค์ทรงใช้วิธีสอนธรรมหรือปลูกฝังจริยธรรมหลายหลายวิธี เช่น

๑. ทรงใช้วิธีการแบบปฏิวัติ วิธีนี้เป็นการเปลี่ยนแปลงการเชื่อถือของคนในสมัยนั้นทั้งหมด เช่น เรื่องการทรมานตน

๒. ทรงใช้วิธีการแบบปฏิรูป ได้แก่ ทรงดัดแปลงเสียใหม่ ไม่ใช่เป็นการเปลี่ยนแปลงทันทีทันใด

๓. ทรงใช้วิธีการสอนโดยจัดคำสอนที่เป็นพุทธศาสนาล้วนๆ พระพุทธองค์ทรงสอนแตกต่างกันไป จากการสอนแบบเดิมที่ไม่มีอยู่ในสมัยนั้น เช่น ทรงสอนเรื่องทุกข์ เหตุ ให้เกิดทุกข์ แนวทางแห่งการดับทุกข์ เป็นต้น

๔. ทรงใช้การสอนโดยบรรยาย ในการสอนแบบบรรยายพระพุทธองค์ทรงมีการสอนอยู่ ๕ แนวด้วยกัน คือ

๑. สอนโดยวิธีที่มีผู้ฟัง เป็นจุดศูนย์กลาง

๒. ทรงสอนโดยใช้วิธีอุปมาอุปมัย วิธีการสอนแบบนี้พระองค์ใช้เพื่อเป็นการเปรียบเทียบ จากรูปธรรมไปสู่นามธรรม

๓. ทรงใช้วิธีการสอนโดยการสาธิตและอุปกรณ์ การสอนโดยวิธีนี้ เพื่อให้บุคคลทุกระดับได้ประจักษ์แจ้งในธรรมะทรงสอนให้ชัดเจนจากสภาพแวดล้อม

๔. ทรงใช้วิธีการสอนแบบอริยสัจ ๔ วิธีนี้เป็นการสอนตามขั้นตอนของอริยสัจ ๔ ประกอบด้วย ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค เป็นการมองขั้นตอนตั้งแต่จุดเริ่มต้นของเหตุผลต่างๆ จนถึงแนวที่จะต้องดับต้นเหตุนั้นๆตลอดจนถึงแนะนำแนวทางที่ถูกต้อง

๕. ทรงใช้วิธีการสอนโดยการอนุสาสน์วิธี เป็นการสอนโดยวิธีการชักใช้ใล่เสียงของพระองค์เพื่อให้ผู้ฟังเข้าใจในเรื่องธรรมะการสอนจะพิจารณาถึงความรู้เดิมๆ ของบุคคล ที่ทรงตรัสสอนด้วยเหตุผลโดยการนำเอาความคิดทางพุทธศาสนามาใช้ ดังที่ปรากฏใน อนาคตลักษณะสูตร เป็นตัวอย่าง

การทดสอบการประเมินผลการสอนของพระพุทธเจ้า

พระราชวรมุณี (ประยูรค์ ปยุตโต) กล่าวไว้ว่า พระพุทธองค์ได้ทดสอบภิกษุบางรูป บางคณะว่าได้ประสบความสำเร็จหรือไม่อย่างไร จากการที่พระองค์ได้สอนธรรมะโดยภิกษุที่พระองค์จะทดสอบนั้น ไปจำวัดในป่าช้าก่อนถ้าหากว่าภิกษุมีความกลัวก็แสดงว่ากิเลสยังไม่หมดไป ยังไม่สำเร็จตามมรรคผลที่มุ่งหวัง การทดสอบตามแนวของพระองค์ พอสรุปได้ดังนี้คือ

๑. การทดสอบด้านปริยัติธรรม ได้แก่ การมุ่งให้เกิดการจดจำและเข้าใจว่าผู้ที่ได้รับการปลูกฝังอบรมแล้วมีความคิดเห็นถูกต้องตามความเป็นจริงเพียงใด
๒. การทดสอบทางด้านปฏิบัติ การวัดผลตามแนวทางพระพุทธศาสนานี้จะไม่เพียงแต่ทางด้าน การจดจำ การเป็นพหูสูตรเท่านั้น แต่จะมุ่งไปทางการปฏิบัติด้วย
๓. ทดสอบวัดผลเกี่ยวกับฌาน เป็นเรื่องเกี่ยวกับการบำเพ็ญหรือทำสมาธิจนบรรลุฌาน ส่งผลให้ผู้ปฏิบัติมีจิตใจที่สงบเย็น^{๕๒}

๒.๕ บทบาทของพระสงฆ์ในการสอนศีลธรรมในโรงเรียน

เนื่องจากพระสงฆ์ไทยส่วนใหญ่มิได้แยกตัวออกไปอยู่อย่างโดดเดี่ยวห่างจากชุมชน พระสงฆ์จึงต้องรับรู้สิ่งที่เกิดขึ้นในชุมชนที่ตนเองอาศัยอยู่ และมีบทบาทที่เกี่ยวข้องกับชุมชนในด้านต่าง ๆ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน บทบาทดังกล่าวมิได้จำกัดอยู่เฉพาะในเรื่องการสั่งสอนศาสนธรรม และการปฏิบัติธรรมเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการช่วยเหลือประชาชนทั้งทางวัตถุ และการแก้ปัญหาพัฒนาชีวิตอีกด้วยและการเป็นผู้นำของชุมชน พระสงฆ์ยังคงทำหน้าที่พัฒนาศีลธรรมของประชาชนอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน พระสงฆ์หลายรูปได้รับการยอมรับนับถือและยกย่องจากคนทั่วไปว่ามีคุณูปการกลมกล่อมแก่ผู้คนที่รู้จักบาปบุญคุณโทษและเป็นคนดีของสังคม เช่น ท่านพุทธทาส พระเทพเวที (ประยูรย์ ปยุตโต) เป็นต้น ดังนั้น บทบาทของพระสงฆ์ในการสอนศีลธรรมในโรงเรียนจึงไม่ได้อยู่เฉพาะแต่เรื่องการให้ความรู้ในด้านศาสนากับนักเรียนเท่านั้น แต่ยังแฝงบทบาทอย่างอื่นอยู่อีกมากมายโดยแยกไม่ออกจากบทบาทในฐานะเป็นพระในพระพุทธศาสนา ซึ่งต้องทำหน้าที่ทุกอย่างเท่าที่จะทำได้และมีโอกาสจะทำ ทั้งนี้ก็เพื่อให้หลักคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้ายังดำรงอยู่ต่อไป

แนวความคิดเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อสังคมนั้น มีนักการศึกษาได้ให้ทัศนะไว้ดังนี้

พระมหาสมทรง สิรินุโรและคณะ ได้กล่าวว่า บทบาทที่วัดและพระสงฆ์จะทำได้ คือ การศึกษาการเผยแผ่และการสงเคราะห์ซึ่งในส่วนของการศึกษานั้นเป็นการให้บริการด้านการศึกษาแก่พระสงฆ์คือการมีโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์นับเป็นทางหนึ่งในการสร้างอุบาสกอุบาสิกาให้ได้พุทธศาสนิกชนที่มีคุณภาพและเป็นกำลังของศาสนา อีกประการหนึ่งก็คือ การไปสอนวิชาศีลธรรมตามโรงเรียนต่าง ๆ เป็นการอนุเคราะห์สังคมนักด้วยธรรมทานการที่ให้

^{๕๒} พระราชวรมุนี (ประยูรย์ ปยุตโต), การศึกษาของคณะสงฆ์: ปัญหาที่รอทางออก, (กรุงเทพมหานคร : มุลินธิโกมลคิมทอง, ๒๕๒๙), หน้า ๖๗.

พระสงฆ์ได้เข้าไปมีบทบาทในการศึกษาของชาติดังกล่าวนี้จะทำให้เยาวชนและสังคมเห็นความสำคัญของวัดและพระสงฆ์^{๕๓}

บทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อสังคมนั้น มีนักการศึกษาได้ให้ทัศนะไว้ดังนี้

๑. บทบาทด้านการพัฒนาจิตวิญญาณ พระสงฆ์ทำหน้าที่ในการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มาขัดเกลาจิตใจของพุทธศาสนิกชนให้มีคุณภาพดีขึ้น โดยหลักธรรมทางพุทธศาสนาชี้ชัดว่า ธรรมทั้งหลายมีใจเป็นหัวหน้า มีใจประเสริฐที่สุด สำเร็จได้เพราะใจ คำสอนนี้ได้มาเป็นคติแบบไทย ๆ ที่ว่า ใจเป็นนาย กายเป็นบ่าว เพราะฉะนั้น หากมองในแง่ของการพัฒนาแล้ว การพัฒนาที่สำคัญที่สุดและละเลยไม่ได้ก็คือการพัฒนาจิตใจ เพราะจิตที่พัฒนาแล้วเท่านั้น จึงจะทำให้การพัฒนาภายนอกคือการพัฒนาทางกายหรือวัตถุเป็นไปอย่างถูกต้อง พระสงฆ์จึงใช้หลักการของการฝึกสมาธิเข้ามาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาจิตวิญญาณของพุทธศาสนิกชนให้เกิดการพัฒนาจากภายในสู่ภายนอกเพื่อให้เป็นคนที่สมบูรณ์

๒. บทบาทด้านส่งเสริมและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม พระสงฆ์มีบทบาทอย่างมากในการส่งเสริมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม จะเห็นได้จากการที่พระสงฆ์จัดให้มีการบูรณปฏิสังขรณ์วัดวาอารามที่สร้างมาเป็นเวลานานและมีคุณค่าทางวัฒนธรรม จัดให้มีการรักษาประเพณีทางพระพุทธศาสนา เช่น การเทศมหาชาติ การตักบาตรเทโว เป็นต้น จัดให้มีการรักษาสีงแวดล้อม จะเห็นได้จากการที่พระสงฆ์จัดให้มีการบวชป่า เพื่ออนุรักษ์ป่าไม้ เป็นต้น เป็นบทบาทที่เน้นให้ประชาชนมีความรักและหวงแหนทรัพยากรในท้องถิ่นของตน

๓. บทบาทด้านการเผยแผ่ธรรม เป็นบทบาทหลักของพระสงฆ์ในฐานะที่เป็นสาวกของ พระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระสงฆ์ทำหน้าที่ในการศึกษาธรรมและนำธรรมที่ตนได้ศึกษาแล้วไปเผยแผ่ให้ประชาชนได้รู้ตาม และสามารถนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้ โดยแบ่งบทบาทการเผยแผ่ธรรมของพระสงฆ์ในปัจจุบันออกเป็น ๓ ลักษณะ คือ

๓.๑ พระธรรมจาริก คือ พระสงฆ์ไทยที่เสียสละและสมัครใจเดินทางไปปฏิบัติงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ชาวเขาในท้องถิ่นจังหวัดต่างๆ ที่มีชาวเขาอาศัยอยู่

๓.๒ พระธรรมทูต คือ พระภิกษุที่มีความรู้ในทางพระพุทธศาสนาพอสมควรที่จะดำเนินการเผยแผ่ได้ แล้วเสียสละไปพบปะกับประชาชนในท้องถิ่นนั้น ๆ เพื่อโน้มน้าวประชาชนให้เกิดความสนใจเลื่อมใสในคุณค่าแห่งศีลธรรม และพระพุทธศาสนาโดยเผยแผ่ทั้งในประเทศและต่างประเทศ

^{๕๓} พระมหาสมทรง สิริธโร, นายแพทย์ประเวส วะสี, นายสมบูรณ์สุขสำราญและส. ศิวรักษ์, บทบาทของวัดและพระสงฆ์ไทยในอนาคต, อ้างถึงใน พระปลัดเกียรติศักดิ์ ดนดิธโร(สินทวิวรกุล), "บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดกระบี่", วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต การบริหารการศึกษา (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๘), หน้า ๒๓.

๓.๓ การเผยแผ่พระศาสนาโดยทั่วไป เช่น การเทศน์ การเผยแผ่โดยผ่านสื่อวิทยุโทรทัศน์ สิ่งพิมพ์ เป็นต้น

๔. บทบาทด้านให้การศึกษา เป็นบทบาทที่พระสงฆ์ได้ปฏิบัติมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ในอดีตประชาชนมักนำลูกหลานที่เป็นผู้ชายมาฝากให้อยู่กับพระสงฆ์ แล้วพระสงฆ์จะทำการสอนศิลปะวิทยาการต่างๆ ให้ตามสมควร วัดก็บริจาคที่ดินให้เป็นสถานที่จัดสร้างอาคารของสถานศึกษาต่างๆ พระยังทำหน้าที่เป็นครูช่วยสอนในบางรายวิชาที่ขาดแคลนครูผู้สอน เป็นการให้การศึกษาแก่ชุมชน

๕. บทบาทด้านสังคมสงเคราะห์ การสงเคราะห์ชาวบ้านของพระสงฆ์เป็นไปทั้งในด้านวัตถุและจิตใจ ทั้งนี้สอดคล้องกับหลักธรรมที่เรียกว่า สังคหวัตถุ ซึ่งเป็นธรรมเครื่องสงเคราะห์โลก ประดุจสลักเพลาคุมรถที่แล่นไปอยู่ มีอยู่ ๔ ประการ คือ

๕.๑ ทาน ให้ปันสิ่งของต่างๆ แก่ผู้อื่นที่ควรให้ปัน

๕.๒ ปิยวาจา เจรจาวาจาที่อ่อนหวาน

๕.๓ อัตถจริยา ประพฤติสิ่งที่เป็นประโยชน์

๕.๔ สมานัตตตา ความเป็นคนมีตนเสมอไม่ถือตัว

นอกจากนี้ พระมหากษัตริย์ สู่ภิกษุ^{๕๔} ได้ศึกษาบทบาทของพระธรรมวิทยากรต่อการปลูกฝังและพัฒนาคุณธรรมเยาวชน โดยได้จำแนกบทบาทของพระธรรมวิทยากรในการปลูกฝัง และพัฒนาคุณธรรมเยาวชนออกเป็น ๔ ด้าน คือ ๑) บทบาทด้านการปลูกฝังคุณธรรม ๒) บทบาทด้านการสร้างจิตสำนึก ๓) บทบาทด้านการบริการสังคม ๔) บทบาทด้านการพัฒนาคุณธรรม ผลการวิจัยพบว่า ลักษณะการปฏิบัติหน้าที่ของพระธรรมวิทยากรโดยภาพรวมทุกด้านอยู่ในระดับปานกลาง และวรวิมล ศุภมณี ได้ศึกษาการปฏิบัติหน้าที่ต่อสังคมด้านการพัฒนาจริยธรรมของพระนิสิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยได้จำแนกการปฏิบัติหน้าที่ต่อสังคมในการพัฒนาจริยธรรมออกเป็น ๑๐ ด้าน คือ ๑) ด้านการอบรมสั่งสอนให้มีระเบียบวินัย ๒) ด้านการปลูกฝังให้มีความซื่อสัตย์สุจริต และยุติธรรม ๓) ด้านการปลูกฝังให้มีความขยันหมั่นเพียร และยึดมั่นในสัมมาอาชีพ ๔) ด้านการปลูกฝังให้มีสำนึกในหน้าที่และความรับผิดชอบ ต่อสังคม ๕) ด้านการปลูกฝังให้รู้จักคิดริเริ่มวิจารณ์ และตัดสินใจอย่างมีเหตุผล ๖) ด้านการปลูกฝังให้มีความกระตือรือร้นในการปกครองระบอบประชาธิปไตย รักและเทิดทูนชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ๗) ด้านการปลูกฝังให้รู้จักพึ่งตนเองและมีอุดมคติ ๘) ด้านการปลูกฝังให้มีความเสียสละ เมตตาอารี และกตัญญูกตเวที ๙) ด้านการปลูกฝังให้มีความภาคภูมิใจ และรู้จักทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม และทรัพยากรธรรมชาติ

^{๕๔} พระมหากษัตริย์ สู่ภิกษุ, “บทบาทของพระธรรมวิทยากรต่อการปลูกฝังและพัฒนาคุณธรรมเยาวชน”, วิทยานิพนธ์ สังคมสงเคราะห์ศาสตร์ (การบริหารและนโยบายสวัสดิการ สังคม), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๖), หน้า ก.

และ ๑๐) ด้านการปลูกฝังให้รู้จักการสร้างความร่วมมือกับประชาชนในการปฏิบัติหน้าที่ด้านสังคมในการพัฒนาจริยธรรม ซึ่งผลการวิจัยพบว่า พระนิสิตได้มีการปฏิบัติหน้าที่ ต่อสังคมด้านการพัฒนาจริยธรรมทุกด้านอยู่ในระดับมาก ยกเว้นด้านการปลูกฝังให้รู้จักการสร้างความร่วมมือกับประชาชนพระนิสิตมีการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง

จากแนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ที่ได้นำเสนอมาจะเห็นได้ว่า การสอนศีลธรรมในโรงเรียนก็นับเป็นบทบาทหนึ่งของพระสงฆ์ภายใต้สถานภาพครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนซึ่งจะต้องแสดงบทบาทหลาย ๆ ด้านดังกล่าวแล้วพร้อมกันในระหว่างที่ปฏิบัติการสอนศีลธรรมในโรงเรียนเท่าที่จะมีโอกาสทำได้ ส่วนภาระหน้าที่ที่ครูพระสอนศีลธรรมจะต้องรับผิดชอบในระหว่างปฏิบัติการสอนก็ถูกคาดหวังให้ครูพระมีความรู้ความสามารถในด้านวิชาชีพเหมือนครูทั่วไป ดังจะเห็นได้จากการประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อถวญความรู้แก่ครูพระสอนศีลธรรม ซึ่งกลุ่มส่งเสริมและสนับสนุนการเผยแพร่หลักธรรม สำนักพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรมได้จัดขึ้น โดยมุ่งเน้นการนำความรู้สู่การปฏิบัติจริง ได้อบรมถวญความรู้แก่ครูพระในด้านต่าง ๆ คือ เนื้อหาวิชาที่จะสอน จิตวิทยาการเรียนรู้อุเทศนวิธวิธีการสอน กระบวนการเรียนรู้ การประเมินผลการ เรียนรู้ตามสภาพจริงและการจัดการเรียนการสอน ในทำนองเดียวกัน กิริติ บุญเจือ^{๔๕} ได้เสนอโครงการอบรมบุคลากรของศาสนาไว้ใน รายงานการวิจัย ประกอบการร่างพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ว่า รัฐพึงมีนโยบายชัดเจนในการให้การอบรมแก่บุคลากรของสถาบันศาสนาต่าง ๆ ที่จะเข้ามามีบทบาทในการศึกษาของชาติ เพื่อจะได้ปฏิบัติตามโครงการด้วยความเข้าใจ และสามารถดำเนินการตามเป้าหมายได้เป็นอย่างดี เนื้อหาที่ให้การอบรมควรประกอบด้วย ปรัชญาการศึกษาแห่งชาติ ปรัชญาการศึกษาแห่งชาติ การบริหารการศึกษาตามหลักสูตรของคณะศึกษาศาสตร์ เนื้อหาวิชาที่จะสอนตามหลักสูตรของสถาบันการศึกษาที่ทำการอยู่ และเทคนิคการอบรมศีลธรรมตามหลักสูตรที่จัดสอน นอกจากนี้ยังได้เสนอให้รัฐช่วยสถาบันศาสนาในการเตรียมความพร้อมบุคลากรทางศาสนาให้มีความรู้ในด้านต่าง ๆ คือ ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับปรัชญาที่พึงประสงค์และไม่พึงประสงค์ ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับจิตวิทยาศีลธรรมและจิตวิทยาศาสนา ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับวิธีสอนศาสนาอันไม่พึงประสงค์และอันพึงประสงค์ และรู้จักใช้สื่อการสอนเท่าที่มีอยู่อย่างทันสมัย ดังนั้น ครูพระสอนศีลธรรมจึงจำเป็นต้องมีความรู้ความสามารถในทางวิชาชีพครูอันเป็นความรู้ความสามารถในระดับเทคนิคซึ่งเป็นเครื่องมือที่จะทำให้ครูพระแสดงบทบาทได้อย่างมีประสิทธิภาพและบรรลุวัตถุประสงค์ของหลักสูตรตามที่วางไว้

^{๔๕} กิริติ บุญเจือ, รายงานการวิจัยประกอบการร่างพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ, **บทบาทสถาบันศาสนากับการศึกษา**, (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๔๕), หน้า ๘๐.

๒.๖ สภาพกับแนวทางส่งเสริมจริยธรรมนักเรียน

พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวราลงกรณ สมเด็จพระเจ้าสังฆราชเจ้าวัดราชบพิธฯ ทรงพิจารณาเห็นว่า การศึกษานักธรรมมิได้เป็นประโยชน์ต่อภิกษุสามเณรเท่าที่นั้น แม้ผู้ที่ยังคงฆราวาสวิสัยก็จะได้ประโยชน์จากการศึกษานักธรรมด้วย โดยเฉพาะสำหรับเหล่าข้าราชการครู จึงทรงตั้งหลักสูตรนักธรรมสำหรับฆราวาสขึ้น เรียกว่า “ธรรมศึกษา” มีครบทั้ง ๓ ชั้น คือ ชั้นตรี ชั้นโท ชั้นเอก ซึ่งมีเนื้อหาเช่นเดียวกันกับหลักสูตรนักธรรมของภิกษุสามเณร เว้นแต่วินัยบัญญัติที่ทรงกำหนดให้ใช้หนังสือ เบญจศีล เบญจธรรมและอุโบสถศีลแทน ได้เปิดสอบธรรมศึกษาชั้นตรีครั้งแรก เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๒ และเปิดสอบครบทุกชั้นในเวลาต่อมา มีฆราวาสทั้งหญิงและชายเข้าสอบเป็นจำนวนมากนับเป็นการส่งเสริมการศึกษาพระพุทธศาสนา ให้กว้างขวางยิ่งขึ้น^{๕๖}

การศึกษาจะสามารถพัฒนาให้ผู้เรียนเจริญงอกงาม ทั้งด้านความรู้ และความประพฤติแต่ในการปฏิบัติจะมีข้อที่น่าสังเกตว่า การศึกษามักจะเน้นการสร้างสรรคทางวิชาการ เพื่อมุ่งให้งานวิชาการเป็นเลิศแล้วลืมส่งเสริมด้านจริยธรรม จุดนี้จึงเป็นสาเหตุให้การศึกษาไม่สามารถพัฒนาคนให้เป็นพลเมืองที่ดีของสังคมได้โดยสมบูรณ์ ดังนั้น บทบาทในการจัดการศึกษาของผู้บริหารหรือผู้นำในองค์กร จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อผลสำเร็จของหน่วยงานนั้น ๆ ในระบบโรงเรียน ผู้บริหารได้รับมอบหมายให้ดูแลและจัดกิจกรรมต่างๆ ในโรงเรียนให้เป็นไปตามจุดมุ่งหมายของการจัดการศึกษา ซึ่งกำหนดแน่ชัดว่าผลสำเร็จของการบริหารงานขึ้นอยู่กับภาวะความเป็นผู้นำของผู้บริหาร กิตติมา ปรีดีติล^{๕๗} กล่าวไว้ว่า “ผู้บริหารโรงเรียนมีบทบาทในฐานะผู้นำโรงเรียน ซึ่งจะต้องมีบทบาทในการบริหารงานทุกงานด้วย” ดังนั้น โรงเรียนมีภาระหน้าที่อย่างสำคัญโดยตรงต่อการปลูกฝังคุณธรรมให้แก่เยาวชนของชาติ ซึ่งจะต้องเติบโตและเป็นสมาชิกของสังคมในภายหน้าต่อไปและ ได้กล่าวไว้ว่า “เยาวชนของประเทศชาติจะมีคุณภาพเพียงใด ย่อมสามารถส่งเสริมหรือดำเนินงานได้ในระดับประถมศึกษาเป็นประการสำคัญ ดังนั้น การประถมศึกษาจึงเป็นรากฐานที่สำคัญยิ่งต่อการพัฒนาคุณภาพของประชาชน” และสอดคล้องกับแนวความคิดของ สำเร็จ เฉลิมเผ่า^{๕๘} ที่ได้ให้ทรรศนะว่า “โรงเรียนมีภาระหน้าที่อย่างสำคัญต่อการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้กับเยาวชนของชาติที่จะเป็นสมาชิกของสังคมในภายภาคหน้า และเป็นบ้านแห่งที่สองของนักเรียน ที่เป็นเป้าหมายด้านคุณลักษณะนิสัยให้มีคุณธรรม จริยธรรมติดตัวนักเรียนต่อไป ”

^{๕๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๔๗.

^{๕๗} กิตติมา ปรีดีติล, *ทฤษฎีบริหารองค์การ*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อักษรการพิมพ์, ๒๕๔๖), หน้า ๒๖๕.

^{๕๘} สำเร็จ เฉลิมเผ่า, *การบริหารโรงเรียนกับการสอนจริยธรรม*, วิทยากรย์. พ.ศ. ๒๕๔๗.
หน้า ๑๘-๑๙.

การจัดการเรียนการสอนด้านคุณธรรมจริยธรรมจะได้รับผลอย่างแท้จริงหรือไม่ จึงเป็นส่วนหนึ่งของการจัดการบริหารโรงเรียนอย่างมีเป้าหมายและมีวัตถุประสงค์ที่แน่นอน ที่จะเกื้อกูลการเรียนการสอนและปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมอย่างถาวร ทั้งนี้ เพราะการปลูกฝังด้านคุณธรรมและจริยธรรมเป็นความยากลำบากที่จะกระทำได้โดยการสอนเพียงอย่างเดียว ผู้บริหารโรงเรียนที่มองเห็นการณ์ไกลและเข้าใจกระบวนการต่อเนื่องเหล่านี้ จะมีส่วนช่วยส่งเสริมเพื่อสร้างเยาวชนของชาติให้มีคุณธรรมและจริยธรรมอย่างแท้จริง

ศาสตราจารย์ บัณฑิต ได้กล่าวว่า วิธีดำเนินการเพื่อส่งเสริมจริยธรรมในโรงเรียนนั้น กระทำได้ ดังนี้ ^{๔๙}

(๑) ตั้งคณะกรรมการดูแลด้านจริยธรรมประจำในโรงเรียน เพื่อทำหน้าที่กำหนดแผนงานในการส่งเสริมจริยธรรมตลอดทั้งปี และควบคุมดูแลให้เป็นไปตามแผนที่กำหนดนั้น รวมทั้งการดำเนินการปรับปรุงแก้ไขแผนการปฏิบัติการให้เหมาะสมยิ่งขึ้น

(๒) จัดให้มีแผนงานส่งเสริมจริยธรรม โดยดำเนินการ ดังนี้

๒.๑ สร้างบรรยากาศ หรือ สิ่งแวดล้อม ให้เอื้ออำนวยต่อการให้การศึกษาอบรม และการปฏิบัติในเรื่องจริยธรรม เช่น

๒.๑.๑ ให้คณะกรรมการร่วมกันประพฤติปฏิบัติตน ให้เป็นแบบอย่างที่ดีกับนักเรียน

๒.๑.๒ ชี้แจง กระตุ้น โน้มน้าว ให้นักเรียนมีความเข้าใจและชี้ให้เห็นว่าการประพฤติปฏิบัติตนตามแนวทางของจริยธรรม เป็นสิ่งที่มีเกียรติยิ่ง ไม่เป็นสิ่งที่น่าละอาย เพราะสิ่งที่น่าละอาย คือ การทำความชั่ว

๒.๑.๓ ตั้งกลุ่ม หรือ ชมรมจริยธรรมศึกษา ขึ้นในโรงเรียน

๒.๒ จัดให้มีการอบรมจริยธรรมอย่างต่อเนื่องในโรงเรียน ซึ่งผู้ให้การอบรม ได้แก่

๒.๒.๑ พระสงฆ์ หรือ ผู้ทรงคุณวุฒิ

๒.๒.๒ ผู้บริหารโรงเรียน

๒.๒.๓ ครูประจำชั้น หรือ ครูเวรประจำวัน

๒.๓ จัดให้มีแผนงานควบคุมความประพฤติ เช่น

๒.๓.๑ ผู้ใดประพฤติผิดจริยธรรม หรือละเลยต้องถูกลงโทษตามสมควรแล้วแต่กรณีอย่างเคร่งครัด

๒.๓.๒ ผู้ใดประพฤติดีดีเด่นด้านจริยธรรม ต้องสมควรยกย่อง สรรเสริญ และให้เกียรติแก่ผู้นั้นอย่างดี

^{๔๙} เรื่องเดียวกัน , หน้า ๖๗.

นอกจากนี้ สมพงษ์ จิตระดับ ได้กล่าวถึงแนวทางการส่งเสริมจริยธรรม ในโรงเรียนดังนี้^{๖๐}

(๑) ในการสอนจริยธรรม โรงเรียนควรเพิ่มเติมหลักสูตรและคำสอนตามแนวคิดทางพุทธศาสนาให้แก่นักเรียนด้วย

(๒) การส่งเสริมการปฏิบัติเป็นสิ่งที่โรงเรียนต้องให้ความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะในการยกย่องชมเชย และการประกาศเกียรติคุณนักเรียน ยิ่งเป็นสิ่งที่ผู้บริหารควรสนับสนุน

(๓) ในการให้การอบรม หรือ การให้คำแนะนำที่เกี่ยวกับจริยธรรม ควรกระทำเป็นรายบุคคล หรือ กลุ่มย่อยซึ่งจะได้ผลที่แน่นอน

(๔) การจัดสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน บริเวณโรงเรียน อาคารเรียน และห้องเรียน จะต้องสะอาดเป็นระเบียบเรียบร้อย และควรเปลี่ยนแปลงเพิ่มเติมสิ่งแวดล้อมบางอย่างให้น่าสนใจ และชวนติดตามเกี่ยวกับจริยธรรมอยู่เสมอ เช่น ป้ายนิเทศ คติสอนใจ

(๕) ผู้บริหารโรงเรียน ควรให้คณะครู หรือ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้มีการร่วมประชุมเพื่อปรึกษาหารือ กำหนดแผนงานการส่งเสริมจริยธรรมในโรงเรียน

(๖) โรงเรียนควรมีการดำเนินการให้เป็นกระบวนการอย่างต่อเนื่อง ไม่ควรเร่งรัดหรือ รีบร้อน เพื่อให้เห็นผลงานในระยะเวลานั้น ๆ เป็นอันขาด

(๗) ควรจัดให้มีการพาครูไปศึกษาดูงานนอกสถานที่เพื่อจะได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนความคิดเห็นประสบการณ์ ตลอดจนวิธีดำเนินการส่งเสริมจริยธรรมระหว่างโรงเรียนกับหน่วยงานอื่น

(๘) คณะครูในโรงเรียนควรร่วมมือกับผู้ปกครองอย่างใกล้ชิด เช่น ได้พบปะพูดคุย เยี่ยมเยียน ตลอดจนปรึกษาหารือร่วมกัน ตามโอกาสตามความเหมาะสม และควรให้ครูได้มีโอกาสติดตามนักเรียนแต่ละคน ตามสภาพที่เกิดขึ้นในครอบครัวของนักเรียนด้วย

จากทั้งหมดที่กล่าวมานี้ สามารถสรุปให้เห็นถึงความสำคัญของผู้บริหารที่มีบทบาทในการส่งเสริมจริยธรรมในโรงเรียนได้ว่า การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนจริยธรรมในโรงเรียน ประถมศึกษาถือเป็นหน้าที่ของผู้บริหารและครูที่จะต้องจัดให้มีขึ้นในโรงเรียน เพื่อเป็นการปลูกฝังในเรื่องของคุณธรรมและจริยธรรมในตัวเด็ก เพื่อให้มีความประพฤติดี ประพฤติชอบ และมีชีวิตที่สงบสุข สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายและหลักการของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๒ ที่ต้องการเน้นผู้เรียนให้เป็นคนดี คนเก่ง และมีความสุข

^{๖๐}สมพงษ์ จิตระดับ, การสอนจริยศึกษาในระดับประถมศึกษา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โอ. เอส. พรินท์ติ้งเฮ้าส์, ๒๕๕๐), หน้า ๑๙๐.

๒.๗ สภาพในการส่งเสริมจริยธรรมนักเรียนตามภาระงานโรงเรียน

สภาพภาระงานของผู้บริหารโรงเรียนโดยทั่วไป จะต้องมึบทบาทในการส่งเสริมจริยธรรมของนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา ตามภาระหน้าที่การบริหารงานในโรงเรียนทั้ง ๖ ด้านโดยที่ประเด็นดังกล่าวนั้น (สุพจน์ อวยประเสริฐ)^{๖๐} ได้กล่าวไว้ว่า “ ในการที่จะส่งเสริมการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพ บรรลุวัตถุประสงค์ตามเป้าหมายของหลักสูตรและตามสาระบัญญัติในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๒ ได้ั้น ผู้บริหารสถานศึกษาต้องดำเนินการส่งเสริม ตามภาระหน้าที่ในการบริหารงานทั้ง ๖ ด้าน ซึ่งประกอบด้วย ด้านวิชาการ ด้านการเงินและงบประมาณ ด้านบุคลากร ด้านกิจกรรมนักเรียน ด้านอาคารสถานที่ และด้านสัมพันธ์ชุมชน ” ดังนี้

๑. ด้านงานวิชาการ

เป็นการดำเนินงานเพื่อพัฒนาการเรียนการสอนให้เกิดประสิทธิภาพและมีประสิทธิผลของการจัดการศึกษา ขอบข่ายงานวิชาการจะประกอบด้วย การกำหนดนโยบาย เป้าหมาย การวางแผน การแบ่งกลุ่มของนักเรียน การจัดหลักสูตรและการเรียนการสอน การจัดห้องเรียนห้องสมุด การวัดและการประเมินผลการเรียน การพัฒนาการเรียนการสอนด้วยการจัดทำสื่ออุปกรณ์การเรียนการสอน คู่มือครู บันทึกรายการสอน การสอนซ่อมเสริม การนิเทศการสอนการใช้ทรัพยากรของชุมชน ให้เกิดประโยชน์ต่อการจัดการเรียนการสอนที่เรียกว่าการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น การแนะแนว และการจัดหาทุนการศึกษา

ในส่วนของการดำเนินการส่งเสริมตามงานด้านวิชาการ เช่น การจัดให้มีพระภิกษุมาช่วยสอนในชั่วโมงจริยศึกษา หรือ ผู้ทรงคุณวุฒิในชุมชน จัดให้มีการประกวดแข่งขันตอบปัญหาธรรมะ หรือ จัดประกวดแข่งขันสวดมนต์ทำนองสรภัญญะ เป็นต้น

๒. ด้านการเงินและงบประมาณ

เป็นงานสนับสนุนให้งานของสถานศึกษาดำเนินไปสู่ความสำเร็จและบรรลุวัตถุประสงค์ แบ่งออกเป็น ๒ ด้าน คือ ด้านธุรการ และ ด้านการเงิน ขอบข่ายของงานประกอบด้วย การวางแผนที่จะใช้เงินงบประมาณและเงินนอกงบประมาณในการจัดซื้อและจัดจ้างเพื่อให้ได้มาซึ่งพัสดุครุภัณฑ์ ที่ดินและสิ่งก่อสร้าง จัดทำบัญชี งานพัสดุ งานทะเบียน สถิติ งานสารบรรณ จากขอบข่ายงานดังกล่าวทำให้เกิดงานสำคัญอีก คือ การจัดทำแผนและการบริหารงานงบประมาณ การจัดทำแผนการขอใช้เงินนอกงบประมาณ การจัดซื้อและจัดจ้าง

^{๖๐} สุพจน์ อวยประเสริฐ, "บทบาทผู้บริหารโรงเรียนในการส่งเสริมการสอนวิชาพุทธศาสนา ในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร", วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, (มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๔), หน้า ๑๖๓.

โดยวิธีการต่างๆ ตามกฎหมาย งานการจัดทำบัญชี งานพัสดุ งานทะเบียน สถิติ และงานสารบรรณ

ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมตามงานด้านการเงินและงบประมาณ คือ การจัดหา จัดทำ จัดซื้อวัสดุที่ได้จากงบประมาณเพื่อผลิตและใช้เป็นสื่อการเรียนการสอน หรืออาจใช้เป็นค่าตอบแทนวิทยากรที่มาช่วยสอน หรือ ค่าตอบแทนพระภิกษุช่วยสอน ค่าตอบแทนในการปฏิบัติงานล่วงเวลา เป็นต้น

๓. ด้านบุคลากร

เป็นงานที่มีความสำคัญเป็นอย่างมากที่จะช่วยทำให้การบริหารการศึกษาประสบความสำเร็จได้ ลักษณะการบริหารงานบุคคลนี้เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานทุกอย่างเพื่อให้บุคลากรที่ปฏิบัติงานเกิดความพึงพอใจในงาน สามารถปฏิบัติงานได้เต็มประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผล ขอบข่ายของงานนี้ ได้แก่ การวางแผน การออกกฎ ระเบียบ ข้อบังคับ ข้อกำหนดตำแหน่ง วางแผนกำลังคน สรรหา บรรจุ แต่งตั้ง สับเปลี่ยน โยกย้าย หรือ เลื่อนตำแหน่งสูงขึ้น จัดทำทะเบียนประวัติ พัฒนาบุคลากร พิจารณาความดีความชอบ จากขอบข่ายงานดังกล่าวทำให้เกิดงานสำคัญอีก คือ จัดประชุมพัฒนาบุคลากร สนับสนุนให้มีส่วนร่วมและให้คำปรึกษาในการพิจารณาความดีความชอบ บำรุงขวัญและกำลังใจ

ในส่วนของการส่งเสริมที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานด้านบุคลากร คือ การพัฒนาบุคลากรให้เป็นผู้ที่มีความศรัทธา มีทักษะ และวิธีการในการปฏิบัติงานและการถ่ายทอดคุณธรรมและจริยธรรมสู่นักเรียนผู้บริหารสามารถส่งเสริมบุคลากรได้ด้วยกระบวนการต่างๆ เช่น การประชุมครูเพื่อปรึกษาหารือแนวทางการจัดการศึกษา หรือจัดกิจกรรมเพื่อจะพัฒนานักเรียนให้เป็นคนดีสามารถกำหนดแผนงานที่เป็นรูปธรรมและสามารถปฏิบัติได้และบรรลุตามวัตถุประสงค์ หรือผู้บริหารสามารถที่จะส่งเสริมพัฒนาบุคลากรโดยส่งเข้ารับการอบรมความรู้ใหม่ ๆ เพื่อให้ได้แนวทางปฏิบัติงานอย่างถูกต้อง มีเหตุผล หรือ ให้ความดีความชอบเมื่อปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีกับเพื่อนร่วมงาน เป็นต้น

๔. ด้านกิจกรรมนักเรียน

เป็นงานบริการแก่นักเรียนในด้านต่างๆ นอกเหนือจากการจัดการเรียนการสอนตามปกติเพื่อช่วยให้นักเรียนเป็นบุคคลที่สมบูรณ์ยิ่งขึ้น ลักษณะงานที่รับผิดชอบ คือ การกำหนดนโยบายในการจัดกิจกรรมให้การสนับสนุน มอบหมายให้บุคลากรรับไปดำเนินการออกนิเทศให้คำปรึกษาและควบคุมงาน จัดให้มีกิจกรรม จัดหางบประมาณให้ และมีการติดตามประเมินผล ควบคุมความประพฤติของนักเรียนให้อยู่ในระเบียบวินัยของโรงเรียน จากขอบข่ายงานดังกล่าวทำให้เกิดงานสำคัญอีก คือ การให้บริการหรือสวัสดิการ การจัดกิจกรรมร่วมหลักสูตร และการควบคุมด้านความประพฤติ

ในส่วนของการส่งเสริมที่เกี่ยวข้องกับผู้บริหาร คือ การจัดกิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนา ให้ครูและนักเรียนได้ร่วมกันประกอบศาสนกิจในวันสำคัญทางศาสนาและปฏิบัติเป็น

แบบอย่างต่อเนื่อง จัดให้มีการฟังปาฐกถาธรรม นิทรรศการ หรือมีกิจกรรมการประกวดต่างๆ เช่น ประกวดเขียนเรียงความ ประกวดตอบปัญหาธรรมะ เป็นต้น

๕. ด้านอาคารสถานที่

เป็นงานที่เกี่ยวข้องกับตัวอาคารและบริเวณภายในโรงเรียน ลักษณะของภาระงาน แบ่งออกเป็น ๕ ด้าน คือ การวางแผนเกี่ยวกับอาคารสถานที่ การบำรุงรักษา ซ่อมแซม การปรับปรุงห้องเรียน การปลูกและตัดตกแต่งต้นไม้ การปรับปรุงสภาพแวดล้อมภายในโรงเรียน จากขอบข่ายงานดังกล่าวทำให้เกิดงานสำคัญอีก คือ งานวางแผนด้านอาคารสถานที่ ให้สามารถใช้สถานที่เกิดประโยชน์อย่างคุ้มค่า งานบำรุงรักษา และซ่อมแซม งานปรับปรุงสภาพแวดล้อมในโรงเรียนให้มีความสะอาดอยู่เสมอและเป็นระเบียบเรียบร้อย

ในส่วนของการส่งเสริมด้านอาคารสถานที่ที่เกี่ยวข้องกับผู้บริหาร คือ การประชุมวางแผน ปรึกษาหารือบุคลากรในการพัฒนาอาคารสถานที่ให้เอื้ออำนวยต่อการจัดกิจกรรม ส่งเสริมการเรียนการสอน สรรหางบประมาณเพื่อมาพัฒนาโรงเรียน จัดให้มีห้องเรียนและห้องพิเศษเพื่อสะดวกต่อการปฏิบัติกิจกรรมการเรียนการสอน จัดสวนหย่อมเพื่อให้ร่มเงาและให้ความร่มรื่น มีมุมส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อให้ผู้เรียนได้ใช้ประโยชน์ในการแสวงหาความรู้เพิ่มเติม เป็นต้น

๖. ด้านสัมพันธ์ชุมชน

โรงเรียนโดยทั่วไปจะตั้งอยู่ในชุมชนจึงถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนที่ต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันอยู่เสมอ ดังนั้น จึงเป็นความจำเป็นที่ผู้บริหารสถานศึกษา จะต้องมีความใกล้ชิดกับชุมชนและมีความสัมพันธ์อันดีกับชุมชน ร่วมมือกับชุมชนในการจัดกิจกรรมตามความมุ่งหมายและนโยบายของโรงเรียน ร่วมมือกันพัฒนาการศึกษาให้กับโรงเรียน ขอบข่ายงานด้านนี้ประกอบด้วย การศึกษารายละเอียดของชุมชน ออกเยี่ยมเยียนชุมชน มีการประชาสัมพันธ์กิจกรรมของโรงเรียนให้ชุมชนได้รับทราบ จัดบริการให้การศึกษา แก่ชุมชน และมีการจัดกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน ผู้บริหารสถานศึกษาต้องสนับสนุนและร่วมมือกับชุมชนในการจัดกิจกรรมในวันสำคัญต่างๆ ทั้งวันสำคัญทางศาสนา และวันสำคัญที่เกี่ยวกับประเพณี วัฒนธรรม หรือ เปิดโอกาสให้ชุมชนได้มาใช้สถานที่ ในโรงเรียนในการจัดกิจกรรมต่างๆ หรือมี ส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน เป็นกรรมการร่วมจัดงานและดำเนินงานในกิจกรรมของชุมชน เป็นต้น

จากที่ได้กล่าวถึงหลักการ ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง และบทบาทของผู้บริหารในการส่งเสริมจริยธรรมนักเรียน ตามภาระหน้าที่การบริหารงานในโรงเรียนของผู้บริหารทั้ง ๖ ด้าน นั้น สรุปได้ว่า ผู้บริหารสถานศึกษาเป็นผู้ที่มีความสำคัญและมีบทบาทมากในการที่จะพัฒนา สนับสนุน ปรับปรุงในการบริหารจัดการตามภาระงาน ทั้ง ๖ ด้าน และเพื่อเป็นปัจจัยสำคัญในการส่งเสริมการสอนจริยธรรมให้มีประสิทธิภาพ ก่อให้เกิดประโยชน์และผลดีต่อตัวผู้เรียนเพื่อให้มีความรู้คู่คุณธรรม มีความประพฤติดี ประพฤติชอบ และเพื่อให้เยาวชนเหล่า

านั้นเป็นทรัพยากรบุคคลที่มีคุณค่าต่อสังคม มีศักยภาพที่ดีเมื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่ซึ่งจะได้เป็นกำลังอันสำคัญในการพัฒนาประเทศชาติให้มีความเจริญมั่นคง ตลอดจนสามารถทำนุบำรุง จรรโลงศาสนาและรักษาสถาบันพระมหากษัตริย์ ให้คงไว้คู่กับประเทศชาติได้สืบต่อไป

๒.๘ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับสภาพบทบาท

๒.๘.๑ ความหมายเกี่ยวภาวะ สภาวะ สภาพ และสถานะ

คำทั้ง ๔ คำนี้มีความหมายใกล้เคียงกันมาก บางครั้งจึงเกิดความไม่แน่ใจว่าจะใช้คำใดจึงจะถูกต้อง เช่น จะใช้ว่า สภาพเศรษฐกิจของประเทศในปัจจุบัน, สภาวะเศรษฐกิจของประเทศในปัจจุบัน, ภาวะเศรษฐกิจของประเทศในปัจจุบัน หรือสถานะเศรษฐกิจของประเทศในปัจจุบัน คำ "ภาวะ" มาจากคำบาลีและสันสกฤตว่า "ภาว" ในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถานให้ความหมายว่า "ความมี, ความเป็น, ความปรากฏ." คำ "สภาวะ" พจนานุกรมแปลว่า "สภาพ" และที่คำ "สภาพ" แปลว่าความเป็นเองตามธรรมชาติของมัน, ลักษณะในตัวเอง; ภาวะ, ธรรมชาติ." (ภาษาบาลีว่า สภาว; สันสกฤตว่า สุภาว) คำ "สถานะ" มาจากคำสันสกฤตว่า "สถาน" ตรงกับคำ "ฐาน" ในภาษาบาลี พจนานุกรมแปลว่า "ความเป็นไป, ความเป็นอยู่."

ในการประชุมคณะกรรมการชำระพจนานุกรม (ปัจจุบันเปลี่ยนเป็น คณะกรรมการชำระพจนานุกรม) นายเจริญ อินทรเกษตร กรรมการและเลขานุการในขณะนั้นได้บันทึกการอภิปรายของที่ประชุมเกี่ยวกับแยกใช้คำในกลุ่มนี้ ซึ่งราชบัณฑิตยสถานได้จัดพิมพ์รวมไว้ในหนังสือ "ความรู้ทางอักษรศาสตร์" สรุปว่าหลังจากมีการอภิปรายอย่างกว้างขวางในที่ประชุมหลายครั้งแล้วลงมติ

"สภาวะ หรือ สภาพ	ตรงกับภาษาอังกฤษว่า	nature (abstract)
ภาวะ	"	condition
สถานะ	"	state"

คำว่า "สภาวะ" กับ "สภาพ" มีรากศัพท์มาจากคำเดียวกันจึงใช้แทนกันได้ ความหมายหลักคือ ลักษณะความเป็นอยู่โดยธรรมชาติ เช่น เกิดสภาวะอากาศแปรปรวนจนนักบินไม่สามารถนำเครื่องบินลงได้ ตึกหลังนี้มีสภาพเก่าแก่ทรุดโทรมไปตามกาลเวลา ส่วน "ภาวะ" หมายถึง ความมีหรือความเป็นโดยทั่ว ๆ ไปของบุคคลนั้นหรือของสิ่งนั้น โดยเกิดจากผลที่มีผู้ได้กระทำหรือก่อกำเนิด เช่น เขาอยู่ในภาวะคับขัน ประเทศกำลังตกอยู่ในภาวะสงคราม

คำว่า "สถานะ" หมายถึง ลักษณะความเป็นอยู่ คำนี้คณะกรรมการชำระพจนานุกรมชุดปัจจุบันได้ให้ตัวอย่างประโยคเพิ่มเติมไว้เพื่อจะได้เข้าใจชัดขึ้นคือ เขาอยู่ในสถานะยากไร้ เศรษฐกิจของประเทศไทยมีสถานะมั่นคง น้ำมีสถานะปกติเป็นของเหลว นอกจากนี้ คำนี้ยังใช้

สมาสกับคำอื่น เป็น สถานการณ์ หมายถึงเหตุการณ์ที่กำลังเป็นไป เช่น สถานการณ์บ้านเมือง เป็นปรกติดี และ สถานภาพ หมายถึง ฐานะ เช่น ราชบัณฑิตยสถานมีสถานภาพเป็นแหล่ง ค้นคว้าและบำรุงสรรพวิชา; ตำแหน่งหรือเกียรติยศของบุคคลที่ปรากฏในสังคม เช่น มี สถานภาพเป็นผู้เชี่ยวชาญทางโบราณคดี สิทธิหน้าที่ตามบทบาทของบุคคล เช่น เขามี สถานภาพทางครอบครัวเป็นบิดา. จดหมายข่าวราชบัณฑิตยสถาน ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๑๔, กุมภาพันธ์ ๒๕๓๓

ทฤษฎีบทบาท เป็นทฤษฎีที่เน้นว่ามนุษย์จะแสดงพฤติกรรมตามความคิดเห็นหรือทัศนคติที่เป็นผลมาจากความความหวังทางสังคมตามสถานภาพ ตำแหน่ง และเจ้าหน้าที่ทางสังคมของแต่ละบุคคลกล่าวอีกนัยหนึ่ง ก็คือ บทบาทของแต่ละบุคคลเป็นผลมาจากปัจจัยทางจิตวิทยา ซึ่งได้แก่ ความคิดเห็นหรือทัศนคติส่วนบุคคล และปัจจัยทางสังคม ได้แก่ ตำแหน่งหน้าที่ และสถานภาพของบุคคลที่ประกอบด้วยความคาดหวังต่างๆ จากสังคม ซึ่งจะสรุปรวบรวมมาเป็นข้อสมมติฐานสำหรับการศึกษาคั้งนี้ ดังต่อไปนี้

ในแนวคิดเกี่ยวกับบทบาทนี้ มีผู้ให้ความหมายของคำว่าบทบาทไว้หลายด้านด้วยกัน แต่โดยส่วนใหญ่ให้ความหมายไว้คล้ายๆ กันว่า “บทบาท คือ สิทธิและหน้าที่ของบุคคลแต่ละคนที่สังคมกำหนดขึ้นมาตามตำแหน่งที่บุคคลนั้นดำรงอยู่”

สุชา จันท์เอม กล่าวว่า “บทบาท คือ สิ่งที่บุคคลได้สถานภาพต่างๆ พึ่งกระทำและขยายความออกไปอีกว่า เมื่อสังคมกำหนดสิทธิและหน้าที่ให้สถานภาพอย่างใดแล้วบุคคลที่อยู่ในสถานภาพนั้นๆ จะต้องประพฤติปฏิบัติตามหน้าที่ที่กำหนดไว้”^{๒๒}

ประสพสุข พันธุ์ประยูร กล่าวว่า “บทบาทคือ การประพฤติปฏิบัติของบุคคลตามตำแหน่งและสถานภาพในสังคม”^{๒๓}

ณรงค์ เส็งประชา กล่าวว่า “บทบาท คือ พฤติกรรมที่ปฏิบัติตามสถานภาพ บทบาทเป็นพฤติกรรมที่สังคมกำหนดและคาดหวังให้บุคคลกระทำ บทบาทเป็นหน้าที่ที่เราจะต้องทำส่วนสถานภาพ คือสิ่งที่เราเป็น”^{๒๔}

งามพิศ สัตย์สงวน กล่าวอธิบายว่า “สถานภาพเป็นตำแหน่ง บทบาท คือการกระทำตามสิทธิและหน้าที่ของสถานภาพ สถานภาพและบทบาท มักจะเป็นของคู่กัน คือเมื่อมีสถานภาพจะต้องมีบทบาทด้วย แต่ไม่เสมอไป บทบาท คือพฤติกรรมที่คาดหวังสำหรับผู้ที่

^{๒๒} สุชา จันท์เอม, จิตวิทยาสังคม, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๔), หน้า ๒๘.

^{๒๓} ประสพสุข พันธุ์ประยูร, รายงานการวิจัยเรื่อง, “บทบาทพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในจังหวัดภาคเหนือของประเทศไทย” (สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๕), หน้า ๑๒.

^{๒๔} ณรงค์ เส็งประชา, มนุษย์กับสังคม, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๐), หน้า ๑๐๙.

อยู่ในสถานภาพต่างๆ ว่าจะต้องปฏิบัติอย่างไร เป็นบทบาทที่คาดหวังโดยกลุ่มคนหรือสังคม เพื่อให้คู่สัมพันธ์มีการกระทำระหว่างกันทางสังคมได้ รวมทั้งสามารถคาดการณ์พฤติกรรมที่เกิดขึ้นได้”^{๖๕}

พัทยา สายหู กล่าวว่า “สถานภาพและบทบาทเปรียบเสมือน “ตัว”(ละคร) และ บท (บทบาท) ในการเล่นละคร ก็คือ การกำหนดตำแหน่ง และหน้าที่ ให้ผู้แสดงแต่ละคนมาเล่นเรื่องเดียวกันและโรงเดียวกันนั่นเอง”^{๖๖}

ไพบูลย์ ช่างเรียน ได้ให้ความหมายแตกต่างออกไป โดยอธิบายว่า บทบาทโดยทั่วไปพิจารณาความหมายได้สองนัย คือ นัยแรกพิจารณาด้านโครงสร้างสังคม บทบาทหมายถึง ตำแหน่งทางสังคมที่มีชื่อเรียกต่างๆ ซึ่งแสดงลักษณะโดยคุณสมบัติและกิจกรรมของบุคคลที่ครองตำแหน่งนั้น อีกนัยหนึ่งพิจารณาในด้านการแสดงบทบาทหรือการปะทะสังสรรค์ทางสังคมบทบาทจึงหมายถึงผลสืบเนื่องที่มีแบบแผนของการกระทำที่เกิดจากการเรียนรู้ของบุคคลที่อยู่ในสถานภาพแห่งการปะทะสังสรรค์นั้น ตามนัยแรก บทบาทเป็นการจำแนกชนิดของบุคคลที่อยู่ในสังคมซึ่งถูกจำแนกโดยคุณสมบัติและพฤติกรรมของเขาที่มีต่อปทัสถาน ตามนัยหลัง บทบาทเป็นวิธีการแสดงพฤติกรรมของบุคคลที่สังสรรค์กันนั้นว่าจะปฏิบัติอย่างไร ดังนั้น บทบาทของบุคคลจึงแตกต่างกันออกไปตามลักษณะสถานภาพ อุปนิสัย ความคิด ความสามารถ มูลเหตุจูงใจ การอบรมและความพอใจ^{๖๗}

ส่วนสำนักวิชาการตะวันตกที่มีอิทธิพลต่อวงวิชาการไทย ได้ให้ความหมายของบทบาทไว้หลายนัยด้วยกัน พอประมวลมาเป็นข้อสรุปเพื่อการศึกษาได้ดังนี้

พาร์สัน (Parsons) เป็นนักสังคมชาวอเมริกัน ได้ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับบทบาท และสรุปไว้ว่า สถานภาพและบทบาท เป็นคุณลักษณะของผู้แสดงบทบาท คือการจัดระเบียบของผู้เริ่มแสดง เป็นการสร้างและกำหนดการมีส่วนร่วมของเขาในกระบวนการที่มีการกระทำร่วมกัน ซึ่งเป็นการรวบรวมความคาดหวัง ซึ่งเกี่ยวกับตนเองและของบุคคลอื่นๆ ที่เขามีความสัมพันธ์ด้วย สถานภาพ คือตำแหน่งของผู้แสดงภายในสถาบันที่เขาอยู่ จึงสรุปได้ว่า

^{๖๕} งามพิศ สัตย์สงวน, *การจัดระเบียบทางสังคม*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๗๙.

^{๖๖} พัทยา สายหู, *กลไกของสังคม*, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๙๔.

^{๖๗} ไพบูลย์ ช่างเรียน, *สารานุกรมศัพท์ทางสังคมวิทยา*, (กรุงเทพมหานคร : แพร่วิทยา, ๒๕๔๘), หน้า ๒๗-๒๘.

บทบาทมีลักษณะเป็นกระบวนการ ส่วนสถานภาพมีลักษณะเป็นตำแหน่งของผู้แสดงภายในระบบสังคม ซึ่งกลไกของการขัดเกลาทางสังคมจะเตรียมบุคคลให้แสดงบทบาทที่เขาชอบ^{๖๔}

ลินตัน (Linton) กล่าวว่า พฤติกรรมบทบาทเป็นผลมาจากปัจจัยทางจิตวิทยา ได้แก่ ความคิดเห็นหรือทัศนคติส่วนบุคคล และปัจจัยทางสังคม ได้แก่ ตำแหน่งสถานภาพต่างๆ ของบุคคลที่ประกอบด้วยความคาดหวังจากสังคมให้บุคคลที่ครองตำแหน่งนั้นๆ ปฏิบัติบทบาทแสดงให้เห็นถึงลักษณะที่ไม่หยุดนิ่งของสถานภาพ แต่ละบุคคลได้รับการกำหนดสถานภาพและครองสถานภาพนั้น โดยมีความสัมพันธ์กับสถานภาพอื่นๆ เมื่อบุคคลใช้สิทธิและหน้าที่ซึ่งประกอบขึ้นเป็นสถานภาพ จึงแยกจากกันไม่ได้^{๖๕}

จากความหมายดังที่กล่าวมา สรุปได้ว่า บทบาทเป็นแบบแผนหรือพฤติกรรมหรือการกระทำของบุคคล ตามสิทธิ อำนาจ และหน้าที่ ตามความรับผิดชอบของสถานภาพหรือฐานะของตำแหน่งทางสังคมที่บุคคลนั้นดำรงอยู่

ลักษณะของบทบาท เมื่อพิจารณาถึงลักษณะของบทบาทที่บุคคลแสดงออกมา นักวิชาการได้กล่าวถึงลักษณะของบทบาทที่บุคคลแสดงออกมาแตกต่างกันเป็น ๒ กลุ่ม คือ

กลุ่มแรก มีความเห็นว่า บทบาทมี ๒ ลักษณะ โดยมีทิตยา สุวรรณชฎ ประสพสุข พันธุ์ประยูร ได้กล่าวถึงลักษณะของบทบาทว่ามี ๒ ประการ คือ (๑) บทบาทที่ปฏิบัติจริง (Actual Role) เป็นบทบาทที่แต่ละบุคคลได้ปฏิบัติจริง ไม่ใช่เพียงระดับความคิดเห็นเท่านั้น และ (๒) บทบาทตามอุดมคติ หรือบทบาทตามความคาดหวัง (Ideal Role) เป็นบทบาทที่บุคคลควรปฏิบัติที่สังคมคาดหวังเป็นบทบาทที่อยู่ในระดับความคิดเห็นส่วนบุคคลเพื่อสนองตอบสิ่งที่เราแต่ยังไม่ได้ปฏิบัติจริง

กลุ่มที่สอง มีความเห็นว่า บทบาทมีลักษณะ ๓ ประการคือ

(๑) บทบาทที่กำหนดไว้ในสังคม หรือบทบาทตามอุดมคติ (The Socially Prescribed Role of Ideal Role) เป็นบทบาทที่สังคมกำหนดสิทธิและหน้าที่ให้กับตำแหน่งทางสังคมไว้ เช่น พระสงฆ์จะมีสิทธิและหน้าที่เป็นอย่างไร ดังนั้น จึงทำให้พอคาดหวังบทบาทของบุคคลที่อยู่ในตำแหน่งเหล่านั้นได้

^{๖๔} ปาณี จิตวัฒนา, รายงานการวิจัยเรื่อง, “สาเหตุและผลของความเครียดในบทบาทของครูผู้สอนวิชาสังคมศาสตร์ในวิทยาลัยครู”, (เอกสารวิจัยคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ ประจำปี ๒๕๓๗), หน้า ๗.

^{๖๕} **ลินตัน (Linton)** , อ่างใน สมคิด เพ็งอุดม. “การศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อการพัฒนาชุมชนตามทรรศนะของพระสงฆ์และเจ้าหน้าที่ที่กระทรวงมหาดไทยระดับตำบลในจังหวัดสมุทรสงคราม”, วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย :มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๓๖), หน้า ๘.

(๒) บทบาทตามความรู้สึกที่ได้รับรู้ (The Percieved Role) เป็นบทบาทที่แสดงออกโดยการวินิจฉัยของตนเอง เป็นบทบาทที่ขึ้นอยู่กับบุคคลนั้นๆ จะคาดหวังด้วยตนเองว่า ควรจะให้เป็นอย่างไรร ทั้งนี้ย่อมเกี่ยวข้องกับทัศนคติ ค่านิยม หรือบุคลิกภาพและประสบการณ์แต่ละคนอีกด้วย

(๓) บทบาทที่ปฏิบัติจริง (The Actual Role) เป็นบทบาทที่แต่ละบุคคลได้ปฏิบัติได้จริง บางครั้งการแสดงบทบาท ก็เป็นเรื่องที่อยู่นอกเหนือจากความคาดหวัง และการรับรู้เหมือนกัน ซึ่งย่อมขึ้นอยู่กับสถานการณ์เฉพาะหน้าในขณะนั้นด้วย สถานการณ์ต่างๆ ที่มีอิทธิพลต่อการแสดงบทบาทหนึ่งๆ อาจเป็นสภาวะแวดล้อมทางธรรมชาติ และสภาวะแวดล้อมทางสังคม

ทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาทนี้ มีนักทฤษฎีได้ให้ความหมายมากมายและหลายรูปแบบ แต่ได้ **เจียมพงษ์ วงศ์ธรรม** พอจะสรุปประเด็นสำหรับการศึกษาคือ^{๙๐} ดังนี้

(๑) บทบาทเป็นสิ่งที่ต้องเรียนรู้จากการมีปฏิสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ ในสังคม มนุษย์จะเข้าร่วมอยู่ในสังคมได้จากการเรียนรู้บทบาทของตนเองในสังคม

(๒) การมีปฏิสัมพันธ์กับคนอื่นจะทำให้มีการมองตนเองและผู้อื่นว่าเป็นเจ้าของสถานภาพและบทบาทบางอย่าง และผูกพันกับความคาดหวังของผู้อื่น และความคาดหวังนี้จะเป็นตัวกำหนดแนวทางของบทบาทในแต่ละคน

ดังนั้น บทบาทจึงเป็นความคาดหวังทางการกระทำว่า ในสถานภาพหนึ่งๆ บุคคลควรจะมีบทบาทอย่างไรโดยจะมีการเรียนรู้เป็นกระบวนการสำคัญ เพื่อให้ทราบว่าแต่ละบุคคลจะต้องแสดงบทบาทและสวมบทบาทอย่างไร ซึ่งการเรียนรู้บทบาทนี้จะเกิดจากการเลียนแบบและการสังเกตจากบุคคลที่เรายึด เพื่อนำมาเป็นแบบอย่างของบทบาทของตน ที่จะแสดงต่อผู้อื่นในสถานการณ์ต่างๆ ในสังคมตามที่ตนเองต้องการ แต่ทั้งนี้การเสนอภาพของตนเองหรือแสดงบทบาทและการสวมบทบาทนี้อาจจะสอดคล้องหรือขัดแย้งกับความคาดหวังของสังคมก็ได้

๒.๘.๒ แนวคิดเกี่ยวกับบทบาท

แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ตามหลักการทางศาสนา

องค์ประกอบของพุทธศาสนา คือ พระรัตนตรัย อันได้แก่ พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ พระพุทธ คือ พระพุทธเจ้าผู้ตรัสรู้พระธรรมแล้วสั่งสอนให้ประชาชนประพฤติชอบด้วยการ วาจา ใจ ตามพระธรรมวินัย เป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน และเป็นผู้ปลุกให้ผู้อื่นตื่นด้วย ได้สมญานามเรียกขานว่า “พระพุทธเจ้า” ส่วนพระธรรม คือ คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่

^{๙๐} เจียมพงษ์ วงศ์ธรรม, “บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชนบท”, วิทยานิพนธ์ สังคมสงเคราะห์ศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๑๔), หน้า ๕๔.

พระองค์ได้ค้นพบ และพระสงฆ์ คือ กลุ่มคนที่เกิดศรัทธาเลื่อมใสในคำสั่งสอนของ พระพุทธเจ้า ยอมสละเพศฆราวาสเข้าอุปสมบท ตามพระบรมพุทธานุญาต^{๗๑} และเป็นผู้มี บทบาทหน้าที่สำคัญในการสืบทอดและเผยแผ่พระพุทธศาสนาสืบต่อกันมา

พระราชวรมุนี (ประยูร ปยุตโต) ได้กล่าวถึงบทบาทของพระสงฆ์ว่า พระสงฆ์ ในปัจจุบันนี้มีได้อย่างตัวใครตัวมัน แต่พระสงฆ์ได้กลายเป็นสถาบันศาสนา ซึ่งมีหน้าที่ที่ จะต้องปฏิบัติ ๒ ประการ^{๗๒} คือ

- ๑) บทบาทหรือหน้าที่ต่อตนเอง
- ๒) บทบาทหรือหน้าที่ต่อผู้อื่น

๑) บทบาทหรือหน้าที่ต่อตนเองของพระสงฆ์

ในสมัยพุทธกาล พระพุทธองค์ได้ทรงปรารภถึงฐานะหรือกิจที่พึงกระทำของพระสงฆ์ ๒ ประการ คือ

๑.๑ คันถุระ หมายถึง การศึกษาถึงหลักธรรมต่าง ๆ ที่พระองค์ได้แสดงไว้ จนสามารถจำได้ บอกกล่าวและถ่ายทอดได้ เรียกว่า บทบาทในการศึกษา

๑.๒ วิปัสสนาธุระ หมายถึง การปฏิบัติ การพิจารณาถึงทุกขลักษณะ อนิจจ ลักษณะ และอนัตตลักษณะ ด้วยความพากเพียรพยายามจนกว่าจะบรรลุถึงพระนิพพาน เรียกว่า บทบาทหน้าที่ในการปฏิบัติตน ปกครองตนจึงอาจกล่าวได้ว่าหน้าที่ของพระสงฆ์ต่อ ตนเองนั้นสามารถแบ่งได้ ๒ ประการ คือ บทบาทในการศึกษา และบทบาทในการปฏิบัติตน

บทบาทหน้าที่ในการศึกษา หมายถึง การเรียนรู้พระไตรปิฎกอันเป็นคำสั่งสอนของ พระพุทธเจ้าทั้งในส่วนของพระวินัยปิฎก พระสุตตร และพระอภิธรรม เสถียรพงษ์ วรรณปก,^{๗๓} หรือการเรียนรู้ถึงศีล สมาธิ ปัญญา ที่เรียกกันว่า ลิกขา ๓ และการศึกษาที่ต้องครอบคลุมข้อ ปฏิบัติทั้งหมดในพระพุทธศาสนา หลักธรรมภาคปฏิบัติ พระเทพเวที^{๗๔} ศึกษาถึงความ ถูกต้องทางกาย ทางวาจา ทางจิตและทางปัญญา มีความรู้ ความคิดเห็น ความเข้าใจ ถูกต้อง ซึ่งในคัมภีร์ขุททกนิกาย มหานิทเทศ ความว่า “บุคคลย่อมศึกษาอริศีล คือ ศึกษา

^{๗๑} พระธรรมญาณมุนี, (ทองย้อย กิตติทินโน), การพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ไทย, (กรุงเทพมหานคร : กองแผนงาน กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๒๓), หน้า ๑๑๒.

^{๗๒} พระราชวรมุนี, (ประยูร ปยุตโต), พุทธศาสนากับสังคมไทยปัจจุบัน, (พระนคร : ห้างหุ้นส่วนตีวพร, ๒๕๑๓), หน้า ๕๖-๕๗.

^{๗๓} เสถียรพงษ์ วรรณปก พุทธศาสนา: ทัศนะและวิจารณ์. (กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง. พ.ศ. ๒๕๒๙), หน้า ๖๙

^{๗๔} พระเทพเวที (ประยูร ปยุตโต). เพื่ออนาคตของการศึกษาไทย. (กรุงเทพฯ : คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ๒๕๓๑), หน้า ๒-๓)

เรื่องความประพฤติดีทางกาย วาจาให้สูงขึ้นไปบ้าง ศึกษาในการฝึกอบรมจิตใจให้ดีขึ้นบ้าง ศึกษาในการอบรมปัญญาให้เจริญขึ้นไปบ้าง เมื่อหลวงจิตคำนึงถึงการศึกษา ๓ อย่างนี้ ก็ชื่อว่า “ศึกษา”^{๗๕}

สมัยพุทธกาลการศึกษาของพระสงฆ์ พระพุทธเจ้าและพระอริยสาวกเป็นผู้ทำหน้าที่แนะนำเป็นครู เป็นกัลยาณมิตร แม้แต่พระอริยสาวกต่างก็มีการแลกเปลี่ยนความรู้ ความเข้าใจ ประสบการณ์ต่อกัน การศึกษาเป็นการศึกษาถึงหลักพระธรรมและพระวินัย เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติและการเผยแผ่ต่อไป เมื่อพระพุทธเจ้าได้ปรินิพพานลง พระสงฆ์สมัยต่อมา ได้ศึกษาจากพระสงฆ์ผู้เป็นภันเต (ผู้มีอุปสมบทก่อนเรียกว่า “ภันเต” เรียกผู้ที่อุปสมบททีหลังว่า “อาวุโส”) มีการทองจำพระวาระของพระพุทธองค์สืบต่อกันมา จนถึงสมัยการทำสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ ๕ ที่ประเทศลึงกาจึงมีการบันทึกพระไตรปิฎกเป็นลายลักษณ์อักษรเป็นครั้งแรก ซึ่งต่อมามีการแปลเป็นภาษาต่าง ๆ ทั่วโลก พระไตรปิฎก คือได้ว่าส่วนใหญ่เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าที่พระสงฆ์ควรแก่การศึกษา ปัจจุบันพระไตรปิฎกฉบับภาษาไทยมีทั้งหมด ๔๕ เล่ม และมีการบันทึกเป็นพระไตรปิฎกฉบับคอมพิวเตอร์บนแผ่นซีดี ซึ่งจัดทำโดยสำนักคอมพิวเตอร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (พระไตรปิฎกฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย) และสำนักคอมพิวเตอร์ มหาวิทยาลัยมหิดล มีย่อพระไตรปิฎกสำหรับประชาชน หรือฉบับเยาวชน รวมถึงมีการจัดทำคำบรรยายโดยพระสงฆ์ที่นำหลักธรรมจากพระไตรปิฎกมาขยายความพระสงฆ์ที่ได้รับการยอมรับในการศึกษาพระไตรปิฎกที่แตกฉาน และมีผลงานเป็นที่แพร่หลาย เช่น ท่านพุทธทาสภิกขุ ท่านพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) เป็นต้น

การศึกษาของสงฆ์มีการพัฒนาขึ้นมาตามลำดับ แต่ก็ค่อยเป็นค่อยไปช้า ๆ การศึกษาที่เป็นอยู่ของพระสงฆ์ในปัจจุบันนี้ได้มีการจัดระบบในรูปแบบใหม่ดังนี้^{๗๖} คือ

๑. การศึกษาที่เป็นระบบของคณะสงฆ์เองโดยเฉพาะเป็นอิสระต่างหากจากระบบของรัฐโดยคณะสงฆ์เป็นผู้จัดดำเนินการเอง ประกอบด้วย

๑.๑ การศึกษาที่เรียกว่า “ปริยัติธรรมแผนกนักธรรม” ได้แก่ “นักธรรม” มี ๓ ชั้น คือ ชั้นตรี ชั้นโท และชั้นเอก เป็นการศึกษาในเนื้อหาที่เกี่ยวกับประวัติของพระพุทธเจ้า รวมถึงพระสาวกสำคัญ ๆ หลักธรรมของพระพุทธเจ้าในหัวข้อต่าง ๆ วินัยและข้ออันพึงประพฤติปฏิบัติของพระสงฆ์ ศาสนพิธีที่ว่าด้วยขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ และเพื่อเป็นการฝึกฝน

^{๗๕} เสถียรโกเศศ, ชีวิตชาวไทยสมัยก่อน, (พระนคร : โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น, ๒๕๑๐), หน้า ๑๐๒.

^{๗๖} สุลักษณ์ ศิวรักษ์, ศาสนากับการพัฒนา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช, ๒๕๒๗), หน้า ๓๔-๓๕.

ในการแสดงธรรม ก็มีวิชาการต่างกระทุซึ่งเป็นการแต่งขยายพุทธศาสนสุภาษิตเพื่อการแสดงธรรมนอกจากนี้ยังได้มีการจัดเพื่อให้บุคคลทั่วไปได้ศึกษาด้วย เรียกว่า “ธรรมศึกษา” และมีหลักสูตรเหมือนกับนักธรรมโดยเปลี่ยนเฉพาะส่วนของวิชาวินัยเท่านั้น

๑.๒ การศึกษาที่เรียกว่า “ปริยัติธรรมแผนกบาลี” ซึ่งเรียกว่า “ประโยค” มีตั้งแต่ประโยค ๑-๒ ถึง เปรียญธรรม ๙ ประโยค เป็นการศึกษาระดับภาษาบาลี คำ หลักการของภาษา การแปล การแต่งประโยค เป็นต้น เมื่อผู้เรียนได้ประโยค ๓ ขึ้นไป จะเรียกว่า “มหา” และถือว่า เปรียญธรรม ๙ ประโยค คือการศึกษาสูงสุดในระบบนี้ ซึ่งปัจจุบันมีการเทียบความรู้เท่ากับปริญญาตรีในทางโลก

๒. การศึกษาที่อยู่ในระบบของรัฐหรือที่คณะสงฆ์จัดให้สอดคล้องกับระบบของรัฐ แบ่ง เป็น

๒.๑ การศึกษาที่คณะสงฆ์จัดให้สอดคล้องกับระบบของรัฐ โดยหน่วยงานหรือบุคคลในพระพุทธศาสนาเป็นผู้จัดดำเนินงาน ได้แก่

(๑) การศึกษาที่คณะสงฆ์รับเข้าเป็นการศึกษาคณะสงฆ์ ได้แก่ มหาวิทยาลัยสงฆ์ คือ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย เป็นการสถาปนาขึ้นโดยพระบรมราชโองการของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อให้เป็นสถานศึกษาสำหรับพระสงฆ์ สามเณร ซึ่งปัจจุบันได้มีการขยายวิทยาเขตสู่จังหวัดต่าง ๆ เป็นการจัดการศึกษาในระดับปริญญาตรี ปริญญาโท และปริญญาเอก ที่รวมหลักสูตรทั้งวิชาการทางโลกและทางธรรมเข้าด้วยกัน

(๒) การศึกษาที่รัฐกำหนดขึ้นตามความประสงค์ของคณะสงฆ์ ได้แก่ โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา (มัธยมศึกษาปีที่ ๑-๖) โดยจัดหลักสูตรที่รวมกันระหว่างวิชาสามัญกับวิชาพุทธศาสนา โดยยกเว้นวิชาพลศึกษาและเพิ่มวิชาธรรมะ วินัย ภาษาบาลีแทน

๒.๒ การศึกษาในระบบของรัฐ ซึ่งหน่วยงานหรือกลุ่มบุคคลจัดให้แก่พระสงฆ์ สามเณร ได้แก่ การศึกษาผู้ใหญ่ ซึ่งปัจจุบัน เปิดกว้างให้เข้าศึกษาได้ตลอดหลักสูตร

๓. การศึกษาที่วัดจัดขึ้นเป็นอิสระต่างหากจากระบบคณะสงฆ์และระบบรัฐ เช่น จิตตภาวันวิทยาลัย โรงเรียนอภิธรรม เป็นต้น เป็นการจัดการศึกษาที่เปิดอิสระของแต่ละสำนัก^{๗๗}

^{๗๗} พระราชวรมนูณี, (ประยุทธ์ ปยุตโต), สถาบันสงฆ์กับสังคมปัจจุบัน, (กรุงเทพมหานคร : กรุงเทพมหานครการพิมพ์, ๒๕๒๙), หน้า ๑๓๙-๑๔๐.

บทบาทหน้าที่ในการปฏิบัติตน^{๗๘} คือ การประพฤติตามหลักธรรมเพื่อความบริสุทธิ์ของตนและของสถาบันสงฆ์ เป็นการน้อมนำธรรมะและวินัยมาปฏิบัติเป็นการอบรมในด้านความประพฤติระเบียบวินัยให้มีความสุจริตทางกาย วาจา และอาชีวะ เรียกว่า ปฏิบัติศีล รวมถึงการสำรวม ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ มีสติสัมปชัญญะ การปฏิบัติสมาธิภาวนาหรือเรียกว่าวิปัสสนาธุระอันเป็นการฝึกฝนอบรมจิตให้เป็นสมาธิให้มีพลังเพื่อนำไปใช้ในการกำจัดกิเลสความเศร้าหมองแห่งจิตและเกิดความรู้แจ้งเห็นจริงซึ่งเป็นการปฏิบัติตามทฤษฎีที่ได้ศึกษาเล่าเรียนมาข้างต้น (ปริยัติ) ได้ผลคือ การดับทุกข์เป็นขั้น ๆ จนดับได้สิ้นเชิง พัฒนาคุณภาพจิต เสริมสร้างคุณภาพจิตและรู้จักใช้ความสามารถในกระบวนสมาธิ และการอบรมทางปัญญาให้เกิดความรู้แจ้งที่สามารถชำระจิตใจให้บริสุทธิ์หลุดพ้นเป็นอิสระ มองดู รู้จักและเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง ทำการต่าง ๆ ด้วยปัญญา เป็นบทบาทในการปกครองบริหารตนและคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามหลักพระธรรมวินัย ถือได้ว่าเป็นการปฏิบัติตนให้เป็นไปตามหลักพระธรรมวินัย ซึ่งพระพุทธองค์ได้ตรัสพระวาจาเกี่ยวกับลักษณะของพระสงฆ์ผู้เป็นสมณะในทางพระพุทธศาสนาไว้ใน มหายมวรรค มุลบัณฑิตยสูตร ๓๖๓ อังคตว่า

“ภิกษุทั้งหลาย ธรรมเหล่านี้แหละที่จะทำให้พวกเราเป็นสมณะ

๑. ภิกษุทั้งหลาย จริงแท้ พวกเธอต้องสำเหนียกว่า เราจักเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยhiri และโอตตัปปะ

๒. ภิกษุทั้งหลาย กิจที่พวกเธอต้องทำให้ยิ่งขึ้นไปอีกเป็นลำดับนั้นคืออะไร คือ สำเหนียกว่า กายสมาจาร ประพฤติชอบสม่ำเสมอด้วยกาย

๓. สำเหนียกว่า วจีสมาจาร การประพฤติชอบสม่ำเสมอด้วยวาจา

๔. สำเหนียกว่า มโนสมาจาร การประพฤติชอบสม่ำเสมอด้วยใจ

๕. สำเหนียกว่า อาชีวะของเราบริสุทธิ์แล้ว

๖. สำเหนียกว่า เราเป็นผู้สำรวมอินทรีย์ทั้งหลาย

๗. สำเหนียกว่า เราเป็นผู้รู้ประมาณในโภชนะอยู่เสมอ

๘. สำเหนียกว่า เราจักตามประกอบในธรรมเป็นเครื่องตื่น เราจักชำระจิตให้หมดโดย

สิ้นเชิง

๙. สำเหนียกว่า เราจักเป็นผู้ประกอบพร้อมด้วยสติสัมปชัญญะ

๑๐. สำเหนียกว่า ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในศาสนานี้ มาเสพเสนาสนะอันสงัด คอยระวังจิต

^{๗๘} นงเยาว์ ปิฎกักรัชน, “บทบาทของพระสงฆ์ในการส่งเสริมวัฒนธรรมพื้นบ้าน : ศึกษาเฉพาะจังหวัดสงขลา”, วิทยานิพนธ์ ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา ๒๕๓๒), หน้า ๖๔.

๑๑. เธอก็โน้มจิตไปเฉพาะต่ออาสาชกษญาณ”

เพื่อให้เป็นไปตามหลักพระธรรมวินัย จึงได้มีการตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ ๒ พ.ศ. ๒๕๓๕ กำหนดหน้าที่และอำนาจของเจ้าอาวาสไว้ในมาตรา ๓๗, ๓๘ กล่าว คือ “มาตรา ๓๗ เจ้าอาวาสมีหน้าที่ดังนี้^{๗๙}

ปกครองและสอดส่องให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีอยู่หรือพำนักอาศัยอยู่ในวัดนั้นปฏิบัติ ตามพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ หรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม” ถ้าหากผู้ใดไม่ปฏิบัติตาม เจ้าอาวาสก็มีอำนาจตามมาตรา ๓๘ คือ “เจ้าอาวาสมีอำนาจ ดังนี้

๑. ห้ามบรรพชิต คฤหัสถ์ซึ่งมิได้อยู่ในโอวาทของเจ้าอาวาสเข้าไปอาศัยอยู่ในวัด
๒. สั่งให้บรรพชิต และคฤหัสถ์ซึ่งไม่อยู่ในโอวาทเจ้าอาวาสออกไปเสียจากวัด
๓. สั่งให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีที่อยู่หรือพำนักอาศัยในวัดทำงานภายในวัดหรือให้ ทำทัณฑ์บน หรือให้ ขอขมาโทษในเมื่อบรรพชิตหรือคฤหัสถ์ในวัดนั้นประพฤติผิดคำสั่งเจ้า อาวาสซึ่งได้สั่งโดยชอบตามพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ หรือคำสั่ง ของมหาเถรสมาคม”^{๘๐}

๒) บทบาทหรือหน้าที่ต่อผู้อื่น

หลังจากที่พระสิทธัตถะได้เป็นพระพุทธเจ้า พระองค์ทรงเสวยวิมุตติอยู่บริเวณรอบต้น โพธิ์เป็นเวลาอีกกระยะหนึ่ง เพื่อเป็นการทบทวนสิ่งที่พระองค์ทรงตรัสรู้ พระองค์ได้มีความวิตก รำพึงว่า

“ธรรมที่เราบรรลุแล้วนี้เป็นธรรมอันลึก สัตว์อื่นเห็นได้ยาก ยากที่สัตว์อื่นจะรู้ตาม เป็นธรรมระงับและประณีต ไม่เป็นวิสัยที่จะหยั่งลงง่าย ๆ แห่งความตริก เป็นของละเอียด เป็นวิสัยรู้ได้เฉพาะบัณฑิต ก็สัตว์เหล่านี้มีอาลัยเป็นที่ยินดี ยินดีแล้วในอาลัย เพลิดเพลินแล้ว ในอาลัย สำหรับสัตว์ผู้มีอาลัยเป็นที่ยินดี ยินดีเพลิดเพลินในอาลัยนั้นยากนักที่จะ เห็นปฏิจสุมุบาทอันมีสิ่งนี้ (คือมีอาลัย) เป็นปัจจัย ยากนักที่จะเห็นธรรม เป็นที่สงบระงับแห่ง สังขารทั้งปวง คือ ธรรมอันถอนอุปธิทั้งสิ้น ความสันตัตถหา ความคลายกำหนด ความดับไม่ เหลือและนิพพาน หากเราพึงแสดงธรรมแล้ว สัตว์อื่นพึงไม่รู้ทั่วถึงข้อนั้น จักเป็นความเหน้อย เปลา่แก่เรา เป็นความลำบากแก่เรา”

^{๗๙} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๔๙.

^{๘๐} พระมหาสมทรง ศิริธโร, “บทบาทของวัดและพระสงฆ์ไทยในอนาคต”, เอกสารประกอบการ สัมมนา เรื่อง บทบาทของวัดและพระสงฆ์ไทยในอนาคต, (กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา, ๒๕๒๕), หน้า ๘๖.

๒.๘.๓ แนวคิดเกี่ยวกับพระพุทธศาสนากับสังคม

ศาสนาอย่างที่เราเข้าใจกันโดยสามัญ เป็นผลอย่างหนึ่งแห่งความพยายามของมนุษย์ที่จะแก้ไขปัญหาชีวิตบางอย่างของตน ซึ่งมีทั้งปัญหาเฉพาะบุคคล และปัญหาเกี่ยวกับความเกี่ยวข้องระหว่างมนุษย์ด้วยกัน ที่เรียกว่า ปัญหาสังคม ในเมื่อศาสนาเกิดจากความพยายามของมนุษย์ ศาสนาจึงเป็นของมนุษย์จะเกิดขึ้น เสื่อม หรือสูญสิ้นสลายไป สุดแต่มนุษย์บันดาลใจ โดยเฉพาะในทางสังคมในฐานะที่ศาสนา เป็นสถาบันทางสังคมอย่างหนึ่ง ศาสนาจะมีความสำคัญได้รับความยอมรับนับถือ จากหมู่มนุษย์เพียงไรก็อยู่ที่ว่า ศาสนายังมีประโยชน์ช่วยสนองความต้องการของมนุษย์ในการแก้ไขปัญหามาได้เพียงใดและมนุษย์มองเห็นความจำเป็นของศาสนาอยู่เพียงใด ข้อนี้หมายความว่า การดำรงอยู่ เจริญขึ้น เสื่อมลงหรือหมดสิ้นไปของศาสนา ขึ้นอยู่กับประโยชน์ที่มีสังคมเป็นสำคัญ^{๕๑}

บทบาทหน้าที่ของศาสนาต่อสังคม

ศาสนากับสังคมมีความเกี่ยวพันกันอย่างใกล้ชิดเพราะศาสนาเป็นสถาบันที่จำเป็นยิ่งสถาบันหนึ่งต่อการดำเนินชีวิตของปัจเจกบุคคลและสังคม ความจำเป็นดังกล่าวพิจารณาได้จากบทบาทและหน้าที่ของศาสนาซึ่งอำนวยความสะดวกให้สังคมสามารถดำรงอยู่ และปฏิบัติหน้าที่เพื่อความดีอันหนึ่งอันเดียวกันของสังคม ดังนั้น ถ้าหากจะพิจารณาสถาบันศาสนาในเชิงโครงสร้างและหน้าที่แล้ว อาจสรุปได้ว่าศาสนาทำหน้าที่ที่สำคัญ^{๕๒} ดังนี้

(๑) หน้าที่ในการให้คำอธิบาย ซึ่งในสังคมมนุษย์ทุกสังคมจะต้องมีคำถามว่าทำไมมันถึงเป็นอย่างนั้น ทำไมถึงเป็นอย่างนี้ ตัวอย่างเช่น เมื่อมนุษย์เกิดขึ้น มนุษย์จึงถามว่า ทำไมเราจึงเกิดมา เกิดมาอยู่ในสถานะในทางสังคมอย่างไร ทำไมเราถึงรวย ทำไมเราถึงจน ทำไมญาติพี่น้องถึงต้องตาย สิ่งที่เราถึงต้องพลัดพราก ศาสนาจะให้คำตอบต่อคำถามเหล่านี้

(๒) หน้าที่ในการให้การสนับสนุนกับสถาบันพื้นฐานต่าง ๆ ของสังคม เช่น สถาบันทางเศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรมและค่านิยม เพื่อให้สถาบันต่างๆ เหล่านี้สามารถตอบสนองวัตถุประสงค์ต่างๆ มักจะมีคำสอนบัญญัติแนวทางเศรษฐกิจที่ยังประโยชน์แก่ศาสนิกชน การเฉลี่ยประโยชน์และความสุขแก่ชนหมู่มากในทางการเมืองเป็นเข็มทิศและหางเสือแก่ระบบการเมือง โดยเฉพาะระบบการเมืองที่มีรากฐานอยู่บนจารีตนิยม กล่าวอีกนัยหนึ่ง ศาสนาเป็นพื้นฐานของอุดมการณ์ทางการเมืองที่ยำคุณค่าของมนุษย์และความชอบธรรมของผู้ปกครอง ในทางสังคม ศาสนาเป็นสื่อของการอบรมให้รู้จักระเบียบสังคม หมายถึง การ

^{๕๑} สมบูรณ์ สุขสำราญ, *พุทธศาสนากับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคม*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๗), หน้า ๗๘-๗๙.

^{๕๒} อนันต์ วิริยะพินิจ, *บทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาชุมชน*, (วารสารธรรมศาสตร์, ๒๕๒๕), หน้า ๓๙.

รู้จักเรียนรู้ รู้จักปรับตัวให้สามารถอยู่ร่วมกับบุคคลอื่นในสังคมได้ โดยการยึดถือแนวทางปฏิบัติอย่างเดียวกัน มีปรัชญาชีวิตที่สอดคล้องกัน

(๓) หน้าที่ที่เกี่ยวกับปัจเจกบุคคล คือ ศาสนาจะทำหน้าที่ให้พลังใจแก่บุคคลในกรณีที่เกิดวิกฤติการณ์ขึ้นมาและไม่สามารถที่จะหาเหตุที่เหมาะสมหรือเพียงพอมาอธิบายได้ เช่น ในกรณีที่เกิดภัยพิบัติ เกิดอุบัติเหตุแก่ผู้ที่เรารักเราชอบ สิ่งเหล่านี้ก็จำเป็นต้องมีคำอธิบายที่นอกเหนือจากที่ว่าเป็นการบังเอิญ เช่น รถคว่ำถึงตาย ซึ่งไม่เพียงพอจะต้องมีคำอธิบายอีกลักษณะหนึ่ง และศาสนาจะให้อธิบายแบบนี้

(๔) หน้าที่ทางด้านการผืนกส่วนต่างๆ ของสังคมให้เป็นเอกภาพ นั่นก็คือว่า ทำให้ชนบทรวมเนียนประเพณี ระบบความเชื่อต่างๆ ที่เป็นระบบความเชื่อย่อยๆ ในสังคมได้รวมกันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน อันนำไปสู่บูรณาการภายในชาติ

(๕) หน้าที่ในการควบคุมสังคม ศาสนาที่ทำหน้าที่อบรมสั่งสอน และโน้มน้าวจิตใจของบุคคลในสังคมให้ปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ ศีลธรรมและค่านิยมของกลุ่ม ศาสนาจึงเป็นแหล่งควบคุมอาชญากรรมไม่ให้เกิดขึ้นได้อย่างง่ายดายในสังคม ศาสนาทำหน้าที่ปฏิรูปจิตใจของบุคคลให้ประพฤติปฏิบัติอย่างมีระเบียบ ซึ่งเท่ากับว่า ศาสนานั้นมีส่วนช่วยในการปฏิรูปสังคมร่วมไปด้วย

ศาสนาเป็นสิ่งที่มนุษย์คิดค้นเกิดขึ้นมาเพื่อตอบสนองความต้องการพื้นฐานทางด้านจิตใจ มีหน้าที่หลักในการลดความวิตกกังวลและอารมณ์ตึงเครียด อันเกิดจากรู้สึกไม่แน่นอนในชีวิต^{๕๓} ดังนั้น ศาสนาจะให้คำอธิบายวิธีคิด ระบบความเชื่อ และแบบแผนเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับอำนาจเหนือธรรมชาตินอกจากนี้ ศาสนายังเป็นเครื่องมือสำคัญช่วยให้มนุษย์ปรับตัวเข้ากับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นกลไกในการสร้างเอกลักษณ์ เป็นพลังใจการต่อสู้กับความยุติธรรม และการเบียดเบียนจากภายนอกพุทธศาสนา ก็ยังมีหน้าที่หลักเหมือนอย่างศาสนาทั้งหลาย คือการแก้ไขปัญหาชีวิตของมนุษย์ ซึ่งมีทั้งด้านส่วนเฉพาะบุคคลและมีหน้าที่ต่อสังคม^{๕๔} พุทธศาสนาได้อธิบายหลักความจริงของชีวิต และชี้ให้เห็นแนวทางของการดำเนินชีวิตที่ประเสริฐว่า ควรดำเนินหรือเป็นไปอย่างไร อะไรคือคุณค่าและเป้าหมายของชีวิต โดยหลักธรรมของพระพุทธศาสนานั้นถือว่า มนุษย์ทุกคนนั้นมีความเท่าเทียมกัน ต่างก็ตกอยู่ในกฎแห่งความเป็นจริงของธรรมชาติอย่างเดียวกัน คือ การเกิด แก่ เจ็บและตาย ซึ่งทุกคนต้องเป็นไปตามกฎแห่งธรรมชาตินี้

ดังนั้น แนวทางการพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างศาสนากับสังคมดังกล่าวน่าจะเหมาะสมเพราะศาสนาที่เกิดขึ้นในโลกนี้เป็นความคิดค้นของมนุษย์เพื่อให้กระทำหน้าที่ที่ตอบสนอง

^{๕๓} ปวย อังภากรณ์, ศาสนากับการพัฒนาชาติ, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๑๔), หน้า ๙๘.

^{๕๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๘.

ความต้องการต่างๆ ของมนุษย์ ศาสดาหรือผู้ก่อตั้งศาสนาย่อมจะเล็งเห็นความสำคัญและความจำเป็นของการมีศาสนา เพื่อทำหน้าที่อธิบายความเป็นไปของสภาพของสิ่งทั้งหลายหรือธรรมชาติความเป็นไปโดยธรรมชาติของสิ่งทั้งหลายซึ่งเรียกว่าสัจธรรม หรือความจริงอันเที่ยงแท้ ในขณะที่เดียวกันผู้ที่ศึกษาและเข้าใจสัจธรรมดังกล่าวแล้วย่อมสามารถจะถือเอาประโยชน์จากความรู้ความเข้าใจสภาพและสภาวะความเป็นไปของสิ่งทั้งหลายได้

บทบาทของพุทธศาสนาต่อสังคมไทย

ในปัจจุบัน พุทธศาสนาเป็นศาสนาที่คนไทยนับถือเป็นจำนวนมากที่สุด โดยที่พุทธศาสนาได้เข้ามาเผยแพร่ จนเป็นที่เคารพเลื่อมใสกันมาช้านาน รวมทั้งพระมหากษัตริย์และฝ่ายปกครองส่วนหนึ่งมีความเคารพศรัทธาในพระพุทธเจ้าและได้ทำนุบำรุง อุปถัมภ์ พุทธศาสนามาโดยตลอด จึงกล่าวได้ว่าพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทย จนมีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่แตกต่างจากชาติอื่น ๆ ในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้^{๕๕}

พุทธศาสนาที่ประดิษฐานมั่นคงในประเทศไทยมี ๒ นิกาย^{๕๖} คือ นิกายเถรวาท หรือมหายานและเถรวาท โดยมีลักษณะที่ผสมผสานกับศาสนาพราหมณ์และคติความเชื่อดั้งเดิมเกี่ยวกับผีสิงเทวดา พุทธศาสนาได้สร้างสรรค์วัฒนธรรมของไทยในด้านต่างๆ ทั้งทางด้านจิตใจ บุคลิกภาพของคนไทย รวมทั้งวัฒนธรรมทางวัตถุ เช่น โบสถ์ วิหาร เจดีย์ พระพุทธรูปปฏิมากร เป็นต้น พุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองนับแต่อาณาจักรสุโขทัย ต่อเนื่องถึงอยุธยาและมาเสื่อมโทรมในคราวกรุงศรีอยุธยาพ่ายแพ้แก่พม่า จนกระทั่งพระยาตากกอบกู้เอกราชและตั้งราชธานีใหม่ที่กรุงธนบุรีแล้ว สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชได้ทรงฟื้นฟูศาสนาให้เป็นปึกแผ่นขึ้นใหม่ แต่ก็ยังไม่บรรลุผลจนถึงกรุงรัตนโกสินทร์ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชได้ทรงจัดระเบียบการปกครองพระสงฆ์ทรงตั้งกรมสังฆการีขึ้นให้มีบทบาทหน้าที่ดูแลพระสงฆ์โดยตรง ปัจจุบันรูปแบบการปกครองพระสงฆ์ได้เปลี่ยนแปลงเป็นการปกครองโดยมหาเถรสมาคม ซึ่งเป็นองค์กรของสงฆ์ทำหน้าที่ดูแลรับผิดชอบและบริหารจัดการของคณะสงฆ์ทั่วราชอาณาจักร

แต่เดิมพุทธศาสนาที่เข้ามาในประเทศไทยเป็นพุทธศาสนานิกายมหายานต่อมาพระสงฆ์ศรีลังกาเดินทางเข้ามาถึงสุโขทัยและได้นำพุทธศาสนานิกายเถรวาทมาเผยแพร่ คนไทยได้นับถือพุทธศาสนาอย่างกว้างขวางมาโดยลำดับ จนถึงสมัยรัชกาลที่ ๓ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ พุทธศาสนาได้แบ่งย่อยออกเป็นมหานิกาย กับธรรมยุตินิกาย ซึ่งมีธรรม

^{๕๕} คะนิงนิตย์ จันทบุตร, **สถานะและบทบาทของพระพุทธศาสนาในประเทศไทย**, (กรุงเทพมหานคร : กลุ่มประสานงานศาสนาเพื่อสังคม, ๒๕๓๒), หน้า ๕๕.

^{๕๖} ประสาร ทองภักดี, **พุทธศาสนากับสังคมไทยปัจจุบัน**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยามสมาคม, ๒๕๒๓), หน้า ๑๐๕-๑๐๖.

ทรงศนะและวัตรปฏิบัติที่มีรายละเอียดแตกต่างกันแต่โดยหลักการยังคงยึดถือตามหลักพระธรรมวินัยและตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์เป็นสำคัญเช่นเดียวกัน^{๘๗}

ในด้านความสัมพันธ์กับสังคม กล่าวได้ว่า พุทธศาสนามีบทบาทต่อสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองมาโดยตลอดในขณะเดียวกันก็ได้รับผลกระทบจากสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงด้วยเช่นกัน กล่าวคือ พุทธศาสนาเป็นสถาบันสังคมที่เอื้ออำนวยให้สังคมดำรงอยู่อย่างเป็นปึกแผ่นมั่นคงมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันในทำนองเดียวกันสังคมได้อุปถัมภ์และส่งเสริมให้ศาสนามีความเจริญและเป็นที่ยอมรับนับถืออย่างกว้างขวาง^{๘๘} พุทธศาสนาเป็นสถาบันสังคมที่มีความหมายและเป็นสัญลักษณ์แห่งความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในชาติ เป็นที่มาและการถ่ายทอดวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมของชาติ ซึ่งกล่าวโดยสรุปถึงบทบาทหน้าที่ของพุทธศาสนาต่อสังคมไทยได้ดังนี้

(๑) พุทธศาสนาทำหน้าที่เป็นพลังที่สร้างสรรค์บูรณาการสังคม เป็นสถาบันที่ถ่ายทอดและปลูกฝังวัฒนธรรมและจริยธรรมทางสังคม ก่อให้เกิดความรู้สึกร่วมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทางวัฒนธรรมและความรู้สึกเป็นชาติ

(๒) พุทธศาสนามีอิทธิพลต่อทัศนคติและค่านิยม และมีบทบาทสำคัญในการกำหนดแนวทางความสัมพันธ์ และการกระทำต่อกันระหว่างสมาชิกในสังคม ตลอดจนทำหน้าที่เป็นกลไกคอยควบคุมพฤติกรรมของสมาชิกในสังคมอีกด้วย

(๓) พุทธศาสนาไม่เพียงจะมีหลักการเกี่ยวกับธรรมชาติและปัญหาทางศีลธรรมเท่านั้น แต่ยังเกี่ยวข้องกับความเท่าเทียมกันในโอกาสทางสังคม และความยุติธรรมเพื่อประโยชน์สุขของมวลชนทั้งหลาย^{๘๙}

จะเห็นได้ว่า พุทธศาสนาได้มีบทบาทในการส่งเสริมให้หลักศาสนาเข้ามามีอิทธิพลต่อสังคมในแง่ที่หลักธรรมและการปฏิบัติทางศาสนาเป็นความเชื่อและวิถีชีวิตของคนไทยในสังคมให้เป็นอย่างเดียวกัน เสริมสร้างสังคมให้เป็นเอกภาพและมีการผสมผสานชนเผ่าต่างๆ ที่อาศัยอยู่ในสังคมไทยและนับถือศาสนาพุทธให้เกิดการบูรณาการเป็นพวกเดียวกัน ทำให้สังคมไทยไม่มีความขัดแย้งระหว่างชนเผ่านอกจากนี้หลักธรรมคำสอนยังเป็นสื่ออบรมให้รู้จักระเบียบของสังคม ช่วยให้สมาชิกในสังคมปฏิบัติตามเกณฑ์และประเพณีของส่วนรวม จึงอาจกล่าวได้ว่า ศาสนาพุทธเป็นกลไกอย่างหนึ่งที่ควบคุมสังคมให้เกิดความสงบเรียบร้อย^{๙๐}

^{๘๗} จำนงค์ ทองประเสริฐ, ราชบัณฑิต ประวัติศาสตร์พุทธศาสนาในเอเชียอาคเนย์, (กรุงเทพมหานคร : อภิธรรมมูลนิคมมหาธาตุวิทยาลัย, ๒๕๑๔), หน้า ๒๙.

^{๘๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๘.

^{๘๙} สมบูรณ์ สุขสำราญ, พุทธศาสนากับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคม, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๗), หน้า ๑๑๗.

^{๙๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๐.

พุทธศาสนากับการจัดระเบียบทางสังคม

พุทธศาสนากับการจัดระเบียบของสังคมถือว่าเป็นเรื่องที่สำคัญในการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ซึ่งถือว่าเป็นสัตว์สังคมที่จำเป็นต้องมีระเบียบวินัยโดยมีผู้ศึกษาได้กล่าวไว้เช่น

สมบูรณ สุขสำราญ ได้ศึกษาเกี่ยวกับพุทธศาสนากับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคม พบว่าในสภาพการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเมืองซึ่งมีอยู่ตลอดเวลา พุทธศาสนาได้กระทำหน้าที่ในการจัดระเบียบทางสังคม เพื่อความคงอยู่ของสังคมโดยสรุปได้^{๙๑} ดังนี้

อบรมให้รู้ระเบียบสังคม

พุทธศาสนาเป็นบ่อเกิดของวัฒนธรรม ค่านิยม และระเบียบประเพณีที่สำคัญของชนชาวไทย การอบรมระเบียบสังคมผ่านกระบวนการและสถาบันหลายอย่างทั้งที่เป็นนามธรรมและรูปธรรม เช่น วัดและพระสงฆ์เป็นที่ปลูกฝังคุณธรรม เป็นสื่อการสอนอบรมระเบียบสังคมแบบพุทธอบรมกล่อมเกล่าให้กุลบุตรกุลธิดา อุบาสก อุบาสิกา ปฏิบัติตามกฎเกณฑ์และประเพณีต่างๆ ประการให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตแบบชาวพุทธ คือสังฆธรรม และแนวปฏิบัติแบบพุทธ เช่น ค่านิยมที่ว่าด้วยความเมตตาต่อผู้ตกทุกข์ได้ยาก การโอบอ้อมอารี ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การวางตนให้เหมาะสมกับกาลเทศะ การปฏิบัติตนต่อบุคคลที่สถานภาพต่างๆ กัน เช่น ศิษย์ต่อครูอาจารย์ ลูกต่อบรรพบุรุษ ฯลฯ

เป็นสื่อหรือกลไกในการควบคุมระเบียบสังคม

การที่มนุษย์มารวมกันอยู่เป็นสังคมนั้นจำเป็นที่จะต้องมีการควบคุมให้สมาชิกของสังคมอยู่ในเกณฑ์ ระเบียบแบบแผนเพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความปลอดภัยและสวัสดิภาพของสังคมแต่ละสังคม จึงมีการตรากฎหมาย ระเบียบต่างๆ ที่สถาบันทางการปกครองใช้เป็นกลไกควบคุมสังคมอย่างหนึ่ง นอกจากนี้ระเบียบประเพณีต่างๆ ซึ่งเป็นธรรมเนียมปฏิบัติหรือความเชื่อที่ปฏิบัติสืบมรดกกันมา เป็นกลไกควบคุมระเบียบสังคมอีกอย่างหนึ่ง อย่างไรก็ตามที่กล่าวมาแล้วนั้นเป็นเครื่องบังคับทางด้านร่างกายและพฤติกรรมภายนอก การที่บุคคลจะเชื่อปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ทางสังคมมากน้อยเพียงใดนั้น ศาสนามีความสำคัญในการกระทำหน้าที่ดังกล่าวมาก วัดและพระสงฆ์เป็นกลไกทางพุทธศาสนาที่สำคัญยิ่งในการอบรมสั่งสอนประชาชนให้เป็นพลเมืองที่ดีของประเทศหลักธรรมสำคัญๆ ที่ช่วยควบคุมสังคมตัวอย่างเช่น ศีล ๕ พรหมวิหาร ๔ สังคหวัตถุ ๔ นาถกรณธรรม ๑๐ ทิฏฐธัมมิกัตถสังวัต

^{๙๑} อ่างแล้ว.

ตนิภธรรม ๔ เป็นต้น การที่บุคคลได้รับการสั่งสอนหลักธรรมและยึดถือเป็นแนวทางชีวิตร่วมกัน จะทำให้สังคมมีความขัดแย้งน้อยลง และช่วยลดปัญหาสังคมนานาประการ^{๒๒}

เป็นสื่อในการสร้างความเป็นอันเดียวกันในสังคม

การที่พุทธศาสนามีหลักธรรมคำสอนที่โน้มน้าวให้ประชาชนมีความเชื่อและปรัชญาในการดำเนินชีวิตอย่างเดียวกัน เท่ากับเป็นการเสริมสร้างความสามัคคีและความเป็นปึกแผ่นให้แก่สังคม สังคมที่มีบูรณาการทางเชื้อชาติและศาสนาเข้มแข็งจะทำให้มีความมั่นคงแก่ประเทศชาติเป็นส่วนรวม นอกจากพระธรรมคำสอนแล้ว พิธีกรรมและเทศกาลทางพุทธศาสนายังมีส่วนสำคัญในการเน้นสำนึกความเป็น “พวกเดียวกัน” หรือเป็นคนไทยด้วยกัน ตัวอย่างของพิธีกรรม เช่น การแสดงตนเป็นพุทธมามกะ งานพิธีทางศาสนา งานบวชนาค งานศพ งานบุญต่างๆ ตัวอย่างของเทศกาลของพุทธศาสนา ได้แก่ วันวิสาขบูชา วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา เป็นต้น พิธีกรรมและเทศกาลต่างๆ เป็นสื่อให้ประชาชนได้มาร่วมงานกัน และได้สร้างสรรค์เกิดความรู้สึกร่วมเป็นพวกเดียวกัน มีความใกล้ชิดกัน จะผนึกกำลังเพื่อสังคม

๒.๘.๔ แนวคิดและหลักการพัฒนาสังคมตามแนวพุทธ

แนวคิดและหลักการพัฒนาสังคมตามแนวพุทธ ได้มีผู้ศึกษาวิจัยให้แนวคิดและหลักการได้กล่าวไว้มากมาย เช่น

พินิจ ลาภานานนท์ การพัฒนาที่เน้นความเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจเพียงมิติเดียวทำให้เกิดช่องว่างของการกระจายรายได้ระหว่างคนที่อยู่ในภาคอุตสาหกรรม และภาคเกษตรกรรมมีสูงขึ้น ทำให้มีการเคลื่อนย้ายแรงงานจากภาคเกษตรกรรม มาสู่ภาคอุตสาหกรรม จนก่อให้เกิดสภาพของชุมชนในชนบทล่มสลาย การพัฒนาตามแนวคิดกระแสหลักนี้ ก่อให้เกิดปัญหาในด้านต่างๆ โดยเฉพาะปัญหาทางด้านจริยธรรมและความรับผิดชอบต่อสังคมส่วนรวมและในท่ามกลางความตึงตันของการแก้ไขปัญหาที่เกิดจากการพัฒนาตามแบบแผนของตะวันตกนี้ ก็ได้มีนักคิดต่างๆ ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาที่เน้นความเป็นตะวันออก คือการที่จะต้องพัฒนาด้านจิตใจพร้อมกับการพัฒนาทางด้านวัตถุ เป้าหมายของการพัฒนาคือการปลดปล่อยตนเองให้พ้นจากความทุกข์ทั้งทางกายและจิตใจ โดยการให้ความสำคัญกับความสุขทางจิตใจอันเกิดจากความมีอิสรภาพที่พึ่งตนเองได้และความ

^{๒๒} สัญญา สัญญาวิวัฒน์. การพัฒนาชุมชน, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช, ๒๕๑๕), หน้า ๓๓.

เข้มแข็งของบุคคลและสังคม ซึ่งเป็นเครื่องชี้ให้เห็นระดับของการพัฒนาประการหนึ่งในบรรดาตัวชี้วัด^{๙๓} ๔ ประการ คือ

(๑) พัฒนากาย (กายภาวนา) มีการพัฒนาทางกายภาพ อันได้แก่ มีร่างกายสมบูรณ์แข็งแรงปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ ไม่ขาดอาหาร มีเสื้อผ้า ที่อยู่อาศัย ยาบรบทารักษาโรค มีสภาพแวดล้อมทั้งทางธรรมชาติและสังคมที่ดี

(๒) พัฒนาศีล (ศีลภาวนา) มีการพัฒนาด้านระเบียบ กฎเกณฑ์ กฎหมายอันเป็นกติกาในการอยู่ร่วมกันในสังคมที่ให้ความสงบสุข เป็นธรรมแก่ทุกฝ่าย สามารถจัดข้อขัดแย้งและจัดสรรผลประโยชน์ได้อย่างยุติธรรมโดยเฉพาะเป็นกติกาที่อยู่ในจิตสำนึกของผู้คนที่เรียกว่าเป็นการพัฒนาทางสังคม

(๓) พัฒนาจิต (จิตตภาวนา) มีการพัฒนาจิตใจ ด้วยการฝึกฝนอบรมจิตใจให้สมบูรณ์ด้วยคุณสมบัติทั้ง ๓ ด้าน คือ คุณภาพจิต สมรรถภาพจิต และสุขภาพจิต

๓.๑) คุณภาพจิต เป็นจิตที่มีพื้นฐานที่ดี อันได้แก่ มีเมตตา ความรัก ความเป็นมิตร ความปรารถนาประโยชน์สุขแก่ผู้อื่น มีความกรุณา มีใจเสียสละแบ่งปันน้ำใจเพื่อแผ่โอบอ้อมอารี

๓.๒) สมรรถภาพจิต เป็นจิตที่มีความสามารถ เนื่องจากถูกฝึกให้มีสติมีความพากเพียรสู้งาน มีความอดทนมีสมาธิแน่วแน่ มีสัจจะเอาจริงเอาจังมีความเด็ดเดี่ยวต่ออุปถัมภ์และอุดมการณ์ในใจ

๓.๓) สุขภาพจิต เป็นจิตที่มีสุขภาพดี มีจิตใจเป็นสุข สดชื่น ร่าเริงเบิกบาน ปลอดโปร่ง สงบผ่องใส ไม่ขุ่นมัว

(๔) พัฒนาปัญญา (ปัญญาภาวนา) มีการพัฒนาปัญญา อันได้แก่ ความรู้ความเข้าใจในศิลปะและศาสตร์ต่างๆ อย่างไม่มีอคติ มีความรู้ความเข้าใจโลกและชีวิตตามความเป็นจริงรู้เท่าทันธรรมชาติของสังขารคือโลกและชีวิต ถึงขั้นทำจิตให้เป็นอิสระหลุดพ้นจากความทุกข์โดยสมบูรณ์

ป่วย อังภากรณ์ ได้เสนอแนวคิดบทบาทของพุทธศาสนาที่มีต่อการพัฒนาประเทศไว้ว่า ถ้าปราศจากศีลธรรมเสียแล้ว การพัฒนาประเทศไม่ว่าจะพัฒนาไปทำนองใด ย่อมจะบกพร่องและไม่สมบูรณ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจะพัฒนาไปในด้านเป้าหมายซึ่งจะผิตผลสุดท้ายอาจจะพัฒนาไปทำนองที่จะเห็นความเจริญทางวัตถุซึ่งเป็นเรื่องสำคัญยิ่งกว่าเรื่องที่สำคัญแท้ๆ คือความเจริญในทางปัญญาและในทางศีลธรรม การขาดจากศีลธรรมนั้น จะทำให้โลกเสื่อมโทรม พระพุทธศาสนาจะช่วยเหลือในการพัฒนาชาติได้ตั้นั้น ย่อมอาศัยพระธรรม

^{๙๓} ฟินิจ ลาภธนานนท์, บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาชนบท, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิจัยสังคมจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๙), หน้า ๙๔.

และพระสงฆ์เป็นสื่อสำหรับสืบพระศาสนาการที่พุทธศาสนาคจะช่วยให้มีการพัฒนาชาติได้จริงจังก็คือ อาศัยหลักเกณฑ์บางประการ^{๙๔} ดังนี้

๑) ความเชื่อในพุทธศาสนา ต้องเป็นความเชื่อที่บริสุทธิ์ไม่เจือปนความเชื่อถือโชคกลางทางไสยศาสตร์ พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า “คนโง่มีแต่พิเคราะห์ดวงดาว” ฉะนั้น ใน การที่จะทำให้มนุษย์โลกมีความสมบูรณ์ทั้งในด้านวัตถุและสติปัญญา ก็ควรจะพัฒนาศาสนาให้ มีความบริสุทธิ์

๒) ความเชื่อในพุทธศาสนา เป็นความเชื่อที่มีมูลฐาน ตั้งอยู่ในเหตุผลและวิชา ไม่ใช่ตั้งอยู่ในความเชื่อโดยมงายอย่างเดีว หรืออวิชา พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า “ท่านทั้งหลาย อย่าฟังเชื่อสิ่งใดเพียงเพราะที่ได้ฟังตามๆ กันมา หรือเพราะเคยเห็นเช่นนั้นๆ ต่อ ๗๗ ท่านจงเอาข้อที่ได้เห็น ได้ฟังได้ตรึกตรองดูด้วยเหตุผลจนเกิดความชัดเจนแล้วจึงค่อย เชื่อ”

๓) การที่จะนำเอาคำสอนของพุทธศาสนามาประยุกต์กับสภาพปัจจุบัน ซึ่งลักษณะของสังคมได้มีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ และก็มีการเปลี่ยนแปลงไปเรื่อยๆ จึงจำเป็นต้องมีการเปลี่ยนแปลง วิธีการประยุกต์พระธรรม ซึ่งเป็นอมตะอยู่แล้ว มาใช้กับสภาพปัจจุบัน ซึ่งจะต้องมีการศึกษาและวิจัยอย่างต่อแท้

๔) การพัฒนานั้น จำเป็นที่จะต้องใช้ทางโลกและทางธรรม เพราะฉะนั้น ทางฝ่ายพระสงฆ์ก็ดี ทางฝ่ายบ้านเมืองก็จะต้องร่วมมือกันอย่างมาก มีหลายกรณีที่ฝ่ายบ้านเมืองเพิกเฉยต่อความสำคัญของวัดในชนบทและในเมืองและเพิกเฉยต่อความสำคัญของการเป็นผู้นำของพระสงฆ์ในหมู่บ้าน ถ้าความร่วมมือทั้งฝ่ายสงฆ์และฝ่ายฆราวาสดำเนินไปด้วยดี ก็จะเป็นประโยชน์ทั้ง ๒ ฝ่าย ฝ่ายบ้านเมืองก็ได้ฟังพุทธศาสนา ฝ่ายพุทธศาสนา ก็จะได้ทำประโยชน์ให้แก่บ้านเมืองด้วย

ความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับประชาชน

พระสงฆ์คือผู้ที่สละบ้านเรือนเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา เป็นหนึ่งในพุทธบริษัท ๔ ที่พระพุทธเจ้าทรงสถาปนาขึ้นเพื่อเป็นชุมชนตัวอย่าง เป็นอิสระจากการดำเนินชีวิตแบบชาวบ้าน แต่พระสงฆ์ก็ยังมีข้องสัมพันธ์กับชาวบ้านอยู่ การดำเนินชีวิตของพระสงฆ์ นอกจากจะยึดพระธรรมวินัยเป็นหลักการดำเนินชีวิตแล้ว ยังต้องอิงกฎหมายบ้านเมืองและจารีตประเพณีด้วย ฉะนั้น พระสงฆ์ยังมีฐานะและความเป็นอยู่ที่ต่างออกไปจากประชาชนเป็นอันมาก มีวัตถุประสงค์ในการดำรงเพศโดยเฉพาะ มีระเบียบวินัยสำหรับกำหนดความเป็นอยู่

^{๙๔} อ่างแล้ว.

ต่างออกไป และได้รับความยกย่องจากประชาชนให้อยู่ในฐานะเป็นที่เคารพสักการะ เรียกว่า เป็นอีกสังคมหนึ่งต่างหาก^{๙๕}

แต่การมีฐานะและความเป็นอยู่ต่างหากออกไปนี้ มิได้หมายความว่าพระสงฆ์จะต้อง แยกตัวเด็ดขาดออกไปจากประชาชน และปลีกตัวอยู่โดยลำพัง เพราะจุดมุ่งหมายของชีวิต พรหมจรรย์นั้นโดยแท้จริงก็เป็นจุดหมายสำหรับทุกคนหรือทุกชีวิต การออกบวชก็คืออุบายหรือวิธีการ ที่จะให้เข้าถึงจุดหมายนั้นโดยสะดวกและรวดเร็วขึ้น เมื่อบวชแล้วก็ต้องอาศัยปัจจัย ๔ ที่เป็นเครื่องดำรงชีวิตดำรงวัตถุจากประชาชน และเมื่อปฏิบัติตามวิธีการเพื่อเข้าถึงจุดหมายนั้น ได้ผลสำเร็จทางสติปัญญาหรือจิตใจที่สูงขึ้นไป ก็สมควรจะต้องนำมาชี้แจงแนะนำแก่ประชาชน ที่ตนได้อาศัยปัจจัย ๔ เลี้ยงชีวิตนั้นด้วย จึงเกิดเป็นข้อผูกพันต่อกันในรูปการตอบแทนหรือให้ และให้ตอบ เป็นวัตถุฝ่ายหนึ่งและจิตใจฝ่ายหนึ่ง แต่ไม่ใช่การซื้อขายหรือกู้ยืม เพราะ ประกอบด้วยคุณค่าทางจิตใจ อย่างน้อยก็ศรัทธาในฝ่ายหนึ่งและเมตตาในอีกฝ่ายหนึ่ง และความผูกพันนี้ ก็ทำให้เกิดความสัมพันธ์ในแบบอาศัยกันและกันขึ้น ซึ่งมองเห็นได้ชัดใน ประวัติการณ์ของพุทธศาสนาและแม้ในสมัยปัจจุบัน

ดังนั้น รูปแบบความสัมพันธ์ภายในสังคมของพระสงฆ์ อาจแยกได้ ๒ ลักษณะ คือ ความสัมพันธ์ภายในสังคมสงฆ์ ระหว่างพระสงฆ์ด้วยกันเอง และความสัมพันธ์ในสังคม ส่วนรวม ระหว่างพระสงฆ์กับประชาชน

๑) ความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์ จะเห็นได้ชัดเจนจากบทบัญญัติต่างๆ ในวินัย ของสงฆ์ มีการอยู่ร่วมกันเป็นวัด การกำหนดเขตสีมา อุโบสถ การปวารณา การกรานกฐิน พุทธบัญญัติที่ให้สงฆ์เป็นใหญ่ในกิจการต่างๆ ซึ่งเรียกว่า สังฆกรรม มีการอุปสมบท การ ระงับอรรถกรณเป็นต้น ตลอดจนข้อกำหนดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล มีการเคารพกัน ตามอาวุโส เป็นต้น

๒) ความสัมพันธ์กับประชาชน พระสงฆ์ถูกกำหนดให้ต้องฝากชีวิตความเป็นอยู่ไว้ กับประชาชนเริ่มตั้งแต่อาหาร ซึ่งพระสงฆ์เป็นอยู่ด้วยบิณฑบาต คือ อาหารที่ประชาชนถวาย ตลอดถึงปัจจัย ๔ อย่างอื่นๆ ความเป็นอยู่ที่ต้องอาศัยประชาชนเป็นประจำเป็นข้อบังคับอยู่ใน ตัวทำให้ชีวิตของพระสงฆ์ผูกพันอยู่กับสังคมของประชาชน ความผูกพันนี้มีได้มีกำหนดในฝ่าย วินัยอย่างเตียวเท่านั้นแม้ในทางพระพุทธเจ้าก็ทรงตรัสสอนและเตือนพระสงฆ์ให้ระลึกเสมอ เพื่อให้เกิดความสำนึกในการปฏิบัติหน้าที่และความรู้สึกรับผิดชอบของตน ดังพุทธพจน์ที่ว่า

^{๙๕} อาริยา ลัมสุวัณณ์, “บทบาทของพระภิกษุในการพัฒนาชุมชนชนบทไทย”, วิทยานิพนธ์ ครุศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๖), หน้า ๕๑.

“บรรพชิตพึงพิจารณาเนื่อง ๆ ว่า ความเป็นอยู่ของเรา เนื่องด้วยผู้อื่น วันล่วงไป ๆ บัดนี้เราทำอะไรอยู่”^{๙๖}

“ภิกษุทั้งหลาย สมัยที่ไม่เหมาะสมสำหรับบำเพ็ญเพียร มี ๕ อย่าง ดังนี้

อีกประการหนึ่ง สมัยที่มีทุกข์ภัย ข้าวเสียหาย หาบิณฑบาตได้ยาก ไม่สะดวกที่จะยังอัตภาพให้เป็นไปด้วยแสวงหาบิณฑบาต นี่เป็นสมัยที่ไม่เหมาะสมสำหรับบำเพ็ญเพียรข้อที่สามอีกประการหนึ่ง สมัยที่มีภัย มีการก่อความกำเริบในป่าดง ชาวชนบทพากันขึ้นยานอพยพหนีไป นี่เป็นสมัยที่ไม่เหมาะสมสำหรับบำเพ็ญเพียรข้อที่สี่”^{๙๗}

อันที่จริง ภารกิจในการสงเคราะห์ประชาชน ในด้านสติปัญญาหรือจิตใจนั้น ว่าตามอุดมคติของพุทธศาสนาแล้ว ไม่ได้หมายเอาหน้าที่ที่เกิดจากข้อผูกพันในการตอบแทน แต่หมายถึงหน้าที่ที่เกิดจากคุณธรรม คือความกรุณา คิดจะช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ ให้มีชีวิตที่ปลอดโปร่งเป็นสุข หน้าที่ทางสังคมของพระสงฆ์ เกิดขึ้นเพราะความผูกพันในด้านความเป็นอยู่นี้เป็นสำคัญส่วนหนึ่งนอกจากนั้น เมื่อก้าวในแง่คุณธรรม พระสงฆ์ก็ย่อมมีหน้าที่ที่จะต้องช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ด้วยอาศัยเมตตาและกรุณาธรรมของตน พระพุทธเจ้าได้ตรัสสอน หน้าที่นี้ตั้งแต่ทรงเริ่มประกาศพระศาสนาทีเดียว^{๙๘} ดังจะเห็นได้จากพุทธพจน์ ในการส่งพระสาวกออกประกาศพระศาสนาว่า

“ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงจาริกไปเพื่อประโยชน์และความสุขของชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ทั้งหลาย”^{๙๙}

พระราชวรมุนี (ประยูรค์ ปยุตโต) ได้อธิบายถึงหน้าที่ของพระสงฆ์ที่มีความเกี่ยวข้องกับประชาชนไว้ว่า .การแสดงออกและการปฏิบัติตนของพระภิกษุ นอกจากมุ่งเพื่อฝึกฝนอบรมตนแล้ว พึงคำนึงถึงประโยชน์สุขของตนและประชาชน อย่างน้อยที่สุดก็ในขั้นต้น จะต้องทำให้คนที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับตนหรือคนที่ตนเข้าไปเกี่ยวข้อง มีจิตใจปลอดโปร่งเบิกบานผ่องใสด้วยข้อปฏิบัติทางวินัย ขึ้นต่อไป ถ้ามีความสามารถยิ่งกว่านั้น ก็พึงทำให้ประชาชนเจริญงอกงามด้วยศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ และปัญญาด้วยการแนะนำสั่งสอนธรรม^{๑๐๐}

พูดอีกอย่างหนึ่งว่า พระภิกษุมีหน้าที่เพื่อชาวบ้านอยู่ ๒ ด้าน คือ หน้าที่ทางด้านวินัย ได้แก่ ทำจิตใจของประชาชนให้ผ่องใสด้วยศีลวัตร และหน้าที่ทางธรรม ได้แก่ นำเอาหลักความจริง ความดีงาม ไปเผยแผ่ให้เขาเจริญยิ่งขึ้นไป

^{๙๖} อก.ทสก. (ไทย) ๒๔/๔๘/๔๘.

^{๙๗} อก.ปญจก.(ไทย) ๑๒ /๕๔/๕๕.

^{๙๘} พระราชวรมุนี. (ประยูรค์ ปยุตโต). พุทธศาสนากับสังคมไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เคล็ดไทย, ๒๕๒๓), หน้า ๑๓๑.

^{๙๙} วิ. มหา. (ไทย) ๔/๓๒/๓๒.

^{๑๐๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๔.

ส่วนคฤหัสถ์ คือชาวบ้าน เมื่อเข้ามาเกี่ยวข้องกับพระภิกษุ ฟังมุ่งประโยชน์ทางจิตใจ ที่จะได้รับสิ่งซึ่งทำให้เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้นไปในธรรม และเมื่อจะอุปถัมภ์บำรุงพระภิกษุ ฟังคำนึงถึงประโยชน์ที่สงฆ์จะได้รับ แม้ในกรณีที่เป็นปาฏิบุคลิก เมื่อจะเลือกเกี่ยวข้องกับหรือบำรุงภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง ก็ฟังทำด้วยประสงค์ที่จะให้พระสงฆ์ดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืน เพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมาก ตลอดกาลยาวนาน

ความสัมพันธ์ของพระสงฆ์กับประชาชนที่กล่าวมาแล้ว มีอยู่ในหลักคำสั่งสอนที่เรียกว่าธรรมและวินัยนั่นเอง พระพุทธเจ้าได้ตรัสเตือนพระสงฆ์ ให้คำนึงถึงความสัมพันธ์ในแบบที่พึงพาอาศัยกันระหว่างบรรพชิตกับคฤหัสถ์ว่า

“ภิกษุทั้งหลาย พรหมณ์และคฤหบดีทั้งหลายเป็นผู้มีอุปการะมากมายแก่เธอทั้งหลาย บำรุงเธอทั้งหลายด้วยจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริขาร แม้เธอทั้งหลาย ก็จงเป็นผู้มีอุปการะมากแก่พรหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย จงแสดงธรรมอันงดงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถพร้อมทั้งพยัญชนะ บริสุทธิ บริบูรณ์สิ้นเชิง แก่พรหมณ์และคฤหบดีเหล่านั้นเถิด; ภิกษุทั้งหลาย คฤหัสถ์และบรรพชิตทั้งหลายต่างอาศัยกันและกันด้วยอำนาจอามิสทานและธรรมทานอยู่ประพาศพรหมจรรย์นี้ขึ้นเพื่อต้องการสละโอฆะ เพื่อทำความสิ้นทุกข์โดยชอบด้วยอาการอย่างนี้”^{๑๐๑} ภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุนั้นแล เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้ว่า เราบริโภคจีวร บิณฑบาตเสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุนั้นแล เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้ว่า เราบริโภคจีวร บิณฑบาตเสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริขารของชนเหล่าใด (เราจักทำให้) ปัจจัยของชนเหล่านั้น เป็นของมีผลมาก มีอานิสงส์มาก และการบรรพชาของเราจักไม่เป็นหมัน จักมีผล มีกำไร เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้แล; อนึ่ง เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้ว่า เมื่อพิจารณาเห็นประโยชน์ของตน ควรแท้ที่เดียว ที่จะทำประโยชน์นั้นให้สำเร็จด้วยความไม่ประมาทเมื่อพิจารณาเห็นประโยชน์ของผู้อื่น ก็ควรแท้ที่เดียว ที่จะทำประโยชน์นั้นให้สำเร็จด้วยความไม่ประมาท หรือเมื่อพิจารณาเห็นประโยชน์ของทั้งสองฝ่าย ก็ควรแท้ที่เดียว ที่จะทำประโยชน์ทั้งสองฝ่ายนั้นให้สำเร็จ ด้วยความไม่ประมาท”^{๑๐๒}

ตามหลักการใหญ่นี้ พระพุทธเจ้าได้ทรงจำแนกเป็นข้อปฏิบัติ ดังที่ปรากฏในสังคาลสูตร^{๑๐๓} ซึ่งเป็นสูตรที่มีชื่อเสียงมากสูตรหนึ่ง พระอรรถกถาจารย์เรียกว่า คิหิวินัย หรือวินัยสำหรับผู้ครองเรือน ได้กำหนดหน้าที่ที่บุคคลพึงปฏิบัติต่อกันในสังคม คือระหว่างบิดามารดา

^{๑๐๑} พ. อิติ. (ไทย) ๒๕/๒๘๗/๒๔๗.

^{๑๐๒} อง. สตตก. (ไทย) ๒๓/๖๗/๑๐๕.

^{๑๐๓} ที. ปา. (ไทย) ๑๑/๒๐๔/๑๔๖.

กับบุตร สามีกับภรรยา เพื่อนกับเพื่อน ครูอาจารย์กับศิษย์ นายจ้างกับลูกจ้าง และได้กำหนดหน้าที่ระหว่างนักบวชกับประชาชนไว้ว่า

“ตูกรทบทดีบุตร สมณพราหมณ์ผู้เป็นทิศเบื้องบน อันกุลบุตรพึงบำรุงโดยฐานะ ๕ คือ ๑) ด้วยกายกรรมประกอบด้วยเมตตา ๒) ด้วยวจีกรรมประกอบด้วยเมตตา ๓) ด้วยมโนกรรมประกอบด้วยเมตตา ๔) ด้วยความเป็นผู้ไม่ปิดประตู (เต็มใจต้อนรับ) ๕) ด้วยจัดหาอามิสทานถวาย

สมณพราหมณ์ ผู้เป็นทิศเบื้องบน เมื่อได้รับการบำรุงจากกุลบุตรโดยฐานะ ๕ อย่างแล้ว ย่อมอนุเคราะห์กุลบุตร โดยฐานะ ๖ อย่าง คือ ๑) ห้ามปราม (สอนให้ละเว้น) จากความชั่ว ๒) (แนะนำสั่งสอน) ให้ตั้งอยู่ในความดี ๓) อนุเคราะห์ด้วยน้ำใจอันงาม ๔) ให้ได้ฟังได้รู้สิ่งที่ยังไม่เคยรู้ไม่เคยฟัง ๕) (ซึ่งแจจอธิบาย) ทำสิ่งที่เคยฟังแล้วให้เข้าใจแจ่มแจ้ง ๖) บอกทางสวรรค์ให้” (คือแนะนำวิถีครองชีวิตให้ได้รับผลดีและความสุข)

ความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับประชาชนนั้น จุดเน้นก็คือ ประชาชนอุปถัมภ์บำรุงพระสงฆ์ด้วยปัจจัยสี่ เป็นการให้วัตถุ (อามิสทาน) พระสงฆ์ก็ตอบแทนประชาชนด้วยการให้ธรรม (ธรรมทาน) คือแสดงธรรม ปฏิบัติธรรมให้ประชาชนเห็นเป็นตัวอย่าง

นอกจากนี้ ในวินัยยังมีบทบัญญัติสำหรับรักษาความสัมพันธ์ ระหว่างพระสงฆ์กับประชาชนให้อยู่ในสภาพที่ถูกต้องและมั่นคง ให้สถาบันคณะสงฆ์อยู่ในฐานะมีเกียรติ เป็นที่เคารพเทิดทูนอนุเคราะห์ประชาชนด้วยคุณธรรม หวังประโยชน์สุขแก่ประชาชนอย่างแท้จริง มิใช่เพียงอามิสหรือกลายเป็นคลุกคลีกับคฤหัสถ์ เช่น ไม่ให้ภิกษุประจบคฤหัสถ์ ด้วยการยอมตัวลงรับใช้เขาในกิจการต่าง ๆ^{๑๐๔} ไม่ให้เป็นคนมักขอ ซึ่งทำให้คนเสื่อมศรัทธาและความเคารพจากสถาบันสงฆ์และพระศาสนาให้มีการลงโทษผู้ทำลายความสัมพันธ์อันดีนี้ไม่ว่าจะเป็นฝ่ายภิกษุหรือคฤหัสถ์ เช่น บัญญัติให้สงฆ์พิจารณาลงปฏิสารณียกรรมแก่ภิกษุผู้ทำความผิดต่อคฤหัสถ์หากทางกำจัดผลประโยชน์ของเขา ทำให้เขาเดือดร้อน ยุแหย่ให้คฤหัสถ์แตกแยกกันหรือรับคำกับเขาแล้วไม่ทำจริง เป็นต้น โดยลงโทษให้ไปขอขมาต่อคฤหัสถ์นั้น และในทำนองเดียวกัน สำหรับคฤหัสถ์ที่ทำผิดต่อสงฆ์ในความผิดที่คล้ายคลึงกันนั้น ก็มีบทบัญญัติให้สงฆ์ลงโทษคว่ำบาตร^{๑๐๕}

หลักคำสอนเช่นนี้ นับว่าเป็นรากฐานที่ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับประชาชนเป็นไปอย่างใกล้ชิดและมั่นคงตลอดมา จะเห็นได้ว่า ความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับประชาชนในสังคมพุทธกาล จะเป็นไปในกรอบและขอบเขตแห่งพระธรรมวินัย จึงเป็นการเกื้อกูลกัน เป็นการช่วยควบคุมพฤติกรรมกันและกัน อันก่อให้เกิดประโยชน์แก่สังคมสงฆ์และสังคมของประชาชนอย่างแท้จริง เราจะเห็นได้ว่า การกระทำประโยชน์ แก่สังคมตามหลักการ

^{๑๐๔} วิ. มหา. (ไทย) ๑/๖๒๒/๗๓๖.

^{๑๐๕} วิ. มหา. (ไทย) ๗/๑๑๓/๒๘.

ของพุทธศาสนานี้เป็นสิ่งจำเป็น หรือเป็นหน้าที่โดยตรงอย่างหนึ่งของพระสงฆ์ ทั้งยังเป็นเสมือนบูรพภาคแห่งการบรรลุพระนิพพานโดยตรงด้วย

กล่าวโดยสรุป หน้าที่และความผูกพันทางสังคมของพระสงฆ์นั้น เกิดจากองค์ประกอบ ๓ ประการ คือ

- ๑) การดำเนินชีวิตของพระสงฆ์ ต้องอาศัยปัจจัย ๔ ที่ชาวบ้านถวาย
- ๒) สภาวะและเหตุการณ์ในสังคม ย่อมมีผลเกี่ยวข้องกับการบำเพ็ญสมณธรรม
- ๓) โดยคุณธรรม คือ เมตตา กรุณา จะต้องช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากทุกข์

๒.๘.๕ บทบาทของพระสงฆ์ในปัจจุบัน

พุทธศาสนาในประเทศไทย มีวัดและพระสงฆ์เป็นศูนย์กลางของสังคมและเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชน โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้แทนของวัดที่คอยชี้แนะแนวทางในการปฏิบัติตนของกัลยาณมิตร ให้ไปในทางที่ดี เพื่อก่อให้เกิดความศรัทธาเชื่อถือว่า พระสงฆ์เป็นผู้มีสติปัญญารอบรู้วิชาการต่างๆ เหนือกว่าประชาชนทั่วไปซึ่งสามารถให้คำปรึกษาแก่ประชาชนที่มาขอคำปรึกษาได้ เพราะโดยปกติแล้วประชาชนส่วนใหญ่ในประเทศไทยนับถือพุทธศาสนา และยอมรับนับถือความสามารถของพระสงฆ์ตลอดมาตั้งในสมัยสุโขทัย พระเจ้าแผ่นดินได้ใช้วัดเป็นสถานที่ให้การ ศึกษาอบรมประชาชนควบคู่ไปกับการทำพิธีทางศาสนา ส่วนพระสงฆ์ก็จะทำหน้าที่เผยแพร่พุทธศาสนาและอบรมประชาชนควบคู่ไปกับการทำพิธีทางศาสนา ส่วนพระสงฆ์ก็จะทำหน้าที่เผยแพร่พุทธศาสนาและอบรมให้ประชาชนมีคุณภาพ เพื่อสนองนโยบายบ้านเมือง และต่อมาในสมัยกรุงศรีอยุธยาสภาพสังคมมีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้นทำให้วัดมีบทบาทต่อประชาชนมากตามไปด้วย โดยเฉพาะในด้านให้การศึกษากับประชาชน วัดจะจัดให้ตามความสามารถเท่าที่พระสงฆ์ในวัดนั้นๆ จะจัดให้ได้หรือถ้าประชาชนมีความต้องการความรู้เพิ่มเติม ก็จะแสวงหาพระสงฆ์ที่มีความรู้ความสามารถตรงกับความต้องการของเขาเหล่านั้น และนิยมฝากลูกหลานให้เป็นศิษย์ เข้ารับการศึกษเล่าเรียนวิชาความรู้ในด้านที่เกี่ยวกับการป้องกันตัว และการเรียนหนังสือทั้งภาษาไทยและภาษาบาลีเพื่อเตรียมเข้าสู่การอุปสมบทต่อไปและในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นถึงรัชกาลที่๔ การศึกษาต่างๆ ก็ยังจัดให้อยู่ในวัด ดังจะเห็นได้จากการสร้างหอมนเทียรธรรมในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เพื่อใช้เป็นที่ให้ราชบัณฑิตสอบพระปริยัติธรรมแก่พระภิกษุสามเณร และสร้างวัดโพธิ์ขึ้นพร้อมกับวาดภาพถาพีติดตุน เขียนตำรายาต่างๆ ไว้ตามระเบียบงโบลต์และวิหารเพื่อให้ประชาชนทั่วไปได้ศึกษาคหาความรู้

จะเห็นได้ว่าวัดและพระสงฆ์กับชุมชนนั้นเป็นของคู่กันมาแต่สมัยโบราณของไทย เพราะวัดนอกจากจะให้การศึกษาแก่ชุมชน ยังเป็นสถานที่สำหรับประกอบกิจกรรมหรือทำพิธีทางศาสนาอีกด้วย วัดยังมีบทบาทหน้าที่ด้านอื่น ๆ ดังนี้

- ๑) เป็นสถานศึกษาสำหรับชาวบ้าน ส่งกุลบุตรมารับใช้พระ รับการอบรมทางด้านศีลธรรมและเล่าเรียนวิชาต่างๆ ตามที่มีสอนในสมัยนั้นๆ รวมทั้งเป็นศูนย์รวมของเยาวชน

๒) เป็นสถานสงเคราะห์บุตรหลานของชาวบ้านที่ยากจนได้มาอาศัยเลี้ยงชีวิตอยู่ศึกษาเล่าเรียนด้วย ตลอดถึงผู้ใหญ่ที่ขัดสนมาอาศัยวัด

๓) เป็นสถานพยาบาลที่แจกจ่ายยา รักษาผู้เจ็บป่วย

๔) เป็นที่พักคนเดินทาง

๕) เป็นสโมสรที่ชาวบ้านมาพบปะสังสรรค์ พักผ่อนหย่อนใจ หากความรู้เพิ่มเติม

๖) เป็นสถานบันเทิงที่จัดงานเทศกาลและมหรสพต่างๆ สำหรับชาวบ้าน

๗) เป็นที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท เป็นที่ปรึกษาแก้ปัญหาชีวิตครอบครัวและความทุกข์ต่างๆ

๘) เป็นศูนย์กลางศิลปวัฒนธรรมที่รวบรวมศิลปกรรมต่างๆ ของชาติเปรียบเสมือนพิพิธภัณฑ์

๙) เป็นคลังวัสดุสำหรับเก็บของใช้ไว้ซึ่งชาวบ้านจะได้ใช้ร่วมกันเมื่อมีงานวัดและขอยืมไปใช้เมื่อคนมีงานต่างๆ

๑๐) เป็นศูนย์กลางการปกครอง ที่กำหนดหรือผู้ใหญ่บ้านจะเรียกลูกบ้านมาประชุมกันนอกแจ้งกิจกรรมต่างๆ

๑๑) เป็นที่ประกอบพิธีกรรมหรือให้บริการด้านพิธีกรรมอันเป็นเรื่องผูกพันกับชีวิตของทุกคนในระยะต่างๆ

บทบาทของพระสงฆ์ และวัดในสังคมปัจจุบันว่าพระสงฆ์ และวัดมีบทบาทมาก พระสงฆ์ และวัดต้องอยู่ข้างเคียงกัน ขาดอย่างใดอย่างหนึ่งไม่ได้ ดังนั้น เมื่อเอ่ยถึงวัดก็หมายถึงพระสงฆ์ด้วย วัดเป็นศูนย์กลางสำคัญในชีวิตพระสงฆ์ในฐานะผู้อยู่อาศัยและปกป้องรักษาวัดก็ย่อมจะมีบทบาทที่สำคัญมากในชุมชนโดยอัตโนมัติบทบาทตามประเพณี ของพระสงฆ์ประกอบ ด้วยการสอนธรรม เป็นพิธีกรในการประกอบพิธีกรรม ช่วยส่งเสริมความสามัคคีของชาวบ้าน ปลอดภัยประชาชน ในยามเจ็บไข้ได้ป่วย หรือเป็นทุกข์และช่วยตัดสินปัญหาข้อพิพาทระหว่างสมาชิกของหมู่บ้าน พระสงฆ์มีการติดต่อกับชาวบ้านทุกวัน และพัวพันกับปัญหาทางโลกของชาวบ้านบทบาททางสังคมของพระสงฆ์จะเป็นการสนองต่อช่องทางที่รัฐบาลไม่อาจช่วยเหลือ ประชาชนได้ เช่น ขาดสถานที่เรียนหนังสือ ขาดที่รักษาพยาบาล ไม่มีระบบตำรวจและศาลยุติธรรมในการบริการทางสังคมและสวัสดิการชุมชน เมื่อไม่มีสิ่งดังกล่าว พระสงฆ์จึงเป็นผู้ตัดสินปัญหาความขัดแย้ง ทำการอบรมเด็กคือที่พ่อแม่ไม่อาจจะอบรมได้และช่วยอนุเคราะห์เด็กกำพร้า พระสงฆ์ช่วยสร้างและสั่งสอนเทคนิคขั้นพื้นฐานซึ่งเรียนได้ในวัด เช่น สถาปัตยกรรม ช่างไม้ ช่างก่ออิฐปูน ช่วยปรับปรุงการเกษตรและรักษาโรคด้วยยาแผนใหม่ จากข้อเท็จจริงดังกล่าว อาจกล่าวได้ว่า พระสงฆ์เป็นผู้รับใช้ประชาชนในชนบท ช่วยรักษาประเพณีและพิธีกรรม นำเสถียรภาพมาสู่สังคมและช่วยสร้างความทันสมัยให้เกิดขึ้นในหมู่บ้าน ดังนั้น ผู้นำที่แท้จริงคือ พระสงฆ์ ซึ่งช่วยวางแผนแนะนำและสนับสนุนงานของชาวบ้าน

ข้าเลื่อง วุฒิจันทร์ กล่าวถึงงานของพระสงฆ์เพื่อความมั่นคงแห่งชาติไทยในสังคมปัจจุบัน แบ่งได้เป็น ๓ ประเภท คือ การพัฒนาคุณภาพของพลเมือง การสงเคราะห์ประชาชนและการช่วยเหลืองานของทางราชการ^{๑๑๖} ดังต่อไปนี้

๑) การพัฒนาคุณภาพของพลเมือง คุณภาพของพลเมืองโดยเฉพาะด้านคุณธรรม จริยธรรม มีความสำคัญต่อความมั่นคงแห่งชาติอย่างยิ่ง งานของพระสงฆ์ในด้านนี้ได้แก่

(๑) การให้บรรพชาอุปสมบทแก่กุลบุตรของชาติทุกระดับอายุให้เข้ามาอยู่ในพระธรรมวินัยศึกษาและปฏิบัติพระธรรมวินัย

(๒) การเทศนา อบรม สั่งสอนประชาชนที่มาทำบุญที่วัดในวันธรรมสวนะและในงานทำบุญบำเพ็ญกุศลต่างๆ ตามประเพณีหรือในงานเทศกาลต่างๆ การเทศน์ทางวิทยุ โทรทัศน์ การบรรยายธรรม การสนทนาธรรม การปาฐกถาธรรม การเขียนบทความเผยแพร่ทางหนังสือพิมพ์ การเรียบเรียงหนังสือธรรมะเผยแพร่ในงานและโอกาสต่างๆ ตลอดจนกิจกรรมเผยแผ่พุทธศาสนาทั้งปวง เช่น งานพระธรรมทูต งานพระธรรมจาริก งานตามโครงการอบรมประจำตำบล

(๓) การจัดสอนศาสนาศึกษาแก่เด็กและประชาชน

(๔) การดำเนินกิจการคณะสงฆ์และการพระศาสนาของวัดต่างๆ ทั่วประเทศ

๒) การสงเคราะห์ประชาชน เป็นหน้าที่สำคัญของพระสงฆ์ พระสงฆ์ได้สงเคราะห์ประชาชนทั้งทางด้านขวัญและกำลังใจและวัตถุอีกด้วย ดังนี้

(๑) การให้ความสะดวกในการบำเพ็ญกุศลแก่ประชาชนตามประเพณีเกี่ยวกับชีวิตและตามประเพณีเกี่ยวกับส่วนรวม

(๒) การช่วยประกอบศาสนพิธีในงานทำบุญ บำเพ็ญกุศลต่างๆ

(๓) การให้ที่พักอาศัยแก่นักเรียน นิสิต นักศึกษาต่างท้องถิ่นที่มาศึกษาเล่าเรียนอยู่ในเมือง การให้ที่พักอาศัยแก่บุคคลที่มารักษาไข้ การให้ที่ดินหรือให้เช่าที่ดินในราคาถูกให้ประชาชนที่ขาดเงินปลูกบ้านอาศัย

(๔) การดูโชคชะตาราตี การประพรมน้ำพระพุทธรูป การให้ฤกษ์ยาม

(๕) การให้ทางราชการหรือส่วนรวมใช้สถานที่ของวัดประชุมราษฎร เป็นหน่วยเลือกตั้งจัดงานหารายได้เพื่อสาธารณกุศล ตลอดจนการให้ใช้ที่ดินของวัดสร้างสาธารณสถานต่างๆ

(๖) การรักษาโรคภัยไข้เจ็บ การให้คำปรึกษาในหน้าที่การงาน การเป็นผู้นำในการก่อสร้างสิ่งสาธารณประโยชน์ในท้องถิ่น

^{๑๑๖} ข้าเลื่อง วุฒิจันทร์, พระราชบัญญัติคณะสงฆ์, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๖), หน้า ๓๘-๔๐.

(๗) การให้ที่พักพิงแก่ประชาชนผู้ประสบสาธารณภัยและภัยจากธรรมชาติ การรวบรวมสิ่งของจากผู้บริจาคไปให้การสงเคราะห์แก่ผู้ประสบภัยต่างท้องถิ่น

๓) การช่วยเหลืองานทางราชการ พระสงฆ์พยายามที่จะช่วยเหลืองานทางราชการทั้งในด้านการปกครอง การสงเคราะห์ประชาชน และการรักษาความปลอดภัยของชาติ เช่น

(๑) ช่วยในการอบรมชี้แจงราษฎรให้รู้จักผิดชอบชั่วดี การปฏิบัติตามคำแนะนำ ชักชวนของรัฐบาลหรือผู้ปกครองบ้านเมืองระดับต่างๆ

(๒) ช่วยสงเคราะห์ประชาชนโดยรับช่วงงานจากเจ้าหน้าที่รัฐบาลให้การสงเคราะห์ ในท้องถิ่นกันดารที่วัดตั้งอยู่

(๓) การช่วยทางราชการเกี่ยวกับกิจการอันเกี่ยวกับความมั่นคง

พระมหาสุภา อุทโท^{๑๐๗} ได้ศึกษาเรื่อง “พระสงฆ์ไทยใน ๒ ทศวรรษหน้า (พ.ศ. ๒๕๔๑-๒๕๖๐)” โดยพิจารณาจากทัศนะของนักวิชาการถึงแนวโน้มของสังคมในอีก ๒๐ ปี ข้างหน้า ว่า กระแสโลกจะเป็นกระแสที่มีอิทธิพลอย่างสำคัญต่อสังคมไทยในอนาคต นั่นคือ กระแสทุนนิยม บริโภคนิยม การศึกษาที่เน้นอิสระเสรี ธรรมชาติและองค์กรรวม การพัฒนาแบบยั่งยืน การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมถึงการเข้ามาลงทุนของบริษัทข้ามชาติต่างๆ จากเหตุนี้ ทำให้เศรษฐกิจไทยยังมีแนวโน้มเติบโต แม้ว่าจะไม่มากเท่าที่ผ่านมา มีการเมืองที่เป็นประชาธิปไตยมากขึ้น การติดต่อสื่อสารของคนในสังคมจะผ่านเทคโนโลยี การสื่อสารที่ทันสมัยมากขึ้น การพัฒนาประเทศจะเน้นการพัฒนาแบบยั่งยืนมากขึ้น ขณะเดียวกันกระแสบริโภคนิยม ความเสื่อมโทรมทางศีลธรรมและโรคเอดส์ จะแพร่กระจายอย่างรุนแรงและกว้างขวาง ในเมืองจะมีกลุ่มชนหลายเชื้อชาติที่มีวัฒนธรรมหลากหลาย มีระบบการศึกษาที่หลากหลาย มีปัญหาสังคมต่างๆ ที่ซับซ้อนเพิ่มขึ้น และปัญหามลพิษ จะนำไปสู่ความเสื่อมโทรมด้านสุขภาพจิตของคนในเมืองมากยิ่งขึ้น ส่วนชนบทจะมีการต่อสู้แย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติมากขึ้น ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติต่าง ๆ ลดลง การกระจายบริการด้านสาธารณสุขจะยังไม่ทั่วถึง และชนบทยังคงเป็นฐานรองรับการผลิตของเมืองต่อไป

ดังนั้น พระสงฆ์ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทย จึงควรที่จะเข้ามามีบทบาทให้สอดคล้องและรู้เท่าทันความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย พระสงฆ์ควรดำเนินบทบาทต่อสังคมที่ไม่ขัดกับหลักการของพระธรรมวินัย ดังต่อไปนี้

๑) บทบาทผู้เรียนรู้และวิจัย คือ การแสวงหาความรู้และความเข้าใจอย่างเป็นระบบในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น การพัฒนาชุมชน กฎหมาย การสื่อสาร เทคโนโลยีการ

^{๑๐๗} พระมหาสุภา อุทโท, พระสงฆ์ไทยในสองทศวรรษหน้า พ.ศ. ๒๕๔๑-๒๕๖๐, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุขใจ, ๒๕๔๒), หน้า ๖๑-๖๒.

สื่อสาร เป็นต้น เพื่อการทำงานพัฒนาและช่วยเหลือสังคมหรือชุมชนของพระสงฆ์อย่างมีประสิทธิภาพ

๒) บทบาทผู้สอนศีลธรรม คือ การชี้แจงหรืออธิบายหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า ที่ถูกต้องให้แก่บุคคลระดับต่าง ๆ ได้

๓) บทบาทผู้ให้การศึกษา คือ พระสงฆ์ควรส่งเสริมการให้ความรู้เรื่องประชาธิปไตยที่ถูกต้องแก่ประชาชน ด้วยว่าในอนาคตการเมือง จะมีลักษณะที่เป็นประชาธิปไตยมากขึ้น ประชาชนจะมีอำนาจในการปกครองตนเอง มีบทบาทในการตรวจสอบการกระทำของเจ้าหน้าที่รัฐ และนักการเมืองมากขึ้น

๔) บทบาทผู้เป็นที่ปรึกษา คือ การให้คำปรึกษาในปัญหาชีวิตส่วนตัวแก่ประชาชนทุกระดับเพราะในอนาคต ปัญหาต่างๆ มีแนวโน้มว่ามีความรุนแรงและมีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้น

๕) บทบาทผู้ปลูกจิตสำนึก คือ การปลูกจิตสำนึกให้คนมีความขยัน ประหยัด และรับผิดชอบและไม่ให้ตกเป็นทาสบริโภคนิยม โดยการประยุกต์หลักธรรมทางศาสนาที่สอดคล้องและทันสมัย

๖) บทบาทผู้อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม คือ พระสงฆ์ควรจัดวัดให้ร่มรื่น สงบ สะอาดและมีที่ปฏิบัติธรรม เพื่อเป็นการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นสถานที่เหมาะสำหรับพัฒนาศีลธรรมและจิตใจ

๗) บทบาทผู้สงเคราะห์ชุมชน คือ พระสงฆ์ควรสร้างสถานที่รักษาผู้ป่วย เพราะในอนาคตปัญหาโรคภัยต่างๆ จะแพร่กระจายรวดเร็ว เช่น คนป่วยโรคเอดส์ จะถูกครอบครัวยุติและสังคมทอดทิ้งมากขึ้น ปัญหาคนชราถูกทอดทิ้ง ปัญหาเด็กเร่ร่อน จะมีความรุนแรงมากขึ้น

๘) บทบาทผู้ประสานงาน คือ พระสงฆ์ควรประสานงานทุกฝ่ายไม่ว่าจะเป็นประชาชน เจ้าหน้าที่เอกชน หรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ชุมชน

๙) บทบาทผู้ส่งเสริมและพัฒนาภูมิปัญญาชาวบ้าน คือ พระสงฆ์ควรเป็นผู้นำในการใช้ยาสมุนไพร ให้คำแนะนำและส่งเสริมอาชีพการปลูกสมุนไพร รวมทั้งส่งเสริมการฝึกอบรมเรื่องยาสมุนไพร เป็นต้น

๑๐) บทบาทผู้รวมกลุ่ม คือ พระสงฆ์ควรกระตุ้นให้คนร่วมกันคิดแก้ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้น ในชุมชน

สรุปว่า การที่พระสงฆ์ได้เข้ามามีหน้าตาในการพัฒนาสังคมนั้น เนื่องมาจากเป็นหน้าที่และความผูกพันกันระหว่างพระสงฆ์และประชาชนที่ว่า ชีวิตความเป็นอยู่ของพระสงฆ์ต้องอาศัยประชาชนเลี้ยงชีพ ในด้านหลักพุทธธรรมก็เื้ออำนวยการปฏิบัติหน้าที่ของพระสงฆ์ กล่าวคือ เมื่อพระสงฆ์มีชีวิตเนื่องด้วยประชาชน จำเป็นจะต้องช่วยเหลือประชาชนให้ด้านต่างๆ เช่น ให้การศึกษา เผยแผ่ธรรมและการสงเคราะห์ประชาชนในรูปแบบต่าง ๆ กันตามความรู้ความสามารถของพระสงฆ์แต่ละรูป

ในปัจจุบันพระสงฆ์ได้เริ่มมีหน้าที่ในการพัฒนาสังคมเพิ่มขึ้นนั้น ย่อมเกิดมาจากหลายสาเหตุซึ่งพอจะสรุปได้ดังนี้ คือจากแรงจูงใจภายนอกที่ผู้อื่นไปมอบหมายหน้าที่ให้พระสงฆ์ทำ ขอร้องให้พระสงฆ์ช่วย และจากแรงจูงใจภายในส่วนตัวของพระสงฆ์เองที่พระสงฆ์ได้อยู่ในชุมชน ได้เห็นความทุกข์ยากของชาวบ้าน พระสงฆ์ทนต์ไม่ได้จึงต้องออกมาช่วยชุมชนที่พระสงฆ์อยู่เพื่อให้มีชีวิตและความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น และจากแรงจูงใจทำให้ได้อาศัยแนวพุทธธรรมที่ตนได้ศึกษาจากพระไตรปิฎกและคัมภีร์ต่างๆ ทางพุทธศาสนา ประกอบกับประสบการณ์ที่เกิดจากการปฏิบัติธรรม จึงทำให้เริ่มขบวนการพัฒนาสังคมโดยมีหลักพุทธธรรม คือ ปัญญา และความเมตตากรุณาเป็นแกนนำ มุ่งประโยชน์สุขทั้งโลกนี้ทั้งในอนาคต และประโยชน์สูงสุด กล่าวได้ว่า พระสงฆ์ซึ่งเป็นตัวแทนของพระพุทธศาสนา ก็กลายเป็นผู้นำทางจิตใจของประชาชน เป็นศูนย์รวมแห่งความเคารพเชื่อถือและการร่วมมือ โดยนัยนี้พระสงฆ์ถือว่าเป็นหลักประกันความมั่นคงของประเทศชาติ ในฐานะเป็นที่ยึดเหนี่ยวของประชาชนให้มีความสามัคคีและให้รวมตัวกันเข้าเป็นหน่วยหนึ่งของสังคม

๒.๙ บทบาทของพระสงฆ์ในการสอนศีลธรรมในโรงเรียน

เนื่องจากพระสงฆ์ไทยส่วนใหญ่มิได้แยกตัวออกไปอยู่อย่างโดดเดี่ยวห่างจากชุมชน พระสงฆ์จึงต้องรับรู้สิ่งที่เกิดขึ้นในชุมชนที่ตนเองอาศัยอยู่ และมีบทบาทที่เกี่ยวข้องกับชุมชนในด้านต่างๆ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน บทบาทดังกล่าวมิได้จำกัดอยู่เฉพาะในเรื่องการสั่งสอนศาสนธรรม และการปฏิบัติธรรมเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการช่วยเหลือประชาชนทั้งทางวัตถุ และการแก้ปัญหาพัฒนาชีวิตอีกด้วยและการเป็นผู้นำของชุมชน พระสงฆ์ยังคงทำหน้าที่พัฒนาศีลธรรมของประชาชนอย่าง ต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน พระสงฆ์หลายรูปได้รับการยอมรับนับถือและยกย่องจากคนทั่วไปว่ามีคุณูปการกลม่อเมลาผู้คนให้รู้จักบาปบุญคุณโทษและเป็นคนดีของสังคม เช่น ท่านพุทธทาส พระเทพเวที (ประยูรค์ ปยุตโต) เป็นต้น (ภัทรพร สิริกาญจน์) ดังนั้น บทบาทของพระสงฆ์ในการสอนศีลธรรมในโรงเรียนจึงไม่ได้อยู่เฉพาะแต่เรื่องการให้ความรู้ในด้านศาสนากับนักเรียน เท่านั้น แต่ยังแฝงบทบาทอย่างอื่นอยู่อีกมากมายโดยแยกไม่ออกจากบทบาทในฐานะเป็นพระในพระพุทธศาสนา ซึ่งต้องทำหน้าที่ทุกอย่างเท่าที่จะทำได้และมีโอกาสจะทำ ทั้งนี้ก็เพื่อให้หลักคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้ายังดำรงอยู่ต่อไป

แนวความคิดเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อสังคมนั้น มีนักการศึกษาได้ให้ทัศนะไว้ดังนี้

พระมหาสมคักดิ์ วิทยาสิงห์ ได้เสนอบทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนาสังคมไว้ ๕ ประการ คือ ^{๑๐๘}

๑. บทบาทด้านการพัฒนาจิตวิญญาณ พระสงฆ์ทำหน้าที่ในการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มาขัดเกลาจิตใจของพุทธศาสนิกชนให้มีคุณภาพดีขึ้น โดยหลักธรรมทางพุทธศาสนาชี้ชัดว่า ธรรมทั้งหลายมีใจเป็นหัวหน้า มีใจประเสริฐที่สุด สำเร็จได้เพราะใจ คำสอนนี้ได้มา เป็นคติแบบไทย ๆ ที่ว่า ใจเป็นนาย กายเป็นบ่าว เพราะฉะนั้น หากมองในแง่ของการพัฒนาแล้ว การพัฒนาที่สำคัญที่สุดและละเอียดก็ไม่ได้ก็คือการพัฒนาจิตใจ เพราะจิตที่พัฒนาแล้วเท่านั้น จึงจะทำให้การพัฒนาภายนอกคือการพัฒนาทางกายหรือวัตถุเป็นไปอย่างถูกต้อง พระสงฆ์จึงใช้หลักการของการฝึกสมาธิเข้ามาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาจิตวิญญาณของพุทธศาสนิกชนให้เกิดการพัฒนาจากภายในสู่ภายนอกเพื่อให้เป็นคนที่สมบูรณ์

๒. บทบาทด้านส่งเสริมและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม พระสงฆ์มีบทบาทอย่างมากในการส่งเสริมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม จะเห็นได้จากการที่พระสงฆ์จัดให้มีการบูรณปฏิสังขรณ์วัดวาอารามที่สร้างมาเป็นเวลานานและมีคุณค่าทางวัฒนธรรม จัดให้มีการรักษาประเพณีทางพระพุทธศาสนา เช่น การเทศมหาชาติ การตักบาตรเทโว เป็นต้น จัดให้มีการรักษาสิ่งแวดล้อม จะเห็นได้จากการที่พระสงฆ์จัดให้มีการบวชป่าเพื่ออนุรักษ์ป่าไม้ เป็นต้น เป็นบทบาทที่เน้นให้ประชาชนมีความรักและหวงแหนทรัพยากรในท้องถิ่นของตน

๓. บทบาทด้านการเผยแผ่ธรรม เป็นบทบาทหลักของพระสงฆ์ในฐานะที่เป็นสาวกของ พระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระสงฆ์ทำหน้าที่ในการศึกษาธรรมและนำธรรมที่ตนได้ศึกษาแล้วไปเผยแผ่ให้ประชาชนได้รู้ตาม และสามารถนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้ โดยแบ่งบทบาทการเผยแผ่ธรรมของพระสงฆ์ในปัจจุบันออกเป็น ๓ ลักษณะ คือ

๓.๑ พระธรรมจาริก คือ พระสงฆ์ไทยที่เสียสละและสมัครใจเดินทางไปปฏิบัติงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ชาวเขาในท้องถิ่นจังหวัดต่างๆ ที่มีชาวเขาอาศัยอยู่

๓.๒ พระธรรมทูต คือ พระภิกษุที่มีความรู้ในทางพระพุทธศาสนาพอสมควรที่จะดำเนินการเผยแผ่ได้ แล้วเสียสละไปพบปะกับประชาชนในท้องถิ่นนั้น ๆ เพื่อโน้มน้าวประชาชนให้เกิดความสนใจเลื่อมใสในคุณค่าแห่งศีลธรรม และพระพุทธศาสนาโดยเผยแผ่ทั้งในประเทศและต่างประเทศ

๓.๓ การเผยแผ่ศาสนาโดยทั่วไป เช่น การเทศน์ การเผยแผ่โดยผ่านสื่อวิทยุโทรทัศน์ สิ่งพิมพ์ เป็นต้น

^{๑๐๘} พระมหาสมคักดิ์ วิทยาสิงห์, “วิเคราะห์หลักสูตรพระพุทธศาสนา ภายใต้ต้นนโยบายปฏิรูปการศึกษา”, สารนิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชานโยบายและการวางแผนสังคม, (บัณฑิตวิทยาลัย :มหาวิทยาลัยเกริก, ๒๕๔๖.), หน้า ๑๕๖.

๔. บทบาทด้านให้การศึกษา เป็นบทบาทที่พระสงฆ์ได้ปฏิบัติมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ในอดีตประชาชนมักนำลูกหลานที่เป็นผู้ชายมาฝากให้อยู่กับพระสงฆ์ แล้วพระสงฆ์จะทำการสอนศิลปวิทยาการต่างๆ ให้ตามสมควร วัดก็บริจาคที่ดินให้เป็นสถานที่จัดสร้างอาคารของสถานศึกษาต่างๆ พระยังทำหน้าที่เป็นครูช่วยสอนในบางรายวิชาที่ขาดแคลนครูผู้สอน เป็นการให้การศึกษาแก่ชุมชน

๕. บทบาทด้านสังคมสงเคราะห์ การสงเคราะห์ชาวบ้านของพระสงฆ์เป็นไปทั้งในด้านวัตถุและจิตใจ ทั้งนี้สอดคล้องกับหลักธรรมที่เรียกว่า สังคหวัตถุ ซึ่งเป็นธรรมเครื่องสงเคราะห์โลก ประดุจสลักเพลาคุมรถที่แล่นไปอยู่ มีอยู่ ๔ ประการ คือ

๕.๑ ทาน ให้ปันสิ่งของต่างๆ แก่ผู้อื่นที่ควรให้ปัน

๕.๒ ปิยวาจา เจรจาวาจาที่อ่อนหวาน

๕.๓ อตถจริยา ประพฤติสิ่งที่เป็นประโยชน์

๕.๔ สมานัตตตา ความเป็นคนมีตนเสมอไม่ถือตัว

การปลูกฝังและพัฒนาคุณธรรมเยาวชน โดยได้จำแนกบทบาทของพระธรรมวิทยากรในการปลูกฝัง และพัฒนาคุณธรรมเยาวชนออกเป็น ๔ ด้าน คือ ๑) บทบาทด้านการปลูกฝังคุณธรรม ๒) บทบาทด้านการสร้างจิตสำนึก ๓) บทบาทด้านการบริการสังคม ๔) บทบาทด้านการพัฒนาคุณธรรม ผลการวิจัยพบว่า ลักษณะการปฏิบัติหน้าที่ของพระธรรมวิทยากรโดยภาพรวมทุกด้านอยู่ในระดับปานกลาง และวรุณี สุภมณี (๒๕๔๗: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการปฏิบัติหน้าที่ ต่อสังคมด้านการพัฒนาจริยธรรมของพระนิสิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยได้จำแนกการปฏิบัติหน้าที่ต่อสังคมในการพัฒนาจริยธรรมออกเป็น ๑๐ ด้าน คือ ๑) ด้านการอบรมสั่งสอนให้มีระเบียบวินัย ๒) ด้านการปลูกฝังให้มีความซื่อสัตย์สุจริต และยุติธรรม ๓) ด้านการปลูกฝังให้มีความขยันประหยัด และยึดมั่นในสัมมาอาชีวะ ๔) ด้านการปลูกฝังให้สำนึกในหน้าที่และความรับผิดชอบต่อสังคม ๕) ด้านการปลูกฝังให้รู้จักคิดริเริ่มวิจารณ์ และตัดสินใจอย่างมีเหตุผล ๖) ด้านการปลูกฝังให้มีความกระตือรือร้นในการปกครองระบอบประชาธิปไตย รักและเทิดทูนชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ๗) ด้านการปลูกฝังให้รู้จักพึ่งตนเองและมีอุดมคติ ๘) ด้านการปลูกฝังให้มีความเสียสละ เมตตาอารี และกตัญญูกตเวทิตะ ๙) ด้านการปลูกฝังให้มีความภาคภูมิใจ และรู้จักทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม และทรัพยากรธรรมชาติ และ ๑๐) ด้านการปลูกฝังให้รู้จักการสร้างความร่วมมือกับประชาชนในการปฏิบัติหน้าที่ด้านสังคมในการพัฒนาจริยธรรม ซึ่งผลการวิจัยพบว่า พระนิสิตได้มีการปฏิบัติหน้าที่ต่อสังคมด้านการพัฒนาจริยธรรมทุกด้านอยู่ในระดับมาก ยกเว้นด้านการปลูกฝังให้รู้จักการสร้างความร่วมมือกับประชาชนพระนิสิตมีการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง

จากแนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ที่ได้นำเสนอมาจะเห็นได้ว่า การสอนศีลธรรมในโรงเรียนก็นับเป็นบทบาทหนึ่งของพระสงฆ์ภายใต้สถานภาพครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนซึ่งจะต้องแสดงบทบาทหลาย ๆ ด้านดังกล่าวแล้วพร้อมกันในระหว่างที่ปฏิบัติการสอน

ศีลธรรมในโรงเรียนเท่าที่จะมีโอกาสทำได้ ส่วนภาระหน้าที่ที่ครูพระสอนศีลธรรมจะต้องรับผิดชอบในระหว่างปฏิบัติการสอนก็ถูกคาดหวังให้ครูพระมีความรู้ความสามารถในด้านวิชาชีพเหมือนครูทั่วไป ดังจะเห็นได้จากการประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อถวายเป็นความรู้แก่ครูพระสอนศีลธรรม ซึ่งกลุ่มส่งเสริมและสนับสนุนการเผยแพร่หลักธรรม สำนักพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรมได้จัดขึ้น โดยมุ่งเน้นการนำความรู้สู่การปฏิบัติจริง ได้อบรมถวายเป็นความรู้แก่ครูพระในด้านต่างๆ คือ เนื้อหาวิชาที่จะสอน จิตวิทยาการเรียนรู้ เทคนิควิธีการสอน กระบวนการเรียนรู้ การประเมินผลการ เรียนรู้ตามสภาพจริงและการจัดการเรียนการสอน ในทำนองเดียวกัน ได้เสนอโครงการอบรมบุคลากรของศาสนาไว้ใน รายงานการวิจัย ประกอบการร่างพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ว่า รัฐพึงมีนโยบายชัดเจนในการให้การอบรมแก่บุคลากรของสถาบันศาสนาต่างๆ ที่จะเข้ามามีบทบาทในการศึกษาของชาติ เพื่อจะได้ปฏิบัติตามโครงการด้วยความเข้าใจ และสามารถดำเนินการตามเป้าหมายได้เป็นอย่างดี เนื้อหาที่ให้การอบรมควรประกอบด้วย ปรัชญาการศึกษาแห่งชาติ ปรัชญาการศึกษาแห่งชาติ การบริหารการศึกษาตามหลักสูตรของคณะศึกษาศาสตร์ เนื้อหาวิชาที่จะสอนตามหลักสูตรของสถาบันการศึกษาที่ทำการอยู่ และเทคนิคการอบรมศีลธรรมตามหลักสูตรที่จัดสอน นอกจากนี้ยังได้เสนอให้รัฐช่วยสถาบันศาสนาในการเตรียมความพร้อมบุคลากรทางศาสนาให้มีความรู้ในด้านต่างๆ คือ ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับปรัชญาที่พึงประสงค์และไม่พึงประสงค์ ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับจิตวิทยาศีลธรรมและจิตวิทยาศาสนา ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับวิธีสอนศาสนาอันไม่พึงประสงค์และอันพึงประสงค์ และรู้จักใช้สื่อการสอนเท่าที่มีอยู่อย่างทันสมัย ดังนั้น ครูพระสอนศีลธรรมจึงจำเป็นต้องมีความรู้ความสามารถในทางวิชาชีพอันเป็นความรู้ความสามารถในระดับเทคนิคซึ่งเป็นเครื่องมือที่จะทำให้ครูพระแสดงบทบาทได้อย่างมีประสิทธิภาพและบรรลุวัตถุประสงค์ของหลักสูตรตามที่วางไว้

๒.๑๐ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๑๐.๑ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอน

จากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสภาพการเรียนการสอนความศีลธรรมในสถานศึกษาแล้ว พบว่า ได้มีผู้ทำการศึกษาวิจัยไว้ ดังนี้

สุภาพร มากแจ้ง และสมปอง มากแจ้ง ได้ทำการวิจัย “การศึกษาสภาพการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์” โดยมีจุดประสงค์เพื่อศึกษาความต้องการด้านการศึกษาและแนวทางการพัฒนาการศึกษาของคณะสงฆ์ วิธีการวิจัยใช้วิธีศึกษาวิเคราะห์เอกสารร่วมกับวิธีการทางสถิติ จากการใช้ออกแบบสอบถาม สุ่มตัวอย่างความต้องการกลุ่มประชากรผู้อยู่ในระบบการศึกษาของคณะสงฆ์ทุกประเภทได้แก่ การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา แผนกธรรมและแผนกบาลี รวมทั้งใช้เทคนิคเดลฟายในการหาฉันทมติจากผู้ทรงคุณวุฒิ เกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาการศึกษาของคณะสงฆ์ ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

๑. สภาพการศึกษาของคณะสงฆ์ สำนักเรียน โรงเรียน ครูและนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและบาลีมีจำนวนมากกว่านักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาวุฒิการศึกษาของครูไม่สามารถ วิเคราะห์เปรียบเทียบได้เพราะไม่มีข้อกำหนดคุณสมบัติของผู้สอนตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ อัตราส่วนของนักเรียนโดยภาพรวมเป็นที่น่าพอใจไม่ถึงว่าขาดแคลน ครูไม่มีวุฒิทางการสอนและวุฒิไม่ตรงสาขาวิชาที่สอน

๒. สถานภาพของผู้เรียน นักเรียนส่วนมากมีภูมิลำเนาอยู่ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือติดตามตามมีอาชีพเป็นเกษตรกร นักเรียนแผนกสามัญศึกษาส่วนใหญ่เรียนหลักสูตรมัธยมศึกษาและบาลีควบกันไปด้วย นักเรียนส่วนใหญ่ขาดปัจจัยสำหรับเป็นค่าใช้จ่ายในการซื้ออุปกรณ์การเรียนและไม่สะดวกในการเดินทางมาเรียน

๓. สภาพการจัดการเรียนการสอนและวิธีการเรียนรู้ แผนกสามัญศึกษาห้องสมุดไม่เพียงพอ ไม่มีหนังสือตำราให้ค้นคว้า ขาดห้องปฏิบัติการทางภาษา ห้องปฏิบัติการทางวิทยาศาสตร์ ห้องปฏิบัติการทางคอมพิวเตอร์ ส่วนแผนกธรรมและบาลีผู้สอนส่วนใหญ่สอนด้วยวิธีการบรรยายและประเมินความเข้าใจของผู้เรียนด้วยวิธีการถามตอบ เวลาเรียนเวลาสอบและข้อสอบเหมาะสมดี และเกณฑ์การวัดผลเหมาะสม

๔. ความต้องการทางการศึกษาของคณะสงฆ์ หลักสูตรปัจจุบันสามารถตอบสนองความต้องการของผู้เรียนได้ในระดับหนึ่ง แต่ไม่เป็นที่น่าพอใจ ผู้เรียนแผนกสามัญศึกษาต้องการให้เพิ่มความรู้อีกเรื่องคอมพิวเตอร์ วิชาสามัญและภาษา นักเรียนแผนกธรรมต้องการให้เพิ่มวิชาความรู้ทางโลก ส่วนแผนกบาลีต้องการให้ปรับปรุงหลักสูตรให้เหมาะสมกับสภาพปัจจุบันควรเพิ่มวิทยาการสมัยใหม่ เช่น ภาษาอังกฤษ คอมพิวเตอร์ พระไตรปิฎก วิชาการพูด ด้านผู้สอนควรเพิ่มหลักสูตรเทคนิคการสอน เพิ่มเงินเดือน ในด้านการประเมินผล นักเรียนแผนกบาลีต้องการให้มีการปรับปรุงข้อสอบให้มีเนื้อหาสอดคล้องกับสภาพปัจจุบันข้อสอบควรมีความชัดเจนและสามารถตรวจสอบได้^{๑๐๙}

ทวี บุญมี ได้ทำวิจัยเรื่อง “การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมืองจังหวัดเชียงใหม่” โดยศึกษาจากกลุ่มตัวอย่างคือ ครูสอน เจ้าอาวาส และนักเรียน จำนวน ๓๒๐ คน เครื่องมือที่ใช้วิจัยคือการวิเคราะห์เอกสาร แจกแบบสอบถามความคิดเห็น สัมภาษณ์และการเข้าไปสังเกตการณ์การเรียนการสอนแบบไม่มีส่วนร่วม ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้^{๑๑๐}

^{๑๐๙} สุภาพร มากแจ้ง และสมปอง มากแจ้ง, “การศึกษาสภาพการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์”, งานวิจัยได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยประจำปี พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๓), หน้า ๗๓ - ๘๐.

^{๑๑๐} ทวี บุญมี, “การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต, การศึกษานอกระบบ, (มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๔), หน้า ๑๒๑ - ๑๒๓.

๑. ครูและนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมส่วนใหญ่ยังไม่ทราบวัตถุประสงค์ของหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรมอย่างชัดเจน นักเรียนส่วนใหญ่ต้องการให้มีการปรับปรุงหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพสังคมปัจจุบัน

๒. การเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ครูส่วนใหญ่ไม่ได้แจ้งวัตถุประสงค์การเรียนการสอนให้นักเรียนทราบ ครูมักจะใช้วิธีการบรรยายในการสอนเป็นหลักและมักใช้กระดานดำและชอล์คเป็นอุปกรณ์การสอน เจ้าอาวาสเห็นว่านักเรียนขาดความสามารถในด้านปฏิบัติ

๓. ผลการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ยังไม่เป็นที่น่าพอใจ และประกาศนียบัตรยังไม่เป็นที่ยอมรับของสังคมภายนอก

๔. ครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ยังไม่ได้รับการสนับสนุนจากคณะสงฆ์และทางราชการอย่างพอเพียง

๕. การร่วมมือกันระหว่างวัดและโรงเรียน ในการจัดหาแหล่งความรู้ยังไม่พอ เช่น หนังสือเพื่อศึกษาค้นคว้ามีน้อยมาก^{๑๑๑}

บุญเรือน เทียรทอง ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ทัศนคติและความเข้าใจต่อคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับอริยมรรคมีองค์ ๘ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย : ศึกษาเฉพาะกรณีโรงเรียนโพธิสารพิทยากร เขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร” จากการศึกษาพบว่า คำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นความจริงตามกฎธรรมชาติ มนุษย์เป็นผู้สามารถฝึกฝนและพัฒนาตนเองได้ด้วยการศึกษาฝึกหัดพัฒนาทางด้านพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา โดยปฏิบัติตามหลักอริยมรรคมีองค์ ๘ ในหมวดปัญญาได้แก่ สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ หมวดศีลได้แก่ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ หมวดสมาธิได้แก่ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ จนสามารถแก้ปัญหาภายใน (จิตใจ) และภายนอก (สิ่งแวดล้อมต่าง ๆ) ทั้งของตนเองและของผู้อื่นจนทำให้เกิดความสุขได้ ในส่วนของการศึกษาภาคสนาม พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามีความเข้าใจ และมีทัศนคติที่ดีต่อการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องดีงามตามหลักอริยมรรคมีองค์ ๘^{๑๑๒}

พระมหาสุข สุวีโร ศึกษาวิจัยเรื่อง “ความสนใจต่อการศึกษาพระปริยัติธรรมของพระสงฆ์” พบว่า สาเหตุการศึกษาพระปริยัติธรรมไม่ได้มีการปรับปรุงนั้น เพราะพระเถระผู้รับผิดชอบคณะสงฆ์มีความคิดเห็นว่า การนำวิชาการสมัยใหม่เข้ามาศึกษาเล่าเรียนนั้น จะเป็นที่เหตุจูงใจทำให้ภิกษุสามเณรลาสิกขามากขึ้น เหมือนการอาศัยพระศาสนาเป็นทางผ่านเพื่อเลื่อน

^{๑๑๑} บุญเรือน เทียรทอง, “ทัศนคติและความเข้าใจต่อคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับอริยมรรคมีองค์ ๘ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย : ศึกษาเฉพาะกรณีโรงเรียนโพธิสารพิทยากร เขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๔๗ บทคัดย่อ

ฐานะทางสังคม เป็นการเอาเปรียบชาวบ้าน มีผลกระทบต่อสถาบันสงฆ์โดยส่วนรวมและถือว่า วิชาการสมัยใหม่เป็นดิรัจฉานวิชา เป็นวิชาที่พระพุทธเจ้าทรงติเตียน ชัดกับหลักการทางศาสนา และเห็นว่าภิกษุสามเณรที่ศึกษาวิชาการที่ทันสมัย มีอุปนิสัยต่อต้าน ปกครองยาก และมีความเห็นขัดแย้งกับพระผู้ใหญ่ไม่เป็นผลดีต่อการปกครอง^{๑๑๓}

จุไรรัตน์ แสนใจรักษ์ ศึกษาวิจัยเรื่อง “พัฒนาการการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย พ.ศ. ๒๔๘๙ - ๒๕๒๗.” ได้แสดงทัศนะว่า หลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมมีวัตถุประสงค์หลักอยู่ที่การสืบต่อความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับคำสั่งสอนของพระพุทธองค์จากพระไตรปิฎก แต่มิได้มีเป้าหมายที่สนองต่อความต้องการของสังคม และความต้องการกำลังคนในการบริหารกิจการคณะสงฆ์เอง ในสภาพสังคมที่เติบโตซับซ้อนและเปลี่ยนแปลง คณะสงฆ์จำเป็นต้องอาศัยบุคคลผู้มีความรู้ความสามารถในด้านการปกครอง การบริหารงาน และงานธุรการ แต่คณะสงฆ์ไม่มีกำลังคนที่เตรียมเพื่องานเหล่านี้ จึงต้องแต่งตั้งท่านที่จบด้านภาษาไปเป็นผู้ปกครอง ผู้บริหารและนักการจัดการ ซึ่งพระภิกษุเหล่านี้ไม่พร้อมสำหรับงานบริหารกิจการคณะสงฆ์^{๑๑๔}

จินตนา จรรย์านนท์ ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ความพึงพอใจของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายที่มีต่อพระสงฆ์ผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนา ในเขตกรุงเทพมหานคร” จากผลการวิจัยพบว่า ความพึงพอใจของนักเรียนต่อการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา โดยพระสงฆ์ สรุปวิเคราะห์ผลใน ๓ ด้าน คือ

๑. ความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อครูพระสงฆ์ในด้านบุคลิกภาพนั้น นักเรียนพึงพอใจในบุคลิกภาพของครูพระสงฆ์ อยู่ในระดับมาก
๒. ความพึงพอใจ ด้านเนื้อหาวิชา นักเรียนมีความพึงพอใจในเนื้อหาวิชาที่ครูพระสงฆ์สอน อยู่ในระดับมาก
๓. ความพึงพอใจในด้านเทคนิคเรื่องการเรียนการสอน นักเรียนมีความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก แต่มีความพึงพอใจน้อยกว่าเรื่องบุคลิกภาพของพระสงฆ์^{๑๑๕}

พระมหาไชยา ชยสิทธิ (เสนแสนยา) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ศึกษาทัศนคติและความคาดหวังของครูและนักเรียนที่มีต่อพระภิกษุผู้สอนธรรมศึกษา” จากผลการวิจัยพบว่า

^{๑๑๓} พระมหาสุข สุวีโร, “ความสนใจต่อการศึกษาพระปริยัติธรรมของพระสงฆ์”, *วิทยานิพนธ์สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิราวุธวิทยาลัย*, สาขาสังคมศึกษา, (มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๙), หน้า ๖ -๗.

^{๑๑๔} จุไรรัตน์ แสนใจรักษ์, “พัฒนาการการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย พ.ศ. ๒๔๘๙ - ๒๕๒๗”, *วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (คณะศิลปศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๑)*, หน้า ๑๘๕.

^{๑๑๕} จินตนา จรรย์านนท์, “ความพึงพอใจของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายที่มีต่อพระสงฆ์ผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนา ในเขตกรุงเทพมหานคร”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙)*, หน้า ๑๕๘.

๑. บทบาทและวิธีการสอนของพระภิกษุ ครูในโรงเรียน มีความคิดเห็นต่อบทบาทของพระภิกษุ ผู้สอนธรรมศึกษาว่ามีความเหมาะสมค่อนข้างมาก และมีความคาดหวังต่อพระภิกษุที่ทำการสอนธรรมศึกษาไว้สูงมากในด้านการสอน โดยต้องการให้พระภิกษุใช้สื่อการสอนที่หลากหลาย ไม่เน้นการสอนแบบบรรยายจะทำให้นักเรียนเบื่อธรรมะ และพระภิกษุบางรูปยังมีความไม่พร้อมในการสอนหลายอย่าง เช่น ความรู้ และความแม่นยำในหลักสูตร และความหลายหลากในวิธีการสอนเด็ก ๒. วิธีการสอนของพระภิกษุ นักเรียนธรรมศึกษา เห็นว่าวิธีการสอนของพระภิกษุผู้สอนธรรมศึกษามีความเหมาะสมในระดับเหมาะสมค่อนข้างมาก มีความคาดหวังต่อพระภิกษุในด้านการใช้อุปกรณ์การสอนที่หลากหลาย สร้างบรรยากาศในห้องเรียนให้สนุกสนาน ไม่เครียดกับวิชาการ เปิดโอกาสให้นักเรียนแสดงความคิดเห็น และมีกิจกรรมร่วมอื่น ๆ ในการเรียนการสอนวิชาธรรมะ^{๑๑๖}

พระครูสุธีปริยัตยาทร (วรพงศ์ วรณฺญ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาสภาพปัญหาและแนวทางการแก้ปัญหาการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมของพระสงฆ์ในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา สระบุรี เขต ๑” สรุปผลการวิจัย พบว่า ^{๑๑๗}

๑. พระสงฆ์ผู้สอน ควรมีการศึกษาค้นคว้าและทำความเข้าใจ เกี่ยวกับสภาพและปัญหาการจัดการเรียนการสอน ทั้ง ๔ ด้าน ให้ชัดเจนทุก ๆ ประเด็นอย่างละเอียด ก่อนที่จะดำเนินการสอนสืบต่อไป

๒. พระสงฆ์ผู้สอน ควรเข้ารับการศึกษาอบรมและพัฒนาเชิงปฏิบัติการ ด้านการจัดการเรียนการสอน

๓. พระสงฆ์ผู้สอน ควรพิจารณาข้อบกพร่องของตนเอง ในการจัดการเรียนการสอน เพื่อปรับปรุงแก้ไข ในการปฏิบัติงานให้มีประสิทธิภาพมากขึ้นต่อไป

กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ ได้ชี้ให้เห็นถึงปัญหาการศึกษาของคณะสงฆ์ไว้ว่า ในการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์นั้น ได้เกิดความคิดเห็นขัดแย้งกัน ระหว่างพระเถระผู้รับผิดชอบการบริหารงานคณะสงฆ์กับพระนักศึกษารุ่นใหม่ โดยพระเถระผู้บริหารคณะสงฆ์ ซึ่งถือว่าเป็นผู้มีทัศนะกับของเก่า เห็นว่าการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม เป็นระบบการศึกษาอย่างเดียวที่ถูกต้องชอบธรรมสำหรับพระภิกษุสามเณร และควรรักษาไว้ให้คงที่อยู่

^{๑๑๖} พระมหาไชยา ชยสิทฺธิ (เสนแสนยา), “ศึกษาทัศนคติและความคาดหวังของครูและนักเรียนที่มีต่อพระภิกษุผู้สอนธรรมศึกษา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๑

^{๑๑๗} พระครูสุธีปริยัตยาทร (วรพงศ์ วรณฺญ), “การศึกษาปัญหาและแนวทางการแก้ปัญหาการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคม ศาสนาและวัฒนธรรมของพระสงฆ์ ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษาสระบุรี เขต ๑”, วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน, (บัณฑิตศึกษา : มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี), ๒๕๕๑. บทคัดย่อ

อย่างเดิมโดยไม่มีการเปลี่ยนแปลง ไม่ว่าจะเป็นโครงสร้างระบบหรือหลักสูตรและแบบเรียน การเปลี่ยนแปลงอย่างใดอย่างหนึ่งถือว่าเป็นความเสื่อม และเห็นว่าภิกษุสามเณรไม่ควรเล่าเรียนวิชาการสมัยใหม่ เพราะจะทำให้ลาสิกขากันมาก แต่ฝ่ายพระนักศึกษารุ่นใหม่เห็นว่า การศึกษาพระปริยัติธรรมควรรักษาไว้เพียงเนื้อหาสาระคือพระธรรมวินัย แต่ควรมีการเปลี่ยนแปลงปรับปรุงในด้านระบบ หลักสูตร แบบเรียน และวิธีการเรียนการสอนให้เหมาะสมตามกาลสมัย และควรมีการศึกษาวิชาการสมัยใหม่บางอย่างด้วย เพื่อช่วยเสริมสร้างความสามารถในการปฏิบัติศาสนกิจให้ได้ผลยิ่งขึ้น ส่วนการลาสิกขานั้นเป็นปรากฏการณ์ตามปกติของประเพณีการบวช^{๑๑๔}

จากการศึกษาเอกสารรายงานการวิจัยที่ได้นำมาเสนอแล้วนั้น จะเห็นได้ว่าเกี่ยวกับการสอนวิชาที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนานั้น ยังมีปัญหาและอุปสรรคหลายประการ เป็นต้นว่า การพัฒนาตัวเองของผู้ให้การฝึกอบรมที่เรียกว่าครู แต่ในการแก้ปัญหาและอุปสรรคนั้น ผู้บริหารได้ชื่อว่าเป็นผู้มีส่วนอย่างมากในการผลักดัน แก้ปัญหา และการพัฒนาวิชาพระพุทธศาสนา เพื่อสร้างพฤติกรรมนักเรียน ซึ่งเป็นหนทางนำไปสู่การพัฒนาจริยธรรมคุณธรรม เพื่อสร้างคุณภาพชีวิตของนักเรียนให้ดีขึ้น

๑.๑๐.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสอนศีลธรรม

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของพระสงฆ์ในการสอนศีลธรรมในโรงเรียน จากการสำรวจพบว่า มีผู้ศึกษาเกี่ยวกับการเผยแพร่พระพุทธศาสนาในโรงเรียนไว้ ดังนี้

พระครูสมุห์บุญเลิศ ชยวิโส (ชยวงษ์) ได้ทำการศึกษาเรื่อง สภาพการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน สังกัดเขตพื้นที่การศึกษาเชียงใหม่ เขต ๑ ผลการวิจัยพบว่า สภาพการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนด้านการจัดการเรียนการสอนโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ค่าเฉลี่ย เท่ากับ ๓.๐๗ ด้านสื่อและนวัตกรรมเทคโนโลยี โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ค่าเฉลี่ย เท่ากับ ๒.๘๖ ด้านกิจกรรมเสริมหลักสูตร โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ค่าเฉลี่ย เท่ากับ ๓.๑๘ ด้านการวัดผลและประเมินผลตามสภาพจริง โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ค่าเฉลี่ย เท่ากับ ๓.๒๒ ส่วนปัญหาในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาเชียงใหม่ เขต ๑ ผลการวิจัยพบว่า ด้านการจัดการเรียนการสอน พบว่า นักเรียนไม่ค่อยสนใจการฟังจุดประสงค์ ด้านการใช้สื่อประกอบการสอน พบว่า สื่อมีจำนวนน้อยสื่อไม่ทันสมัยหลักสูตรไม่เหมาะสม สถานที่ไม่อำนวยความสะดวกต่อการทำกิจกรรม ด้านกิจกรรมเสริมหลักสูตร พบว่า เวลาการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรมีจำกัด สถานที่ไม่เหมาะสมกับการทำกิจกรรม ขาดการศึกษานอกสถานที่ นักเรียนไม่เข้าใจในกิจกรรม ด้านการวัดผลประเมินผล

^{๑๑๔} กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, **วิชาการพระพุทธศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๔), หน้า ๖ - ๗.

พบว่า การวัดผลไม่ตรงกับความเป็นจริง ไม่มีมาตรฐาน การไม่ยอมรับการประเมินผลของนักเรียน^{๑๑๔}

พระวุฒิศิโรภรณ์ วุฑฒิศิโรภรณ์ (พรมพิมพ์) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ศึกษาเทคนิคและวิธีการเผยแพร่พุทธธรรมของพระราชวรมุนี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต)” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาทัศนคติของพระราชวรมุนีในฐานะผู้สั่งการ และศึกษาเทคนิคและวิธีการเผยแพร่พุทธธรรมของพระราชวรมุนี รวมทั้งทัศนคติและความพึงพอใจของพระภิกษุสามเณรที่มีต่อเนื้อหาและวิธีการเผยแพร่พุทธธรรมของพระราชวรมุนี จากการศึกษาพบว่า เนื้อหาพุทธธรรมของพระราชวรมุนีมีจุดเด่น คือ มีเนื้อเรื่องบรรยายธรรมเป็นลำดับขั้น เป็นขั้นตอน แต่ละประเด็นจะมีความรู้ใหม่ๆ ให้ขบคิดอยู่เสมอ โดยใช้ภาษาร่วมสมัย ฟังเข้าใจง่าย อธิบายพุทธธรรมได้ลุ่มลึก ชัดเจน โดยสามารถสรุปประเภทเนื้อหาของพุทธธรรมที่ท่านนำเสนอได้ ๔ ประเภท ดังนี้ คือ

๑. เนื้อหาประเภทพัฒนาจิตใจเพื่อชีวิตที่ดีงาม
๒. เนื้อหาประเภทบูรณาการและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม
๓. เนื้อหาประเภทพระธรรมเทศนา
๔. เนื้อหาประเภทวิชาการ

จากการวิจัยหนังสือและผลงานของพระราชวรมุนี จำนวน ๔๒ เรื่องพบว่าพระราชวรมุนี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) มีเทคนิคและวิธีการเผยแพร่หรือนำเสนอพุทธธรรมที่เด่นชัด ๖ วิธี คือ

๑. การนำเสนอโดยการยกอุทาหรณ์และการเล่านิทานประกอบ
๒. นำเสนอโดยวิธีการยกอุปมาเปรียบเทียบกับ
๓. นำเสนอโดยวิธีการยกพุทธศาสนสุภาษิต สุภาษิต ปรัชญา คำคม โคลง บทประพันธ์ และบทกลอน เป็นต้น

๔. นำเสนอโดยวิธีการพูดเชื่อมโยงเรื่องราวหรือเหตุการณ์สถานการณ์ต่างๆ
๕. นำเสนอโดยวิธีการยกบุคคลตัวอย่างประกอบการบรรยาย
๖. นำเสนอโดยวิธีการแทรกด้วยเรื่องที่ทำให้เกิดอารมณ์ขัน

ผลการสำรวจทัศนคติของพระภิกษุสามเณรทั้งสองกลุ่มที่มีต่อการเผยแพร่พุทธธรรมของพระราชวรมุนี ปรากฏว่า กลุ่มตัวอย่างทั้งสองกลุ่มส่วนใหญ่เห็นด้วยอย่างยิ่งและเห็นด้วยต่อ บุคลิกลักษณะ เนื้อหาพุทธธรรม และเทคนิควิธีการเผยแพร่พุทธธรรมของพระราชวรมุนีที่นำเสนอ และมีความพอใจอยู่ในระดับดีมากต่อการเผยแพร่พุทธธรรมของพระราชวรมุนีในปัจจุบัน หนังสือสองเรื่องที่พระภิกษุสามเณรทั้งสองกลุ่มอ่านมากกว่าครั้งคือเรื่องปลุกปลอบใจ

^{๑๑๔} พระครูสมุห์บุญเลิศ ชยวิโส (ชัชวรงค์), “สภาพการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน สังกัดเขตพื้นที่การศึกษาเชียงใหม่ เขต ๑”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสนศึกษาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ก.

ในยามวิกฤต และพระพุทธศาสนาในยุคโลกาภิวัตน์ ข้อเสนอแนะของพระภิกษุสามเณรทั้งสองกลุ่มคือต้องการให้พระราชวรมนี้นำเสนอพุทธธรรมตามสาธารณชนหรือตามสื่อต่างๆ ให้อยู่และมากกว่าปัจจุบันนี้^{๑๖๐}

พระมหาบุญจิตกร กนฺตสีโล (คำมา) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาแนวคิดและวิธีการแก้ปัญหาศีลธรรมของเยาวชนตามทัศนะพุทธทาสภิกขุ” ได้สรุปและเสนอแนะผลการวิจัยว่า ทำให้ทราบถึงวิธีการแก้ปัญหาศีลธรรมของเยาวชน ซึ่งสามารถนำไปปรับใช้เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาศีลธรรมของเยาวชนในสังคมปัจจุบันได้ เพราะเป็นการแก้ปัญหาที่ต้นเหตุ คือ แก้ปัญหาด้านจิตใจโดยตรง ซึ่งเป็นหัวใจของการพัฒนาหรือการแก้ปัญหาต่างๆ ดังนั้นผู้วิจัยเห็นว่า ครอบครัว ชุมชน สถานการศึกษา สื่อมวลชน หรือทุกหน่วยงานทั้งของภาครัฐและเอกชน ควรส่งเสริมหรือให้ความสำคัญกับการพัฒนาด้านศีลธรรมในสังคมอย่างจริงจัง โดยนำวิธีการดังกล่าวไปประยุกต์ใช้แก้ปัญหาข้อบกพร่องทางศีลธรรมของเยาวชนให้แพร่หลายเพื่อให้เกิดผลเป็นรูปธรรมที่เยาวชนสามารถนำไปปฏิบัติได้อย่างต่อเนื่องในการดำเนินชีวิตในสังคมปัจจุบัน^{๑๖๑}

พระมหาวิรัตกิตติ อคฺคฺวิโร (อรรถศรีวร) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ทัศนคติในการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปใช้ในการดำเนินชีวิต : ศึกษาเฉพาะกรณี นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ จังหวัดนครพนม” ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนได้รับความรู้ทางพระพุทธศาสนาจากวัดและโรงเรียน ด้วยการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองและการสั่งสอนของครูอาจารย์เป็นส่วนใหญ่ ทำให้มีความเชื่อมั่นและตัดสินใจด้วยตนเอง ซึ่งเป็นความเชื่อที่ไม่มั่นคงจะเห็นได้จากพื้นฐานความเชื่อทางพระพุทธศาสนาด้วยการตัดสินใจของตนเอง แต่ขณะเดียวกันก็คิดเปลี่ยนศาสนา ลังเลสงสัยในความมีอยู่ของพระพุทธเจ้าเป็นบางครั้ง เห็นความสำคัญของพระพุทธศาสนาเพราะประเทศไทยต้องมีสถาบันหลักคือชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ซึ่งเป็นมุมมองที่ยังไม่กว้าง ซึ่งแท้จริงพระพุทธศาสนามีความจำเป็นต่อสังคม เพราะมนุษย์ชาติจะดำรงอยู่ได้ต้องอาศัยศีลธรรมและการพัฒนาจิตใจด้วยไม่ใช่เจริญแต่วัตถุเพียงอย่างเดียว จุดนี้พระสงฆ์ ครูอาจารย์จะต้องทำความเข้าใจและศรัทธาด้วยการให้การศึกษ

^{๑๖๐} พระวุฒิกธมฺ ฐุฑฺฒิกธมฺ (พรหมพิมพ์), “ศึกษาเทคนิคและวิธีการเผยแผ่พุทธธรรมของพระราชวรมนี(ประยูร ธมฺมจิตฺโต)” วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (ธรรมนิเทศ), (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), บทคัดย่อ.

^{๑๖๑} พระมหาบุญจิตกร กนฺตสีโล (คำมา), “การศึกษาแนวคิดและวิธีการแก้ปัญหาศีลธรรมของเยาวชนตามทัศนะพุทธทาสภิกขุ”, **ปริญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๑๓๘.

ที่จริงจัง พร้อมทั้งปฏิบัติเป็นแบบอย่างแก่นักเรียน เพื่อสร้างความเชื่อความเลื่อมใสที่มั่นคงแก่เยาวชนของชาติให้มากยิ่งขึ้น ๆ ขึ้นไป^{๑๒๒}

อารยา เกษมณี ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ปัญหาการสอนศีลธรรมในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเกี่ยวกับการสอนวิชาศีลธรรมในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย สายสามัญ ในกรุงเทพมหานครเพื่อเป็นแนวทางในการปรับปรุงการเรียนการสอนวิชาศีลธรรม ในชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น กลุ่มตัวอย่างเป็นผู้บริหารโรงเรียน ๒๐ คน ครูผู้สอน ๓๔ คน และนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ๔๐๐ คน ในโรงเรียนรัฐบาล ๑๐ โรงเรียน โรงเรียนราษฎร์ ๑๐ โรงเรียน รวม ๒๐ โรงเรียน ผลการวิจัยพบว่า ครูมีปัญหาในการได้รับการอบรมเพื่อเพิ่มพูนความรู้ การนำวิธีการสอนใหม่ ๆ มาใช้ และการสร้างข้อทดสอบในการวัดผลวิชาศีลธรรม การจัดเนื้อหาวิชา และการจัดอุปกรณ์การสอนให้สัมพันธ์กัน ส่วนผู้บริหารและนักเรียนมีความเห็นตรงกันเรื่องบุคลิกลักษณะของครูผู้สอนวิชาศีลธรรมว่าเป็นปัญหามาก^{๑๒๓}

ฉันทนา กล่อมจิต ได้วิจัยเรื่อง “รูปแบบการจัดการศึกษาและเผยแผ่ศาสนาธรรมของวัดในพระพุทธศาสนา : กรณีศึกษาวัดป่าบ้านค้อ อำเภอเมืองฝาง จังหวัดอุดรธานี” ผลการวิจัยในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ทั้ง ๖ ด้าน พบว่า ด้านการปกครองเป็นการปกครองแบบพ่อปกครองลูก มีการมอบหมายงานให้เหมาะสมกับความสามารถของแต่ละบุคคล ด้านการศึกษา มีการสนับสนุนให้การศึกษาพระปริยัติธรรม สอบนักธรรม และการอบรมปฏิบัติธรรม เป็นการศึกษาตามอัธยาศัย ด้านสาธารณูปการ มีความสะดวกสบายและมีสัปปายะในการปฏิบัติธรรม และมีการสร้างพระมหาธาตุเจดีย์ ด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรม ได้จัดอบรมปฏิบัติธรรมและกัณนิมิตภายในและภายนอกประเทศ จัดการอบรมปฏิบัติธรรมสัญจร มีการเผยแผ่ธรรมะด้วยสื่อต่างๆ ด้านสาธารณสงเคราะห์ ได้ทำการบำเพ็ญสาธารณสงเคราะห์แก่ชุมชนบุคคลและศาสนสถาน รวมทั้งได้ตั้งกองทุนช่วยเหลือแม่บ้านผู้ปฏิบัติธรรม และการเผยแผ่ธรรมให้เด็กและเยาวชน ส่วนด้านการศึกษาสงเคราะห์ พบว่า ทางวัดไม่ได้จัดการศึกษาสงเคราะห์สำหรับเด็กและเยาวชน^{๑๒๔}

^{๑๒๒} พระมหาวีรศักดิ์ อุดศิริโร (อรรคศรีวร), “ทัศนคติในการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปใช้ในการดำเนินชีวิต: ศึกษาเฉพาะกรณี นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ จังหวัดนครพนม”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสนศึกษา**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๙๓.

^{๑๒๓} อารยา เกษมณี, “ปัญหาการสอนศีลธรรมในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย กรุงเทพมหานคร”, **วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต**, (คณะครุศาสตร์ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘), บทคัดย่อ

^{๑๒๔} ฉันทนา กล่อมจิต, “รายงานการวิจัยเรื่อง “รูปแบบการจัดการศึกษาและเผยแผ่ศาสนาธรรมของวัดในพระพุทธศาสนา : กรณีศึกษา วัดป่าบ้านค้อ อำเภอเมืองฝาง จังหวัดอุดรธานี”, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานเลขาธิการการศึกษา), ๒๕๔๖. บทคัดย่อ

วันดี วัฒนาประสิทธิ์ ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ปัญหาการสอนศีลธรรมในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัญหาทั่วไปเกี่ยวกับการสอนศีลธรรมในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น เพื่อเป็นแนวทางในการปรับปรุงการเรียนการสอนวิชาศีลธรรม ในชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ผู้วิจัยได้ส่งแบบสอบถามไปยังผู้บริหาร ๑๘ คน ครูผู้สอนศีลธรรม ๔๐ คน และนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ๓๖๘ คน ในโรงเรียนรัฐบาล ๑๐ โรงเรียน และโรงเรียนราษฎร์ ๑๐ โรงเรียน ในเขตการศึกษา ๑ ผลการวิจัย พบว่า ผู้บริหารโรงเรียนมีปัญหาเรื่อง งบประมาณ จำนวนนักเรียนในแต่ละห้องมากเกินไป ครูมีปัญหาเกี่ยวกับความไม่เข้าใจหลักสูตร ขาดเอกสารประกอบการสอนและหนังสือเรียน อุปกรณ์การสอนไม่เพียงพอ ส่วนนักเรียนมีความเห็นว่าครูไม่ค่อยได้ใช้อุปกรณ์ประกอบการสอน และคะแนนศีลธรรมน้อย ผู้บริหารและครูมีความเห็นตรงกันว่า ชุมชนมีส่วนเกี่ยวข้องกับปัญหาทางศีลธรรมและมีปัญหาการสอนศีลธรรมเป็นอย่างมาก^{๒๕}

คุณ โทชน์ และเทพพร มังธานี ได้วิจัยเรื่อง “รูปแบบการจัดการศึกษาและเผยแผ่ศาสนาธรรมของวัดในพระพุทธศาสนา : กรณีศึกษา วัดมหาพุทธาราม อำเภอเมือง จังหวัดศรีสะเกษ” ผลการวิจัยในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ทั้ง ๖ ด้าน พบว่า ด้านการปกครอง มีการวางแผนการบริหารอย่างชัดเจน มีระเบียบในการปกครอง มีการกระจายอำนาจและการมอบหมายหน้าที่อย่างเป็นระบบ ด้านการศึกษา พบว่า สามารถรักษารูปแบบการศึกษาแบบดั้งเดิมที่มุ่งผดุงพระธรรมวินัยและพระพุทธศาสนาโดยตรง ด้านการศึกษาสงเคราะห์ พบว่า ทางวัดมีโรงเรียนการกุศลอยู่ในเขตของวัด และมีศูนย์การเรียนชุมชนและศูนย์บริการผู้สูงอายุภายในวัด ด้านสาธารณูปการ เนื่องจากบริเวณวัดไม่กว้างมาก จึงทำให้จัดศาสนวัตถุและเสนาสนะ ตามสภาพบริเวณวัด ด้านการสาธารณสงเคราะห์ พบว่า มีการเปิดโอกาสให้ชุมชนที่ตั้งของวัดดำเนินกิจกรรมทางสังคมต่าง ๆ ที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัยภายในวัด^{๒๖}

จากงานวิจัยเกี่ยวกับการเรียนการสอนศีลธรรมสถานศึกษาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน สามารถสรุปได้ว่า บทบาทในการเรียนการสอนศีลธรรมในพระพุทธศาสนานั้นมี ๒ ด้าน คือด้านการประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่างที่ดีและด้านการอบรมสั่งสอนประชาชนทั่วไป ซึ่งประกอบด้วย การให้คำแนะนำ การสนทนา การให้คำปรึกษา การตอบปัญหาข้อข้องใจและการแสดงธรรม ส่วนบทบาทของพระสังฆาธิการในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในโรงเรียนนั้นยังอยู่ในระดับที่ต้องได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนให้มากขึ้น แม้ว่าหน่วยงาน

^{๒๕}วันดี วัฒนาประสิทธิ์, “ปัญหาการสอนศีลธรรมในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น กรุงเทพมหานคร”, วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต, (คณะครุศาสตร์ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), ๒๕๔๘. บทคัดย่อ

^{๒๖}คุณ โทชน์ และเทพพร มังธานี, “รายงานการวิจัยเรื่อง “รูปแบบการจัดการศึกษาและเผยแผ่ศาสนาธรรมของวัดในพระพุทธศาสนา : กรณีศึกษา วัดมหาพุทธาราม อำเภอเมือง จังหวัดศรีสะเกษ”, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานเลขาธิการการศึกษา), ๒๕๔๖. บทคัดย่อ

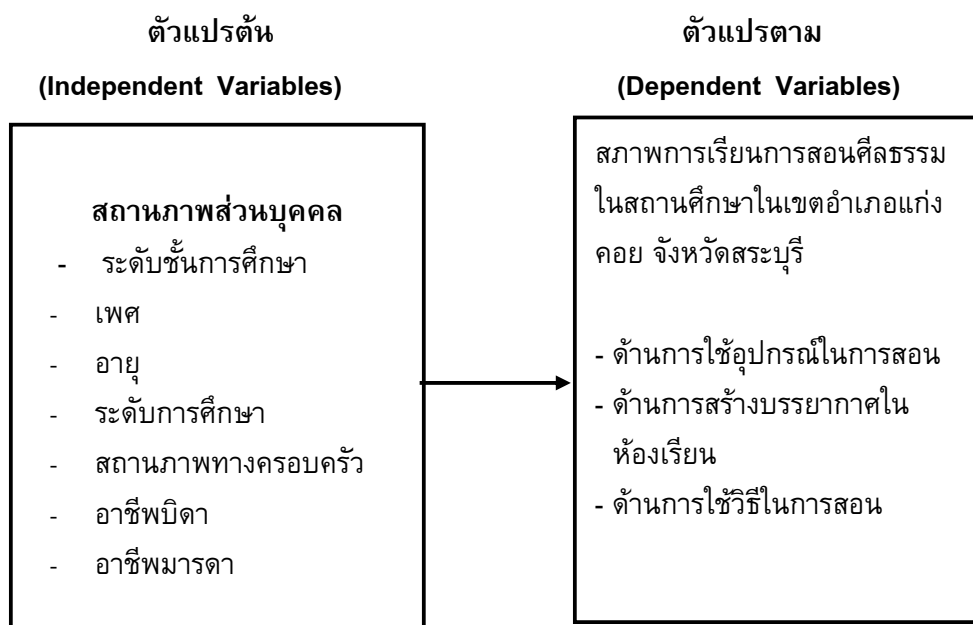
ทางการศึกษาจะให้ความสำคัญต่อการจัดการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาในโรงเรียน โดยมี การจัดกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคม ศาสนาและวัฒนธรรมในทุกระดับช่วงชั้นตามหลักสูตร การศึกษา ขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๔ และให้พระสังฆาธิการเข้ามาช่วยส่งเสริมการจัดการ เรียนการสอนในด้านพระพุทธศาสนาในโรงเรียนก็ตาม แต่ก็ยังไม่เพียงพอ ทั้งนี้ปัญหาอาจเกิด จาก การประชาสัมพันธ์และการประสานงานระหว่างหน่วยงานยังไม่ดีเท่าที่ควร จึงทำให้ บทบาทของพระสังฆาธิการในการเรียนการสอนศีลธรรมหลักธรรมในพระพุทธศาสนาในโรงเรียนมี ไม่มากตามที่ควรจะเป็น

๒.๑๑ กรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “สภาพการเรียนการสอนศีลธรรม ในสถานศึกษาในเขตอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี” ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยนำมากำหนดเป็น กรอบแนวการวิจัย (Conceptual Framework) ประกอบด้วยตัวแปรต้น (Independent Variables)และตัวแปรตาม (Dependent Variables) ดังนี้

ตัวแปรต้น (Independent Variables) คือ ระดับชั้นการศึกษา เพศ อายุ ระดับการศึกษา สถานภาพทางครอบครัว อาชีพบิดา อาชีพมารดา

ตัวแปรตาม (Dependent Variables) คือ ด้านการใช้อุปกรณ์ในการสอน ด้านการสร้างบรรยากาศในห้องเรียน ด้านการใช้วิธีการสอน ดังแผนภาพที่ ๒.๑

แผนภูมิภาพที่ ๒.๑ กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาเรื่อง สภาพการเรียนรู้การสอนศีลธรรมในสถานศึกษาในเขตอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี ผู้ศึกษาได้ดำเนินการศึกษา โดยมีลำดับขั้นตอนในการดำเนินงานดังต่อไปนี้

- ๓.๑ รูปแบบการวิจัย
- ๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
- ๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
- ๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล
- ๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาใช้รูปแบบการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) ซึ่งเป็นวิธีการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research)

๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่างดังนี้

๓.๑.๑ ประชากร

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ นักเรียนในโรงเรียนที่พระภิกษุเข้าไปทำการสอนศีลธรรมในโรงเรียน ในจังหวัดสระบุรี ระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาจำนวน ๑,๐๐๐^๑ คน

๓.๑.๒ กลุ่มตัวอย่าง

ในการคำนวณหาขนาดของกลุ่มตัวอย่าง ใช้การสุ่มแบบง่าย (Sample Random Sampling) โดยใช้ตารางสำเร็จรูปที่คำนวณได้จากสูตร ของเครซีและมอร์แกน (R.V.Krejcie & D.W.Morgan จากประชากร ๑,๐๐๐ คน ซึ่งได้ขนาดของกลุ่มตัวอย่างจำนวน ๒๗๘ คน

---

^๑ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาจังหวัด สระบุรี เขต ๒. โรงเรียนในสังกัดอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี

โรงเรียน	ประชากร	กลุ่มตัวอย่าง	หมายเหตุ
โรงเรียนแก่งคอย	๓๕๐	๕๒	
โรงเรียนท่ามะปรางค์วิทยา	๑๐๐	๓๒	
โรงเรียนเทศบาลบ้านม่วง	๑๒๐	๓๕	
โรงเรียนพุทธบาทน้อย	๕๐	๓๐	
โรงเรียนสองคอนวิทยาคม	๑๐๐	๓๕	
โรงเรียนอนุบาลทับกวาง	๑๐๐	๓๐	
โรงเรียนไพฑูรย์วิทยา	๑๐๐	๓๔	
โรงเรียนวัดเตาปูน	๘๐	๓๐	
รวม	๑,๐๐๐	๒๗๘	

ทั้งนี้ ผู้ศึกษาได้ประสานงานกับผู้อำนวยการโรงเรียนในเขตพื้นที่ที่จะทำการสำรวจ เพื่อขออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูลจากนักเรียนระดับประถม และนักเรียนระดับมัธยมในจังหวัดสระบุรี เมื่อดำเนินการเก็บข้อมูลแล้ว ผู้ศึกษาจึงนำมาตรวจสอบความเรียบร้อย เพื่อดำเนินการวิเคราะห์ต่อไป

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาคั้งนี้เป็นแบบสอบถาม โดยมีขั้นตอนการสร้างและการตรวจสอบเครื่องมือ ดังนี้

๓.๓.๑ ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ

๑. ศึกษาหลักการและแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับสภาพการเรียนรู้การสอนศีลธรรมในสถานศึกษาในเขตอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี จากเอกสารและผลงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง
๒. กำหนดกรอบแนวคิด ในการสร้างเครื่องมือการวิจัย
๓. กำหนดวัตถุประสงค์ในการสร้างเครื่องมือการวิจัยโดยขอคำปรึกษาจากอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์
๔. สร้างเครื่องมือในการสอบถาม
๕. นำเครื่องมือการวิจัยต่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์และผู้เชี่ยวชาญ เพื่อตรวจสอบและปรับปรุงแก้ไข
๖. นำเครื่องมือการวิจัยไปทดลองใช้กับประชากรที่มีลักษณะคล้ายกับกลุ่มตัวอย่าง เพื่อหาสัมประสิทธิ์ความเที่ยงตรงของเครื่องมือ
๗. ปรับปรุงแก้ไข

๘.จัดพิมพ์แบบสอบถามฉบับสมบูรณ์ และนำไปใช้จริงเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล กับกลุ่มตัวอย่าง

๓.๓.๒ ลักษณะของเครื่องมือ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นแบบสอบถาม (Questionnaire) ที่ผู้ศึกษาพัฒนาขึ้นตามกรอบของสภาพการเรียนรู้การสอนศีลธรรมในสถานศึกษาในเขตอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี รวมทั้งศึกษาปัญหาและแนวทางในการการเรียนรู้การสอน เพื่อใช้เก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย โดยแบ่งออกเป็น ๓ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ ระดับชั้นประถมศึกษา เพศ อายุ ระดับการศึกษา สถานภาพทางครอบครัว บิดาประกอบอาชีพ มารดาประกอบอาชีพ

ตอนที่ ๒ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับทัศนคติต่อบทบาทของพระสงฆ์ต่อการสอนศีลธรรมในสถานศึกษา ทั้ง ๓ ด้าน คือ ด้านการใช้อุปกรณ์ในการสอน ด้านการสร้างบรรยากาศในห้องเรียน ด้านการใช้วิธีการสอน ซึ่งมีลักษณะเป็นมาตราส่วนประเมินค่า (Rating Scale)^๒ มี ๕ ระดับ โดยมีเกณฑ์การให้คะแนน ดังนี้

- ๕ หมายถึง ระดับทัศนคติอยู่ในระดับมากที่สุด
- ๔ หมายถึง ระดับทัศนคติอยู่ในระดับมาก
- ๓ หมายถึง ระดับทัศนคติอยู่ในระดับปานกลาง
- ๒ หมายถึง ระดับทัศนคติอยู่ในระดับน้อย
- ๑ หมายถึง ระดับทัศนคติอยู่ในระดับน้อยที่สุด

การตรวจสอบความเที่ยงตรงและความน่าเชื่อถือของผู้ศึกษาได้นำแบบสอบถามไปแจกให้นักเรียนในจังหวัดสระบุรี ที่มีคุณสมบัติใกล้เคียงกับกลุ่มประชากร ที่จะทำการศึกษ จำนวน ๓๐ คน เพื่อทดสอบว่าผู้ตอบแบบสอบถามเข้าใจคำถามในแบบสอบถามอย่างชัดเจนหรือไม่ เมื่อมีข้อบกพร่องก็จะได้ทำการแก้ไขให้ถูกต้องแล้วจึงนำแบบสอบถามแจกให้กับประชากรที่จะทำการศึกษา ดังที่ได้กำหนดไว้แล้วในส่วนของประชากร ที่ทำการศึกษา

ตอนที่ ๓ เป็นแบบสอบถามที่ให้ผู้ตอบแบบสอบถามได้แสดงแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคต่อการสอนศีลธรรมในสถานศึกษา

๓.๓.๓ การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ

ในการหาคุณภาพของเครื่องมือ ผู้ศึกษาได้ดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

^๒ สุวรรีย์ ศิริโกคาภิรมย์, การวิจัยทางการศึกษา, (ลพบุรี : ฝ่ายเอกสารการพิมพ์สถาบันราชภัฏเทพสตรี, ๒๕๕๖), หน้า ๑๓๙ - ๑๔๐.

๑. ขอคำแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์และผู้เชี่ยวชาญ ตรวจสอบ เครื่องมือ ที่สร้างไว้

๒. หาความเที่ยงตรง (Validity) โดยการนำแบบสอบถามที่สร้างเสร็จ เสนอประธาน และกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ เพื่อขอความเห็นชอบและนำเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ แล้วนำมา ปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสม จำนวน ๕ ท่าน ประกอบด้วย

๑. พระมหาสม กลยาโณ อาจารย์ประจำภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒. ดร.พิเชฐ ทังโต หัวหน้าภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๓. อาจารย์วันชัย สุขตาม อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๔. อาจารย์ผดุง วรรณทอง อาจารย์ประจำภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๕. อาจารย์เดช ชูจันอัด อาจารย์ประจำภาควิชาเศรษฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เพื่อพิจารณาทั้งในด้านเนื้อหาสาระและโครงสร้างของคำถาม ตลอดจนภาษาที่ใช้ และตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ โดยหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC)^๓

๓. หาความเชื่อมั่นของเครื่องมือ (Reliability)

นำแบบสอบถามที่ปรับปรุงแก้ไขแล้ว ไปทดลองใช้ (Try out) กับนักเรียนใน จังหวัดสระบุรี ที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย จำนวน ๓๐ คน เพื่อหาค่าความเชื่อมั่นด้วย วิธีการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha coefficient) ของครอนบาค (Cronbach)^๔ ได้ค่าความ เชื่อมั่นเท่ากับ ๐.๙๕๖

๔. นำแบบสอบถามที่ได้ปรับปรุงแก้ไขแล้วเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ เพื่อขอความเห็นชอบและจัดพิมพ์แบบสอบถามเป็นฉบับสมบูรณ์ เพื่อใช้แจกกลุ่มตัวอย่างจริง ในการวิจัยต่อไป

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๔๓ - ๒๔๔.

^๔ Cronbach, Lee J. **Essentials of psychological testing**, 4 th ed., (New York: Harper & Row, 1971), p.67.

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้ศึกษาดำเนินการเก็บข้อมูลตามขั้นตอน ดังนี้

๑.การรวบรวมเอกสาร ผู้ศึกษารวบรวมข้อมูลจากหนังสือ บทความ งานวิจัย และเอกสารสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับสภาพการเรียนรู้การสอนศีลธรรมในสถานศึกษาในเขตอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี

๒.ผู้ศึกษาได้สร้างแบบสอบถามและขอหนังสืออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้อำนวยการโรงเรียนในจังหวัดสระบุรี เพื่อขอความร่วมมือไปยังนักเรียนระดับประถม และนักเรียนระดับมัธยม หลังจากนั้นดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล

๓.ผู้ศึกษาดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยแจกแบบสอบถามกับกลุ่มเป้าหมายคือนักเรียนระดับประถม และนักเรียนระดับมัธยม จำนวน ๒๗๘ คน ซึ่งในการแจกแบบสอบถามผู้ศึกษาได้ นำแบบสอบถามไปแจกและเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตัวเอง

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล และสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

๑.นำแบบสอบถามทั้งหมดมาตรวจสอบความสมบูรณ์ความถูกต้อง ในการตอบแบบสอบถามแล้วนำมาคัดเลือกฉบับที่สมบูรณ์และถูกต้องเพื่อนำมาวิเคราะห์ข้อมูล โดยการบันทึกคะแนนแต่ละข้อของแต่ละคนลงในแบบลงรหัส (Coding Form)

๒.ทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์

๓.การวิเคราะห์ข้อมูล

๑) ข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม วิเคราะห์โดยใช้ค่าความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (Percentage)

๒) ระดับบทบาทของพระสงฆ์ต่อการสอนศีลธรรมในสถานศึกษา วิเคราะห์โดยใช้ ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) ของคะแนนจากการตอบแบบสอบถามของนักเรียนระดับประถม และนักเรียนระดับมัธยม ในจังหวัดสระบุรี

๓) วิเคราะห์ข้อมูลเชิงอนุมานเพื่อทดสอบสมมติฐาน สถิติที่ใช้ คือ การทดสอบค่าที (t-test) และ การทดสอบค่าเอฟ (F-test) โดยการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-way ANOVA) ใช้ทดสอบความแตกต่างระหว่างค่าเฉลี่ยตั้งแต่สามกลุ่มขึ้นไป เมื่อพบว่ามีความแตกต่างจะทำการเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Different (e:LSD) โดยกำหนดนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

๔) แปลความหมายของค่าเฉลี่ยโดยยึดเกณฑ์^๔ ดังนี้

ค่าเฉลี่ยตั้งแต่	๔.๕๐ – ๕.๐๐	หมายความว่า	มากที่สุด
ค่าเฉลี่ยตั้งแต่	๓.๕๐ – ๔.๔๙	หมายความว่า	มาก
ค่าเฉลี่ยตั้งแต่	๒.๕๐ – ๓.๔๙	หมายความว่า	ปานกลาง
ค่าเฉลี่ยตั้งแต่	๑.๕๐ – ๒.๔๙	หมายความว่า	น้อย
ค่าเฉลี่ยตั้งแต่	๑.๐๐ – ๑.๔๙	หมายความว่า	น้อยที่สุด

---

^๔ประกอบ กรรณสูตร, สถิติเพื่อการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: ตำนานสุทธาการพิมพ์, ๒๕๔๒), หน้า ๑๐๘.

บทที่ ๔ ผลการศึกษา

ในการศึกษาเรื่อง “สภาพการเรียนรู้การสอนศีลธรรมในสถานศึกษาในเขตอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี” มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อการเรียนการสอนศีลธรรมในสถานศึกษาในเขตอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี เพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อการเรียนการสอนศีลธรรมในสถานศึกษาในเขตอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี และเพื่อศึกษาปัญหาและข้อเสนอแนะแนวทางในการแก้ไขปัญหาต่อการสอนศีลธรรมในสถานศึกษาของพระภิกษุ ในสถานศึกษาในเขตอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ ซึ่งได้ใช้ค่าสถิติความถี่ (Frequency) ร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard deviation) การวัดความสำคัญของการสอนศีลธรรมในสถานศึกษาในเขตอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี โดยให้คะแนนแบบมาตราส่วนประเมินค่า (Rating Scale) สำหรับลักษณะคำถามประกอบด้วยข้อความที่ให้ความสำคัญในแต่ละด้าน การวัดระดับความสำคัญของการสอนศีลธรรมในสถานศึกษาในเขตอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี ใช้มาตราวัดของไลเคิร์ท (Likert' Scale) ในการแปลผลเพื่อเขียนรายงาน

ผู้ศึกษาได้แบ่งการวิเคราะห์และแปลความหมายของข้อมูลเป็น ๔ ตอนดังนี้

๔.๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

๔.๒ การวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ต่อการสอนศีลธรรมในสถานศึกษา

๔.๓ การเปรียบเทียบบทบาทของพระสงฆ์ต่อการสอนศีลธรรมในสถานศึกษา จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

๔.๔ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะบทบาทของพระสงฆ์ต่อการสอนศีลธรรมในสถานศึกษา

๔.๕ สรุปผลวิจัยที่ได้พบในการวิจัยในครั้งนี้

สัญลักษณ์ที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

n	แทน	จำนวนกลุ่มตัวอย่าง
$\bar{X}$	แทน	ค่าคะแนนเฉลี่ย
S.D.	แทน	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานของกลุ่มตัวอย่าง
F	แทน	ค่าที่ใช้พิจารณา F - distribution
t	แทน	ค่าที่ใช้พิจารณา t - distribution
*	แทน	ค่าแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .๐๕
**	แทน	ค่าแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .๐๑

ตอนที่ ๑ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตารางที่ ๔.๑ แสดงจำนวนและร้อยละ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม	จำนวน (คน)	ร้อยละ
ระดับชั้นประถมศึกษา		
ประถมศึกษาชั้นตรี	๑๑๓	๔๐.๕
ประถมศึกษาชั้นโท	๑๖๕	๕๙.๕
ประถมศึกษาชั้นเอก	-	
เพศ		
ชาย	๖๘	๒๔.๕
หญิง	๒๑๐	๗๕.๕
อายุ		
ต่ำกว่า ๑๐ ปี	๒๘	๑๐.๐
๑๑ - ๑๕ ปี	๑๓๖	๔๐.๐
๑๖ - ๒๐ ปี	๑๔๔	๕๐.๐
ระดับการศึกษา		
มัธยมศึกษาตอนต้น	๒๒๘	๘๒.๐
มัธยมศึกษาตอนปลาย	๕๐	๑๘.๐
สถานภาพทางครอบครัว		
อยู่กับพ่อแม่	๒๒	๗.๙
อยู่กับพ่อ	๓๕	๑๒.๖
อยู่กับแม่	๑๙๘	๗๑.๒
อื่น ๆ	๒๓	๘.๓
บิดาประกอบอาชีพ		
รับข้าราชการ	๑๓	๔.๖
ค้าขาย	๕๐	๑๘.๐
รับจ้าง	๑๗๐	๖๑.๒
อื่น ๆ	๔๕	๑๖.๒

ตารางที่ ๔.๑ แสดงจำนวนและร้อยละ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม (ต่อ)

ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม	จำนวน (คน)	ร้อยละ
มารดาประกอบอาชีพ		
รับข้าราชการ	๘๐	๒๘.๘
ค้าขาย	๑๑๖	๔๑.๗
รับจ้าง	๕๔	๑๙.๔
อื่น ๆ	๒๘	๑๐.๑
รวม	๒๗๘	๑๐๐.๐

จากข้อมูลในตารางที่ ๔.๑ พบว่าข้อมูลผู้ตอบแบบสอบถามเป็นดังนี้

๑. **ระดับชั้นประถมศึกษา** จากข้อมูลกลุ่มตัวอย่างผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน ๒๗๘ คน พบว่าผู้ตอบแบบสอบถามร้อยละ ๕๙.๕๐ มีระดับประถมศึกษาชั้นโท ร้อยละ ๔๐.๖๐ มีระดับประถมศึกษาชั้นตรี

๒. **เพศ** จากข้อมูลกลุ่มตัวอย่างผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน ๒๗๘ คน พบว่าผู้ตอบแบบสอบถามร้อยละ ๗๕.๕๐ เป็นเพศหญิง ร้อยละ ๒๔.๕๐ เป็นเพศชาย

๓. **อายุ** จากข้อมูลกลุ่มตัวอย่างผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน ๒๗๘ คน พบว่าผู้ตอบแบบสอบถามร้อยละ ๔๘.๙๐ มีอายุระหว่าง ๑๑-๑๕ ปี ร้อยละ ๓๐.๒๐ มีอายุระหว่าง ๑๖-๒๐ ปี ร้อยละ ๑๐.๘๐ มีอายุ ๒๑ ปีขึ้นไป และสุดท้ายร้อยละ ๑๐.๑๐ มีอายุต่ำกว่า ๑๐ ปี

๔. **ระดับการศึกษา** จากข้อมูลกลุ่มตัวอย่างผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน ๒๗๘ คน พบว่าผู้ตอบแบบสอบถามร้อยละ ๘๒.๐๐ อยู่ในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และร้อยละ ๑๘.๐๐ อยู่ในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย

๕. **สถานภาพทางครอบครัว** จากข้อมูลกลุ่มตัวอย่างผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน ๒๗๘ คน พบว่าผู้ตอบแบบสอบถามร้อยละ ๗๑.๒๐ อยู่กับแม่ ร้อยละ ๑๒.๖๐ อยู่กับพ่อ ร้อยละ ๘.๓๐ ไม่ได้อยู่กับพ่อแม่ (อยู่กับตา ยาย ปู่ และย่า) ร้อยละ ๗.๙๐ อยู่กับพ่อแม่

๖. **บิดาประกอบอาชีพ** จากข้อมูลกลุ่มตัวอย่างผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน ๒๗๘ คน พบว่าผู้ตอบแบบสอบถามร้อยละ ๖๑.๒๐ มีอาชีพรับจ้าง ร้อยละ ๑๘.๐๐ มีอาชีพค้าขาย ร้อยละ ๑๖.๒๐ มีอาชีพอื่น ๆ นอกเหนือจากรับข้าราชการ ค้าขาย และรับจ้าง ร้อยละ ๔.๗๐ มีอาชีพรับข้าราชการ

๗. **มารดาประกอบอาชีพ** จากข้อมูลกลุ่มตัวอย่างผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน ๒๗๘ คน พบว่าผู้ตอบแบบสอบถามร้อยละ ๔๑.๗๐ มีอาชีพค้าขาย ร้อยละ ๒๘.๘๐ มีอาชีพรับข้าราชการ ร้อยละ ๑๙.๔๐ มีอาชีพรับจ้าง และร้อยละ ๑๐.๑๐ มีอาชีพอื่น ๆ นอกเหนือจากรับ

ข้าราชการ ค้าขาย และรับจ้าง ปฏิบัติหน้าที่ต่ำกว่า ๕ ปี ร้อยละ ๒๖.๔๗ ปฏิบัติหน้าที่ ๑๐ ปีขึ้นไป และร้อยละ ๑๓.๒๔ ปฏิบัติหน้าที่ ๕ – ๙ ปี ตามลำดับ

ตอนที่ ๒ การวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ต่อการสอนศีลธรรมในสถานศึกษา

ระดับบทบาทของพระสงฆ์ต่อการสอนศีลธรรมในสถานศึกษา วิเคราะห์โดยใช้ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) ค่าเฉลี่ยโดยยึดระดับเกณฑ์ความคิดเห็น แบ่งเป็น ๕ ระดับ ดังนี้^๑

ระดับค่าเฉลี่ย ๔.๒๑ – ๕.๐๐	มากที่สุด
ระดับค่าเฉลี่ย ๓.๔๑ – ๔.๒๐	มาก
ระดับค่าเฉลี่ย ๒.๖๑ – ๓.๔๐	ปานกลาง
ระดับค่าเฉลี่ย ๑.๘๑ – ๒.๖๐	น้อย
ระดับค่าเฉลี่ย ๑.๐๐ – ๑.๘๐	น้อยที่สุด

ตารางที่ ๔.๒ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ต่อการสอนศีลธรรมในสถานศึกษา ในภาพรวม

บทบาทของพระสงฆ์ต่อการสอนศีลธรรมในสถานศึกษา	$\bar{x}$	S.D.	ระดับ
๑. ด้านการใช้อุปกรณ์ในการสอน	๓.๗๔	๐.๕๙	มาก
๒. ด้านการสร้างบรรยากาศในห้องเรียน	๓.๗๑	๐.๗๒	มาก
๓. ด้านการใช้วิธีการสอน	๓.๗๒	๐.๖๘	มาก
รวม	๓.๗๒	๐.๕๘	มาก

จากตารางที่ ๔.๒ จากการสำรวจกลุ่มตัวอย่างผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน ๒๗๘ คน พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นต่อสภาพการเรียนการสอนศีลธรรมในสถานศึกษาในเขตอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = ๓.๗๒$) เมื่อจำแนกรายด้าน พบว่า มีความคิดเห็นต่อสภาพการเรียนการสอนศีลธรรมในสถานศึกษาในเขตอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี ด้านการใช้อุปกรณ์ในการสอนสูงที่สุด ($\bar{x} = ๓.๗๔$) รองลงมาคือ ด้าน

^๑ ประกอบ กรรณสูตร, สถิติเพื่อการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: ดานสุทธาการพิมพ์, ๒๕๔๒), หน้า ๑๐๘.

การใช้วิธีการสอน ($\bar{x} = 3.72$) และสุดท้ายได้แก่ด้านการสร้างบรรยากาศในห้องเรียน ($\bar{x} = 3.71$)

ตารางที่ ๔.๓ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเกี่ยวกับสภาพการเรียนการสอนศีลธรรมในสถานศึกษาในเขตอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี ด้านการใช้อุปกรณ์ในการสอน

ด้านการใช้อุปกรณ์ในการสอน	$\bar{x}$	S.D.	แปลผล
๑. ใช้อุปกรณ์การสอนที่เหมาะสมกับวัยของผู้เรียน	๓.๘๔	๐.๖๗	มาก
๒. ใช้อุปกรณ์การสอนนำเข้าสู่บทเรียน	๓.๗๘	๐.๖๙	มาก
๓. ใช้อุปกรณ์การสอนประกอบการอธิบายเนื้อหาบทเรียน	๓.๗๓	๐.๗๙	มาก
๔. ใช้อุปกรณ์การสอนตรงกับเนื้อหาบทเรียน	๓.๘๒	๐.๗๗	มาก
๕. ใช้อุปกรณ์การสอนสร้างความสนใจของนักเรียน	๓.๖๐	๐.๘๑	มาก
๖. ใช้อุปกรณ์การสอนอย่างคล่องแคล่ว	๓.๖๖	๐.๘๓	มาก
รวม	๓.๗๔	๐.๕๙	มาก

จากตารางที่ ๔.๓ จากการสำรวจกลุ่มตัวอย่างผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน ๒๗๘ คน พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นต่อสภาพการเรียนการสอนศีลธรรมในสถานศึกษาในเขตอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี ด้านการใช้อุปกรณ์ในการสอน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 3.74$) และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า นักเรียนมีความคิดเห็นต่อสภาพการเรียนการสอนศีลธรรมในสถานศึกษาในเขตอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี ด้านการใช้อุปกรณ์ในการสอน อยู่ในระดับมากทุกข้อ

ตารางที่ ๔.๔ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเกี่ยวกับสภาพการเรียนรู้การสอนศีลธรรมในสถานศึกษาในเขตอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี ด้านการสร้างบรรยากาศในห้องเรียน

ด้านการสร้างบรรยากาศในห้องเรียน	$\bar{x}$	S.D.	แปลผล
๑. สร้างบรรยากาศในห้องเรียนให้สนุกสนานมีชีวิตชีวา	๓.๗๑	๐.๙๔	มาก
๒. ให้ความสนใจนักเรียนได้ทั่วถึง	๓.๗๗	๐.๙๖	มาก
๓. สร้างบรรยากาศให้นักเรียนเกิดความสนใจในการเรียน	๓.๖๖	๐.๙๘	มาก
๔. สร้างบรรยากาศให้นักเรียนมีความกระตือรือร้น	๓.๕๙	๐.๙๗	มาก
๕. เปิดโอกาสให้นักเรียนแสดงความคิดเห็น	๓.๗๔	๐.๙๒	มาก
๖. ยอมรับความคิดเห็นของนักเรียน	๓.๘๐	๐.๙๔	มาก
รวม	๓.๗๑	๐.๗๒	มาก

จากตารางที่ ๔.๔ จากการสำรวจกลุ่มตัวอย่างผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน ๒๗๘ คน พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นต่อสภาพการเรียนรู้การสอนศีลธรรมในสถานศึกษาในเขตอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี ด้านการสร้างบรรยากาศในห้องเรียนโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = ๓.๗๑$) และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า นักเรียนมีความคิดเห็นต่อสภาพการเรียนรู้การสอนศีลธรรมในสถานศึกษาในเขตอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี ด้านการสร้างบรรยากาศในห้องเรียนอยู่ในระดับมากทุกข้อ

ตารางที่ ๔.๕ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเกี่ยวกับสภาพการเรียนรู้การสอนศีลธรรมในสถานศึกษาในเขตอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี ด้านการใช้วิธีการสอน

ด้านการใช้วิธีการสอน	$\bar{x}$	S.D.	แปลผล
๑. ให้นักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้การสอน	๓.๘๗	๐.๘๒	มาก
๒. เปิดโอกาสให้นักเรียนได้เรียนรู้เพื่อค้นคว้าหาคำตอบด้วยตนเอง	๓.๗๙	๐.๘๔	มาก
๓. ให้นักเรียนช่วยสรุปบทเรียน	๓.๕๗	๐.๘๗	มาก
๔. เปิดโอกาสให้นักเรียนซักถามระหว่างนักเรียนด้วยกัน	๓.๗๓	๐.๘๙	มาก
๕. ให้นักเรียนรู้ผลการปฏิบัติงานทันที	๓.๖๑	๐.๘๘	มาก
๖. จัดเนื้อหาที่มีกระบวนการตามลำดับขั้นจากง่ายไปหายาก	๓.๗๔	๐.๙๐	มาก
รวม	๓.๗๒	๐.๖๘	มาก

จากตารางที่ ๔.๕ จากการสำรวจกลุ่มตัวอย่างผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน ๒๗๘ คน พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นต่อสภาพการเรียนรู้การสอนศีลธรรมในสถานศึกษาในเขตอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี ด้านการใช้วิธีการสอน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = ๓.๗๒$) และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า นักเรียนมีความคิดเห็นต่อสภาพการเรียนรู้การสอนศีลธรรมในสถานศึกษาในเขตอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี ด้านการใช้วิธีการสอนอยู่ในระดับมากทุกข้อ

ตอนที่ ๓ การเปรียบเทียบสภาพการเรียนรู้การสอนศิลปะในสถานศึกษาในเขตอำเภอ
แก่งคอย จังหวัดสระบุรี จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล เพื่อ
ทดสอบสมมติฐาน ด้วยสถิติ **One-Way ANOVA**

ผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบบทบาทของพระสงฆ์ต่อการสอนศิลปะในสถานศึกษา
การทดสอบสมมติฐานโดยการวิเคราะห์ความแตกต่างระหว่างตัวแปร ได้แก่ ระดับชั้น
ประถมศึกษา เพศ อายุ ระดับการศึกษา สถานภาพทางครอบครัว บิดาประกอบอาชีพ และ
มารดาประกอบอาชีพ ตามสมมติฐานที่ ๑ - ๗ ดังนี้

สมมติฐานที่ ๑ นักเรียนที่มีระดับชั้นประถมศึกษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการ
จัดการเรียนการสอนศิลปะแตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๖ เปรียบเทียบบทบาทของพระสงฆ์ต่อการสอนศิลปะในสถานศึกษาในเขต
อำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี จำแนกตามระดับชั้นประถมศึกษา

(n = ๒๗๘)

บทบาทของพระสงฆ์ต่อการสอน ศิลปะในสถานศึกษา	ระดับชั้นประถมศึกษา				t	Sig.
	ประถมศึกษาชั้นตรี		ประถมศึกษาชั้นโท			
	$\bar{x}$	S.D.	$\bar{x}$	S.D.		
๑. ด้านการใช้อุปกรณ์ในการสอน	๓.๗๑	๐.๖๖	๓.๗๖	๐.๕๔	๓.๓๓	๐.๐๖
๒. ด้านการสร้างบรรยากาศในห้องเรียน	๓.๕๘	๐.๗๗	๓.๘๐	๐.๖๗	๑.๖๓	๐.๒๐
๓. ด้านการใช้วิธีการสอน	๓.๖๑	๐.๗๓	๓.๘๐	๐.๖๔	๔.๐๖	๐.๐๔
รวม	๓.๖๓	๐.๖๒	๓.๗๙	.๕๓	๒.๒๓	๐.๑๓

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๖ พบว่า นักเรียนมีความคิดเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ต่อการ
สอนศิลปะในสถานศึกษาในเขตอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน
ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า นักเรียนที่มีระดับชั้น
ประถมศึกษาแตกต่างกัน มีทัศนคติต่อบทบาทของพระสงฆ์ต่อการสอนศิลปะในสถานศึกษาใน
เขตอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี ในด้านต่าง ๆ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ
๐.๐๕ ได้แก่ ด้านการใช้วิธีการสอน นอกจากนั้นมีความคิดเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ต่อการ
สอนศิลปะในสถานศึกษาในเขตอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี ไม่แตกต่างกัน

สมมติฐานที่ ๒ นักเรียนที่มีเพศต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการจัดการเรียนการสอน
ศิลปะแตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๗ เปรียบเทียบบทบาทของพระสงฆ์ต่อการสอนศิลปะในสถานศึกษาในเขต
อำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี จำแนกตามเพศ

(n = ๒๗๘)

บทบาทของพระสงฆ์ต่อการสอน ศิลปะในสถานศึกษา	เพศ				t	Sig.
	ชาย		หญิง			
	$\bar{x}$	S.D.	$\bar{x}$	S.D.		
๑. ด้านการใช้อุปกรณ์ในการสอน	๓.๗๖	๐.๖๘	๓.๗๓	๐.๕๖	๐.๔๙	๐.๔๘
๒. ด้านการสร้างบรรยากาศในห้องเรียน	๓.๗๕	๐.๘๓	๓.๗๐	๐.๖๘	๓.๙๗	๐.๔๐
๓. ด้านการใช้วิธีการสอน	๓.๗๓	๐.๗๗	๓.๗๒	๐.๖๕	๐.๙๓	๐.๓๓
รวม	๓.๗๕	๐.๖๗	๓.๗๒	๐.๕๔	๒.๔๑	๐.๑๒

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๗ พบว่า นักเรียนที่มีเพศแตกต่างกัน มีทัศนะต่อบทบาทของ
พระสงฆ์ต่อการสอนศิลปะในสถานศึกษาในเขตอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี โดยภาพรวม
ไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า นักเรียน
ที่เพศแตกต่างกัน มีทัศนะต่อบทบาทของพระสงฆ์ต่อการสอนศิลปะในสถานศึกษาในเขต
อำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี ไม่แตกต่างกัน ในทุกด้าน

สมมติฐานที่ ๓ นักเรียนที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการจัดการเรียนการสอน
ศิลปะกรรมแตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๘ เปรียบเทียบบทบาทของพระสงฆ์ต่อการสอนศิลปะกรรมในสถานศึกษาในเขต
อำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี จำแนกตามอายุ

(n= ๒๗๘)

บทบาทของพระสงฆ์ต่อการ สอนศิลปะกรรมในสถานศึกษา	อายุ						F	Sig.
	ต่ำกว่า ๑๐ ปี		๑๑ - ๑๕ ปี		๑๖ - ๒๐ ปี			
	$\bar{x}$	S.D.	$\bar{x}$	S.D.	$\bar{x}$	S.D.		
๑. ด้านการใช้อุปกรณ์ ในการสอน	๓.๕๒	๐.๖๔	๓.๗๖	๐.๖๔	๔.๐๐	๐.๖๗	๓.๖๑	๐.๐๔
๒. ด้านการสร้างบรรยากาศ ในห้องเรียน	๓.๖๐	๐.๖๗	๓.๗๑	๐.๗๒	๓.๖๐	๐.๖๘	๔.๕๓	๐.๐๐
๓. ด้านการใช้วิธีการสอน	๓.๖๘	๐.๕๑	๓.๗๑	๐.๗๐	๓.๖๐	๐.๖๗	๔.๘๘	๐.๐๐
รวม	๓.๖๐	๐.๕๕	๓.๗๓	๐.๕๘	๓.๖๓	๐.๕๐	๕.๕๓	๐.๐๐

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๘ พบว่า นักเรียนที่มีอายุแตกต่างกัน มีทัศนคติต่อบทบาทของ
พระสงฆ์ต่อการสอนศิลปะกรรมในสถานศึกษาในเขตอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี โดยภาพรวม
แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ และเมื่อ
พิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า นักเรียนที่มีอายุแตกต่างกัน มีทัศนคติต่อบทบาทของพระสงฆ์ต่อ
การสอนศิลปะกรรมในสถานศึกษาในเขตอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี แตกต่างกัน อย่างมี
นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ในทุกด้าน

ดังนั้นจึงได้ทำการเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นคู่ของทัศนคติต่อ
บทบาทของพระสงฆ์ต่อการสอนศิลปะกรรมในสถานศึกษาในเขตอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี
ด้านต่าง ๆ ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD)
รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ ๔.๙ - ๔.๑๒

ตารางที่ ๔.๙ การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุดของทัศนคติ
ต่อบทบาทของพระสงฆ์ต่อการสอนศีลธรรมในสถานศึกษาในเขตอำเภอแก่งคอย
จังหวัดสระบุรี โดยภาพรวม

(n = ๒๗๘)

อายุ	$\bar{x}$	อายุ		
		ต่ำกว่า ๑๐ ปี	๑๑ - ๑๕ ปี	๑๖ - ๒๐ ปี
		๓.๖๐	๓.๗๓	๓.๖๓
ต่ำกว่า ๑๐ ปี	๓.๖๐	—	๐.๑๓	๐.๑๓
๑๑ - ๑๕ ปี	๓.๗๓		—	๐.๑๐
๑๖ - ๒๐ ปี	๓.๖๓			—

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๙ พบว่า นักเรียนที่มีอายุระหว่าง ๑๖-๒๐ ปี มีทัศนคติต่อบทบาท
ของพระสงฆ์ต่อการสอนศีลธรรมในสถานศึกษาในเขตอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี โดย
ภาพรวมมากกว่านักเรียนที่มีอายุต่ำกว่านักเรียนที่มีอายุต่ำกว่า ๑๐ ปี อย่างมีนัยสำคัญทาง
สถิติที่ระดับ ๐.๐๕

ตารางที่ ๔.๑๐ การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุดของทัศนคติ
ต่อบทบาทของพระสงฆ์ต่อการสอนศีลธรรมในสถานศึกษาในเขตอำเภอแก่ง
คอย จังหวัดสระบุรี ด้านการใช้อุปกรณ์ในการสอน

(n = ๒๗๘)

อายุ	$\bar{x}$	อายุ		
		ต่ำกว่า ๑๐ ปี	๑๑ - ๑๕ ปี	๑๖ - ๒๐ ปี
		๓.๕๒	๓.๗๖	๓.๖๘
ต่ำกว่า ๑๐ ปี	๓.๕๒	—	๐.๒๔*	๐.๑๖
๑๑ - ๑๕ ปี	๓.๗๖		—	๐.๑๐
๑๖ - ๒๐ ปี	๓.๖๘			—

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๑๐ พบว่า นักเรียนที่มีอายุระหว่าง ๑๖-๒๐ ปี มีทัศนคติต่อบทบาทของพระสงฆ์ต่อการสอนศีลธรรมในสถานศึกษาในเขตอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี ด้านการใช้อุปกรณ์ในการสอน มากกว่านักเรียนที่มีอายุระหว่าง ๑๑-๑๕ ปี และนักเรียนที่มีอายุ ๑๑ - ๑๕ ปี มีทัศนคติต่อบทบาทของพระสงฆ์ต่อการสอนศีลธรรมในสถานศึกษาในเขตอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี ด้านการใช้อุปกรณ์ในการสอน มากกว่านักเรียนที่มีอายุ ต่ำกว่า ๑๐ ปี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

ตารางที่ ๔.๑๑ การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุดของทัศนคติต่อบทบาทของพระสงฆ์ต่อการสอนศีลธรรมในสถานศึกษาในเขตอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี ด้านการสร้างบรรยากาศในห้องเรียน

(n = ๒๗๘)

อายุ	$\bar{x}$	อายุ		
		ต่ำกว่า ๑๐ ปี	๑๑ - ๑๕ ปี	๑๖ - ๒๐ ปี
		๓.๖๐	๓.๗๑	๓.๖๐
ต่ำกว่า ๑๐ ปี	๓.๖๐	-	๐.๑๑	-
๑๑ - ๑๕ ปี	๓.๗๑		-	๐.๑๑
๑๖ - ๒๐ ปี	๓.๖๐			-

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๑๑ พบว่า นักเรียนที่มีอายุระหว่าง ๑๖-๒๐ มีทัศนคติต่อบทบาทของพระสงฆ์ต่อการสอนศีลธรรมในสถานศึกษาในเขตอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี ด้านการสร้างบรรยากาศในห้องเรียน มากกว่านักเรียนที่มีอายุระหว่าง ๑๑-๑๕ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

ตารางที่ ๔.๑๒ การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุดของ
ทัศนคติต่อบทบาทของพระสงฆ์ต่อการสอนศีลธรรมในสถานศึกษาในเขต
อำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี ด้านการใช้วิธีการสอน

(n = ๒๗๘)

อายุ	$\bar{x}$	อายุ		
		ต่ำกว่า ๑๐ ปี	๑๑ - ๑๕ ปี	๑๖ - ๒๐ ปี
		๓.๖๘	๓.๗๑	๓.๖๐
ต่ำกว่า ๑๐ ปี	๓.๖๘	—	๐.๐๓	๐.๐๘
๑๑ - ๑๕ ปี	๓.๗๑		—	๐.๑๐
๑๖ - ๒๐ ปี	๓.๖๐			—

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๑๒ พบว่า นักเรียนที่มีอายุระหว่าง ๑๖-๒๐ มีทัศนคติต่อบทบาทของพระสงฆ์ต่อการสอนศีลธรรมในสถานศึกษาในเขตอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี ด้านการใช้วิธีการสอนมากกว่านักเรียนที่มีอายุ ต่ำกว่า ๑๐ ปี และมีทัศนคติต่อบทบาทของพระสงฆ์ต่อการสอนศีลธรรมในสถานศึกษา มากกว่านักเรียนที่มีอายุ ๑๑-๑๕ ปี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

สมมติฐานที่ ๔ นักเรียนที่มีระดับการศึกษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการจัดการเรียนการสอนศิลปะกรรมแตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๑๓ เปรียบเทียบบทบาทของพระสงฆ์ต่อการสอนศิลปะกรรมในสถานศึกษาในเขตอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี จำแนกตามระดับการศึกษา

(n = ๑๓๖)

บทบาทของพระสงฆ์ต่อการสอนศิลปะกรรมในสถานศึกษา	ระดับการศึกษา				F	Sig.
	มัธยมศึกษาตอนต้น		มัธยมศึกษาตอนปลาย			
	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.		
	๑. ด้านการใช้อุปกรณ์ในการสอน	๓.๗๗	๐.๕๘	๓.๖๑		
๒. ด้านการสร้างบรรยากาศในห้องเรียน	๓.๗๓	๐.๗๑	๓.๖๑	๐.๗๗	๑.๑๖	๐.๒๘
๓. ด้านการใช้วิธีการสอน	๓.๗๗	๐.๖๒	๓.๔๙	๐.๘๙	๗.๑๗*	๐.๐๐
รวม	๓.๗๖	๐.๕๕	๓.๕๗	๐.๖๘	๓.๑๒	๐.๐๗

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๑๓ พบว่า นักเรียนที่มีระดับการศึกษาแตกต่างกัน มีทัศนะต่อบทบาทของพระสงฆ์ต่อการสอนศิลปะกรรมในสถานศึกษาในเขตอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า นักเรียนที่มีระดับการศึกษาแตกต่างกัน มีทัศนะต่อบทบาทของพระสงฆ์ต่อการสอนศิลปะกรรมในสถานศึกษาในเขตอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี แตกต่างกัน ๑ ด้าน คือ ด้านการใช้วิธีการสอน โดยนักเรียนที่มีการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น มีทัศนะต่อบทบาทของพระสงฆ์ต่อการสอนศิลปะกรรมในสถานศึกษาในเขตอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี มากกว่านักเรียนที่มีการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย

สมมติฐานที่ ๕ นักเรียนที่มีสถานภาพต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการจัดการเรียนการสอนศิลปะกรรมแตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๑๔ เปรียบเทียบบทบาทของพระสงฆ์ต่อการสอนศิลปะกรรมในสถานศึกษาในเขตอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี จำแนกตามสถานภาพ

(n= ๒๗๘)

บทบาทของพระสงฆ์ต่อการสอนศิลปะกรรมในสถานศึกษา	สถานภาพ								F	Sig.	
	อยู่กับพ่อแม่		อยู่กับพ่อ		อยู่กับแม่		อื่น ๆ				
	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.			
๑. ด้านการใช้อุปกรณ์ในการสอน	๓.๖๔	๐.๗๗	๓.๖๔	๐.๖๙	๓.๗๘	๐.๕๔	๓.๖๓	๐.๖๔	๑.๑๓	๐.๓๔	
๒. ด้านการสร้างบรรยากาศในห้องเรียน	๓.๖๔	๐.๙๑	๓.๔๗	๐.๗๘	๓.๗๘	๐.๖๖	๓.๖๐	๐.๙๐	๒.๐๘		๐.๑๐
๓. ด้านการใช้วิธีการสอน	๓.๕๙	๐.๗๕	๓.๓๗	๐.๘๔	๓.๘๒	๐.๕๙	๓.๕๓	.๙๐	๕.๕๕		๐.๐๐
รวม	๓.๖๒	๐.๗๐	๔.๔๙	๐.๖๖	๓.๗๙	๐.๕๑	๓.๕๙	๐.๗๓	๓.๕๑		๐.๐๒

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๑๔ พบว่า นักเรียนที่มีสถานภาพแตกต่างกัน มีทัศนะต่อบทบาทของพระสงฆ์ต่อการสอนศิลปะกรรมในสถานศึกษาในเขตอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี โดยภาพรวมแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า นักเรียนที่มีระดับการศึกษาแตกต่างกัน มีทัศนะต่อบทบาทของพระสงฆ์ต่อการสอนศิลปะกรรมในสถานศึกษาในเขตอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรีแตกต่างกัน ๑ ด้าน คือ ด้านการใช้วิธีการสอน

ดังนั้นจึงได้ทำการเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นคู่ของทัศนะต่อบทบาทของพระสงฆ์ต่อการสอนศิลปะกรรมในสถานศึกษาในเขตอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี ด้านต่าง ๆ ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD) รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ ๔.๑๕ – ๔.๑๖

ตารางที่ ๔.๑๕ การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุดของ
ทัศนคติต่อบทบาทของพระสงฆ์ต่อการสอนศีลธรรมในสถานศึกษาในเขต
อำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี โดยภาพรวม

(n = ๒๗๘)

สถานภาพ	$\bar{x}$	สถานภาพ			
		อยู่กับพ่อแม่	อยู่กับพ่อ	อยู่กับแม่	อื่น ๆ
		๓.๖๒	๓.๔๙	๓.๗๙	๓.๕๙
อยู่กับพ่อแม่	๓.๖๒	—	๐.๑๓	๐.๑๗	๐.๐๓
อยู่กับพ่อ	๓.๔๙		—	๐.๓๐*	๐.๑๐
อยู่กับแม่	๓.๗๙			—	๐.๒๐
อื่น ๆ	๓.๕๙				—

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๑๒ พบว่า นักเรียนที่มีอยู่กับแม่ มีทัศนคติต่อบทบาทของพระสงฆ์ต่อ
การสอนศีลธรรมในสถานศึกษาในเขตอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี โดยภาพรวมมากกว่า
นักเรียนที่อยู่กับพ่อ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

ตารางที่ ๔.๑๖ การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุดของ
ทัศนคติต่อบทบาทของพระสงฆ์ต่อการสอนศีลธรรมในสถานศึกษาในเขต
อำเภอ แก่งคอย จังหวัดสระบุรี ด้านการใช้วิธีการสอน

(n = ๒๗๘)

สถานภาพ	$\bar{x}$	สถานภาพ			
		อยู่กับพ่อแม่	อยู่กับพ่อ	อยู่กับแม่	อื่น ๆ
		๓.๕๙	๓.๓๗	๓.๙๒	๓.๕๓
อยู่กับพ่อแม่	๓.๕๙	—	๐.๒๒	๐.๒๓	๐.๐๖
อยู่กับพ่อ	๓.๓๗		—	๐.๔๕*	๐.๑๖
อยู่กับแม่	๓.๙๒			—	๐.๒๙
อื่น ๆ	๓.๕๓				—

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๑๖ พบว่า นักเรียนที่มีอยู่กับแม่ มีทัศนคติต่อบทบาทของพระสงฆ์ต่อ
การสอนศีลธรรมในสถานศึกษาในเขตอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี ด้านการใช้วิธีการสอน
มากกว่านักเรียนที่อยู่กับพ่อ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

สมมติฐานที่ ๖ นักเรียนที่อาชีพบิดาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการจัดการเรียนการสอนศีลธรรมแตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๑๗ เปรียบเทียบบทบาทของพระสงฆ์ต่อการสอนศีลธรรมในสถานศึกษาในเขตอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี จำแนกตามอาชีพบิดา

(n= ๒๗๘)

บทบาทของพระสงฆ์ต่อการสอนศีลธรรมในสถานศึกษา	อาชีพบิดา								t	Sig.
	รับข้าราชการ		ค้าขาย		รับจ้าง		อื่น ๆ			
	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.		
๑. ด้านการใช้อุปกรณ์ในการสอน	๓.๗๖	๐.๖๐	๓.๘๐	๐.๗๐	๓.๗๕	๐.๕๘	๓.๖๔	๐.๕๗	๐.๕๔	๐.๖๕
๒. ด้านการสร้างบรรยากาศในห้องเรียน	๓.๕๓	๐.๙๑	๓.๖๒	๐.๘๑	๓.๗๖	๐.๖๖	๓.๖๘	๐.๗๗	๐.๘๔	๐.๔๖
๓. ด้านการใช้วิธีการสอน	๓.๗๖	๐.๕๙	๓.๕๙	๐.๙๔	๓.๗๕	๐.๖๐	๓.๗๓	๐.๖๘	๐.๗๐	๐.๕๕
รวม	๓.๖๘	๐.๕๘	๓.๖๗	๐.๖๙	๓.๗๕	๐.๕๓	๓.๖๘	๐.๖๐	๐.๓๘	๐.๗๖

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๑๗ พบว่า นักเรียนที่อาชีพของบิดาแตกต่างกัน มีทัศนคติต่อบทบาทของพระสงฆ์ต่อการสอนศีลธรรมในสถานศึกษาในเขตอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า นักเรียนที่อาชีพของบิดาแตกต่างกัน มีทัศนคติต่อบทบาทของพระสงฆ์ต่อการสอนศีลธรรมในสถานศึกษาในเขตอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี ไม่แตกต่างกันในทุกด้าน

สมมติฐานที่ ๗ นักเรียนที่อาชีพมารดาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการจัดการเรียนการสอนศิลปะกรรมแตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๑๘ เปรียบเทียบบทบาทของพระสงฆ์ต่อการสอนศิลปะกรรมในสถานศึกษาในเขตอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี จำแนกตามอาชีพมารดา

(n= ๒๗๘)

บทบาทของพระสงฆ์ต่อการสอนศิลปะกรรมในสถานศึกษา	อาชีพมารดา								t	Sig.
	รับข้าราชการ		ค้าขาย		รับจ้าง		อื่น ๆ			
	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.		
๑. ด้านการใช้อุปกรณ์ในการสอน	๓.๗๙	๐.๖๐	๓.๖๑	๐.๕๓	๓.๘๔	๐.๖๐	๓.๙๔	๐.๗๓	๓.๗๐	๐.๐๑
๒. ด้านการสร้างบรรยากาศในห้องเรียน	๓.๗๔	๐.๗๑	๓.๖๓	๐.๗๑	๓.๗๔	๐.๖๓	๓.๙๓	๐.๙๒	๑.๔๕	๐.๒๒
๓. ด้านการใช้วิธีการสอน	๓.๘๐	๐.๗๑	๓.๖๕	๐.๕๕	๓.๗๓	.๗๐	๓.๗๙	๐.๙๙	๐.๘๗	๐.๔๕
รวม	๓.๗๗	๐.๕๗	๓.๖๓	๐.๕๑	๓.๗๗	.๕๔	๓.๘๘	๐.๘๓	๒.๑๕	๐.๐๙

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๑๘ พบว่า นักเรียนที่อาชีพของมารดาแตกต่างกัน มีทัศนคติต่อบทบาทของพระสงฆ์ต่อการสอนศิลปะกรรมในสถานศึกษาในเขตอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า นักเรียนที่ที่อาชีพของมารดาแตกต่างกัน มีทัศนคติต่อบทบาทของพระสงฆ์ต่อการสอนศิลปะกรรมในสถานศึกษาในเขตอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี แตกต่างกัน ๑ ด้านคือ ด้านการใช้อุปกรณ์ในการสอน

ดังนั้นจึงได้ทำการเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นคู่ของทัศนคติต่อบทบาทของพระสงฆ์ต่อการสอนศิลปะกรรมในสถานศึกษาในเขตอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี ด้านต่าง ๆ ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD) รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ ๔.๑๙

ตารางที่ ๔.๑๙ การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุดของ
ทัศนคติต่อบทบาทของพระสงฆ์ต่อการสอนศีลธรรมในสถานศึกษาในเขตอำเภอ
แก่งคอย จังหวัดสระบุรี ด้านการใช้อุปกรณ์ในการสอน

(n = ๒๗๘)

บทบาทของพระสงฆ์ ต่อการสอนศีลธรรม ในสถานศึกษา	$\bar{x}$	อาชีพมารดา			
		รับข้าราชการ	ค้าขาย	รับจ้าง	อื่น ๆ
		๓.๗๙	๓.๖๑	๓.๘๔	๓.๙๔
รับข้าราชการ	๓.๗๙	—	๐.๑๘*	๐.๐๕	๐.๑๕
ค้าขาย	๓.๖๑		—	๐.๒๓*	๐.๓๓
รับจ้าง	๓.๘๔			—	๐.๑๐
อื่น ๆ	๓.๙๔				—

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๙ พบว่า นักเรียนที่มารดาประกอบอาชีพรับราชการ มีทัศนคติต่อ
บทบาทของพระสงฆ์ต่อการสอนศีลธรรมในสถานศึกษาในเขตอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี
โดยภาพรวมมากกว่า นักเรียนที่มารดาประกอบอาชีพค้าขาย และนักเรียนที่มารดาประกอบ
อาชีพค้าขาย มีทัศนคติต่อบทบาทของพระสงฆ์ต่อการสอนศีลธรรมในสถานศึกษาในเขตอำเภอ
แก่งคอย จังหวัดสระบุรี โดยภาพรวมน้อยกว่า นักเรียนที่มารดาประกอบอาชีพรับจ้างและ
อาชีพอื่น ๆ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

ตอนที่ ๔ ปัญหาและข้อเสนอแนะแนวทางในการแก้ไขปัญหาต่อการสอนศิลปกรรมในสถานศึกษาของพระภิกษุ ในสถานศึกษาในเขตอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี

ตารางที่ ๔.๒๐ แสดงปัญหา และข้อเสนอแนะด้านด้านการใช้อุปกรณ์ในการสอน

ปัญหา	ข้อเสนอแนะ
๑. พระสอนศิลปกรรมหรือครูผู้สอนไม่ค่อยมีอุปกรณ์มาใช้ช่วยในการสอน	๑. ควรใช้อุปกรณ์ในการสอนมากขึ้น
๒. พระสอนศิลปกรรมหรือครูผู้ช่วยสอนมีอุปกรณ์การสอนที่มียังไม่เพียงพอต่อนักเรียน	๒. ควรมีการปรับปรุงอุปกรณ์ในการสอนให้มีความทันสมัยมากขึ้น
๓. พระสอนศิลปกรรมหรือครูผู้สอนใช้อุปกรณ์ในการสอนยังไม่ชำนาญพอ	๓. ควรให้มีการอบรมความรู้แก่พระที่สอนศิลปกรรมมากขึ้น และทันสมัย
๔. งบประมาณในการซื้ออุปกรณ์ของโรงเรียนไม่มีเพียงพอที่จะให้พระสอนศิลปกรรมใช้	๔. ควรหางบประมาณของคณะสงฆ์ และโรงเรียนช่วยกันจัดหาอุปกรณ์ให้ทันสมัย

ตารางที่ ๔.๒๑ แสดงปัญหา และข้อเสนอแนะด้านการสร้างบรรยากาศในห้องเรียน

ปัญหา	ข้อเสนอแนะ
๑. ไม่มีห้องเรียนที่มีบริบทด้านการส่งเสริมศิลปกรรมและจริยธรรมโดยเฉพาะ	๑. ควรสนับสนุนให้มีการจัดห้องเรียนส่งเสริมศิลปกรรมจริยธรรมโดยเฉพาะ
๒. โรงเรียนบางโรงเรียนใช้ห้องประชุมห้องอาหาร ที่คับแคบเกินไป	๒. ควรมีห้องเรียนที่เป็นห้องส่งเสริมศิลปกรรมจริยธรรมโดยเฉพาะเพื่อเข้าถึงระดับเป็นรูปธรรมมากขึ้น
๓. ไม่ค่อยมีการจัดกิจกรรมกลุ่มการเรียนรู้ที่ให้นักเรียนได้มีส่วนร่วมในชั้นเรียนมากขึ้น	๓. ควรจัดกิจกรรมมุ่งเน้นไปที่กิจกรรมให้นักเรียนมีส่วนร่วมมีทักษะในการเรียนรู้
๔. พระสอนศิลปกรรมส่วนใหญ่จะเน้นการบรรยายเขียนให้นักเรียนอ่านหรือฟังอย่างเดียว	๔. ควรจัดให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้เชิงปฏิบัติการและมีการบูรณาการในบทการเรียนมากขึ้น

ตารางที่ ๔.๒๒ แสดงปัญหา และข้อเสนอแนะด้านการใช้วิธีการสอน

ปัญหา	ข้อเสนอแนะ
๑. ไม่ค่อยมีการวัดความรู้นักเรียนและหลังการเรียน ทำให้ไม่ทราบความรู้และความต้องการของนักเรียนในชั้นเรียนนั้น ๆ	๑. พระสอนศีลธรรมหรือครูสอนควรมีการทดสอบความรู้นักเรียนก่อนและหลังการเรียนบ้าง
๒. ไม่ค่อยเปิดโอกาสให้นักเรียนได้แสดงความคิดเห็นหรือสรุปอภิปรายผลการเรียนในแต่ละครั้ง	๒. พระสอนศีลธรรม ควรมีการเปิดโอกาสให้นักเรียนให้ซักถาม หรือรับทราบผลการเรียน โดยการสรุปอภิปรายผลร่วมกันของการเรียนการสอนในแต่ละครั้ง
๓. ไม่ค่อยมีการสาธิตหรือยกตัวอย่างเปรียบเทียบประกอบ เพื่อให้นักเรียนมีความเข้าใจได้มากขึ้น	๓. พระสอนศีลธรรม ควรมีการสาธิตยกตัวอย่างประกอบบ้าง เพื่อให้เห็นเป็นรูปธรรมมากขึ้น เช่น ภาพข่าว สารคดีต่าง ๆ
๔. ไม่ค่อยสร้างความสนใจแก่นักเรียน โดยขาดการใช้วิธีการสนทนา พูดคุย ตอบปัญหา จากเรื่องที่ได้เรียนรู้นั้น	๔. พระสอนศีลธรรม ควรมีการสนทนา พูดคุยโต้ตอบกับนักเรียน ในการเรียนรู้ให้มากขึ้น เช่น ตั้งประเด็นคำถามปลายเปิดเพื่อร่วมกันแสดงความคิดเห็นให้กว้างขวางขึ้น

๔.๕. สรุปองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

จากการวิจัยพบว่าสภาพการเรียนการสอนศีลธรรมในสถานศึกษาในเขตอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี ได้มีความรู้ที่ได้จากการวิจัย ดังนี้

๑. **ระดับชั้นประถมศึกษา** จากข้อมูลกลุ่มตัวอย่างผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน ๒๗๘ คน พบว่าผู้ตอบแบบสอบถามร้อยละ ๕๙.๕๐ มีระดับประถมศึกษาชั้นโท ร้อยละ ๔๐.๖๐ มีระดับประถมศึกษาชั้นตรี

๒. **เพศ** จากข้อมูลกลุ่มตัวอย่างผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน ๒๗๘ คน พบว่าผู้ตอบแบบสอบถามร้อยละ ๗๕.๕๐ เป็นเพศหญิง ร้อยละ ๒๔.๕๐ เป็นเพศชาย

๓. **อายุ** จากข้อมูลกลุ่มตัวอย่างผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน ๒๗๘ คน พบว่าผู้ตอบแบบสอบถามร้อยละ ๔๘.๙๐ มีอายุระหว่าง ๑๑-๑๕ ปี ร้อยละ ๓๐.๒๐ มีอายุระหว่าง ๑๖-๒๐ ปี ร้อยละ ๑๐.๘๐ มีอายุ ๒๑ ปีขึ้นไป และสุดท้ายร้อยละ ๑๐.๑๐ มีอายุต่ำกว่า ๑๐ ปี

๔. **ระดับการศึกษา** จากข้อมูลกลุ่มตัวอย่างผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน ๒๗๘ คน พบว่าผู้ตอบแบบสอบถามร้อยละ ๘๒.๐๐ อยู่ในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และร้อยละ ๑๘.๐๐ อยู่ในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย

๕. สถานภาพทางครอบครัว จากข้อมูลกลุ่มตัวอย่างผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน ๒๗๘ คน พบว่าผู้ตอบแบบสอบถามร้อยละ ๗๑.๒๐ อยู่กับแม่ ร้อยละ ๑๒.๖๐ อยู่กับพ่อ ร้อยละ ๘.๓๐ ไม่ได้อยู่กับพ่อแม่ (อยู่กับตา ยาย ปู่ และย่า) ร้อยละ ๗.๘๐ อยู่กับพ่อแม่

๖. บิดาประกอบอาชีพ จากข้อมูลกลุ่มตัวอย่างผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน ๒๗๘ คน พบว่าผู้ตอบแบบสอบถามร้อยละ ๖๑.๒๐ มีอาชีพรับจ้าง ร้อยละ ๑๘.๐๐ มีอาชีพค้าขาย ร้อยละ ๑๖.๒๐ มีอาชีพอื่น ๆ นอกเหนือจากรับข้าราชการ ค้าขาย และรับจ้าง ร้อยละ ๔.๗๐ มีอาชีพรับราชการ

๗. มารดาประกอบอาชีพ จากข้อมูลกลุ่มตัวอย่างผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน ๒๗๘ คน พบว่าผู้ตอบแบบสอบถามร้อยละ ๔๑.๗๐ มีอาชีพค้าขาย ร้อยละ ๒๘.๘๐ มีอาชีพรับราชการ ร้อยละ ๑๘.๔๐ มีอาชีพรับจ้าง และร้อยละ ๑๐.๑๐ มีอาชีพอื่น ๆ นอกเหนือจากรับราชการ ค้าขาย และรับจ้าง ปฏิบัติหน้าที่ต่ำกว่า ๕ ปี ร้อยละ ๒๖.๔๗ ปฏิบัติหน้าที่ ๑๐ ปีขึ้นไป และร้อยละ ๑๓.๒๔ ปฏิบัติหน้าที่ ๕ - ๙ ปี ตามลำดับ

สรุปในด้านการใช้อุปกรณ์ในการสอน จากการสำรวจกลุ่มตัวอย่างผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน ๒๗๘ คน พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นต่อสภาพการเรียนการสอนศิลปกรรมในสถานศึกษาในเขตอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี ด้านการใช้อุปกรณ์ในการสอน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = ๓.๗๔$) และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่านักเรียนมีความคิดเห็นต่อสภาพการเรียนการสอนศิลปกรรมในสถานศึกษาในเขตอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี ด้านการใช้อุปกรณ์ในการสอน อยู่ในระดับมากทุกข้อ

ด้านการสร้างบรรยากาศในห้องเรียน จากการสำรวจกลุ่มตัวอย่างผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน ๒๗๘ คน พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นต่อสภาพการเรียนการสอนศิลปกรรมในสถานศึกษาในเขตอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี ด้านการสร้างบรรยากาศในห้องเรียนโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = ๓.๗๑$) และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่านักเรียนมีความคิดเห็นต่อสภาพการเรียนการสอนศิลปกรรมในสถานศึกษาในเขตอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี ด้านการสร้างบรรยากาศในห้องเรียนอยู่ในระดับมากทุกข้อ

ด้านการใช้วิธีในการสอน นักเรียนที่มีอายุระหว่าง ๑๖-๒๐ มีทัศนคติต่อบทบาทของพระสงฆ์ต่อการสอนศิลปกรรมในสถานศึกษาในเขตอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี ด้านการใช้วิธีการสอนมากกว่านักเรียนที่มีอายุต่ำกว่า ๑๐ ปี และมีทัศนคติต่อบทบาทของพระสงฆ์ต่อการสอนศิลปกรรมในสถานศึกษา มากกว่านักเรียนที่มีอายุ ๑๑-๑๕ ปี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะแนวทางในการพัฒนาการต่อการสอนศิลปกรรมในสถานศึกษา อำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี ตามความคิดเห็นของนักเรียนธรรมศึกษาดังกล่าว จะเห็นได้ว่ามีปัญหาอุปสรรคหลายอย่าง เช่น ขาดอุปกรณ์ในการสอนที่

ทันสมัยและเหมาะสม ไม่มีห้องส่งเสริมศีลธรรมโดยเฉพาะ ไม่ค่อยมีการสนทนาซักถามนักเรียน ไม่มีการทดสอบก่อนและหลังเรียน ไม่มีการสรุปอภิปรายผลเพื่อให้เกิดความหลากหลายยิ่งขึ้น เป็นต้น

ดังนั้นพระสอนศีลธรรม ควรจะมีอุปกรณ์ในการสอนและมีความทันสมัยมากขึ้น ตามยุคตามสมัย มีการทดสอบก่อนและหลังเรียน เปิดโอกาสให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการสนทนาโต้ตอบบ้าง มีการจัดกิจกรรมกลุ่มการเรียนรู้บ้าง มีการสาธิตยกตัวอย่างประกอบบ้าง มีการสรุปรายผลแบบปลายเปิดให้เกิดความหลากหลายมากขึ้น และจะต้องให้ความสำคัญเอาใจใส่ดูแลต่อนักเรียนของตนที่รับผิดชอบอยู่ให้ทั่วถึงทุกด้าน เริ่มตั้งแต่กระบวนการจัดกิจกรรมกลุ่ม สร้างแรงจูงใจแก่นักเรียนทั้งหมดซึ่งนับว่าเป็นความคาดหวังการเรียนการสอนศีลธรรมแก่นักเรียนธรรมศึกษาที่ถูกต้องดีงาม ที่สามารถจะพัฒนาเพิ่มประสิทธิภาพให้เกิดประสิทธิผลทั้งตัวพระสอนศีลธรรมเอง และนักเรียนธรรมศึกษา ก็จะเป็นผลดีต่อการดำรงพระพุทธศาสนา สืบทอดอายุของพระพุทธศาสนาให้มั่นคงถาวรสืบต่อไปกาลนาน

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “สภาพการเรียนรู้การสอนศีลธรรมในสถานศึกษาในเขตอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี” มีวัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อศึกษาความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อการเรียนการสอนศีลธรรมในสถานศึกษาในเขตอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี เพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อการเรียนการสอนศีลธรรมในสถานศึกษาในเขตอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี และเพื่อศึกษาปัญหาและข้อเสนอแนะแนวทางในการแก้ไขปัญหาต่อการสอนศีลธรรมในสถานศึกษาของพระภิกษุ ในสถานศึกษาในเขตอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี จำแนกตาม ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ ระดับชั้นประถมศึกษา เพศ อายุ ระดับการศึกษา สถานภาพทางครอบครัว อาชีพของบิดา อาชีพของมารดา ซึ่งมีลักษณะเป็นแบบเลือกตอบ และข้อมูลความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ต่อการสอนศีลธรรมในสถานศึกษา ซึ่งมีลักษณะเป็นมาตราส่วนประเมินค่า (Rating Scale) ได้ดำเนินการวิจัยโดยวิธีวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามกับประชากรกลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักเรียนในโรงเรียนที่พระภิกษุเข้าไปทำการสอนศีลธรรมในโรงเรียน ในจังหวัดสระบุรี ระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาจำนวน ๒๗๘ คน การวิเคราะห์ข้อมูล ที่ได้รับจะหาค่าความถี่ และร้อยละของข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม หาค่าเฉลี่ยเลขคณิต (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) ของข้อมูลความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ต่อการสอนศีลธรรมในสถานศึกษา ด้านการใช้อุปกรณ์การสอน ด้านการสร้างบรรยากาศในห้องเรียน ด้านการใช้วิธีการสอน โดยใช้ค่า One-Way Anova (F-Test) เพื่อทดสอบความแตกต่างระหว่างข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

จากการสำรวจกลุ่มตัวอย่างผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน ๒๗๘ คน พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถาม มีระดับประถมศึกษาชั้นโท มากที่สุด ร้อยละ ๕๙.๕๐ รองลงมาคือ มีระดับประถมศึกษาชั้นตรี ร้อยละ ๔๐.๕๐ ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง ร้อยละ ๗๕.๕๐ รองลงมาเป็นเพศชาย ร้อยละ ๒๔.๕๐ มีอายุระหว่าง ๑๑-๑๕ ปี มากที่สุด ร้อยละ ๔๘.๙๐ รองลงมาคือ มีอายุระหว่าง ๑๖-๒๐ ปี ร้อยละ ๓๐.๒๐ กำลังศึกษาอยู่ในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ร้อยละ ๘๒.๐๐ และกำลังศึกษาอยู่ในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ร้อยละ ๑๘.๐๐ ส่วนใหญ่อาศัยอยู่กับแม่ ร้อยละ ๗๑.๒๐ และอาศัยอยู่กับพ่อ ร้อยละ ๑๒.๖๐ ส่วนใหญ่บิดาประกอบอาชีพรับจ้าง ร้อยละ

๖๑.๒๐ และประกอบอาชีพค้าขาย ร้อยละ ๑๘.๐๐ มารดาประกอบอาชีพค้าขาย ร้อยละ ๔๑.๗๐ และประกอบอาชีพรับข้าราชการ ร้อยละ ๒๘.๘๐

๕.๑.๒ บทบาทของพระสงฆ์ต่อการสอนศีลธรรมในสถานศึกษาในเขตอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี

จากการสำรวจกลุ่มตัวอย่างผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน ๒๗๘ คน พบว่าผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นต่อสภาพการเรียนรู้การสอนศีลธรรมในสถานศึกษาในเขตอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อจำแนกรายด้าน พบว่า มีความคิดเห็นต่อสภาพการเรียนรู้การสอนศีลธรรมในสถานศึกษาในเขตอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี ด้านการใช้อุปกรณ์ในการสอนสูงที่สุด รองลงมาคือ ด้านการใช้วิธีการสอน และสุดท้ายได้แก่ด้านการสร้างบรรยากาศในห้องเรียน

๕.๑.๓ การทดสอบสมมติฐาน (การเปรียบเทียบความแตกต่างความคิดเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ต่อการสอนศีลธรรมในสถานศึกษาในเขตอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี จำแนกตามสถานภาพระดับชั้นประถมศึกษา เพศ อายุ ระดับการศึกษาสถานภาพทางครอบครัว บิดาประกอบอาชีพ และ มารดาประกอบอาชีพ)

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเปรียบเทียบความแตกต่างความคิดเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ต่อการสอนศีลธรรมในสถานศึกษาในเขตอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี จำแนกตามสถานภาพระดับชั้นประถมศึกษา เพศ อายุระดับการศึกษา สถานภาพทางครอบครัว บิดาประกอบอาชีพ และ มารดาประกอบอาชีพ พบว่า นักเรียนที่มีระดับชั้นประถมศึกษา เพศ ระดับการศึกษา อาชีพของบิดา และอาชีพของมารดาที่แตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการจัดการเรียนการสอนศีลธรรมไม่แตกต่างกัน ส่วนนักเรียนที่มีอายุ สถานภาพทางครอบครัว ที่แตกต่างกันมีความคิดเห็นต่อการจัดการเรียนการสอนศีลธรรมแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.๐๕

๕.๒ การอภิปรายผล

ผลการศึกษาค้นคว้าข้อมูลเกี่ยวกับสภาพการเรียนรู้การสอนศีลธรรมในสถานศึกษาในเขตอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี ผลการศึกษานำสู่การอภิปรายผล ดังนี้

๕.๒.๑ ความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการเรียนการสอนศีลธรรมในสถานศึกษาอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี

จากการศึกษาค้นคว้าและทำการวิจัยเกี่ยวกับความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการเผยแพร่ธรรมศึกษาในโรงเรียนอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี ในภาพรวม พบว่าอยู่ในระดับมาก และเมื่อจำแนกรายด้านทั้ง ๕ ด้าน คือ ด้านการใช้อุปกรณ์ในการสอน ด้านการสร้างบรรยากาศในห้องเรียน ด้านการใช้วิธีการเผยแพร่ ด้านอุปกรณ์และสื่อเทคโนโลยี และด้านรูปแบบวิธีการเผยแพร่ โดยรวมอยู่ในระดับมาก ซึ่งผลการวิจัยดังกล่าวมีความสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ

ผู้วิจัยดังต่อไปนี้ คือ พระมหาทองดี ปญฺญาวชิโร (กันทวงศ์)^๑ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ความพึงพอใจการสอนของครูพระช่วยสอนวิชาพระพุทธศาสนาตามทรรศนะของนักเรียนระดับประถมศึกษาโรงเรียนวัดเทพลีลา เขตบางกะปิ กรุงเทพมหานคร” สรุปผลการวิจัยโดยรวมพบว่า นักเรียนมีความพึงพอใจเกี่ยวกับปัจจัยด้านต่างๆ ในระดับมากทุกด้าน และสอดคล้องกับที่ จินตนา จรรย์านนท์ ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ความพึงพอใจของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายที่มีต่อพระสงฆ์ผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนา ในเขตกรุงเทพมหานคร” จากผลการวิจัยพบว่า ความพึงพอใจของนักเรียนต่อการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา โดยพระสงฆ์ ใน ๓ ด้าน คือ ความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อครูพระสงฆ์ในด้านบุคลิกภาพ ความพึงพอใจด้านเนื้อหาวิชาที่ครูพระสงฆ์สอน และความพึงพอใจในด้านเทคนิคเรื่องเรียนการสอน นักเรียนมีความพึงพอใจ อยู่ในระดับมากทุกด้าน^๒ เป็นต้น

เมื่อพิจารณาผลการวิจัยเป็นรายด้านสามารถนำมาอภิปรายผลการวิจัยได้ดังนี้

๑.) **ด้านการใช้อุปกรณ์ในการสอน** ผลการศึกษาพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามความคิดเห็นต่อสภาพการเรียนการสอนศีลธรรมในสถานศึกษาในเขตอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี ด้านการใช้อุปกรณ์ในการสอน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า นักเรียนมีความคิดเห็นต่อสภาพการเรียนการสอนศีลธรรมในสถานศึกษาในเขตอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี ด้านการใช้อุปกรณ์ในการสอน อยู่ในระดับมากทุกข้อ คือใช้อุปกรณ์การสอนที่เหมาะสมกับวัยของผู้เรียนใช้อุปกรณ์การสอนตรงกับเนื้อหาบทเรียนที่จะ ใช้อุปกรณ์ในการสอน นำเข้าสู่บทเรียน ใช้อุปกรณ์การสอนประกอบการอธิบายเนื้อหาบทเรียน ใช้อุปกรณ์การสอนอย่างคล่องแคล่ว และใช้อุปกรณ์การสอนสร้างความสนใจของนักเรียน นั่นคือ การที่นักเรียนจะมีความเข้าใจในบทเรียนมากยิ่งขึ้นนั้น อุปกรณ์ประกอบการเรียนการสอนย่อมมีความสำคัญมาก เพราะเป็นสื่อที่จะดึงดูดความสนใจของผู้เรียน ซึ่งสอดคล้องกับ วิจิตร ศรีสะอาด ได้เสนอความคิดเห็นว่า คุณภาพของการศึกษาจะดีเพียงใดนั้นขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายอย่าง เช่น หลักสูตรแบบเรียน อุปกรณ์การสอน และครู ปัจจัยที่ถือว่ามีผลสำคัญยิ่งต่อการศึกษาคือหลักสูตร เพราะหลักสูตรเป็นแนวทางในการปฏิบัติที่แสดงแง่มุมต่างๆในการศึกษา ตลอดแนวทางในการ

^๑ พระมหาทองดี ปญฺญาวชิโร (กันทวงศ์), “ความพึงพอใจการสอนของครูพระช่วยสอนวิชาพระพุทธศาสนาตามทรรศนะของนักเรียนระดับประถมศึกษาโรงเรียนวัดเทพลีลา เขตบางกะปิ กรุงเทพมหานคร”, *วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต, ๒๕๔๗), หน้า ๑๐๔.

^๒ จินตนา จรรย์านนท์, “ความพึงพอใจของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายที่มีต่อพระสงฆ์ผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนา ในเขตกรุงเทพมหานคร”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๔๙), หน้า ๑๕๘

วัดและประเมินผลเพื่อให้การศึกษาดำเนินไปอย่างมีระบบระเบียบเป็นขั้นตอน และประสบความสำเร็จตามความมุ่งหมายทางการศึกษา และยังสอดคล้องกับ **กิริติ บุญเจือ**^๓ ได้เสนอโครงการอบรมบุคลากรของศาสนาไว้ใน รายงานการวิจัย ประกอบการร่างพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติว่า รัฐพึงมีนโยบายชัดเจนในการให้การอบรมแก่บุคลากรของสถาบันศาสนาต่าง ๆ ที่จะเข้ามามีบทบาทในการศึกษาของชาติ เพื่อจะได้ปฏิบัติตามโครงการด้วยความเข้าใจ และสามารถดำเนินการตามเป้าหมายได้เป็นอย่างดี เนื้อหาที่ให้การอบรมควรประกอบด้วย ปรัชญาการศึกษาแห่งชาติ ปรัชญาการศึกษาแห่งชาติ การบริหารการศึกษาตามหลักสูตรของคณะศึกษาศาสตร์ เนื้อหาวิชาที่จะสอนตามหลักสูตรของสถาบันการศึกษาที่ทำการอยู่ และเทคนิคการอบรมศีลธรรมตามหลักสูตรที่จัดสอน นอกจากนี้ยังได้เสนอให้รัฐช่วยสถาบันศาสนาในการเตรียมความพร้อมบุคลากรทางศาสนาให้มีความรู้ในด้านต่าง ๆ คือ ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับปรัชญาที่พึงประสงค์และไม่พึงประสงค์ ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับจิตวิทยาศีลธรรมและจิตวิทยาศาสนา ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับวิธีสอนศาสนาอันไม่พึงประสงค์และอันพึงประสงค์ และรู้จักใช้สื่อการสอนเท่าที่มีอยู่อย่างทันสมัย ซึ่งสอดคล้องกับที่ **คล้ายจันทร์ มโนรส** ได้เสนอบรรยากาศและวิธีการสอนศีลธรรมนอกห้องเรียนไว้ว่า^๔ “สอนโดยให้ทำกิจกรรมต่างๆ และให้ดูของจริง เช่น การบริจาคทรัพย์ช่วยเหลือผู้อื่น จัดแบ่งหน้าที่รับผิดชอบบริเวณโรงเรียน พาไปพัฒนาวัด ไปเยี่ยมสถานสงเคราะห์คนชรา และจัดหาภาพยนตร์ดีๆ ที่มีคติสอนใจมาให้ให้นักเรียนชม นอกจากนี้ อาจยังต้องการให้มีการนำนักเรียนไปศึกษานอกสถานที่ด้วย”^๕ เป็นต้น ซึ่งพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี ก็ได้พยายามใช้อุปกรณ์ต่างๆ เข้ามาช่วยในการเผยแผ่ทั้งในและนอกโรงเรียนได้อย่างเหมาะสมกับสถานที่นั้นๆ จึงทำให้พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี มีระดับความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการเผยแผ่ธรรมศึกษาในโรงเรียนอำเภอแก่งคอย ด้านการใช้อุปกรณ์ในการสอน โดยรวมอยู่ในระดับมาก

ดังนั้น ครูพระสอนศีลธรรมจึงจำเป็นต้องมีความรู้ความสามารถในทางวิชาชีพครู อันเป็นความรู้ความสามารถในระดับเทคนิคซึ่งเป็นเครื่องมือที่จะทำให้ครูพระแสดงบทบาทได้อย่างมีประสิทธิภาพและบรรลุวัตถุประสงค์ของหลักสูตรตามที่วางไว้

^๓ กิริติ บุญเจือ. รายงานการวิจัยประกอบการร่างพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ, บทบาทสถาบันศาสนากับการศึกษา, (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.) ๒๕๔๕. หน้า ๘๐.

^๔ คล้ายจันทร์ มโนรส, “ปัญหาและความต้องการของครูสังคัมศึกษาในระดับมัธยมศึกษา ในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ เขตการศึกษา ๘”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการสอนสังคัมศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๔), หน้า ๕๖.

๒.) **ด้านการสร้างบรรยากาศในห้องเรียน** ผลการศึกษาพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นต่อสภาพการเรียนการสอนศีลธรรมในสถานศึกษาในเขตอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี ด้านการสร้างบรรยากาศในห้องเรียนโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า นักเรียนมีความคิดเห็นต่อสภาพการเรียนการสอนศีลธรรมในสถานศึกษาในเขตอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี ด้านการสร้างบรรยากาศในห้องเรียนอยู่ในระดับมากทุกข้อ คือ ยอมรับความคิดเห็นของนักเรียน ให้ความสนใจนักเรียนได้ทั่วถึง การเปิดโอกาสให้นักเรียนแสดงความคิดเห็น สร้างบรรยากาศในห้องเรียนให้สนุกสนานมีชีวิตชีวา การสร้างบรรยากาศให้นักเรียนเกิดความสนใจในการเรียน และการสร้างบรรยากาศให้นักเรียนมีความกระตือรือร้น นั่นคือ การเรียนการสอนจะประสบความสำเร็จได้นั้นผู้สอนต้องเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้แสดงความคิดเห็นเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทำให้เกิดความรู้ใหม่ ๆ เพื่อที่ผู้สอนจะได้ทราบว่าผู้เรียนต้องการให้มีบรรยากาศในชั้นเรียนแบบใด เพื่อให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนนั้นสูงขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ โดยเฉพาะหมวด ๔ แนวการจัดการศึกษา มาตรา ๒๔ กระบวนการเรียนรู้ กล่าวไว้ว่า ต้องจัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจ ความถนัด และความแตกต่างของผู้เรียน ฝึกทักษะกระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์และประยุกต์ใช้เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาให้ผู้เรียนเรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกการปฏิบัติ ให้ทำได้ คิดเป็นอย่างสมคูล รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยม และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ไว้ในทุกวิชา ผู้สอนสามารถจัดบรรยากาศสภาพแวดล้อม สื่อการเรียน อำนวยความสะดวกให้ผู้เรียนเกิดการเรียนและใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ ทั้งนี้ผู้สอนและผู้เรียนอาจเรียนรู้ไปพร้อมกัน จากสื่อและแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย พ่อแม่ ผู้ปกครอง และชุมชน มีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ตลอดเวลาทุกสถานที่ ซึ่งพบการวิจัยที่สอดคล้องตรงกับที่ **สุพล บุญทรง** ได้กล่าวเสนอแนะไว้ว่า “ในการจัดสภาพแวดล้อมในโรงเรียนควรยึดถือในเรื่อง ความสะอาด ความมีระเบียบ มีห้องเรียนที่สะอาด และเรียบร้อย และต้องการให้ครูเป็นแบบอย่างที่ดีในเรื่องจริยธรรม”^๖ เป็นต้น ซึ่งพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี ก็ได้พยายามสร้างบรรยากาศทั้งในและนอกห้องเรียน เข้ามาช่วยในการเผยแพร่ได้อย่างเหมาะสมกับสถานที่นั้น ๆ จึงทำให้พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนอำเภอแก่งคอยมีระดับความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการการเรียนการสอนศีลธรรมที่ศึกษาในโรงเรียนอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี ด้านการสร้างบรรยากาศในห้องเรียน โดยรวมอยู่ในระดับมาก

๓.) **ด้านการใช้วิธีการสอน** ผลการศึกษาพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นต่อสภาพการเรียนการสอนศีลธรรมในสถานศึกษาในเขตอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี

^๖สุพล บุญทรง, การเปรียบเทียบผลการสอนจริยธรรมกับนักเรียนชั้นประถมศึกษาด้วยกิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์ ที่เสนอแนะไว้ในหลักสูตร, (นครสวรรค์:วิทยาลัยครูนครสวรรค์, ๒๕๒๕), หน้า ๔๑.

ด้านการใช้วิธีการสอนโดยภาพรวมอยู่ในระดับมากและเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า นักเรียนมีความคิดความเห็นต่อสภาพการเรียนการสอนศีลธรรมในสถานศึกษา ในเขตอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี ด้านการใช้วิธีการสอนอยู่ในระดับมากทุกข้อ คือ ให้นักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอน การเปิดโอกาสให้นักเรียนได้เรียนรู้เพื่อค้นคว้าหาคำตอบด้วยตนเอง การจัดหาสื่อหรือกระบวนการตามลำดับขั้นจากง่ายไปหายาก การเปิดโอกาสให้นักเรียนซักถามระหว่างนักเรียนด้วยกัน ให้นักเรียนรู้ผลการปฏิบัติงานทันที และให้นักเรียนช่วยสรุปบทเรียน นั่นคือการจัดการเรียนการสอนที่จะได้ประสิทธิผลนั้น วิธีการสอนของผู้สอนนั้นก็มีความสำคัญมาก เพราะถ้าวิธีการสอนที่ไม่กระตุ้นความสนใจของผู้เรียนจะทำให้ผู้เรียนเกิดความเบื่อหน่าย และไม่สนใจเรียน ฉะนั้นวิธีการสอนที่จะทำให้มีประสิทธิผลมากขึ้นคือ การให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนและการเปิดโอกาสให้นักเรียนได้เรียนรู้เพื่อค้นคว้าหาคำตอบด้วยตนเอง เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับ พัชรภรณ์ พสุวัต ได้กล่าวไว้ว่า สมรรถภาพในการดำเนินการ จัดกิจกรรมการเรียนการสอน โดยมีลำดับขั้นตอนการสอนชัดเจน รู้จักจับจุดสำคัญ มาอธิบายให้เข้าใจ มีความรู้ด้านวิธีสอน รู้จักใช้อุปกรณ์การสอน มีความสามารถดัดแปลงการสอนให้เหมาะสม มีการใช้ภาษาที่ชัดเจน ไม่วกวน สามารถสร้างบรรยากาศในการเรียนการสอนได้ดี มีอารมณ์ขัน มีวิธีการเสริมสร้างกำลังใจให้แก่ผู้เรียนได้อย่างเหมาะสม ทำให้นักเรียนเกิดกำลังใจ เกิดความมั่นใจในการเรียนรู้ เน้นให้นักเรียนเกิดทักษะในทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านจริยธรรม หรือด้านความคิดสร้างสรรค์ และมีการสรุปบทเรียน ช่วยให้ผู้เรียนเกิดความคิดรวบยอดได้ตรงตามจุดประสงค์ที่วางไว้ และสอดคล้องกับสำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง กล่าวไว้ว่าการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ครูผู้สอนส่วนใหญ่ไม่มีความรู้เกี่ยวกับเทคนิคการสอน และการใช้สื่อการสอนสมัยใหม่ ส่วนมากสอนด้วยวิธีอธิบายให้จดจากตำรา และหนังสือเรียนเน้นการจำมากกว่าความเข้าใจ และประเมินผลจากความเข้าใจของนักเรียนด้วยวิธีถามตอบปัญหาที่มีทั้งแบบปรนัยและแบบอัตนัย โดยนิยมแบบสนามหลวงเป็นหลัก คือ ข้อสอบแบบปรนัย และยังสอดคล้องกับ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ โดยเฉพาะหมวด ๔ แนวการจัดการศึกษา มาตรา ๒๒ กำหนด ไว้ว่า “หลักการจัดการศึกษาต้องยึดหลักการว่า ผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ”และยังสอดคล้องกับ โฮเวิร์ด การ์ดเนอร์ ได้กล่าวว่า การจัดกระบวนการเรียนรู้ ควรจัดกิจกรรมที่หลากหลาย เพื่อส่งเสริมศักยภาพ ความเก่ง/ความสามารถของผู้เรียนเป็นรายบุคคล เพื่อให้ผู้เรียนได้พัฒนาเต็มตามศักยภาพของแต่ละบุคคล ซึ่งสามารถเก่งได้หลายด้าน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ บุญศรี พาณะจิตต์ ได้กล่าวถึงการเผยแผ่ไว้ว่า “การเผยแผ่พุทธธรรม เป็นหัวใจของการสืบทอดอายุพระพุทธศาสนาให้วัฒนาสถาพร งานเผยแผ่ที่พระสงฆ์ทำกันอยู่ทั่วไปในปัจจุบันมีวิธีการที่หลากหลาย เช่น งานพระธรรมทูต ได้แก่ การเทศน์ การบรรยาย การสนทนา ธรรมมีถา นำฝึกสมาธิ นำเป็นพุทธมามกะ เยี่ยมเยียน นำพัฒนา

ท้องถิ่น สาริตและนำจัดกิจกรรม หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.) งานอบรมจริยธรรมนักเรียน ข้าราชการและประชาชน งานบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน การส่งเสริมหน่วยสงเคราะห์ผู้ทุพพลภาพผู้เยาว์ การเผยแพร่ทางสื่อมวลชนและการเผยแพร่ตามศักยภาพของวัด ได้แก่ โครงการอุทยานการศึกษา การจัดสวนสมุนไพรในวัด โครงการลานวัด ลานใจ ลานกีฬา เป็นต้น”^๗ ซึ่งพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรีได้พยายามใช้วิธีในการการสอนศีลธรรมในโรงเรียนอย่างหลากหลายดังนั้น จึงทำให้พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในเขตอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี มีระดับความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการเรียนการสอนศีลธรรมศึกษาในโรงเรียนอำเภอแก่งคอย ด้านการใช้วิธีการสอน โดยรวมอยู่ในระดับมากซึ่งสอดคล้องตรงกับที่ สุปล บุญทรง ได้กล่าวเสนอแนะไว้ว่า “ในการจัดสภาพแวดล้อมในโรงเรียนควรยึดถือในเรื่อง ความสะอาด ความมีระเบียบ มีห้องเรียนที่สะอาด และเรียบร้อย และต้องการให้ครูเป็นแบบอย่างที่ดีในเรื่องจริยธรรม”^๘ เป็นต้น ซึ่งพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี ก็ได้พยายามสร้างบรรยากาศทั้งในและนอกห้องเรียน เข้ามาช่วยในการเผยแพร่ได้อย่างเหมาะสมกับสถานที่นั้นๆ จึงทำให้พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี มีระดับความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการวิธีการเรียนการสอนศีลธรรมในโรงเรียนอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี ด้านการสร้างบรรยากาศในห้องเรียน โดยรวมอยู่ในระดับมากข้อค้นพบดังกล่าวสอดคล้องกับ อุกุมพร ทองอุไทย^๙ ได้เสนอแนะให้ครูผู้สอนมีการประเมินผลการสอนอย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้ทราบทั้งข้อดีและข้อบกพร่องของตน เพื่อนำไปส่งเสริมและปรับปรุงการเรียนการสอนให้ดีขึ้น การประเมินผลที่มีประสิทธิภาพควรกำหนดเกณฑ์ ดังนี้ คือ ๑. วัดและประเมินผลได้ตรงตามจุดประสงค์เชิงพฤติกรรมที่กำหนดไว้ ๒. วัดและประเมินผลได้เหมาะสมกับบทเรียนและเวลา ๓. วัดและประเมินผลได้ครอบคลุมเนื้อหาทั้งหมดที่สอนภายในระยะเวลาที่กำหนด

การทดสอบสมมติฐาน ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเปรียบเทียบความแตกต่างความคิดเห็นต่อพระสงฆ์ต่อการสอนศีลธรรมในสถานศึกษาในเขตอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี จำแนกตามสถานภาพระดับชั้นประถมศึกษา เพศ อายุ ระดับการศึกษา สถานภาพทางครอบครัว บิดาประกอบอาชีพ และ มารดาประกอบอาชีพ พบว่า นักเรียนที่มีระดับชั้นประถมศึกษา เพศ ระดับการศึกษา อาชีพของบิดา และอาชีพของมารดาที่แตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการ

^๗ บุญศรี พานะจิตต์, ความสำเร็จในการปฏิบัติภารกิจของวัด : ศึกษาเฉพาะกรณีวัดสวนแก้ว อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๒๑.

^๘ อุกุมพร ทองอุไทย, หลักสูตรบริหารการวัดและประเมินผลการศึกษา พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : อรุณลาดพร้าว, ๒๕๔๘), หน้า ๘๕.

จัดการเรียนการสอนสี่ธรรมไม่แตกต่างกัน ส่วนนักเรียนที่มีอายุ สถานภาพทางครอบครัว ที่แตกต่างกันมีความคิดเห็นต่อการจัดการเรียนการสอนสี่ธรรมแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.๐๕ ซึ่งไม่สอดคล้องกับ **สุภาพ มากแจ้ง และสมปอง มากแจ้ง** ได้ทำการวิจัย “การศึกษาสภาพการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์” โดยมีจุดประสงค์เพื่อศึกษาความต้องการด้านการศึกษาและแนวทางพัฒนาการศึกษาของคณะสงฆ์วิธีการวิจัยใช้วิธีการศึกษาวิเคราะห์เอกสารร่วมกับวิธีการทางสถิติจากการใช้ออกแบบสอบถาม สุ่มตัวอย่างความต้องการกลุ่มประชากรผู้อยู่ในระบบการศึกษาของคณะสงฆ์ทุกประเภทได้แก่ การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา แผนกธรรม และแผนกบาลี รวมทั้งใช้เทคนิคเดลฟายในการหาฉันทมติจากผู้ทรงคุณวุฒิ เกี่ยวกับแนวทางพัฒนาการศึกษาของคณะสงฆ์ ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

๑) สภาพการศึกษาของคณะสงฆ์ สำนักเรียน โรงเรียน ครูและนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและบาลีมีจำนวนมากกว่านักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา วุฒิการศึกษาของครูไม่สามารถ วิเคราะห์เปรียบเทียบได้เพราะไม่มีข้อกำหนดคุณสมบัติของผู้สอนตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ อัตราส่วนของนักเรียนโดยภาพรวมเป็นที่น่าพอใจ ไม่ถือว่าขาดแคลน ครูไม่มีวุฒิทางการสอนและวุฒิไม่ตรงสาขาวิชาที่สอน ๒) สถานภาพของผู้เรียน นักเรียนส่วนมากมีภูมิลำเนาอยู่ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือบิดามารดามีอาชีพเป็นเกษตรกร นักเรียนแผนกสามัญศึกษาส่วนใหญ่เรียนหลักสูตรมัธยมศึกษาและบาลีควบกันไปด้วย นักเรียนส่วนใหญ่ขาดปัจจัยจำเป็นค่าใช้จ่ายในการซื้ออุปกรณ์การเรียนและไม่สะดวกในการเดินทางมาเรียน ๓) สภาพการจัดการเรียนการสอนและวิธีการเรียนรู้ แผนกสามัญศึกษาห้องสมุดไม่เพียงพอ ไม่มีหนังสือตำราให้ค้นคว้า ขาดห้องปฏิบัติการทางภาษา ห้องปฏิบัติการทางวิทยาศาสตร์ ห้องปฏิบัติการทางคอมพิวเตอร์ส่วนแผนกธรรมและบาลีผู้สอนส่วนใหญ่สอนด้วยวิธีการบรรยายและประเมินความเข้าใจของผู้เรียนด้วยวิธีการถามตอบเวลาเรียนเวลาสอบและข้อสอบเหมาะสมดี และเกณฑ์การวัดผลเหมาะสม ๔) ความต้องการทางการศึกษาของคณะสงฆ์ หลักสูตรปัจจุบันสามารถตอบสนองความต้องการของผู้เรียนได้ในระดับหนึ่ง แต่ไม่เป็นที่น่าพอใจ ผู้เรียนแผนกสามัญศึกษา ต้องการให้เพิ่มความรู้อะเอียดเรื่องคอมพิวเตอร์ วิชาสามัญและภาษา นักเรียนแผนกธรรมต้องการให้เพิ่มวิชาความรู้ทางโลก ส่วนแผนกบาลีต้องการให้ปรับปรุงหลักสูตรให้เหมาะสมกับสภาพปัจจุบันควรเพิ่มวิทยาการสมัยใหม่ เช่น ภาษาอังกฤษ คอมพิวเตอร์ พระไตรปิฎก วิชาการพูด ด้านผู้สอนควรเพิ่มหลักสูตรเทคนิคการสอน เพิ่มเงินเดือน ในด้านการประเมินผล นักเรียนแผนกบาลีต้องการให้มีการปรับปรุงข้อสอบให้มีเนื้อหาสอดคล้องกับสภาพปัจจุบันข้อสอบควรมีความชัดเจนและสามารถตรวจสอบได้^{๑๑}

^{๑๑} สุภาพ มากแจ้ง และสมปอง มากแจ้ง, “การศึกษาสภาพการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์”, งานวิจัยได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยประจำปี พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๓,) หน้า ๗๓-๘๐.

๕.๓ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะ

ปัญหาอุปสรรค และข้อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาเกี่ยวกับสภาพการเรียนการสอนศีลธรรมในสถานศึกษาอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรีให้มีประสิทธิภาพปัญหา อุปสรรค ที่พบจากคำถามปลายเปิดเกี่ยวกับการเผยแพร่ธรรมศึกษาในโรงเรียนอำเภอภาชี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ที่พบคือ ด้านการใช้อุปกรณ์ในการสอนมีปัญหาสูงสุด รองลงมา คือ ด้านการสร้างบรรยากาศในห้องเรียน ซึ่งมีความสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ พระครูสุธีปริยัตยาทร (วรพงศ์ วรบุญ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาสภาพปัญหาและแนวทางการแก้ปัญหาการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมของพระสงฆ์ในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาจังหวัดสระบุรี เขต ๑”

สรุปผลการวิจัย พบว่า

ข้อ ๑.พระสงฆ์ผู้สอน ควรเข้ารับการฝึกอบรมและพัฒนาเชิงปฏิบัติการ ด้านการจัดการเรียนการสอน

ข้อ ๒.ควรพิจารณาข้อบกพร่องของตนเอง ในการจัดการเรียนการสอนเพื่อปรับปรุงแก้ไข ในการปฏิบัติงานให้มีประสิทธิภาพมากขึ้นต่อไป ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับบทบาทของผู้สอนหรือผู้เผยแพร่ธรรมศึกษาในโรงเรียนโดยตรง^{๑๑}

สรุปปัญหาอุปสรรคในด้านต่าง ๆ

๑. ด้านการใช้อุปกรณ์ในการสอน เช่น พระสอนศีลธรรมหรือครูผู้ช่วยสอน อุปกรณ์ยังมีไม่เพียงพอ หรือไม่ค่อยมีอุปกรณ์มาใช้ช่วยในการสอน และใช้อุปกรณ์ในการสอนยังไม่ค่อยชำนาญและมีความทันสมัยขึ้น

๒.ด้านการสร้างบรรยากาศในห้องเรียน เช่น ไม่มีห้องเรียนที่มีบริบทด้านการส่งเสริมศีลธรรมคุณธรรมและจริยธรรมโดยเฉพาะบางครั้งใช้ห้องประชุมใหญ่ หรือห้องเรียนที่คับแคบเกินไป และไม่ค่อยมีการจัดกิจกรรมกลุ่มการเรียนรู้ ที่ให้นักเรียนได้มีส่วนร่วมในชั้นเรียน ส่วนใหญ่พระสอนศีลธรรมจะเน้นบรรยายอย่างเดียว

๓.ด้านการใช้วิธีในการสอน เช่น ไม่ค่อยมีการวัดความรู้นักเรียนก่อนและหลังการเรียน ทำให้ไม่ทราบความรู้และความต้องการของนักเรียนในชั้นเรียนนั้นๆ และไม่คอยเปิด

^{๑๑} พระครูสุธีปริยัตยาทร (วรพงศ์ วรบุญ), “การศึกษาปัญหาและแนวทางการแก้ปัญหาการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคม ศาสนาและวัฒนธรรมของพระสงฆ์ ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษาสระบุรี เขต ๑”, วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน, (บัณฑิตศึกษา : มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี, ๒๕๕๑), บทคัดย่อ

โอกาสให้นักเรียนได้แสดงความคิดเห็น หรือสรุปอภิปรายผลการเรียนในแต่ละครั้ง ไม่ค่อยมีความทันสมัยมากนัก หรือไม่ค่อยมีความหลากหลาย เช่น ใบงานแบบเดิมๆ และไม่ค่อยมีการเชื่อมโยงเข้ากับบทเรียนมากนัก เพราะมักเป็นสื่อเก่าๆ ไม่มีการปรับปรุงบ้าง ไม่ค่อยมีการสาธิตหรือการยกตัวอย่างเปรียบเทียบประกอบ เพื่อให้นักเรียนมีความเข้าใจได้มากขึ้น และไม่ค่อยสร้างความสนใจแก่นักเรียน โดยขาดการใช้วิธีการสนทนา ถามตอบปัญหา จากเรื่องที่ได้เรียนรู้นั้น

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

จากข้อค้นพบของการศึกษาวิจัยเรื่อง “สภาพการเรียนการสอนศีลธรรมในสถานศึกษาในเขตอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี” ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะไว้ ดังนี้

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบาย

๑. **ด้านการใช้อุปกรณ์ในการสอน** ควรใช้อุปกรณ์ในการเรียนการสอนสอนให้มากขึ้น ควรมีการปรับปรุงอุปกรณ์ในการสอนให้มีความทันสมัยมากขึ้น ควรมีการจัดหลักสูตรการอบรมเชิงปฏิบัติการแก่พระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ในการใช้อุปกรณ์การสอนเพื่อพัฒนาการเรียนการสอนให้ชำนาญมากขึ้น

๒. **ด้านการสร้างบรรยากาศในห้องเรียน** ควรสนับสนุนให้มีการจัดห้องส่งเสริมศีลธรรมและคุณธรรมโดยเฉพาะ เพื่อให้รู้สึกเข้าถึงพระรัตนตรัยได้อย่างเป็นรูปธรรมมากขึ้น ควรมีการมุ่งเน้นไปที่การจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อให้นักเรียนได้มีทักษะและมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้เชิงปฏิบัติการและมีการบูรณาการในบทเรียนมากขึ้น

๓. **ด้านการใช้วิธีในการสอน** พระสอนศีลธรรมหรือครูผู้ช่วยสอน ควรมีการทดสอบความรู้นักเรียนก่อนและหลังการเรียนการสอนบ้าง ควรมีการเปิดโอกาสให้นักเรียนได้ซักถามหรือรับทราบผลการเรียน โดยการสรุปอภิปรายผลร่วมกันของการเรียนการสอนในแต่ละครั้ง พระสอนศีลธรรมหรือครูผู้ช่วยสอน ควรมีการพัฒนาสื่อให้ทันสมัย เพื่อตอบสนองความต้องการของผู้เรียน ควรมีการค้นคว้าพัฒนานวัตกรรมการสอนให้มีความหลากหลาย ตรงตามความต้องการของผู้เรียน เช่น การอภิปราย, การโต้วาทีเชิงพุทธ, โดยทางวิทยุ, โดยทางโทรทัศน์, แจกซีดี CD DVD VDO, หอกระจายข่าวและคอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ต ควรมีการสาธิตหรือยกตัวอย่างประกอบบ้าง เพื่อให้เห็นเป็นรูปธรรมมากขึ้น เช่น ภาพข่าว สารคดีชีวิต ควรมีการสนทนาโต้ตอบกับนักเรียน ในการเรียนรู้ให้มากขึ้น เช่น ตั้งประเด็นคำถามปลายเปิดเพื่อร่วมกันแสดงความคิดเห็นให้กว้างขวางขึ้น อีกทั้งมีการใช้ยุทธศาสตร์ทั้งเชิงรับและเชิงรุก ในการเผยแพร่เชิงรับ เป็นการเผยแพร่ด้วยการเทศน์ การสอนธรรมเป็นหลัก ส่วนการ

เผยแพร่เชิงรุก เป็นการให้การสงเคราะห์ในรูปแบบต่าง ๆ เป็นตัวนำคนเข้าหาธรรม ซึ่งจะทำให้สามารถทำการเผยแพร่ธรรมศึกษาในโรงเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะสำหรับนำไปปฏิบัติ

การวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยขอเสนอแนะการดำเนินการวิจัยในประเด็นที่จะนำไปปฏิบัติดังนี้

๑. ควรเสนอแนะในเรื่องสภาพความรู้เรื่องธรรมศึกษาในโรงเรียน เพื่อการได้มาซึ่งข้อมูลพื้นฐาน เป็นประโยชน์ต่อการบริหารจัดการ การเผยแพร่ธรรมศึกษาต่อนักเรียนระดับที่ต่างๆ กันไป

๒. ควรเสนอแนะผลสัมฤทธิ์ของอุปกรณ์การสอนและเทคโนโลยีที่ใช้ในกระบวนการของธรรมศึกษาในโรงเรียน เพราะเป็นสิ่งที่นักเรียนคาดหวังมากที่สุด เพื่อการได้มาซึ่งข้อมูลสำคัญและเป็นประโยชน์ต่อการบริหารจัดการ การสอนธรรมศึกษาของพระสงฆ์

๓. ควรเสนอแนะกระบวนการฝึกอบรมในเรื่องการเรียนการสอนศีลธรรมหรือธรรมศึกษาในโรงเรียน เพื่อทราบว่ามีการจัดการใดในการฝึกอบรมให้ผู้เรียนมีคุณภาพ เพื่อการได้มาซึ่งข้อมูลพื้นฐาน เป็นประโยชน์ต่อการบริหารจัดการ แบบบูรณาการ

๔. ควรเสนอแนะในเรื่องบทบาทพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนกับการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนหรือหน่วยงานอื่นๆ เพื่อทราบว่ามียุทธศาสตร์ใดบ้างเป็นที่พึงพอใจให้ผู้เรียนมีประโยชน์ในการเข้าถึงหลักธรรม เพื่อการได้มาซึ่งข้อมูลพื้นฐาน เป็นการพัฒนาการบริหารจัดการด้านการเรียนการสอนศีลธรรมต่อไป

๕. ควรเสนอแนะในเรื่องบทบาทของพระสอนศีลธรรมในการนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนในโรงเรียน เพื่อทราบว่ามียุทธศาสตร์หรือหลักพุทธธรรมใดบ้างเป็นที่พึงพอใจให้ผู้เรียนได้รับประโยชน์ในการเข้าถึงหลักธรรมได้ง่ายขึ้น และการพัฒนาการบริหารจัดการด้านการเรียนการสอนศีลธรรมในโรงเรียนของคณะสงฆ์ ต่อไป

๕.๓.๓ ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

๑. ควรมีการศึกษาวิจัยสภาพการเรียนการสอนศีลธรรมในสถานศึกษาในจังหวัดอื่นๆ เพื่อที่จะนำไปปรับปรุงพัฒนาให้ตรงกับความสนใจของนักเรียนที่จะนำไปปฏิบัติประจำวันได้เป็นอย่างดีต่อไป

๒. ควรมีการศึกษาการศึกษาสภาพการเรียนการสอนศีลธรรมในสถานศึกษาต่างๆ เพื่อที่จะได้ทราบปัญหา อุปสรรค นำมาวิเคราะห์แนวทางในการศึกษาให้มีประสิทธิภาพให้มากยิ่งขึ้นต่อไปได้

๓. ควรเปลี่ยนกลุ่มตัวอย่างจากนักเรียนชั้นประถม มัธยม เป็นระดับสูงขึ้นเช่น ปวช. ปวส. ตลอดถึงระดับอุดมศึกษา อันจะนำไปปรับปรุงเปลี่ยนแปลงปลูกฝังศีลธรรมในระดับสูงต่อไป

๔. ควรมีการศึกษาวิจัยประสิทธิภาพนำผลการศึกษาที่ได้ไปประยุกต์ใช้กับ โรงเรียน หรือหน่วยงานที่สังกัดให้เกิดประโยชน์ ตามวัตถุประสงค์

๕. ควรศึกษาแลกเปลี่ยนความสัมพันธ์ระหว่างนักเรียนต่อนักเรียน หลักธรรมต่อหลักธรรม เพื่อนำผลการวิจัยมาพัฒนาแนวทางให้นักเรียนมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย :

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

พระไตรปิฎกภาษาไทย. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. ปัญหาและเฉลยปัญหาห้กรรมและธรรมศึกษาชั้นตรีสนามหลวง พ.ศ. ๒๕๐๓ -๒๕๓๑. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๑.

กมล สุขประเสริฐ, รูปแบบการบริหารและการจัดการศึกษาแบบกระจายอำนาจ, (กรุงเทพมหานคร: พริกหวานกราฟฟิค, ๒๕๕๐.

_____ .วิชาการพระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๔.

คำหมาน คนไค (นามแฝง). ๑๙๙ กระบวนท่าของครุมีออาชีพ. กรุงเทพมหานคร : สายธาร, ๒๕๔๔.

ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์. การพัฒนาหลักสูตร : หลักการและแนวปฏิบัติ. กรุงเทพมหานคร : อลิ้นเพชร, ๒๕๒๗.

จำนงค์ อติวัฒนสิทธิ์,และคณะ. สังคมวิทยา. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๓๕.

ธีรศักดิ์ อัครบวร. ความเป็นครูไทย. กรุงเทพมหานคร: ก.พลพิมพ์(๑๙๙๖)จำกัด, ๒๕๔๔.

ธีรียง บัวศรี. ทฤษฎีหลักสูตร : การออกแบบและพัฒนา. กรุงเทพมหานคร : เอราวัณการพิมพ์, ๒๕๓๑.

บั้งอร อนุเมธการและคณะ. หลักสูตรและการจัดการมัธยม. (ภาควิชาหลักสูตรและการสอน คณะครุศาสตร์สถาบันราชภัฏราชชนครินทร์.๒๕๔๒.

ประกาศอนุญาตให้คฤหัสถ์เข้าสอบธรรม, (แถลงการคณะสงฆ์เล่ม ๑๘ พ.ศ ๒๔๗๒
อ้างใน : พระราชวิสุทธิภิกขุ (พิจิตร จิตตวณโณ), บทความ "การศึกษาของสงฆ์สมัยกรุงรัตน-โกสินทร์ (รัชกาลที่ ๕ ถึง รัชกาลที่ ๗),

ปัญญา สละทองตรง. ธรรมศึกษาเอก. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๓.
 ปิ่น มุกข์กันต์ พ.อ. วิธีการพูดของข้าพเจ้า. กรุงเทพมหานคร : คลังวิทยา, ๒๕๑๒.
 ประเวศ วะสี, ศ.นพ. พระสงฆ์กับการรู้เท่าทันสังคม. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิมพ์ดี,
 ๒๕๑๒.

ประภาเพ็ญ สุวรรณ ทศนคติ: การจัดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอนามัย พิมพ์ลักษณ์,
 กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๖,

พระเทพเวที (ป.อ. ปยุตโต). ทำไมคนไทยจึงเรียนพระพุทธศาสนา.(พิมพ์ครั้งที่ ๒).
 กรุงเทพมหานคร : มุลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๓.

พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). ทิศทางการศึกษาไทย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหา
 จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), กรอบความคิดในการจัดทำสาระการเรียนรู้
พระพุทธศาสนา ในหลักสูตรใหม่, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ
 ราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕,

พระธรรมกิตติวงศ์(ทองดีสุรเตโช).พ.ร.บ.การศึกษาแห่งชาติกับอนาคตของ
พระพุทธศาสนา. (พิมพ์ครั้งที่ ๒) กรุงเทพมหานคร : บริษัทพิมพ์ดีจำกัด๒๕๔๔.

พระธรรมปิฎก.พุทธวิธีในการสอน.กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ,๒๕๔๕.

_____. ปฏิรูปการศึกษาพระพุทธศาสนาจะไปอยู่ไหน. (พิมพ์ครั้งที่๒.) กรุงเทพมหานคร
 : บริษัทสหธรรมิกจำกัด,๒๕๔๔.

พระมหาจรรยา สุทธิญาโณ. ธรรมทรรศน์ปฏิวัติการศึกษา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหา
 จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

พระมหาอดิศร ถิรสีโล. คุณธรรมสำหรับครู. กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พริ้นติ้ง เฮ้าส์, ๒๕๔๐.

พระราชวรมุนี (ป.อ. ปยุตโต). พุทธธรรม ฉบับขยายความ. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร
 โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,๒๕๒๙.

พุทธทาสภิกขุ. เป้าหมายของชีวิตและสังคม. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เลี้ยง เชียง,มปป.

พัทยา สายหู. กลไกของสังคม, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ
 มหาวิทยาลัย), ๒๕๔๐.

มาณพ พลไพรินทร์. หลักการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม. (พิมพ์ครั้งที่ ๒.)
 กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา , ๒๕๓๕.

มณฑล พรหมบุญ และคณะ. . การเรียนรู้แบบร่วมแรงร่วมใจ ในทฤษฎีการเรียนรู้ แบบมี
 ส่วนร่วม: ต้นแบบการเรียนรู้ทางด้านหลักทฤษฎีและแนวปฏิบัติ. (โครงการ
 พัฒนาคุณภาพ การเรียนการสอน สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.
 กรุงเทพฯ . ไอเดียร์สแควร์ พ.ศ. ๒๕๔๐.

ราชบัณฑิตยสถาน ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒. พิมพ์ครั้งที่ ๖. พจนานุกรม
 กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๙.

รายงานฉบับย่อ โครงการศึกษาวิจัย, **ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน**, (กรมการศาสนา
 กระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๔๙,

วิชัย วงษ์ใหญ่. **พัฒนาหลักสูตรและการสอน - มิติใหม่**. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์,
 ๒๕๒๕.

วิชัย ธรรมเจริญ. . **ธรรมศึกษาตรี**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา จัดพิมพ์เผยแพร่,
 ๒๕๔๓.

สังัด อุทรานันท์. **ทฤษฎีหลักสูตร**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มิตรสยาม, ๒๕๓๒.

สนิท ศรีสำแดง. **พุทธศาสนากับหลักการศึกษา : ภาคทฤษฎีความรู้**. กรุงเทพมหานคร: นิล
 นารการพิมพ์, ๒๕๓๔.

ณรงค์ เส็งประชา. **มนุษย์กับสังคม**, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๕๐.

สุชาวี พลอยชุม. **ประวัตินักธรรม**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย,
 ๒๕๔๓.

สุमितร คุณานุกร. **หลักสูตรและการสอน**. กรุงเทพมหานคร : กรุงเทพมหานครการพิมพ์, ๒๕๔๙.

ไสว มาลาทอง. **คู่มือการศึกษาริยธรรม**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๒.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.**แนวทางใหม่ของการศึกษาปฏิบัติวิชาชีพครู**.
 กรุงเทพมหานคร:สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติสำนักนายกรัฐมนตรื
 ,๒๕๒๓.

สำนักงานปฏิรูปการศึกษา. **ข้อเสนอแนะทางการปฏิรูปการศึกษาตามภารกิจ สปศ**.
 กรุงเทพมหานคร : สำนักงานปฏิรูปการศึกษา, ๒๕๔๔.

สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง. **เรื่องสอบธรรมสนามหลวงแผนกธรรม พ.ศ. ๒๕๔๔**.
 กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๔.

ชูชีพ อ่อนโคกสูง **การวัดทัศนคติและบุคลิกภาพกรุงเทพมหานคร**: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนา
 พานิช, ๒๕๒๒,

(๒) งานวิจัยและวิทยานิพนธ์ :

กาญจนา คุณาลักษณ์ : “ปัญหาการบริหารหลักสูตรวิชาชีพระยะสั้น ตามความคิดเห็นของ
ผู้บริหารและครูอาจารย์ในวิทยาลัยอาชีวศึกษา กลุ่มภาคใต้”, วิทยานิพนธ์ครุศาสตร์
อุตสาหกรรมมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารอาชีวศึกษา,(สถาบัน
เทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง), ๒๕๔๓.

คุณ โทษณ์ และเทพพร มังธานี, “รายงานการวิจัยเรื่อง “รูปแบบการจัดการศึกษาและเผยแพร่
ศาสนธรรมของวัดในพระพุทธศาสนา : กรณีศึกษา วัดมหาพุทธาราม อำเภอ
เมือง จังหวัดศรีสะเกษ”, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานเลขาธิการการศึกษา,
๒๕๔๖.

คล้ายจันทร์ มโนรส, “ปัญหาและความต้องการของครูสังคมศึกษาระดับมัธยมศึกษา ในโรงเรียน
ขยายโอกาสทางการศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษา
แห่งชาติ เขตการศึกษา ๘”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชา
การสอนสังคมศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๔,

จินตนา จริยานนท์, “ความพึงพอใจของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายที่มีต่อพระสงฆ์ผู้สอน
วิชาพระพุทธศาสนา ในเขตกรุงเทพมหานคร”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร
มหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหา
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙,

เจียมพงษ์ วงศ์ธรรม. “บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชนบท”, วิทยานิพนธ์ สส.ม.
บัณฑิตวิทยาลัย, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๑๔),

จูไรรัตน์ แสนใจรักษ์, “พัฒนาการการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย พ.ศ. ๒๔๘๙ - ๒๕๒๗ ,”
วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (คณะศิลปศาสตร์,
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๑,

ธนา หยี่หล้าหนี. “ปัญหาการบริหารหลักสูตรวิชาชีพระยะสั้น ตามความคิดเห็นของผู้บริหารและ
ครูอาจารย์ในวิทยาลัยอาชีวศึกษา กลุ่มภาคใต้”. วิทยานิพนธ์ครุศาสตร์-อุตสาหกรรม
มหาบัณฑิต (สาขาวิชาการบริหารอาชีวศึกษา). สถาบันเทคโนโลยีพระจอม
เกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง, ๒๕๔๓.

ธีรยุทธ์ เสนีย์วงศ์ ณ อยุธยา, “การประเมินหลักสูตรครุศาสตร์อุตสาหกรรมมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการบริหารอาชีวศึกษา คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม สถาบันเทคโนโลยี
พระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง พุทธศักราช ๒๕๓๐”, วิทยานิพนธ์ครุ
ศาสตร์อุตสาหกรรมมหาบัณฑิต, การบริหารอาชีวศึกษา, (สถาบันเทคโนโลยี
พระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง, ๒๕๓๗.

พัชราภรณ์ พสุวัต , “การศึกษาสมรรถภาพความเป็นครูของนักศึกษาฝึกสอน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง”, **โครงการวิจัย ภาควิชาหลักสูตรและการสอน ,คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง**, ๒๕๓๓.

ประดิษฐ์ พรหมเสนา, **วิทยานิพนธ์เรื่องการนำวิธีสอนในสมัยพุทธกาลมาใช้สอนจริยศึกษาในระดับประถมศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย :จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,๒๕๒๓.**

บุญเรือน เตียรทอง, “ทัศนคติและความเข้าใจต่อคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับ อริยมรรคมี องค์ ๘ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย : ศึกษาเฉพาะกรณี โรงเรียนโพธิสารพิทยากร เขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.**

พระชัชฎาภรณ์ กันสุณา. “การประเมินผลหลักสูตรของโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ศึกษารณณ์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์”. **ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชานโยบายและการวางแผนสังคม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกริก, ๒๕๔๔.**

พระมหาพจน์ สุวโจ (พัยค์ษ์พิทยากร), “การประเมินหลักสูตรพระปริยัติธรรม ศึกษาเฉพาะกรณีนักธรรมชั้นตรี” **ปริญญาานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.**

พระมหาสุภาวัฒน์ หนูพริก, “ทัศนะและความคาดหวังของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษาต่อการสอนวิชาพระพุทธศาสนาของพระนิสิตมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ศึกษาเฉพาะกรณี ผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร”, **ปริญญาานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต, (คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๘.**

พระมหาพจน์ สุวโจ (พัยค์ษ์พิทยากร). “การประเมินหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรม: ศึกษารณณ์นักธรรมชั้นตรี”. **ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.**

พระมหาภุชญา นันทเพชร. (๒๕๔๐). **ทัศนคติของพระสงฆ์ต่อบทบาทการพัฒนาสังคม. วิทยานิพนธ์ พบ.ม. (พัฒนาสังคม). กรุงเทพมหานคร : สถาบันบัณฑิตพัฒนาบริหารศาสตร์..**

พระมหาดนอมศักดิ์ สู่ภักดิ์. บทบาทของพระธรรมวิทยากรต่อการปลูกฝังและพัฒนา
คุณธรรมเยาวชน. **วิทยานิพนธ์ สังคมสงเคราะห์ศาสตร์** (การบริหารและ
นโยบายสวัสดิการ สังคม). บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ๒๕๔๖.

พระมหาสมศักดิ์ วิทยาสิงห์. “วิเคราะห์หลักสูตรพระพุทธศาสนา ภายใต้นโยบายปฏิรูป
การศึกษา”. **สารนิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. (สาขาวิชานโยบายและการ
วางแผนสังคม), บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกริก, ๒๕๔๖.

พระมหาสุข สุวีโร, “ความสนใจต่อการศึกษาพระปริยัติธรรมของพระสงฆ์”, **วิทยานิพนธ์สังคม
วิทยาและมานุษยวิทยา มหาบัณฑิต** (สาขาสังคมศึกษา,
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๙.

พระมหาไชยา ชยสิทธิ (เสนแสนยา), “ศึกษาทัศนคติและความคาดหวังของครูและนักเรียนที่มี
ต่อพระภิกษุผู้สอนธรรมศึกษา”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง
กรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

พระมหาบุญเลิศ ทุมมทสสี, “ศึกษาวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระราชาวิทยาคม”,
ปริญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาธรรมนิเทศ, (บัณฑิตวิทยาลัย มหา
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาสัญญา ปญญาณีโก, “การศึกษารูปแบบและแนวทางในการเผยแผ่พุทธธรรมของพระครู
พิศาลธรรมโกศล”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, สาขาธรรมนิเทศ,
(บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๔๗.

พระครูสุธีปริยัตยาทร (วรพงศ์ วรณฺญ), “การศึกษาปัญหาและแนวทางการแก้ปัญหาการจัดการ
เรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคม ศาสนาและวัฒนธรรม
ของพระสงฆ์ ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษาสระบุรี เขต ๑”,
วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน,
(บัณฑิตศึกษา : มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี, ๒๕๕๑.

พระมหาบุญจิตร กนตสีโล (คำมา), “การศึกษาแนวคิดและวิธีการแก้ปัญหาศีลธรรมของเยาวชน
ตามทัศนะพุทธทาสภิกขุ”, **ปริญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา
พระพุทธศาสนา**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
๒๕๕๑.

พระมหาวิรัตศักดิ์ อคฺควีโร (อรรคศรีวร), “ทัศนคติในการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปใช้
ในการดำเนินชีวิต: ศึกษาเฉพาะกรณี นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ จังหวัด
นครพนม”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสนศึกษา**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหา
มกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

- พระมหาทองดี ปญญาวิชโร (กันทวงศ์), “ความพึงพอใจการสอนของครูพระช่วยสอนวิชา พระพุทธศาสนาตามพระศนะของนักเรียนระดับประถมศึกษาโรงเรียนวัดเทพศิลา เขตบางกะปิ กรุงเทพมหานคร”, **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต, ๒๕๔๗).
- พระชนดล นาคสุวณฺโณ (นาคพิพัฒน์), “การบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดบุรีรัมย์”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑).
- วันดี วัฒนาประสิทธิ์, “ปัญหาการสอนศีลธรรมในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น กรุงเทพมหานคร”, **วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต**, (คณะครุศาสตร์ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘).
- สุพจน์ อวยประเสริฐ, บทบาทผู้บริหารโรงเรียนในการส่งเสริมการสอนวิชาพุทธศาสนา ในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร, **วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต**, (มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๔).
- สุภาพร มากแจ้ง และสมปอง มากแจ้ง. “การศึกษาสภาพการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์”. **งานวิจัยได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยประจำปี พ.ศ. ๒๕๔๒**. กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๓.
- สมคิด เพ็งอุดม, “การศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อการพัฒนาชุมชนตามพระศนะของ พระสงฆ์และเจ้าหน้าที่ที่กระทรวงมหาดไทยระดับตำบลในจังหวัดสมุทรสงคราม”, **วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๓๖).
- อารียา ลิมสุวัฒน์, “บทบาทของพระภิกษุในการพัฒนาชุมชนชนบทไทย”, **วิทยานิพนธ์ ครุศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๖).
- อารยา เกษมณี, “ปัญหาการสอนศีลธรรมในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายกรุงเทพมหานคร”, **วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต**, (คณะครุศาสตร์ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘).
- อ้อมเดือน สดมณี, ผศ.ดร. “การประเมินหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาเอก พระพุทธศาสนา พุทธศักราช ๒๕๔๓”. **ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยประจำปี พ.ศ. ๒๕๔๓**. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

(๓). เอกสาร

สมบูรณ์ สุขสำราญ,ศ.ดร. “ความสัมพันธ์ของสถาบันสงฆ์กับการเมืองไทยในหนึ่งศตวรรษ”, กรุงเทพมหานคร : เอกสารทางวิชาการหมายเลข ๓ ประกอบการสัมมนา เรื่อง หนึ่งศตวรรษพระพุทธศาสนาในสังคมไทย, มปป.

สมหมาย ดุษฎี. “เอกสารประกอบการสอนรายวิชา ประสบการณ์วิชาชีพครู ๑.” กรุงเทพมหานคร : ภาควิชาปรีชาธรรมและจริยศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

ชิตยา สุวรรณชฎ. ความสัมพันธ์ระหว่างทัศนคติกับพฤติกรรม.(วารสารพัฒนบริหารศาสตร์. พ.ศ. ๒๕๒๐).

คาร์เตอร์ วี. กูด (Carter V. Good ,) อ้างอิงข้อมูลมาจาก <http://www.novabizz.com> สืบค้นเมื่อ วันที่ ๒๐ กันยายน ๒๕๕๓

(๔). ภาษาอังกฤษ :

Gagne, Robert M. . **Condition of Learning**. N.Y. : Holt, Rinehart and Winston, Inc., 1970.

Good, Carter V. **Dictionary of Education**, 3 rd. ed. New York : McGraw - Hill Book Co.,1973.

Haines, Aleyne Clayton **Guiding The Student Teaching Process in Elementary Education**. Chicaco : Rand McNally, 1960

Ryans, David G. **Characteristics of Teacher**. Washington D.C. : American Council and Education, 1970.

Saylor & Alexander, **Planning Curriculum for School**, (New York. Holt Rinehart and Winston, 1874), .

Paul Hersey and Kenneth H. Blanchard. **Management of Organization Behavior**. (New Jersey : Prentice-Hall, Inc., 1977),

ภาคผนวก

ภาคผนวก

หนังสือขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือการวิจัย

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ โทร.,โทรสาร ๐ - ๒๕๓๕ - ๒๑๒๓ (ภายใน ๒๑๓๐)

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒ / ๐๗๕ วันที่ ๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๔

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

นมัสการ พระมหาสม กลยาโณ,Ph.D.

ด้วย พระครูปิยธรรมพิศิษฐ์ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๒๐๑๕๐๔๗๕๕ นิสิตปริญญาโทหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “สภาพการเรียนรู้การสอนศีลธรรมในสถานศึกษาอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าพระคุณท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขออาราธนาพระคุณท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงจะได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี จึงขอบอกคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุยะพรหม)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

อรรถกวี/แจ๊

Handwritten signature and date: ๒๗/๐๒/๕๔

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ โทร.โทรสาร ๐ - ๒๔๓๔ - ๒๑๒๓ (ภายใน ๒๑๓๐)

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒ / ๐๗๕ วันที่ ๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๔

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

เรียน อาจารย์ ดร.พิเชฐ ทังโต

ด้วย พระครูปิยะธรรมพิศิษฐ์ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๒๐๑๔๐๔๗๕๕ นิสิตปริญญาโทหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “สภาพการเรียนรู้การสอนศีลธรรมในสถานศึกษาอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอรบกวนเรียนเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุยะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

๓๗๑๑๖๗/๒๐๑๕๐๗๑๑๑๑

๒๑ ก.พ. ๕๔
(๑๙๓๗๓๗๓๗๓๗๓๗๓๗)
๒๑ ก.พ. ๕๔

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ โทร.,โทรสาร ๐ - ๒๕๓๔ - ๒๑๒๓ (ภายใน ๒๑๓๐)

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒ / ๐๙๕ วันที่ ๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๔

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

นมัสการ พระวันชัย ภัททจารี

ด้วย พระครูปิยธรรมพิศิษฐ์ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๒๐๑๔๐๔๗๕๕ นิสิตปริญญาโทหลักสูตร
พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “สภาพการเรียนรู้การสอนศีลธรรมในสถานศึกษาอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี”
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
พิจารณาแล้วเห็นว่าพระคุณท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอ
อาราธนาพระคุณท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังที่ได้แนบ
มาพร้อมแล้วนี้ โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหา
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงจะได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี
จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

๓๗๐/๑๕๘

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ โทร.,โทรสาร ๐ - ๒๕๓๔ - ๒๑๒๓ (ภายใน ๒๑๓๐)

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒ / ๐๗๕ วันที่ ๒๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๔

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

เรียน อาจารย์ผดุง วรรณทอง

ด้วย พระครูปิยธรรมพิศิษฐ์ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๒๐๑๔๐๔๗๕๕ นิสิตปริญญาโทหลักสูตร
พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “สภาพการเรียนรู้การสอนศีลธรรมในสถานศึกษาอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี”
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอเรียนเชิญท่าน
เป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ โครงการ
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา
ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุขะพรหม)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

มรท.ดร.สุรพล สุขะพรหม
ดร.ผดุง วรรณทอง
๒๙ เม.ษ. ๒๕๕๔

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ โทร.,โทรสาร ๐ - ๒๔๓๔ - ๒๑๒๓ (ภายใน ๒๑๓๐)

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒ / ๐๗๕ วันที่ ๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๔

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

เรียน อาจารย์เดช ชูจินต์

ด้วย พระครูปิยะธรรมพิศิษฐ์ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๒๐๑๔๐๔๗๕๕ นิสิตปริญญาโทหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “สภาพการเรียนรู้การสอนศิลปกรรมในสถานศึกษาอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอเรียนเชิญท่าน เป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุยะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ภาคผนวก ข

ผลการหาค่าความเที่ยงตรงของเครื่องมือ (IOC)

ผลประเมินความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับเครื่องมือในการวิจัย
(การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือและการหาค่า I.O.C.)

เรื่อง : สภาพการเรียนรู้การสอนศีลธรรม ในสถานศึกษาในเขตอำเภอแก่งคอย
จังหวัดสระบุรี

ตอนที่ ๒ สภาพการเรียนรู้การสอนศีลธรรมในสถานศึกษาอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี

ข้อความ	ผู้เชี่ยวชาญ / คนที่					สรุปและแปลผล	
	๑	๒	๓	๔	๕	ค่า IOC	หมายเหตุ
ด้านการใช้อุปกรณ์ในการสอน							
๑. ใช้อุปกรณ์การสอนที่เหมาะสมกับวัยของผู้เรียน	๑	๑	๑	๑	๑	๑	ใช้ได้
๒. ใช้อุปกรณ์การสอนนำเข้าสู่บทเรียน	๐	๑	๐	๑	๑	๐.๖	ใช้ได้
๓. ใช้อุปกรณ์การสอนประกอบการอธิบายเนื้อหาบทเรียน	๑	๐	๐	๑	๑	๐.๖	ใช้ได้
๔. ใช้อุปกรณ์การสอนตรงกับเนื้อหาบทเรียน	๑	๐	๐	๑	๑	๐.๖	ใช้ได้
๕. ใช้อุปกรณ์การสอนสร้างความสนใจของนักเรียน	๑	๑	๐	๑	๑	๐.๘	ใช้ได้
๖. ใช้อุปกรณ์การสอนอย่างคล่องแคล่ว	๑	๐	๑	๑	๐	๐.๖	ใช้ได้
ด้านการสร้างบรรยากาศในห้องเรียน							
๑. สร้างบรรยากาศในห้องเรียนให้สนุกสนานมีชีวิตชีวา	๑	๑	๑	๑	๑	๑	ใช้ได้
๒. ให้ความสนใจนักเรียนได้ทั่วถึง	๑	๐	๑	๑	๐	๐.๖	ใช้ได้
๓. สร้างบรรยากาศให้นักเรียนเกิดความสนใจในการเรียน	๑	๑	๑	๑	๑	๑	ใช้ได้
๔. สร้างบรรยากาศให้นักเรียนมีความกระตือรือร้น	๑	๑	๑	๑	๑	๑	ใช้ได้
๕. เปิดโอกาสให้นักเรียนแสดงความคิดเห็น	๐	-๑	๑	๑	๑	๐.๔	ใช้ได้
๖. ยอมรับความคิดเห็นของนักเรียน	๑	๐	๑	๑	๐	๐.๖	ใช้ได้

ด้านการใช้วิธีการสอน							
๑. ให้นักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอน	๑	๑	๑	๑	๑	๑	ใช้ได้
๒. เปิดโอกาสให้นักเรียนได้เรียนรู้เพื่อค้นคว้าหาคำตอบด้วยตนเอง	๑	๑	๑	๑	๑	๑	ใช้ได้
๓. ให้นักเรียนช่วยสรุปบทเรียน	๑	๐	๑	๑	๑	๑	ใช้ได้
๔. เปิดโอกาสให้นักเรียนซักถามระหว่างนักเรียนด้วยกัน	๑	๑	๑	๑	๑	๑	ใช้ได้
๕. ให้นักเรียนรู้ผลการปฏิบัติงานทันที	๑	๑	๑	๑	๑	๑	ใช้ได้
๖. จัดเนื้อหาที่มีกระบวนการตามลำดับขั้นจากง่ายไปหายาก	๑	๑	๑	๑	๑	๑	ใช้ได้
ผลรวม	๑๖	๑๐	๑๕	๑๘	๑๕	๑๕	
ผลเฉลี่ยรวม	๑	๑	๑	๑	๑	๑	

ภาคผนวก ค

หนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงของแบบสอบถาม (Try – out)

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๒๕๓

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนวัดศรีสุธาราม แขวงบางขุนนนท์
เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐
โทรศัพท์/โทรสาร ๐๒-๔๓๕๒-๑๒๓

๒๓ มิถุนายน ๒๕๕๔

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงของแบบสอบถาม
เรียน ผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่ศึกษาสระบุรี เขต ๒
สิ่งที่ส่งมาด้วย เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระครูปิยะธรรมพิศิษฐ์ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๒๐๑๔๐๔๗๕๕ นิสิตปริญญาโท
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “สภาพการเรียนรู้การสอนศีลธรรมในสถานศึกษา
อำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้จำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากนักเรียนในโรงเรียนของท่าน
จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล
เพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงของแบบสอบถามในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการ
ต่อไป

หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และ
ขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
โทร/โทรสาร ๐๒ ๔๓๕๒ ๑๒๓ ต่อ ๒๑๑๐

(นายจตุร รอดกล)

รองผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา รักษาราชการแทน

ผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสระบุรี เขต ๒

ภาคผนวก ค

หนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงของแบบสอบถาม (Try – out)

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๒๕๓

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนวัดศรีสุธาราม แขวงบางขุนนนท์
เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐
โทรศัพท์/โทรสาร ๐๒-๔๓๕๒-๑๒๓

๒๓ มิถุนายน ๒๕๕๔

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงของแบบสอบถาม
เรียน ผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่ศึกษาสระบุรี เขต ๒
สิ่งที่ส่งมาด้วย เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระครูปิยธรรมพิศิษฐ์ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๒๐๑๔๐๔๗๕๕ นิสิตปริญญาโท
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “สภาพการเรียนรู้การสอนศีลธรรมในสถานศึกษา
อำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้จำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากนักเรียนในโรงเรียนของท่าน
จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล
เพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงของแบบสอบถามในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการ
ต่อไป

หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และ
ขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

(นายจตุร รอดกล)

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
โทร/โทรสาร ๐๒ ๔๓๕๒ ๑๒๓ ต่อ ๒๑๑๐

รองผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา รักษาราชการแทน
ผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสระบุรี เขต ๒

ภาคผนวก ง

ผลของการหาค่าความเชื่อมั่นของเครื่องมือ Alpha

***** Method 1 (space saver) will be used for this analysis *****

RELIABILITY ANALYSIS - SCALE (ALPHA)

Item-total Statistics

ข้อ	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item-Total Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
ข้อที่ 1	35.33	112.230	.529	.953
ข้อที่ 2	35.37	106.792	.769	.949
ข้อที่ 3	35.40	106.248	.817	.949
ข้อที่ 4	35.57	111.426	.561	.953
ข้อที่ 5	35.33	107.885	.655	.951
ข้อที่ 6	35.57	107.495	.734	.950
ข้อที่ 7	35.53	106.947	.749	.950
ข้อที่ 8	35.47	105.706	.754	.950
ข้อที่ 9	35.57	109.633	.685	.951
ข้อที่ 10	35.53	110.947	.575	.953
ข้อที่ 11	35.50	104.879	.779	.949
ข้อที่ 12	35.63	106.171	.774	.949
ข้อที่ 13	35.50	109.776	.739	.950
ข้อที่ 14	35.57	107.633	.621	.952
ข้อที่ 15	35.57	106.323	.765	.950
ข้อที่ 16	35.57	108.323	.682	.951
ข้อที่ 17	35.40	104.938	.811	.949
ข้อที่ 18	35.80	105.959	.790	.949

Reliability Coefficients

N of Cases = 30.0

N of Items = 18

Alpha = .953

ภาคผนวก จ

หนังสือขอความอนุเคราะห์แจกแบบสอบถามเพื่อการวิจัย

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๒๕๓

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนวัดศรีสุदारาม แขวงบางขุนนนท์
เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐
โทรศัพท์/โทรสาร ๐๒-๕๓๕๒-๑๒๓

๒๓ มิถุนายน ๒๕๕๔

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
เรียน ผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่ศึกษาสระบุรี เขต ๒
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสอบถามที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระครูปิยธรรมพิศิษฐ์ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๒๐๑๔๐๔๗๕๕ นิสิตปริญญาโท
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “สภาพการเรียนรู้การสอนศีลธรรมในสถานศึกษา
อำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้จำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากนักเรียนในโรงเรียนของท่าน
จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล
เพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงของแบบสอบถามในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการ
ต่อไป

หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหจุฬา
ลกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และ
ขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุขะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ภาคผนวก ฉ

แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

แบบสอบถามเพื่อการวิจัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

เรื่อง : สภาพการเรียนรู้การสอนศีลธรรม
ในสถานศึกษาในเขตอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี

คำชี้แจง

แบบสอบถามนี้จัดทำขึ้นเพื่อใช้ประกอบการศึกษาวิจัย เรื่อง “สภาพการเรียนรู้การสอนศีลธรรมในสถานศึกษาในเขตอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี” สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

แบบสอบถามฉบับนี้แบ่งออกเป็น ๓ ตอน

- ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม
- ตอนที่ ๒ บทบาทของพระสงฆ์ต่อการสอนศีลธรรมในสถานศึกษา
- ตอนที่ ๓ แบบสอบถามปลายเปิด (Open) ให้ผู้ตอบแบบสอบถามแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคต่อการสอนศีลธรรมในสถานศึกษา

ผู้ศึกษาขอขอบคุณเป็นอย่างยิ่ง ในความร่วมมือตอบแบบสอบถามในครั้งนี้

พระครูปิยธรรมพิศิษฐ์

นิสิตปริญญาโท สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่อง หน้าข้อความต่อไปนี้ให้สมบูรณ์ตามความเป็นจริง
เกี่ยวกับตัวผู้ตอบแบบสอบถาม

๑. ระดับชั้นประถมศึกษา

๑. ประถมศึกษาชั้นตรี

๒. ประถมศึกษาชั้นโท

๓. ประถมศึกษาชั้นเอก

๔. ยังไม่ได้ประถมศึกษา

๒. เพศ

๑. ชาย

๒. หญิง

๓. อายุ

๑. ต่ำกว่า ๑๐ ปี

๒. ๑๐ - ๑๕ ปี

๓. ๑๖ - ๒๐ ปี

๔. ระดับการศึกษา

๑. มัธยมศึกษาตอนต้น

๒. มัธยมศึกษาตอนปลาย

๕. สถานภาพทางครอบครัว

๑. อยู่กับพ่อแม่

๒. อยู่กับพ่อ

๓. อยู่กับแม่

๔. อื่น ๆ (โปรดระบุ).....

๖. บิดาประกอบอาชีพ

๑. รับราชการ

๒. ค้าขาย

๓. รับจ้าง

๔. อื่น ๆ (โปรดระบุ).....

๗. มารดาประกอบอาชีพ

๑. รับราชการ

๒. ค้าขาย

๓. รับจ้าง

๔. อื่น ๆ (โปรดระบุ).....

ตอนที่ ๒ บทบาทของพระสงฆ์ต่อการสอนศีลธรรมในสถานศึกษา

คำชี้แจง ให้ทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องคำตอบที่ต้องการ

ความคาดหวังต่อการสอนของพระภิกษุ	ระดับทัศนคติ				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
ด้านการใช้อุปกรณ์ในการสอน					
๑. ใช้อุปกรณ์การสอนที่เหมาะสมกับวัยของผู้เรียน					
๒. ใช้อุปกรณ์การสอนนำเข้าสู่บทเรียน					
๓. ใช้อุปกรณ์การสอนประกอบการอธิบายเนื้อหาบทเรียน					
๔. ใช้อุปกรณ์การสอนตรงกับเนื้อหาบทเรียน					
๕. ใช้อุปกรณ์การสอนสร้างความสนใจของนักเรียน					
๖. ใช้อุปกรณ์การสอนอย่างคล่องแคล่ว					
ด้านการสร้างบรรยากาศในห้องเรียน					
๑. สร้างบรรยากาศในห้องเรียนให้สนุกสนานมีชีวิตชีวา					
๒. ให้ความสนใจนักเรียนได้ทั่วถึง					
๓. สร้างบรรยากาศให้นักเรียนเกิดความสนใจในการเรียน					
๔. สร้างบรรยากาศให้นักเรียนมีความกระตือรือร้น					
๕. เปิดโอกาสให้นักเรียนแสดงความคิดเห็น					
๖. ยอมรับความคิดเห็นของนักเรียน					
ด้านการใช้วิธีการสอน					
๑. ให้นักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอน					
๒. เปิดโอกาสให้นักเรียนได้เรียนรู้เพื่อค้นคว้าหาคำตอบด้วยตนเอง					
๓. ให้นักเรียนช่วยสรุปบทเรียน					
๔. เปิดโอกาสให้นักเรียนซักถามระหว่างนักเรียนด้วยกัน					
๕. ให้นักเรียนรู้ผลการปฏิบัติงานทันที					
๖. จัดเนื้อหาที่มีกระบวนการตามลำดับชั้นจากง่ายไปหายาก					

ตอนที่ ๓ แบบสอบถามปลายเปิด (Open) ให้ผู้ตอบแบบสอบถามแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคต่อการสอนศีลธรรมในสถานศึกษา

๑. ปัญหาและอุปสรรค ด้านการใช้อุปกรณ์ในการสอน

.....
.....

ข้อเสนอแนะ.....
.....
.....
.....

๒. ปัญหาและอุปสรรค ด้านการสร้างบรรยากาศให้ห้องเรียน

.....
.....

ข้อเสนอแนะ.....
.....
.....
.....

๓. ปัญหาและอุปสรรค ด้านการใช้วิธีการสอน

.....
.....

ข้อเสนอแนะ.....
.....
.....
.....

ขอขอบคุณที่ให้ความร่วมมือในการตอบแบบสอบถาม

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ : พระครูปิยธรรมพิศิษฐ์ (บุญสุข ปิยธมฺโม) จังอินทร์
- เกิด : วันที่ ๒๕ เดือน กันยายน พ.ศ. ๒๕๐๗
- สถานที่เกิด : ๔๒ หมู่ ๔ ตำบลเมืองหลวง อำเภอ ห้วยทับทัน จังหวัดศรีสะเกษ
- บรรพชา : วันที่ ๒๓ เมษายน พ.ศ. ๒๕๒๓
- อุปสมบท : วันที่ ๒๘ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๒๗
- การศึกษา : น.ธ. เอก
: อภิธรรมบัณฑิต
: ป.บส. (ประกาศนียบัตรการบริหารกิจการคณะสงฆ์)
: ปริญญาตรีพุทธศาสตรบัณฑิต (พธ. บ.) การจัดการเชิงพุทธ รุ่นที่ ๕๕
- สังกัด : วัดหาดสองแคว ตำบลท่าคล้อ อำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี ๑๘๑๑๐
- หน้าที่ : เจ้าอาวาสวัดหาดสองแคว
: เจ้าคณะตำบลท่าคล้อ เขต ๒
: พระอุปัชฌาย์
: พระสอนศีลธรรมในสถานศึกษา
: พระธรรมทูตประจำอำเภอแก่งคอย
- ที่อยู่ปัจจุบัน : วัดหาดสองแคว ตำบลท่าคล้อ อำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี ๑๘๑๑๐
โทร. ๐๘๖๘๐๔๒๑๒๙
E-mail : nokasuk_2011@hotmail.com